

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
SREDNJOBOSANSKI KANTON
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, KULTURE I SPORTA

NASTAVNI PLAN I PROGRAM

(OD I DO V RAZREDA DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE)
ZA ŠKOLE KOJE REALIZIRAJU NASTAVU NA BOSANSKOM JEZIKU

TRAVNIK, 2012.

NASTAVNI PLAN I PROGRAM
(OD I DO V RAZREDA DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE)
ZA ŠKOLE KOJE REALIZIRAJU NASTAVU NA BOSANSKOM JEZIKU

**NASTAVNI PLAN I PROGRAM
(OD I DO V RAZREDA DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE)
ZA ŠKOLE KOJE REALIZIRAJU NASTAVU NA BOSANSKOM JEZIKU**

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, KULTURE I SPORTA

**NASTAVNI PLAN I PROGRAM
(OD I DO V RAZREDA DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE)
ZA ŠKOLE KOJE REALIZIRAJU NASTAVU NA BOSANSKOM JEZIKU**

Izdavač:

MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, KULTURE I SPORTA SBK

Za izdavača:

Ministar Jozo Jurina, prof.

Radna grupa za izradu Nastavnog plana i programa:

Prof. dr. (emeritus) Lada Šestić

Van.prof.dr. Hazema Ništović

Doc. Dr. Hazim Selimović

Mr. sci. Esminka Burek

Mr. sci. Muradif Hajder

Amela Mameledžija, prof.

Štampa: Štamparija Fojnica d.o.o.

Tiraž:

200 primjeraka

LEKTOR: Dženan Kos, prof.

TEHNIČKA OBRADA: mr.sc Hadžib Salkić

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka

Bosne i Hercegovine, Sarajevo

373.3:371.214(497.6=163.4*3)

NASTAVNI plan i program : (od I do V razreda
devetogodišnje osnovne škole) : za škole koje

relizuju nastavu na bosanskom jeziku. - Travnik :

Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta

SBK, 2012. - 332 str. ; 30 cm

ISBN 978-9958-550-00-3

COBISS.BH-ID 19674374

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

KANTON SREDIŠNJA BOSNA/ SREDNJOBOSANSKI KANTON

MINISTARSTVO PROSVJETE, ZNANOSTI, KULTURE I ŠPORTA
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA, NAUKE, KULTURE I SPORTA

TRAVNIK

Tel. 030/ 518- 675 E- mail: minobsbk@bih.net.ba Ul. Stanična 43

U skladu sa članom 15. i 16. Zakona o osnovnoj školi (Službene novine SBK, broj 11/01 i 17/04), i Odlukom o donošenju NPP-a na bosanskom jeziku za devetogodišnje osnovne škole br. 01-38-493/09 od 8.4.2009.g.(Službene novine SBK br.5/09 od 28.5.2009.g.) ministar Ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta d o n o s i

RJEŠENJE

o primjeni Nastavnog plana i programa od I do V razreda
devetogodišnje osnovne škole koje realiziraju nastavu na bosanskom jeziku

I.

Odobrava se Nastavni plan i program od I do V razreda devetogodišnje osnovne škole koje realiziraju nastavu na bosanskom jeziku. primjenjivat će se u osnovnim škola Srednjobosanskog kantona od školske 2012./2013.g.

II.

Nastavni plan i program iz tačke I. sastavni je dio ovoga Rješenja, a primjenjivat će se u osnovnim škola Srednjobosanskog kantona od školske 2012./2013.g.

III.

Nastavni plan i program za I,II i III razred devetogodišnje osnovne škole, odobren Rješenjem br.01-38-710/9-3 od 27.7.2010.g. za školsku 2010./2011.godinu stavlja se van snage.

IV.

Rješenje stupa na snagu danom donošenja i bit će objavljeno u Službenim novinama Srednjobosanskog kantona.

Broj:01-38- 799/2012
Travnik, 22.6. 2012. godine

MINISTAR

Jozo Jurina, prof.

SADRŽAJ

1.	KONCEPCIJA DEVETOGODIŠNJEG OSNOVNOG OBRAZOVANJA	1
1.1.	PRISTUP KONCEPCIJI DEVETOGODIŠNJEG OSNOVNOG OBRAZOVANJA	1
1.2.	TEMELJNI PRINCIPI NA KOJIMA POČIVA KONCEPCIJA DEVETOGODIŠNJEG OSNOVNOG OBRAZOVANJA	2
1.2.1.	Svrha odgoja i obrazovanja	2
1.2.2.	Globalni cilj.....	3
1.2.3.	Obrazovanje za život	3
1.2.4.	Obrazovanje za odabir važnih sadržaja.....	3
1.2.5.	Obrazovanje za praktično djelovanje.....	3
1.2.6.	Obrazovanje za zajednički život	4
1.2.7.	Specifični ciljevi obrazovanja	4
1.2.8.	Specifični ciljevi koji se odnose na učenika.....	4
1.2.9.	Specifični ciljevi koji se odnose na nastavnike	5
1.2.10.	Specifični ciljevi koji se odnose na škole	5
1.2.11.	Specifični ciljevi koji se odnose na društvo	5
1.3.	REZULTATI UČENJA	6
1.3.1.	Učenici.....	6
1.4.	PROGRAMI ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA U OSNOVNOJ ŠKOLI.....	7
1.4.1.	Nastavni plan i program (kurikulum)	7
1.4.2.	Dokumenti podrške redefiniranog Nastavnog plana i programa	8
1.4.3.	Odgojno-obrazovne oblasti u Nastavnom planu i programu	8
1.4.4.	Vrste nastavnih predmeta u Nastavnom planu i programu	9
1.4.5.	Okvirni nastavni kalendar i organizacije nastavnih sati	9
1.4.6.	Međupredmetna povezanost u Nastavnom planu i programu	9
1.5.	NASTAVNICI I STRUČNI SARADNICI	10
1.5.1.	Nastavnici.....	10
1.5.2.	Stručni saradnici.....	11
1.6.	OTVORENOST ŠKOLE.....	11
1.6.1.	Otvorenost škole prema roditeljima.....	11
1.6.2.	Otvorenost škole prema zajednici	12
1.7.	ORGANIZACIJA NASTAVE I STRATEGIJE UČENJA	12
1.8.	SMJERNICE ZA PRAĆENJE I OPISNO OCJENJIVANJE	13
1.8.1.	Postignuća učenika	13
1.9.	KOMPONENTE ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA U RAZREDNOJ NASTAVI	15
1.9.1.	Dopunska nastava	15
1.9.2.	Dodatna nastava	16
1.9.3.	Slobodne aktivnosti.....	16
1.9.4.	Uloga i značaj	16
1.9.5.	Zadaci	16
1.9.6.	Principi na kojima treba da počiva plan i program slobodnih aktivnosti.....	17
1.9.7.	Oblasti u okviru slobodnih aktivnosti u osnovnoj školi.....	17

1.9.8.	Sekcije	17
1.9.9.	Plan slobodnih aktivnosti	18
1.9.10.	Program slobodnih aktivnosti	18
1.10.	OPĆE NAPOMENE	19
1.11.	PREDMETNO-PLANSKA STRUKTURA	21
2.	BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST	23
2.1.	DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA	23
2.2.	CILJEVI NASTAVE	24
2.3.	ZADACI NASTAVE	25
3.	ENGLESKI JEZIK	67
3.1.	DIDAKTIČKO - METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA.....	67
3.2.	CILJEVI I ZADACI PREDMETA NA SVIM OBRAZOVNIM NIVOIMA	68
3.2.1.	Obaveze nastavnika na svim obrazovnim nivoima	69
3.3.	DIDAKTIČKO-METODIČKE NAPOMENE ZA PRVU GODINU UČENJA ENGLESKOG JEZIKA	70
3.3.1.	Opće napomene.....	70
3.3.2.	Teme	70
3.3.3.	Metodička uputstva	70
3.3.4.	Gramatika.....	71
3.3.5.	Vokabular	71
3.4.	PROGRAMSKO-PLANSKE NAPOMENE ZA DRUGU GODINU UČENJA ENGLESKOG JEZIKA ...	75
3.4.1.	Opće napomene.....	75
3.4.2.	Teme	75
3.4.3.	Metodička uputstva	76
3.4.4.	Gramatika.....	76
3.4.5.	Vokabular	76
3.5.	PROGRAMSKO-PLANSKE NAPOMENE ZA TREĆU GODINU UČENJA ENGLESKOG JEZIKA.....	81
3.6.	DIDAKTIČKO-METODIČKE NAPOMENE	81
3.6.1.	Opće napomene.....	81
3.6.2.	Teme	81
3.6.3.	Metodičko-didaktička uputstva	81
3.6.4.	Gramatika.....	82
3.6.5.	Vokabular	82
4.	MATEMATIKA	89
4.1.	DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA	89
4.2.	CILJ NASTAVE	89
4.3.	ZADACI NASTAVE	90
5.	MOJA OKOLINA	115
5.1.	DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA	115
5.2.	CILJEVI NASTAVE	117
5.3.	ZADACI NASTAVE	117
6.	MUZIČKA KULTURA.....	149
6.1.	DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA	149
6.2.	CILJEVI NASTAVE	150
6.3.	ZADACI NASTAVE	150

7.	LIKOVNA KULTURA	179
7.1.	DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA	179
7.2.	CILJEVI I ZADACI	179
8.	TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA.....	213
8.1.	DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA	213
8.2.	CILJEVI NASTAVE	214
8.3.	ZADACI NASTAVE	215
8.4.	POSEBNI ZADACI NASTAVE	215
8.4.1.	Obrazovni	215
8.4.2.	Antropološki.....	216
8.4.3.	Odgojni.....	217
9.	PRIRODA.....	247
9.1.	DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA	247
9.2.	CILJ NASTAVE	248
9.3.	ZADACI NASTAVE	248
10.	DRUŠTVO.....	253
10.1.	DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA	253
10.2.	CILJ NASTAVE	254
10.3.	ZADACI NASTAVE	254
11.	ISLAMSKA VJERONAUKA.....	265
11.1.1.	ISLAMSKA VJERONAUKA – PRVI RAZRED	265
11.1.2.	CILJ VJERONAUKE.....	266
11.1.3.	ZADACI VJERONAUKE.....	266
11.1.4.	PROGRAMSKA STRUKTURA PREDMETNIH SADRŽAJA	267
11.2.	ISLAMSKA VJERONAUKA – DRUGI RAZRED.....	283
11.2.1.	Uvod	283
11.2.2.	Cilj vjeronauke.....	284
11.2.3.	Zadaci vjeronauke	284
11.2.4.	Programska struktura predmetnih sadržaja	284
11.3.	ISLAMSKA VJERONAUKA – TREĆI RAZRED	297
11.3.1.	Uvod	297
11.3.2.	Programska struktura predmetnih sadržaja	297
11.4.	ISLAMSKA VJERONAUKA – ČETVRTI RAZRED	311
11.4.1.	Uvod	311
11.4.2.	Programska struktura predmetnih sadržaja	311
11.5.	ISLAMSKA VJERONAUKA – PETI RAZRED	325
11.5.1.	Uvod	325
11.5.2.	Programska struktura predmetnih sadržaja	325
11.5.3.	Literatura	335
12.	ODJELJENSKA ZAJEDNICA	337
12.1.	DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE ODJELJENSKE ZAJEDNICE.....	337
12.2.	CILJ ODGOJNOG RADA S ODJELJENSKOM ZAJEDNICOM	337
12.3.	ZADACI RADA S ODJELJENSKOM ZAJEDNICOM	337
13.	DJECA SA POSEBNIM POTREBAMA.....	349

13.1.	OPSERVACIJA I PREPOZNAVANJE POTREBA UČENIKA U ŠKOLI ZA SVE.....	350
13.1.1.	Bitni elementi za ostvarivanje pedagoške opservacije	350
13.1.2.	Neka odstupanja	351
13.1.3.	Pravilno utvrđivanje uzroka poteškoća.....	352
13.2.	DJECA SA OŠTEĆENJEM VIDA.....	353
13.2.1.	Razvojne specifičnosti	353
13.2.2.	Simptomi koji mogu ukazati na smetnje vida	353
13.2.3.	Zapažanja za vrijeme čitanja	353
13.2.4.	Djeca sa oštećenjem vida u inkluzivnoj nastavi	353
13.2.5.	Obezbeđivanje uvjeta za rad sa slabovidnom djecom.....	354
13.2.6.	Podrška nastavniku u radu.....	354
13.3.	DJECA SA OŠTEĆENJEM SLUHA	355
13.3.1.	Razvojne specifičnosti	355
13.3.2.	Simptomi na osnovu kojih nastavnik može zaključiti da dijete slabije čuje.....	355
13.3.3.	Dijete sa oštećenjem sluha u inkluzivnoj nastavi.....	356
13.3.4.	Podrška nastavniku u radu.....	357
13.3.5.	Preporuke nastavnicima	358
13.4.	DJECA S OŠTEĆENJEM GOVORA I SPECIFIČNIM POTEŠKOĆAMA U UČENJU	358
13.4.1.	Razvojne specifičnosti	358
13.4.2.	Učenici s jezičnim teškoćama i specifičnim teškoćama u učenju	359
13.4.3.	Djeca sa smetnjama u govoru u inkluzivnoj nastavi	359
13.4.4.	Preporuke nastavnicima	360
13.4.5.	Radu sa učenicima koji imaju poteškoće govora	360
13.5.	DJECA S TJELESNIM INVALIDITETOM I HRONIČNIM BOLESTIMA	360
13.5.1.	Razvojne specifičnosti	360
13.5.2.	Podrška nastavniku u radu	361
13.6.	DJECA S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU UVJETOVANIM ORGANSKIM FAKTORIMA I PSIHOLOGIJSKIM STANJIMA	362
13.6.1.	Razvojne specifičnosti	362
13.6.2.	Djeca s poremećajima u ponašanju u inkluzivnoj nastavi	362
13.7.	DIJETE S LAKŠE SMANJENIM SAZNAJNIM SPOSOBNOSTIMA	363
13.7.1.	Razvojne specifičnosti	363
13.7.2.	Djeca sa smanjenim sazajnim sposobnostima u inkluzivnoj nastavi	364
13.7.3.	Preporuke nastavnicima	364
13.7.4.	Zahtjevi u odnosu na nastavne metode i postupke.....	365
13.7.5.	Zahtjevi u odnosu na provjeravanje i ocjenjivanje	365
13.7.6.	Prilagođavanje sredstava i zahtjeva u njihovoj upotrebi	365
13.7.7.	Podrška nastavniku u radu.....	366
13.7.8.	Aktivnosti koje potiču kreativnost i samospoznaju	366
13.7.9.	Likovne aktivnosti i „art terapija“	366
13.8.	STIMULACIJA SOCIJALNOG I EMOCIONALNOG RAZVOJA DJETETA	366
13.8.1.	Cilj.....	366
13.8.2.	Ostvarivanje cilja sljedećim programskim zadacima	367
13.8.3.	Dijete u igri	368

13.8.4.	Odnos djeteta prema drugom djetetu.....	368
13.8.5.	Odnos djeteta prema različitostima	368
13.8.6.	Podsticanje djece	369
13.9.	PRINCIPI RADA U INKLUZIVNOM PRISTUPU	369
13.10.	METODE RADA U INKLUZIVNOJ NASTAVI	370
13.10.1.	Rad na sadržajima	370
13.11.	OBLICI RADA U INKLUZIVNOJ NASTAVI.....	370
13.12.	NASTAVNIK U INKLUZIVNOJ NASTAVI.....	371
14.	PLANIRANJE I PROGRAMIRANJE ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA U ŠKOLI ZA SVE	373
14.1.	INDIVIDUALIZIRANI PROGRAMI	373
14.2.	PRILAGOĐENI PROGRAM	373
15.	PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA.....	375
15.1.	NASTAVNIKA U RAZREDNOJ NASTAVI U OSNOVNOJ ŠKOLI	375
15.2.	NASTAVNIK ENGLESKOG JEZIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI.....	375
15.3.	NASTAVNIK ISLAMSKE VJERONAUKU U OSNOVNOJ ŠKOLI	375

1. KONCEPCIJA DEVETOGODIŠNJEG OSNOVNOG OBRAZOVANJA

U Bosni i Hercegovini prešlo se na devetogodišnje obavezno osnovno obrazovanje u skladu sa iskustvima kvalitetne pedagoške prakse u zemljama Evrope i svijeta. U Federaciji Bosne i Hercegovine taj prelazak počeo je školske 2004/2005. godine i povezan je s promjenama u strukturi i organizaciji osnovnog odgoja i obrazovanja.

Spomenute promjene su neminovne, jer se svijet u kojem će živjeti naša djeca mijenja četiri puta brže od naših škola. Promjene u sistemu odgoja i obrazovanja prilika su da se otklone uočene slabosti postojeće osnovne škole i stvori temelj za njenu modernizaciju i poboljšanje kvaliteta, te veća demokratizacija i humanizacija našeg obrazovnog sistema općenito.

Koncepcija škole se redefiniira kako bismo u sklopu „društva koje uči“ i „škole kao zajednice koja uči“ mogli ostvariti razvoj pedagoške djelatnosti koja nam može dati elemente oblikovanja optimalne sredine i strategije učenja, te kako bi se stvorili uslovi za proaktivno djelovanje i podsticanje razvoja svakog djeteta. Novi model škole se razvija po konceptu škole kao zajednice koja je visoko profesionalizirana, otvorena za nove spoznaje i veoma fleksibilna.

U središtu nove koncepcije je dijete, njegovi interesi i potrebe. Svakom učeniku treba osigurati jednake mogućnosti obrazovanja i ostvariti uzajamnu saradnju učenika i nastavnika u procesu učenja i nastave te, u kontekstu toga, naše osnovno obrazovanje učiniti što je više moguće, usporedivim i kompatibilnim osnovnom obrazovanju sa razvijenim zemljama Evrope i svijeta.

1.1. PRISTUP KONCEPCIJI DEVETOGODIŠNJEG OSNOVNOG OBRAZOVANJA

Razumijevanje procesa promjena u našoj osnovnoj školi prva je i osnovna pretpostavka ljudske sklonosti prema tim promjenama. Spremnost i otvorenost ka promjenama bitni su preduvjeti uspjeha bilo koje promjene. Pored navedenih pretpostavki za uspješan proces promjena nužne su i sljedeće pretpostavke:

- promjena odnosa nastavnik–učenik;
- savremene metode nastave;
- promjena atmosfere u učionici;
- institucionalne i sistemske promjene;
- izrada novog nastavnog plana i programa;
- uključivanje roditelja u društveni proces.

Djelotvorna promjena iziskuje dosta vremena, stoga je upornost nužna (čak i promjene umjerenog opsega mogu trajati od tri do pet godina).

Potrebna je izvjesna mješavina pritiska i podrške (ljudima su potrebni pomoć i podsticaji kad se radi o ponovnom učenju; naročito su važni pomoć, izobrazba u stjecanju novih umijeća i pomoć poslije izvršenih promjena).

Od onih koji će nositi te promjene, a to su *nastavnici*, zavisit će kojom brzinom će teći uspostavljeni proces promjene škole i procesa obrazovanja. Zato je itekako važno pitanje kako nastavnici razumiju devetogodišnje osnovno školovanje.

Između ostalog, treba da shvate *da se deveta godina uvodi za šestogodišnjake, a ne za petnaestogodišnjake.*

Populacija šestogodišnjaka je izuzetno *heterogena* (individualne razlike u tjelesnoj, mentalnoj, socijalnoj i emocionalnoj razvijenosti, različita iskustva i predznanja i slično).

Međutim, bez obzira na veliku raznolikost svima je zajedničko da imaju znatne potencijale i mogućnosti ranog učenja. Ovi potencijali se najbolje mogu iskoristiti spuštanjem granice upisa u osnovnu školu.

Novom koncepcijom trebalo bi sačuvati pozitivno iskustvo i tradiciju postojeće organizacije škole, a unaprijediti njene najslabije tačke.

1.2. TEMELJNI PRINCIPI NA KOJIMA POČIVA KONCEPCIJA DEVETOGODIŠNJEG OSNOVNOG OBRAZOVANJA

U skladu sa iskustvima evropskih zemalja i postignućima pedagoških znanosti, utemeljenje koncepta zasniva se na sljedećem:

- pavo sve djece na osnovno obrazovanje u skladu sa Konvencijom o dječijim pravima;
- obaveznost i besplatnost osnovne škole;
- demokratizacija i depolitizacija;
- decentralizacija, autonomija i odgovornost;
- jačanje odgojne funkcije osnovne škole;
- usklađenost sa modernim koncepcijama osnovne škole i kompatibilnost standarda u obrazovanju sa zemljama Evropske unije;
- aktivno sudjelovanje lokalne sredine u radu škole (roditelja, organizacija, udruženja);
- jelovitost razvoja individue: kognitivni, afektivni, psihomotorni i voljni;
- sloboda, solidarnost i kompetencija u razvoju pojedinca, uvažavanje individualnih karakteristika i različitosti;
- ubrzano napredovanje učenika;
- općeobrazovnost i cjelovitost znanja;
- jednakost i pravičnost u obrazovanju, inkluzivno obrazovanje;
- zadržavanje pozitivno dokazanih elemenata i vrijednosti „stare“ osnovne škole; Orijentacija na ishode odgoja i obrazovanja;
- znanstvena utemeljenost;
- obrazovanje za potrebe informatičko-tehnološkog društva i globalne ekonomije;
- obrazovanje kao doživotni proces (cjeloživotno učenje).

1.2.1. Svrha odgoja i obrazovanja

Svrha odgoja i obrazovanja u savremenom društvu je podsticanje i ostvarivanje povoljnih prilika za razvoj ljudskog bit ća tokom čitavog života, a čiji je smisao cjelovito osobno sudjelovanje u intelektualnom, osjećajnom, tjelesnom, moralnom i duhovnom djelovanju koje upućuje pojedinca na ostvarivanje visokih kvaliteta života. Krajnja svrha obrazovanja je unapređenje kvaliteta života. Zato promjene u odgoju i obrazovanju moraju biti orijentirane na demokratizaciju i humanizaciju

obrazovnog sistema, s fokusom na osposobljavanje učenika za zadovoljavanje vlastitih potreba (preživljavanje, ljubav, moć, zabava i sloboda) i potreba savremenog, demokratskog društva. Znanje i vještine stječu se obrazovanjem, a vrijednosti, stavovi i navike odgojem. Škole treba da odgajaju dobre ljude, a ne samo dobre učenike.

1.2.2. Globalni cilj

Obrazovanje za život: stjecanje znanja, razvoj sposobnosti i vještina, formiranje pozitivnih stavova i navika, usvajanje vrijednosti, razvoj punih potencijala svakog djeteta.

Ovako postavljen cilj obrazovanja ima svoj civilizacijski i znanstveni smisao uobrazovanju za život

1.2.3. Obrazovanje za život

Obrazovanje za biti ili obrazovanje za život je poznato još i pod nazivom „Učiti za život“. U području obrazovanja za život favoriziraju se znanja o vlastitom razvoju tokom čitavog života, planiranje vlastite karijere, čuvanje zdravlja i okoliša, brojna praktična znanja koja su svakog dana potrebna počevši od prehrane, higijene, slobodnog vremena, sitnih popravaka, odgovornosti do profesionalnog obavljanja bilo koje djelatnosti. U njemu se prepliću humane, demokratske, građanske i ljudske vrijednosti bez kojih tradicionalna i savremena evropska škola nije moguća.

Svaki čovjek je originalna, unikatna i neponovljiva vrijednost određenog trajanja, a njegov život sasvim osobita pojava neke vjerojatno svrhovite namjene. Zato je podučavanje pojedinca za odgovorno i svrhovito upravljanje sobom i vlastitim životom zadatak dostojan svakog truda.

1.2.4. Obrazovanje za odabir važnih sadržaja

Obrazovanje za znanje, odnosno obrazovanje za odabir vrijednih sadržaja iz postojećeg ljudskog iskustva, obuhvata uglavnom kognitivni, emocionalni i konativni razvoj pojedinca. U sklopu kognitivnog razvoja pobliže se misli na razvoj verbalnih, matematičko-logičkih, prostornih, muzičkih, interpersonalnih i intrapersonalnih sposobnosti uz pomoć kojih osoba upravlja sama sobom, izborom ciljeva i strategijama ostvarivanja postojećih ciljeva, sposobnošću obnavljanja i nadogradnje vlastitog znanja, pravilnom selekcijom vrijednog znanja, „učanjem učenja“, primjenom znanja i inovacijama putem znanja. U vremenu u kojem živimo, ovo je strateški najznačajnije područje iako to ne znači da je i najviše zastupljeno.

1.2.5. Obrazovanje za praktično djelovanje

Savremena škola treba da kod učenika razvije potrebu praktičnog djelovanja i aktivnog odnosa prema gotovo svim pitanjima, problemima i izazovima iz njihove životne sredine. Pozitivan odnos prema svakom radu i sposobnost za izvođenje određenog konkretnog djelovanja i poslovanja, primjena teorijskih znanja i zamisli u praksi, prosudba stvarnih dimenzija naše svakidašnjice, ostvarljiv je zadatak moderne škole. Djelovati, biti aktivan i poduzetan, imati viziju boljeg svijeta i društva za koje se treba izboriti bez čekanja da to ostvare drugi.

1.2.6. Obrazovanje za zajednički život

Globalizacija odnosa u svijetu u kojem nacionalne granice predstavljaju samo administrativna područja upravljanja i transfera kapitala, tehnologije i sve većih količina roba, radne snage i kreativnosti, donosi sasvim nove potrebe zajedničkog i odgovornog suživota. Najjednostavnija inačica te složene situacije je interkulturalizam, odnosno multikulturalizam kao stvarnost pluraliteta kultura, vjera, jezika, tradicija, prehrane, odijevanja, ali i zajedničkih ozonskih rupa, smanjenja količina pitke vode, zagađenosti tla, vode i zraka, terorizma i moguće prijetnje sukoba svjetskih sila, zajedničkog života u globalnom svijetu, tolerancije prema nepoznatom i tuđem, snošljivosti svega što su dužni i drugi podnositi, mirnog rješavanja problema i drugih drama svakidašnjeg života.

1.2.7. Specifični ciljevi obrazovanja

Ovi ciljevi izražavaju potrebe koje u obrazovanju ima pojedinac i potrebe i interese koje u obrazovanju ima društvo. Ova podjela je uslovna, jer su potrebe i interesi pojedinca i društva međusobno povezani.

1.2.8. Specifični ciljevi koji se odnose na učenika:

- omogućavanje razvoja svih aspekata ličnosti u skladu sa razvojnim potrebama, potencijalima i interesima;
- ostvarivanje mogućnosti za samoupoznavanje;
- osposobljavanje učenika za samostalno, promišljeno i odgovorno donošenje odluka koje se tiču njihovog razvoja i budućeg života;
- osposobljavanje učenika za kontinuirano obrazovanje i učenje;
- omogućavanje poznavanja i razumijevanja prirodnog i društvenog okruženja, međusobne povezanosti učenika i spomenutih okruženja te vlastitog mjesta u istim;
- osposobljavanje učenika za uspješno suočavanje sa izazovima savremenog svijeta i života te izazovima koje ih očekuju u budućnosti;
- omogućavanje sticanja znanja i stvaranja temelja za nove vještine potrebne društvu koje se stalno i brzo mijenja;
- osposobljavanje za nastavak školovanja i izbor odgovarajuće profesije u skladu sa individualnim sposobnostima i interesima, uzimajući u obzir ekonomsko okruženje i mogućnost zapošljavanja i ostvarenja vlastitih prihoda;
- omogućavanje usvajanja znanja i vještina neophodnih za ujednačen razvoj mentalnih i tjelesnih sposobnosti učenika;
- pružanje uslova za ovladavanje maternjim jezikom i osnovama stranih jezika, matematike, prirodnih znanosti, umjetnosti, tehničko-informatičkog i medijskog obrazovanja, ekološkim i zdravstvenim odgojem te drugim obrazovnim sadržajima u skladu sa potrebama i interesovanjima;
- osposobljavanje za selektivni pristup informacijama;
- osposobljavanje učenika za zapamćivanje i pohranjivanje te pretraživanje i korištenje usvojenih znanja;
- osposobljavanje za učenje putem otkrića;

- osposobljavanje za primjenu projekt metode;
- razvijanje, podržavanje i korištenje oblika rada koji omogućava individualni prilaz nastavi i učenju, uz istovremeno stvaranje uslova za zajedničko učenje;
- razvijanje motivacije za stalno učenje.

1.2.9. Specifični ciljevi koji se odnose na nastavnike:

- osposobljavanje za ponudu relevantnih i učenicima interesantnih nastavnih sadržaja te za podizanje standarda u obrazovanju;
- sposobljavanje za razumijevanje i razvijanje kompetencija potrebnih za obavljanje nastavničkog poziva;
- osposobljavanje za provođenje novih standarda (u tu svrhu neophodna je dodatna obuka, tako da profesionalno usavršavanje postane integralni dio nastavničkih poslova i radnih zadataka);
- osposobljavanje za razumijevanje mehanizma razvoja unutarnje motivacije, samopouzdanja i samopoštovanja kod učenika.

1.2.10. Specifični ciljevi koji se odnose na škole:

- autonomija koja će osigurati fleksibilnost u kreiranju dijela programa, slobodu u izboru, primjeni metoda i postupaka rada;
- odgovornost i organizacija kontrole kvaliteta;
- sredstva koja su školama potrebna i njihovo fleksibilno korištenje, a s obzirom na postignute rezultate, kako bi visoke rezultate realno nagrađivale u odnosu na slab rad;
- zakonodavno reguliranje i njegova dosljedna primjena u osiguranju podrške od strane osnivača, općine, privrede, roditelja, javnih i privatnih agencija;
- saradnja sa lokalnim, kantonalnim i federalnim vlastima kako bi doživotno učenje, kao pretpostavka za sve zaposlene, bilo realno ostvarivo;
- zaštita od droge, nasilja i svih oblika asocijalnog ponašanja;
- partnerstvo sa roditeljima i lokalnom zajednicom.

1.2.11. Specifični ciljevi koji se odnose na društvo:

- omogućavanje razvoja osjećaja pripadnosti socijalnim grupama i društvu u cjelini, kao i osjećaja pripadnosti vlastitom i evropskom prostoru;
- razvijanje međusobnog uvažavanja, saradnje i solidarnosti među pripadnicima različitih socijalnih, etničkih i kulturnih grupa;
- podržavanje procesa integracije zemlje u međunarodne tokove;
- razvijanje svijesti o značaju zaštite i očuvanja prirode i prirodnih resursa;
- djelovanje na formiranje osnovnih odrednica moralnog ponašanja osobe, stvaralaštva, produktivnosti i saradnje sa drugima.

1.3. REZULTATI UČENJA

Rezultati izučavanja svih programa u osnovnoj školi će biti:

- izgrađena pismenost kod učenika u širem smislu toga značenja (čitanje i pisanje, numerička i informatička pismenost, medijska kultura i slično);
- stečene lične vještine (mogućnost donošenja odluka, sposobnost uspješnog nošenja s teškoćama u životu, briga o vlastitom zdravlju i zdravlju drugih, razvijenost pozitivnih navika, human odnos prema svakom živom biću);
- stečena spremnost za prihvatanje uloge odgovornog građanina (koliko učenik cijeni kulturu i običaje drugih ljudi, koliko zastupa jednakost i pravdu, koliko utječe na atmosferu mira i tolerancije u zajednici?);
- stečena sposobnost kritičkog mišljenja i uspješnog rješavanja problema;
- jasno izražene razlike u nivou postignuća na početku i na kraju devetogodišnjeg osnovnog odgoja i obrazovanja;
- stečena sposobnost pozitivne komunikacije;
- izgrađena jasna predstava o značaju znanosti i tehnologije u savremenom životu;
- ovladavanje osnovnim znanjima dvaju stranih jezika.

1.3.1. Učenici

U prvi razred osnovne škole upisuju se djeca koja će do polaska u prvi razred imati punih šest godina. Roditelj ili staratelj može zatražiti ranije pohađanje osnovne škole samo ako je dijete spremno i pripremljeno za pohađanje prvog razreda, pod uvjetom da do kraja te kalendarske godine navršava šest godina života.

Uključivanje djece sa posebnim potrebama u obrazovni sistem nužno je urediti kroz prilagođavanje samog sistema obrazovanja individualnim potrebama svakog djeteta.

Kad se govori o djeci sa posebnim potrebama, misli se na širok spektar djece koja zahtijevaju diferencirane i individualizirane oblike učenja i podučavanja. Svako dijete sa posebnim potrebama ima pravo da izrazi svoju želju u vezi sa obrazovanjem.

S ciljem osnaživanja obitelji i zajednice za uključivanje njihove djece u redovno obrazovanje, nužno je obavezati obrazovne vlasti da:

- osiguraju uključivanje djece sa posebnim potrebama u svim nivoima sistema odgoja i obrazovanja;
- izrade plan obrazovanja zajednice u pogledu uključivanja učenika s posebnim potrebama;
- osiguraju izradu novog sistema kategorizacije djece sa posebnim potrebama na kantonalnom nivou;
- osiguraju da svako dijete sa posebnim potrebama ima razvojni dosje izrađen u svrhu pružanja odgovarajućeg obrazovanja i pripremanja djeteta za život nakon škole;
- osnuju stručne timove unutar škole ili lokalne zajednice kako bi izradili individualne obrazovne programe utemeljene na nastavnom planu i programu redovne nastave te pratili napredak djeteta;

- izrade program stručne obuke i usavršavanja nastavnika za rad sa djecom s posebnim potrebama;
- omogućće djeci, koja su iz opravdanih razloga spriječena da redovno pohađaju nastavu, polaganje predmetnih, odnosno razrednih ispita;
- omogućće nadarenoj djeci školsku akceleraciju kroz školovanje unutar pojedinih ciklusa;
- omogućće djeci naših građana u inozemstvu dio nastave na materinjem jeziku.

1.4. PROGRAMI ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA U OSNOVNOJ ŠKOLI

Programi odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj školi temelje se na Konceptiji osnovnog odgoja i obrazovanja i sadrže utvrđene ciljeve i zadatke koji će se realizirati kroz pojedine programe.

U sistemu osnovnog odgoja i obrazovanja cjelokupna programska struktura mora biti fleksibilna, vodoravno i uspravno povezana, kako bi se osigurala mobilnost učenika i diferencirani pristupi u odgoju i obrazovanju.

U skladu sa savremenim obrazovnim trendovima, potrebno je modernizirati pristup planiranju i programiranju odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj školi. Veliki broj zemalja u Evropi i svijetu koristi i primjenjuje **kurikularni pristup**. Takav pristup obuhvata, osim sadržaja, načina i uvjeta za izvođenje programa i odgovarajuće standarde koje bi trebalo dostići te kriterije za vrednovanje kvaliteta i uspješnosti izvođenja programa.

1.4.1. Nastavni plan i program (kurikulum)

Kreiranje novog koncepta nastavnog plana i programa je ključni element kreiranja devetogodišnje osnovne škole. Pristup koncipiranju Nastavnog plana i programa zahtijeva modeliranje kurikuluma.

Prije svega, Nastavni plan i program omoguććava kvalitetno obrazovanje za učenike razredne nastave. Kao takav, on prepoznaje, priznaje, uvaćava i odgovara na obrazovne potrebe, iskustva i interese učenika, bez obzira na spol, uzrast, etničku, socijalnu i vjersku pripadnost, sposobnosti, mogućnosti i ograničenja, uvaćavajući, poštujući i razvijajući dječija prava, obaveze i odgovornosti. Nastavni plan i program je inkluzivan, otvoren za djecu sa posebnim potrebama.

Nastavni planovi i programi Srednjobosanskog kantona sastoje se od:

- Općeg dijela – zajedničke jezgre;
- Posebnog dijela – lokalne komponente.

Zajednička jezgra nastavnih planova i programa sastoji se od nastavnih planova i programa sa širokim zajedničkim osnovama za sve nastavne predmete. Nastavni plan i program osigurava koheziju sistema osnovnog odgoja i obrazovanja.

Lokalna komponenta Nastavnog plana i programa Srednjobosanskog kantona daje mogućnost školama i općinama da razviju programe birajući sadržaje i područja učenja.

Nastavni planovi i programi pojedinih predmeta (silabusi) daju odgovore nastavnicima na sljedeća pitanja:

- Šta bi trebalo podučavati (koja područja, oblasti bi trebalo podučavati)?
- Zašto bi to trebalo podučavati (koji ciljevi i koncepti)?
- Kako bi to trebalo podučavati (koristeći različite metode i oblike prilagođene potrebama i interesima učenika)?
- Kada bi to trebalo podučavati (razvojna primjerenost uzrastu i ciklusima)?

Nastavni plan i program svakog predmeta sadrži:

- argumentaciju uloge i značaja predmeta;
- ciljeve;
- očekivane ishode učenja;
- sadržaj;
- strategije učenja i nastave (didaktičko-metodičke upute);
- smjernice za praćenje i ocjenjivanje.

1.4.2. Dokumenti podrške redefiniranog Nastavnog plana i programa

Podršku čine svi materijali koji dopunjavaju nastavne planove i programe predmeta, a koji pružaju nastavnicima specifične informacije, savjete i smjernice u vezi sa izvođenjem plana i programa (plan nastavnih jedinica, operativni plan rada, širi opis nastavnih strategija i tehnika specifičnih za predmet, upute za podučavanje učenika sa posebnim potrebama, izvore informacija za nastavnike i učenike, dokumente i obrazovne materijale za obuku nastavnika, informativne brošure za roditelje i širu javnost i drugo).

1.4.3. Odgojno-obrazovne oblasti u Nastavnom planu i programu

Nastavni plan i program u obaveznom osnovnom obrazovanju organizira se kroz šest sljedećih obrazovnih oblasti (područja učenja):

- jezici;
- društvene znanosti;
- prirodne znanosti i matematika;
- tehnika i informatičke tehnologije;
- umjetnosti;
- tjelesni i zdravstveni odgoj.

Uvođenjem obrazovnih oblasti sistemski se uspostavlja vodoravna i uspravna povezanost unutar školskog programa, čime se:

- zbjegava nepotrebno ponavljanje i preklapanje nastavnih sadržaja;
- mogućava da se srodni sadržaji iz više različitih predmeta integriraju;

- uspostavljaju suštinske, sadržajne i druge veze među predmetima iz iste obrazovne oblasti (što ne isključuje mogućnost uspostavljanja veza između sadržaja iz različitih obrazovnih oblasti);
- omogućava i podržava tematsko, projektno i problemsko koncipiranje nastavnih sadržaja;
- omogućava upoznavanje i sagledavanje fenomena iz perspektive različitih znanosti, odnosno umjetničkih disciplina;
- omogućava da složenost gradiva bude prilagođena uzrasnim karakteristikama i razvojnim potrebama učenika;
- omogućava da učenik razvija i gradi konceptualni sistem pojmova;
- omogućava da učenici znanja i vještine razvijene unutar jednih predmeta primjenjuju u kontekstima drugih te da shvate njihovu međusobnu povezanost i sagledaju veze između različitih vrsta i oblika znanja (deklarativnih, proceduralnih, i slično).

1.4.4. Vrste nastavnih predmeta u Nastavnom planu i programu

- Obavezni predmeti (predmeti koje svaki učenik treba da uči);
- Izborni predmeti (predmeti koje učenici biraju da uče, obično unutar propisane grupe predmeta);
- Fakultativni predmeti (predmeti koje učenici mogu učiti ako to žele).

Za svaki predmet urađeni su ishodi učenja/postignuća.

1.4.5. Okvirni nastavni kalendar i organizacije nastavnih sati

Nivo	Razredi	Godišnji broj		Sedmični broj sati
		nastavnih sedmica	nastavnih dana	
1.	1	34	170	do 20 sati
	od 2. do 3.	35	175	
2.	od 4. do 5.	35	175	do 26 sati

U prvom razredu osnovne škole može se organizirati fleksibilno trajanje nastavnog sata unutar zadanog dnevnog vremenskog okvira. Nastavnik organizira rad na određenoj temi onoliko vremena koliko je potrebno i razvojno primjereno. U realizaciji nastave od drugog do petog razreda nastavni sat traje 45 minuta, izuzev u onim predmetima (temama) kojima je potrebna fleksibilna organizacija nastave (kooperativno učenje i projektna nastava).

1.4.6. Međupredmetna povezanost u Nastavnom planu i programu

Obrazovne oblasti dopuštaju mogućnost da se nastavni sadržaji, izuzev u vidu predmeta, organiziraju i u veće cjeline – *teme*. Teme su srodni sadržaji koji se mogu grupisati u jedinstvenu i misaonu cjelinu. One se obrazuju prema definiranim ciljevima i ishodima i predstavljaju temelj modela integriranog učenja u kome se jedna ideja ili problem proučava i sagledava kroz sadržaje više

pojedinačnih predmeta i obrazovnih oblasti. Tematski pristup nastavi zahtijeva saradnju nastavnika u procesu planiranja nastave. Školi se prepušta izbor da organizira nastavne sadržaje i realizira ih kroz integrativne teme (*Porodica; Svijet oko nas; Okolina; Voda i druge, i druge*).

1.5. NASTAVNICI I STRUČNI SARADNICI

U realizaciji različitih programa osnovnog odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru angažiraju se nastavnici i stručni suradnici te volonteri odgovarajućeg profila.

1.5.1. Nastavnici

Nastavnici su stručna lica koja neposredno sa učenicima realiziraju različite programe osnovnog odgoja i obrazovanja. Funkcije nastavnika su:

- planiranje;
- programiranje;
- pripremanje;
- organizacija;
- realizacija;
- verifikacija efekata odgojno-obrazovnog rada.

Uporedno s tim, oni moraju brinuti o svom profesionalnom razvoju tokom cijelog radnog angažmana. Funkcije nastavnika su neprenosive na bilo kojeg drugog učesnika u odgoju i obrazovanju.

Nastavnik treba da posjeduje:

- odgovarajući stepen obrazovanja;
- pedagoško-psihološku i didaktičko-metodičku osposobljenost za realizaciju odgojno-obrazovnog rada u odgovarajućim područjima / predmetima;
- sposobnost da identificira i uvažava potrebe te individualne razlike i stilove učenja;
- sposobnost da kreira uslove i okruženje za aktivno učenje te inkluzivno obrazovanje;
- sposobnost za evaluaciju rezultata učenja i razvoja učenika te postupaka, metoda i oblika koje koristi u odgoju i obrazovanju;
- sposobnost voditelja, dijagnostičara, instruktora aktivne nastave, koordinatora, kreatora novih interpersonalnih odnosa, graditelja emocionalne klime u odjeljenju i menadžera odgojno-obrazovnog procesa;
- motiviranost za stalno stručno usavršavanje i otvorenost za promjene u odgoju i obrazovanju;
- osposobljenost za rad u timu;
- kreativnost;
- odgovornost za kvalitet i rezultate obrazovnog procesa;
- odgovornost za zaštitu privatnosti djeteta i porodice.

Zbog odgovornosti i složenosti posla kojim se bave, neophodno je insistirati na visokoškolskom (fakultetskom) stepenu obrazovanja nastavnika osnovne škole.

Razlozi za takvo što su:

- složenost zadataka savremeno koncipiranog osnovnog odgoja i obrazovanja, utemeljenog na najnovijim znanstvenim teorijama;
- osiguranje kontinuiteta u odgoju i obrazovanju osnovne škole;
- praćenje dostignuća u struci i znanosti, permanentno usavršavanje i razvijanje vlastite prakse (samorefleksija);
- osposobljavanje za razvoj projekata i pedagoško istraživanje.

Nastavnici i ostali stručni saradnici moraju proći programe pripravničkog staža i položiti stručni ispit, kao uvjet za sticanje licence za samostalan odgojno-obrazovni rad.

Stalno stručno usavršavanje je uvjet za relicenciranje i opstanak u struci.

Nastavnici i stručni saradnici mogu napredovati u struci i stjecati stručna, akademska i položajna zvanja u osnovnom odgoju i obrazovanju.

Licenciranje, akreditiranje i certificiranje vrše ovlaštene institucije i pojedinci u skladu sa propisanim kriterijima i procedurama.

1.5.2. Stručni saradnici

Stručni saradnici su lica koja obavljaju specifične odgojno-obrazovne zadatke škole, pomažu nastavnicima u ostvarivanju njihovih funkcija, aktivno učestvuju u rješavanju razvojnih problema djece. Učestvuju u unapređivanju odgojno-obrazovnog rada škole u cjelini. Stručni saradnici mogu biti različitog profila: pedagozi, psiholozi, ljekari, specijalni pedagozi, socijalni radnici i drugi.

1.6. OTVORENOST ŠKOLE

1.6.1. Otvorenost škole prema roditeljima

U novoj koncepciji škole osnažuje se uloga roditelja, a škole se obavezuju da izrade programe partnerstva. Roditelji imaju značajan udio u cjelokupnom javnom životu škole i njenom upravljanju kroz vijeće roditelja i školski odbor u kojem imaju udio od jedne trećine.

Jačanje roditeljskih kompetencija u oblasti razvoja, odgoja i obrazovanja djeteta zahtijeva kontinuiranu i intenzivnu afirmaciju roditeljske uloge, programiranu edukaciju roditelja i korištenje svih potencijala među roditeljima.

Ostvarivanje ciljeva na području jačanja roditeljskih kompetencija moguće je na temelju unaprijed pripremljenih i osmišljenih programa. Spomenuti programi mogu biti u funkciji:

- razvoja svijesti o važnosti roditeljske uloge u odgoju i obrazovanju;
- informiranja i stručne pomoći roditeljima u razvoju odgoja i obrazovanja vlastitog djeteta;
- stjecanja znanja i vještina važnih za pravovremeno i kvalitetno zadovoljavanje dječijih potreba;

- osposobljavanja roditelja za jače angažiranje u programima, društvenim zbivanjima i akcijama
- te raspravama važnim za djecu i podsticanje njihovog razvoja.

Programi jačanja roditeljskih kompetencija mogu se odnositi na sljedeće oblasti:

- zaštitu i unapređivanje zdravlja djeteta;
- zaštitu prava djeteta;
- obiteljski i školski odgoj i obrazovanje;
- odgoj i razvoj talentirane djece;
- snalaženje i funkcioniranje djece sa posebnim potrebama u posebnim životnim situacijama;
- odgoj i podsticanje djece sa faktorima rizika;
- rehabilitaciju i integraciju hospitalizirane djece u redovne tokove odgoja i obrazovanja.

1.6.2. Otvorenost škole prema zajednici

S obzirom na to da se dijete odgaja i obrazuje za život u zajednici nužno je uključivanje škole u društvene tokove i život zajednice. Jednako tako, društvena zajednica treba da promišlja o mjestu i ulozi škole te da shvati da bez razumijevanja i ispravnog stava prema školi ona gubi glavnu polugu vlastitog razvoja.

1.7. ORGANIZACIJA NASTAVE I STRATEGIJE UČENJA

Nastava proizlazi iz naprijed spomenutih ciljeva koncepcije osnovne škole. Temelji se na sljedećim nastavnim principima:

- individualizacije;
- racionalizacije;
- aktuelnosti;
- znanstvenosti;
- sistematičnosti;
- postupnosti;
- povezanosti teorije sa praksom.

Organizacione forme obuhvataju etape, oblike, metode, sredstva, tehniku i tehnologiju nastavnog rada. Od oblika će se dati prioritet individualiziranim oblicima rada (programirana nastava, algoritimizacija učenja, problemska nastava, nastava otkrivanja, doživljajna nastava i drugo), grupnim oblicima rada (tandem, rad u malim grupama, rad u velikim grupama) i, u manjoj mjeri, frontalnom obliku. U primjeni metoda će dominirati polimetodizam i metode u kojima će učenici aktivno sudjelovati u nastavnoj spoznaji. Tu se misli na interakciju različitih metoda i metodičkih postupaka te vrsta komunikacije.

Napuštaju se strategije učenja i poučavanja svojstvene frontalnom radu i jednosmjernom komuniciranju u razredu, a umjesto njih dolaze strategije problemskog učenja, učenja putem otkrića, integrativnog učenja, akcelerativnog učenja, učenje softverskih paketa i istraživačko učenje. Sve strategije polaze od specifičnih sposobnosti učenika i njegovih drugih bitnih kvaliteta značajnih za razvoj u konkretnom nastavnom području. Strategije nastavnika treba da budu komplementarne sa spomenutim strategijama učenika i da se ogledaju u stvaranju demokratske klime za ugodno i efikasno učenje. Nastavnik napušta strategije predavanja i pružanja gotovih znanja, a razvija strategije koordiniranja, vođenja, usmjeravanja, podsticanja, motiviranja i pružanja povratnih informacija.

1.8. SMJERNICE ZA PRAĆENJE I OPISNO OCJENJIVANJE

1.8.1. Postignuća učenika

Opisno ocjenjivanje je kvalitativna analiza učeničkih postignuća. Na jednoj su strani ciljevi koje smo definirali, ishodi učenja i indikatori uspješnosti, a na drugoj pokušaj da na određenoj skali postignuća odredimo poziciju svakog učenika. To je kvalitativno ocjenjivanje. Opisno je ocjenjivanje primjereno učenicima mlađeg školskog uzrasta. Programski zahtjevi s obzirom na sadržaj nisu obimni, ali su učeniku prevelik teret, jer on ne vlada čitanjem kao osnovnim sredstvom, odnosno metodom učenja.

Ocjene učeničkih postignuća vrše se opisno na temelju definiranih ishoda pojedinih obrazovnih oblasti (nastavnih predmeta), s tim što se tek na kraju trećeg razreda izvodi brojčana ocjena.

Opisna ocjena ima svoju „analitičku strukturu“ i kontinuitet u opservaciji i evidentiranju napredovanja. To su informacije o postignućima u pojedinim segmentima nastavnog programa. Na osnovu tih informacija moguće je formirati sliku o napredovanju svakog učenika. To su bitne informacije o nastavniku i njegovoj sposobnost procjene karakterističnih podataka o svakom učeniku, koje su istovremeno orijentir za planiranje narednih koraka.

Ukoliko učenik ne uspijeva zadovoljiti minimalne standarde, škola je dužna izraditi individualni program nadoknađivanja zaostatka u učenju kako bi dijete ostvarilo definirani minimum.

Ukupna organizacija rada u razredu mora biti podređena zahtjevu obezbjeđivanja napredovanja u skladu sa individualnim mogućnostima.

Pri donošenju opisne ocjene morali bismo imati u vidu sljedeće elemente:

- ostvarivanje konkretnih odgojno-obrazovnih zadataka;
- koliko je učenik usvojio programske sadržaje (potpuno, djelimično, nije usvojio);
- područje u kojem je učenik uspješan. Šta je njegova jača strana;
- stepen napredovanja učenika u odnosu na početak školske godine (mного, malo, nimalo, kolika je razlika između startne pozicije i sadašnjeg stanja);
- područja u kojima učenici imaju poteškoća (izgovor, analiza i sinteza, razumijevanje, reprodukcija, odsustvo pažnje, zamjena glasova slova, nemogućnost zaključivanja i slično);
- utvrđivanja preporuka za prevazilaženje teškoća u učenju;
- samostalnost učenika u radu (nesamostalan je, za najmanju sitnicu traži pomoć,

- samostalan je, djelimično je samostalan);
- odnos učenika prema radu i obavezama;
- usmjerenost pažnje na sadržaje;
- odnos prema drugim učenicima;
- odnos prema nastavnicima;
- druge osobine.

Za procjenjivanje i ocjenjivanje je posebno važno:

- da je zasnovano na kriterijima;
- da je kontinuirano i zasnovano na praćenju učeničkog rada;
- da podrazumijeva više aspekata;
- da odražava različitost pristupa;
- da polazi od onog što dijete zna i što je njegova jača strana;
- da se oslanja na učeničku mogućnost i slobodu samoprocjenjivanja;
- da su svi učenici uključeni u postupak i da znaju šta ih očekuje;
- da je ocjenjivanje podređeno važnim ciljevima (znanje, život, rješavanje problema u životnim situacijama), a ne samo zahtjevima nastavne jedinice i apstraktnim ciljevima;
- da uvažava razvojne karakteristike djece određene dobi i svakog djeteta;
- da pomaže u identifikaciji djece sa posebnim potrebama;
- da se ocjenjivanje vrši u okolnostima koje su primjerene potrebama djece, a bez zastrašivanja
- učenika slabom ocjenom i težinom zadataka;
- da imamo na umu da ocjenjujemo baš ono što treba ocjenjivati;
- da ocjenjujemo pojedine segmente u odnosu na ciljeve Programa i ukupna postignuća.

Ocjenjivanje učenika je jedna od najdelikatnijih komponenti obrazovnog procesa koja u značajnoj mjeri određuje kvalitet obrazovanja. Za razvoj kvaliteta potrebno je: definirati kriterije ocjenjivanja (standarde obrazovnih postignuća), razviti novu koncepciju ocjenjivanja zasnovanu na obrazovnim standardima i na formativnom ocjenjivanju, u kojoj će naglasak biti na informativnoj, instruktivnoj i razvojno-motivacijskoj funkciji ocjenjivanja, razviti različite modele i tehnike ocjenjivanja (naprimjer: analitičko, portfolio, participaciono, projektno, testovno, proizvodi i vještine, usmena demonstracija i slično), razvijati sposobnosti učenika za samoocjenjivanje.

Kvalitet nastavnog osoblja i nastavnog programa, kvalitet okoline u kojoj se izvodi učenje i kvalitet procesa učenja moraju dovesti do kvaliteta učeničkih postignuća.

Kvalitet učeničkih postignuća podrazumijeva: garantirano usvajanje bazičnih znanja, vještina, kompetencija i vrijednosti; sposobnosti učenika da koriste ova postignuća u nastavku svog obrazovanja, ali i u životu; relevantnost usvojenog znanja, vještina, kompetencija i vrijednosti za sociokulturni kontekst u kome učenici žive.

Uskladiti sistem ocjenjivanja sa najrelevantnijim postavkama koncepcije: principi, ishodi učenja, standardi, organizacija nastave i strategije učenja.

1.9. KOMPONENTE ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA U RAZREDNOJ NASTAVI

Strukturu sadržaja obrazovanja i odgoja učenika u razrednoj nastavi čine:

- nastavni sadržaji obavezni za sve učenike;
- dopunska i dodatna nastava;
- slobodne aktivnosti učenika;
- odgojni rad u odjeljenskoj zajednici.

Nastava se izvodi na osnovu nastavnog plana kojim se utvrđuje raspored nastavnih disciplina i odgojnih oblasti po razredima, te broj nastavnih časova nedjeljno za svaku od njih. Sadržaji odgoja i obrazovanja u nastavi utvrđeni su nastavnim programima.

1.9.1. Dopunska nastava

Dopunska nastava je prateći, sukcesivni i izborni vid nastave, koji ima interventni karakter s ciljem da se otkloni zaostajanje pojedinih učenika ili grupe učenika u redovnoj nastavi.

Dopunska nastava se izvodi prema potrebama učenika, s tendencijom da se učenici što brže osposobe za normalno napredovanje u redovnom nastavnom procesu.

Dopunska nastava se organizira od prvog do petog razreda radi pružanja individualne pomoći učenicima.

Dopunska nastava je namijenjena onim učenicima koji u redovnoj nastavi ne uspijevaju da usvoje sadržaje određenog nastavnog predmeta do zadovoljavajućeg nivoa, a kako bi mogli normalno učestvovati i napredovati u redovnoj nastavi. Ovdje se ne misli na učenike koji zaostaju u razvoju i koji u procesu inkluzivne nastave imaju posebne programe. Dopunska nastava ima neposredni i interventni karakter u obrazovanju učenika i poboljšanju cjelokupnog odgojno- obrazovnog rada škole. Izbor učenika za dopunsku nastavu vrši odjeljensko vijeće na osnovu prijedloga i obrazloženja nastavnika.

Prilikom planiranja rada u dopunskoj nastavi moramo imati na umu sljedeće:

- precizno određivanje programskih sadržaja u kojima učenici zaostaju;
- utvrđivanje oblika i sredstava rada;
- utvrđivanje načina evaluacije znanja;
- usklađivanje načina rada sa intelektualnim sposobnostima učenika kako bi ova nastava dobila obilježje individualnog oblika rada.

Dopunska nastava, kao element efikasnijeg rada u školi, nema za cilj produžavanje nastave učenicima, nego pružanje organizirane pomoći učenicima koji zaostaju u savladavanju određenog nastavnog gradiva. Dopunska nastava ima interventni karakter, organizira se onda kada se ustanovi da grupa učenika iz jednog određenog predmeta ne postiže zadovoljavajuće rezultate. U razrednoj nastavi bi trebalo organizirati dopunsku nastavu po odjeljenjima, i to iz Bosanskog jezika, Matematike i stranog jezika.

O dopunskoj nastavi vodi se odgovarajuća evidencija. Pri organiziranju dopunske nastave trebalo bi obezbijediti odgovarajuće uvjete ,u odjeljenju stvoriti takvu klimu da učenici ovaj vid nastave ne doživljavaju kao kaznu nego kao pomoć koja im je neophodna pri savladavanju nastavnih sadržaja.

1.9.2. Dodatna nastava

Škola organizira dodatnu nastavu za one učenike čiji interesi i mogućnosti prelaze okvire nastavnog programa redovne nastave. Dodatna nastava u razrednoj nastavi se organizira iz: Bosanskog jezika, Matematike i stranog jezika. Dodatni rad iz ostalih predmeta organizira se u okviru slobodnih aktivnosti.

Dodatna nastava je integralni dio nastave, a cilj dodatne nastave je da nadarenim učenicima i onim učenicima koji brže napreduju od ostalih omogući napredovanje u skladu sa njihovim sposobnostima i interesovanjima. Za uključivanje učenika u dodatnu nastavu potrebno je pored mišljenja nastavnika pribaviti i mišljenje pedagoško-psihološke službe u školi za svakog učenika pojedinačno. Za dodatnu nastavu izrađuje se poseban program. Taj program obuhvata sadržaje i oblike rada iz određenog predmeta koji doprinose intenziviranju i proširivanju stečenih znanja, sposobnosti i navika. Ostale interese učenici će zadovoljavati u slobodnim aktivnostima.

Dodatna nastava unosi se u godišnji plan rada škole. Rad se organizira tako što se formiraju grupe od učenika jednog razreda. Radom grupe rukovodi nastavnik koji može povremeno angažirati i druge stručnjake i eksperte za određenu oblast. Dodatnu nastavu mogu izvoditi nastavnici koji imaju najveću ocjenu za svoj rad i koji se ističu stručnošću, marljivošću i afinitetom za određenu oblast. Nastavničko vijeće će vršiti izbor nastavnika i utvrditi program na prijedlog stručnih aktiva razredne nastave i predmetnih nastavnika. O dodatnoj nastavi vodi se odgovarajuća evidencija. Postignuti rezultati (ocjene) se evidentiraju u školskoj dokumentaciji.

1.9.3. Slobodne aktivnosti

1.9.4. Uloga i značaj

Slobodne aktivnosti su važan segment života i rada u školi. Osnovno su obilježje savremene škole. U slobodnim aktivnostima moguće je prepoznati sklonosti učenika prije nego na nastavnom času. Učenik nam već svojim opredjeljenjem za određene sadržaje nagovještava nešto o svojoj jačoj strani.

Mogućnost izbora je korak ka slobodi i izražavanju u skladu sa mogućnostima i afinitetima. Hoće li to biti gluma, ples, otkrivanje pojedinosti o prirodi, zaštita prirode, proučavanje običaja, prikupljanje podataka o igrama koje su nekad bile popularne, bavljenje ekologijom ili uživanje u novim pričama i razgovorima o ispričanom, manje je važno. Važnije je da učenici prošire vidike i istovremeno obogate emocionalni svijet.

1.9.5. Zadaci:

- povezivanje, proširivanje i produbljivanje znanja, vještina i navika stečenih u nastavi i vannastavnim aktivnostima;
- usvajanje novih znanja, vještina i navika;

- uazvijanje interesovanja za društveno koristan rad;
- osposobljavanje za aktivnosti u slobodnom vremenu koje će biti u funkciji razvoja odgoja i obrazovanja, prevencije svih vrsta ovisnosti, zaštite i unapređivanja zdravlja;
- osposobljavanje za aktivno učešće u društvenom životu i njegovom demokratskom razvoju;
- podsticanje dječijeg stvaralaštva – kreativnosti;
- osposobljavanje za komunikaciju, interakciju i kooperaciju sa drugima;
- omogućavanje upoznavanja drugih i drugačijih;
- omogućavanje učenja fleksibilnosti i tolerancije.

1.9.6. Principi na kojima treba da počiva plan i program slobodnih aktivnosti:

- slobodne aktivnosti su integralni dio odgojno-obrazovnog rada u osnovnoj školi i u funkciji su ostvarivanja globalnog cilja odgoja i obrazovanja;
- slobodne aktivnosti se organiziraju u skladu sa interesovanjima, mogućnostima i dobrovoljnim opredjeljenjima učenika;
- planiranje, programiranje, pripremanje, organizacija i realizacija slobodnih aktivnosti podrazumijevaju aktivno učešće učenika;
- slobodne aktivnosti ne bi smjele ni sadržajem, ni trajanjem preopteretiti učenike;
- slobodne aktivnosti se ne bi smjele pretvoriti u bilo koju vrstu nastavka nastavnog rada;
- trajanje slobodnih aktivnosti, njihovi sadržaji i koordinatori – voditelji, utvrđuju se planom i programom koji se donosi na početku školske godine, a verificuje ga nastavničko vijeće;
- ako se u okviru nekih slobodnih aktivnosti ostvaruje i dobit, pravo je učenika da učestvuju u odlučivanju o njenoj namjeni i raspodjeli, pri čemu se isključuje novčano nagrađivanje učenika;
- u skladu sa odgovarajućim propisima, škola je dužna da način korištenja tako ostvarenih sredstava reguliše posebnim aktima.

1.9.7. U okviru slobodnih aktivnosti u osnovnoj školi mogu biti zastupljene sljedeće oblasti:

- Slobodne aktivnosti iz oblasti nauke
- Slobodne aktivnosti iz oblasti kulture i umjetnosti
- Slobodne aktivnosti iz oblasti tehnike
- Slobodne aktivnosti iz oblasti sporta
- Slobodne aktivnosti iz oblasti rada i proizvodnje
- Slobodne aktivnosti iz oblasti društvenog života, odnosno života zajednice

1.9.8. Sekcije:

- Zdravlje i sport
- Mali hor
- Mladi prirodnjaci

- Mladi slikari
- Mali orkestar
- Ritmička i plesna sekcija
- Mladi ekolozi
- Dramska sekcija
- Škola ima slobodu da uvede nove sekcije, a u skladu s osobenostima sredine i interesima djece.

1.9.9. Plan slobodnih aktivnosti treba da obuhvati:

- broj časova koji će biti realiziran u okviru slobodnih aktivnosti u toku školske godine;
- oblasti slobodnih aktivnosti koje će biti zastupljene u osnovnoj školi;
- dan, sat i mjesto realizacije slobodnih aktivnosti;
- imena koordinatora – voditelja slobodnih aktivnosti;

S obzirom na činjenicu da je u jednoj školi nerealno očekivati da se jednaka pažnja posveti svim oblastima, potrebno je na početku školske godine detaljno razmotriti u kojoj mjeri će pojedine oblasti biti zastupljene.

Od posebnog značaja je da se u planu slobodnih aktivnosti odredi dan, sat i mjesto gdje će se one odvijati.

Kad učenici i koordinatori, odnosno voditelji znaju da će se aktivnosti odvijati sedmično ili petnaestodnevno i koliko će one trajati, onda se oni mogu adekvatno pripremiti i bit će motivirani za aktivnost, a što će značajno utjecati na efekte u njihovom ostvarivanju.

Pravovremeno i tačno određenje vremena, mjesta i trajanja aktivnosti ima svoju pedagošku vrijednost i zato ga treba obezbijediti već u planu na početku školske godine.

Imenovanje koordinatora, odnosno voditelja slobodnih aktivnosti vrši nastavničko vijeće na početku školske godine i ono ne može biti rezultat licitiranja i dobrovoljnog opredjeljivanja nastavnika, nego izbora na osnovu unaprijed utvrđenih kriterija od strane najvišeg stručnog organa u osnovnoj školi.

1.9.10. Program slobodnih aktivnosti treba da obuhvati:

- vrste aktivnosti (sadržaja) u okviru svake oblasti;
- ko treba da učestvuje u kreiranju i realiziranju programa aktivnosti;
- koje organizacione forme aktivnosti će biti zastupljene;
- koje uslove treba da obezbijedi osnovna škola da bi aktivnosti mogle biti realizirane (objekti, mjesta, namještaj, oprema, sredstva, materijali i slično).

Svaka oblast podrazumijeva niz konkretnih aktivnosti (sadržaja) za koje će se škola opredijeliti na početku školske godine, vodeći računa o primjerenosti aktivnosti uzrastu učenika, njihovim mogućnostima, interesovanjima i potrebama, kao i o kadrovskom potencijalu i uvjetima kojima škola raspolaže.

Pri kreiranju programa i njihovoj realizaciji neophodno je obezbijediti učešće najšireg kruga zainteresiranih, a prije svih, učenika i njihovih roditelja, specijaliziranih stručnjaka različitog profila

(pedagoga, psihologa, ljekara, umjetnika, sportista i drugih) koji se mogu angažirati na profesionalnoj i volonterskoj osnovi.

Škole će na početku školske godine, na osnovu usvojenog plana i programa slobodnih aktivnosti poduzeti određene korake kako bi stavile na raspolaganje učenicima i koordinatorima, odnosno voditeljima sve raspoložive materijalne resurse. One koji su neophodni, a koje škola ne posjeduje, škola će obezbijediti naknadno u skladu s mogućnostima i uz pomoć nadležnog ministarstva.

Slobodne aktivnosti je nužno organizirati na principu homogenih uzrasnih grupa. Samo tada se može postići istinska primjerenost aktivnosti – sadržaja uzrastu, mogućnostima, interesovanjima i potrebama učenika, a za većinu članova grupe programi mogu predstavljati realno i optimalno opterećenje, što je osnova za ostvarivanje odgojno-obrazovnih efekata u ovom sektoru školskog života i rada. Ovim se postiže još jedan efekat, a to je povezivanje slobodnih aktivnosti sa nastavom i uopće sa životom u užoj i široj socijalnoj sredini.

Različita shvatanja slobodnih aktivnosti i njihove funkcije u razvoju, odgoju i obrazovanju djece osnovnoškolskog uzrasta do sada dovodila su do dezorijentacije u ovom značajnom sektoru života i rada u osnovnoj školi. Različita shvatanja, otpori, predrasude, pa i tradicionalna opterećenja, treba da budu podređeni nastojanjima koja su izražena u Konceptiji devetogodišnje osnovne škole i prevaziđena decidnim zahtjevima koji se tiču stjecanja, razvijanja i usavršavanja profesionalne kompetentnosti svih onih koji su odgovorni za rezultate odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi.

1.10. OPĆE NAPOMENE

Nastava se izvodi na bosanskom jeziku, a u skladu sa utvrđenim principima savremene standardnojezičke norme. Ovo se posebno odnosi na dosljednu primjenu ijekavskog izgovora i ravnopravnost oba pisma (latinice i ćirilice). U skladu sa ovim principima poštuje se jezički izraz učenika, a odstupanja od jezičke norme u govoru učenika proistekla iz govornih navika sredine, otklanjaju se postupno, brižljivim i kontinuiranim odgojno-obrazovnim radom. Za pripadnike naroda i nacionalnih manjina kojima bosanski jezik nije maternji jezik, nastava se izvodi shodno Zakonu o osnovnoj školi Srednjobosanskog kantona. Nastavnici razredne nastave su dužni da ostvaruju principe standardnojezičke norme u nastavnom procesu i razvijaju jezičku kulturu učenika kao bitan element odgoja i stjecanja opće kulture.

1.11. PREDMETNO-PLANSKA STRUKTURA

red. br.	OBAVEZNI NASTAVNI PREDMETI	I RAZRED		II RAZRED		III RAZRED		IV RAZRED		V RAZRED	
		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA	
		sedmični	godišnji	sedmični	godišnji	sedmični	godišnji	sedmični	godišnji	sedmični	godišnji
1.	Bosanski jezik i književnost	4	136	5	175	5	175	5	175	5	175
2.	Engleski jezik					2	70	3	105	3	105
3.	Matematika	2	68	4	140	4	140	4	140	4	140
4.	Moja okolina	2	68	2	70	2	70	3	105		
5.	Muzička kultura	2	68	1	35	1	35	1	35	1	35
6.	Likovna kultura	2	68	1	35	1	35	1	35	1	35
7.	Tjelesna i zdravstvena kultura	2	68	2	70	2	70	2	70	2	70
8.	Priroda									2	70
9.	Društvo									2	70
red. br.	OBAVEZNI PREDMETI S PRAVOM IZBORA	I RAZRED		II RAZRED		III RAZRED		IV RAZRED		V RAZRED	
		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA	
		sedmični	godišnji	sedmični	godišnji	sedmični	godišnji	sedmični	godišnji	sedmični	godišnji
10.	Vjeronauka ¹	2	68	2	70	2	70	2	70	2	70
	UKUPNO REDOVNE NASTAVE	16	544	17	595	19	665	21	735	22	770
red. br.	OSTALI OBLICI ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA	I RAZRED		II RAZRED		III RAZRED		IV RAZRED		V RAZRED	
		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA		FOND ČASOVA	
		sedmični	godišnji	sedmični	godišnji	sedmični	godišnji	sedmični	godišnji	sedmični	godišnji
11.	Odjeljska zajednica			1	35	1	35	1	35	1	35
12.	Slobodne aktivnosti	1	35	1	35	1	35	1	35	1	35
13.	Dodatna nastava										
14.	Dopunska nastava										
<p>¹Predmet Vjeronauka <i>obavezni je predmet s pravom izbora</i>, pa ne pripada izbornim nego obaveznim predmetima i dio je redovne nastave. Pravo na izbor odnosi se na pravo učenika i njihovih roditelja / staratelja da slobodno izaberu i na anketnom listiću, pri upisu učenika u prvi razred osnovne škole, potpišu koju će vjeronauku pohađati njihovo dijete. Nakon provedene ankete pri upisu u školu i pismene odluke roditelja, izabrana vjeronauka dio je redovne nastave tokom devetogodišnjeg osnovnog školovanja.</p>											

2. BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

2.1. DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA

Planiranje i programiranje gradiva iz Bosanskog jezika i književnosti u konceptu devetogodišnje osnovne škole razlikuje se od planiranja u konceptu osmogodišnje škole. Složenost planiranja posebno je izražena u razrednoj nastavi (od prvog do petog razreda) gdje se počinje od emocionalnog i socijalnog razvoja da bi se došlo do kognitivne pismenosti. Uspjeh u nastavi ovog predmeta zavisi od pravilno izabranih, raspoređenih i saopćenih nastavnih sadržaja, jer nastavno gradivo nije samo sredstvo obrazovanja, ono je i odgojni medij, *a bosanski jezik nije samo nastavni predmet nego je i nastavni jezik.*

Tokom planiranja nastavnog gradiva vodilo se računa o izboru i rasporedu programskih sadržaja, o međusobnom dopunjavanju i uzročno-posljedičnoj povezanosti. Posebno se vodilo računa o didaktičko-metodičkom aspektu programsko-planskog strukturiranja u pojedinim predmetnim područjima, te o izboru i rasporedu nastavnog gradiva s obzirom da je novi koncept stvorio mogućnost integriranja srodnih nastavnih oblasti kroz razne aktivnosti.

Trudili smo se da nastavno gradivo, iz pojedinih predmetnih područja, ne bude izolirano i ograničeno na površinske, gotovo pozitivističke podatke, činjenice, informacije i osnovne pojmove.

U revidiranoj programskoj strukturi nije zanemarena međupredmetna i unutarpredmetna korelacija, jer bez korelativnih tendencija nema kvalitetnijeg i funkcionalnijeg znanja. Nastavni planovi i programi koncipirani su tako da sadrže ključna saznanja, naglašavaju neophodne razvojne elemente koji su važni za ostvarivanje kontinuiteta u nastavi kako bi dali dovoljno prostora dinamici, logici i funkcionalnosti nastavnog gradiva.

U plansko-programskoj strukturi predmetnih područja napušten je deskriptivni pristup opterećen faktografijom koja ne pripada funkcionalnom programskom jezgru.

Programski sadržaji su oslobođeni suvišnih činjenica koncipiranih u duhu tradicionalnog enciklopedizma.

U planiranju i programiranju ovog predmeta napuštena je i receptivna funkcija, jer takva nastava ne aktivira dovoljno učenike, oni postaju indiferentni i zasićeni, nisu zainteresirani za učenje.

Raspored i izbor nastavnog gradiva važni su za učenje pa je i radi toga značajno kvalitetno sastavljanje nastavnih planova i programa.

Put do bolje i funkcionalnije nastave podrazumijevao je izradu studioznije plansko-programske strukture. Ukoliko je plansko-programska struktura nedorečena, ukoliko nema konkretnih programskih zahtjeva, onda nastavnik pristupa obradi nastavnih sadržaja po nekim, subjektivnim mjerilima. Ukoliko je nastavno gradivo nedovoljno povezano u sistem, onda dolazi do lutanja i nesnalaženja u njegovoj realizaciji. Trudili smo se da sistem nastavnog gradiva, redosljed predmetnih područja i tema valjano postavimo u naučnom, psihološkom i didaktičkom smislu.

Prilikom rasporeda nastavnog gradiva i pri postavljanju zadataka nastavnih područja i tema presudnu ulogu imali su objektivni, verificirani kriteriji.

Pri planiranju gradiva imali smo na umu načelo psihološke blizine nastavnog gradiva koje u plansko-programskoj strukturi ne treba da bude kruto i uopćeno primijenjeno, nego prilagođeno psihičkim mogućnostima učenika i njihovom predznanju.

U fazi raspoređivanja nastavnog gradiva po razredima izbjegavalo se načelo koncentričnog razvrstavanja, a preferirano je progresivno, linijsko razvrstavanje gradiva.

Gradivu iz prethodnog razreda dato je onoliko značaja koliko je potrebno za uspostavljanje progresivnog kontinuiteta i življeg ritma učenja. Zbog nepoštovanja ovog načela i zbog „metodike sitnih koraka“ gubi se puno vremena na onim temama koje su učenicima poznate, ili koje će oni shvatati kasnije.

U konceptu nove programsko-planske strukture, prilagođene devetogodišnjem osnovnom obrazovanju pravi se razlika između vremenske i intelektualne opterećenosti učenika jer su to dvije vrste opterećenosti čije uzajamno uvjetovanje nije nužno.

U vezi s ovim imali smo na umu činjenicu da didaktička strana ima svoje formativne mogućnosti, ali ne bi trebalo polaziti od uvjerenja da su nastavne metode, oblici rada, pomoćna nastavna sredstva i didaktička načela neke apstraktne kategorije koje bi se generalno mogle primjenjivati. Njihova primjena zavisi od odgojno-obrazovnih zadataka svakog predmetnog područja.

U realizaciji programskih zadataka nastavnicima najviše pomažemo ukoliko im ponudimo kvalitetne i funkcionalne programe po obimu i dubini.

Ovakve programe nameće izbor i raspored nastavnog gradiva, jer nije logično da se tako objektivne kategorije kao što su zakonitost suštine, uzročnost, logičnost i funkcionalnost nastavnog gradiva prepuste subjektivnoj procjeni svakog nastavnika.

Detaljno i studiozno urađeni nastavni planovi i programi su dobra osnova za savremenu nastavu u okviru koje se nastavno gradivo dijeli na pojmove, činjenice, informacije u čemu je sadržana programska i naučna suština.

Ovi programi su logički povezani tako da učenici do sintetičkog znanja dolaze postupno što omogućava temeljito savladavanje svakog prethodnog elementa.

Nastavni plan i program koji nudimo obrazovnoj javnosti rađen je timski, jer do detaljnijih programa se jedino može doći timskim radom i istraživačkim postupkom, a njihova primjena u praksi zahtijeva studiozan i odgovoran odnos nastavnika prema suštinskim programskim odrednicama.

2.2. CILJEVI NASTAVE

Nastava Bosanskoga jezika i književnosti treba da:

- osposobljava učenike za samostalno služenje knjigom;
- priprema učenike za aktivan društveni život u multikulturalnom okruženju;
- razvija sposobnost za permanentno usavršavanje i korištenje novih znanja;
- osposobljava učenike za pravilno usmeno i pisano izražavanje standardnim jezikom;
- uvodi učenike u osnove obrazovanja i opće kulture;

- razvija ljubav i poštovanje prema kulturnoj baštini svih naroda i narodnosti;
- doprinosi svestranom razvoju učenikove ličnosti;
- razvija sposobnost pravilnog i smislenog govora.

2.3. ZADACI NASTAVE

Nastava Bosanskoga jezika i književnost treba da:

- izgrađuje opću kulturu učenika i razvija interes za kontinuirano obrazovanje;
- razvija pozitivna svojstva i estetski ukus učenika;
- osposobljava učenike za razumijevanje i usvajanje moralnih načela;
- osposobljava učenike za aktivan društveni rad;
- razvija i njeguje ljubav prema domovini;
- njeguje ljubav prema knjizi;
- utječe na usvajanje jezičkih zakonitosti;
- sistemski uvodi učenike u sve oblike usmenog i pisanog izražavanja;
- utječe na razvoj jezičke kulture i izražajnih sposobnosti učenika;
- razvija osjećaj jednakosti, ravnopravnosti, zajedništva i razumijevanja među narodima;
- utječe na usvajanje norme savremenog standardnog bosanskoga jezika;
- osposobljava učenike za doživljavanje i razumijevanje filmskog djela;
- upoznaje učenike sa osnovnim elementima filmskog i pozorišnog izraza;
- razvija etička i estetska svojstva kod učenika.

NAZIV PREDMETA: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

RAZRED: PRVI

BROJ SATI: SEDMIČNO 4, GODIŠNJE 136

red. br.	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Razvoj govora	<p>- Prepoznavanje i imenovanje predmeta i bića, zapažanje osobina: Idemo u školu; Prvi dan u školi; U učionici; U gradu; Na selu.</p> <p>- Imenuj sve što ti je poznato: Slike i riječi; Oblik i veličina predmeta...</p> <p>- Vježbe diskriminacije glasova.</p> <p>- Vježbe artikulacije glasova (<i>Gramatička česma</i>).</p> <p>- Razvijanje jezičkog osjećaja posredstvom spontane komunikacije:</p> <p>- Svjesne imitacije i organizirane usmjerene imitacije stvaralačke primjene (prepoznavanje i oponašanje glasova i zvukove).</p> <p>- Bogaćenje rječnika: razvoj jezičkog stvaralaštva (pričanje, razgovor, rekreativni razgovor, opis i dramtizacija).</p> <p>- Slika (slike) određenog događaja kao podsticaj: Da sam učiteljica; Muzika mi je šapnula; Ja sam voditeljica; Mikrofon je moj.</p> <p>- Pričanje na osnovu slika: Pčela i golub; Lisica i roda; Na izletu;</p> <p>- Nastavi započetu priču.</p> <p>- Oponašanje ritma i zvukova.</p> <p>- Neverbalna komunikacija: gest, mimika, pantomima u komunikaciji i igranju uloga.</p> <p>- Govor pokretima pojedinih dijelova tijela (gestovi).</p> <p>- Govor pokretima pojedinih dijelova lica (mimika).</p> <p>- Pantomima: Kako skače žaba; Kako hoda slon; Kako trči zec.</p>	<p>Predmeti, bića, osobine, oblik, veličina predmeta, slike riječi, diskriminacija glasova, artikulacija glasova, spontana komunikacija, imitacija, bogaćenje rječnika, jezičko stvaralaštvo, neverbalna komunikacija, gest, mimika, pantomima, spontanost govora, memoriranje teksta, brzalice, brojalice, bajalice, zagonetke, pitalice, stvaralačka mašta, stvaralačko mišljenje, nonsensni iskaz, nonsensni tekstovi, smisljeni iskaz, besmisleni iskaz, vedrina, smijeh, šala, priča, stvaralačko slušanje, kritičko slušanje.</p>	<p>- Na kraju prvog polugodišta učenici će zapažati i imenovati: predmete, bića i osobine.</p> <p>- Učenici će diskriminirati glasove u svim pozicijama (inicijalnoj, medijalnoj i finalnoj).</p> <p>- Učenici će savladati artikulaciju većine glasova.</p> <p>- Učenici će uspješno oponašati neke glasove iz svoje bliže i dalje okoline.</p> <p>- Učenici će spontano komunicirati posredstvom organizirane usmjerene komunikacije.</p> <p>- Učenici će prepoznavati i oponašati glasove i zvukove.</p> <p>- Učenici će posjedovati sposobnost pravilnog i smislenog govora.</p> <p>- Učenici će svojiti pojmove: pričanje, razgovor, rekreativni razgovor, opis, dramtizacija.</p> <p>- Učenici će uspješno pričati na osnovu slike (poslužiti će im slika kao podsticaj određenog događaja).</p> <p>- Učenici će moći da oponašaju ritam i zvukove.</p> <p>- Učenici će razumjeti pojam neverbalne komunikacije (gest, mimika i pantomima u komunikaciji i igranju</p>	60

		<ul style="list-style-type: none"> - Razvijanje spontanosti govora: - Memoriranje i reproduciranje stihova, zagonetki, pitalica, brzalice, bajalica i brojalice. - Razvijanje i poticanje stvaralačke mašte i stvaralačkog mišljenja: - Praćenje napredovanja u govoru i uspjeha u samostalnom sastavljanju rečenica i teksta. Vježbanje leksike i dikcije (Nastavi izmišljati nove riječi; Nastavi izmišljati pozdravljanje; Novo ime za olovku i knjigu; To se izgovara ovako...). - Razumijevanje sadržaja: rečenica, teksta nonsensnih iskaza i nonsensnih književnih tekstova. - Uspostavljanje logike u iskazima i pričama. - Transformacija smislenog iskaza u besmisleni i obrnuto (<i>Tri lovca – narodna lagarija; Nešto ću vam kobajagi reći</i>). - Humorističko pričanje, prepoznavanje elemenata vedrine, smijeha, šale u priči i iskazu (<i>Medo u dućanu; Lovče, lovče šta si ulovio – šaljiva pjesma; Šta je smiješno...</i>). - Vježbe stvaralačkog slušanja: - Izbacio bih to iz priče; Pozvao bih u priču; Promijenio bih kraj priče; Slušao sam i „vidim“; Zapamtio sam – ilustriram... - Kritičko slušanje: - Nije tako u priči; Priča ne počinje tako...). 		<ul style="list-style-type: none"> uloga). - Učenici će uspješno memorirati i reprodukovati kraće književne forme (stihove, zagonetke, brzalice, bajalice, pitalice i brojalice). - Učenici će posredstvom stvaralačke mašte izmišljati nove riječi i nove nazive za predmete i situacije. - Učenici će razumjeti sadržaje nonsensnih iskaza i nonsensnih tekstova. - Učenici će uspješno uspostavljati logiku u iskazima i pričama. - Učenici će moći transformirati smisleni iskaz u besmisleni i obrnuto. - U humorističkim tekstovima i iskazima učenici će prepoznavati elemente vedrine, smijeha i šale. - Učenici će uspješno savladati „igre kobajagi“. - Učenici će ovladati stvaralačkim i kritičkim slušanjem tipa: Izbacio bih to iz priče; Pozvao bih u priču; Promijenio bih kraj priče; Zapamtio sam – ilustriram; Priča ne počinje tako...). - Na kraju prvog polugodišta smanjit će se razlike među djecom u pogledu prethodnih postignuća. 	
II	Čitanje i pisanje	<ul style="list-style-type: none"> - Usvajanje štampanih slova latinice: (Obradivati veliko i malo slovo na istom nastavnom času). - Ščitavanje riječi, rečenica i kraćeg teksta. - Insistiranje na pravilnom čitanju i razumijevanju pročitanog. 	Štampano slovo, veliko slovo, malo slovo, ščitavanje riječi, čitanje rečenica, čitanje teksta, reproduko-	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će pravilno čitati riječi, rečenice i kraće tekstove. - Učenici će razumjeti pročitano i moći će reproducirati sadržaj na osnovu detaljnih pitanja. - Učenici će uspješno 	30

		<ul style="list-style-type: none"> - Reproduciranje pročitano na osnovu detaljnih pitanja, u usmenoj formi. Ilustriranje pročitano sadržaja. - Razvijanje sposobnosti povezivanja riječi u smislene cjeline: rečenice, nizove rečenica i kraće tekstove. - Dopunjavanje rečenica i kraćeg teksta. - Zamjena riječi u rečenici. - Vježbe uz upotrebu kartona riječi. - Grupisanje riječi oko odabrane riječi. - Čitanje kraćih rečenica. - Uspostavljanje logičkog slijeda u poremećenom nizu rečenica. - Čitanje kraćih tekstova. 	<p>vanje pročitano, detaljna pitanja, usmena forma, kartoni riječi, logički slijed, poremećeni niz rečenica.</p>	<p>povezivati riječi u smislene cjeline (rečenice, nizove rečenica i kraće cjeline).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uspješno ilustrirati pročitani sadržaj. - Učenici će moći dopuniti rečenice i kraći sadržaj. - Učenici će uspješno zamjenjivati riječi u rečenici. - Učenici će vješto i kvalitetno grupisati riječi oko odabrane riječi. - Učenici će uspostavljati logički slijed u poremećenom nizu rečenica. - Učenici će moći s razumijevanjem pročitati kraći tekst. - Učenici će pravilno rukovati priborom za pisanje. - Vidna je koordinacija pokreta šake, prstiju i pokreta očiju. - Izražena je brzina i tačnost u prepoznavanju oblika, struktura i boja. 	
III	Jezik (rječnik, gramatika, ortoepija, ortografija)	<ul style="list-style-type: none"> - Razumijevanje gramatičkih pojmova: slovo, glas, slog, riječ. - Glasovi i zvukovi (Šta vidim, a šta čujem). - Prepoznavanje rečeničkih nizova i kraćih tekstova. - Razvijanje sluha za gramatičku ispravnost govora. - Razlikovanje značenja riječi. - Riječ i promjena konteksta. - Sastavljanje rečenica pomoću slika i riječi. - Sastavljanje riječi pomoću rasutih slova. - Sastavljanje rečenica pomoću rasutih riječi. - Promijenjeno slovo može da promijeni značenje riječi. - Dopisano slovo mijenja 	<p>Slovo, glas, riječ, rečenični niz, tekst, izjavna rečenica, upitna rečenica, uzvična rečenica, tačka, upitnik, uzvičnik, riječca li</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici su usvojili pojmove: slovo, glas, slog, riječ. - Učenici čitaju, pišu i prepisuju nizove rečenica i kraće tekstove. - Učenici imaju izgrađen sluh za gramatičku ispravnost govora. - Učenici uočavaju značenje riječi. - Učenici se uspješno snalaze s riječima u promijenjenom kontekstu. - Učenici sastavljaju rečenice pomoću slika i riječi. - Učenici sastavljaju riječi 	10

		<p>značenje riječi.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Oduzeto slovo mijenja značenje riječi. <p>- Rečenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izjavne rečenice; - Upitne rečenice; - Uzvične rečenice. <p>- Rečenični znaci: tačka, upitnik, uzvičnik.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pisanje riječce <i>li</i>. 		<p>i rečenice pomoću rasutih slova.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici znaju da promijenjeno, oduzeto i dopisano slovo može promijeniti značenje riječi. - Učenici prepoznaju i pravilno upotrebljavaju u pričanju rečenice: izjavne, upitne i uzvične. - Učenici su savladali znake interpunkcije (tačku, upitnik, uzvičnik). - Pravilno pišu riječcu <i>li</i>. 	
IV	Analiza književnog teksta	<p>- Književni tekstovi iz početnice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Grigor Vitez: <i>Gitara jesenjeg vjetra</i>; - Nasiha Kapidžić-Hadžić: <i>Lutke u školi</i>; - Vesna Parun: <i>Uspavanka za ježa</i>; - Narodna priča: <i>Zekina kućica</i>; - Zehra Hubijar: <i>Zeko i djeca</i>; - Gvido Tartalja: <i>Kratkotrajna škola</i>; - Narodna priča: <i>Zeko i mrkva</i>; - Luko Paljetak: <i>Gramatička česma</i>; - Bosiljka Letić-Fabri: <i>Jesen</i>. <p>- Književno-teorijski pojmovi (orijentacione naznake obima i dubine):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Klasifikacija elemenata toka događaja u priči. - Uočavanje važnih pojedinosti u književnom tekstu. - Uočavanje likova i njihovih osobina. - Uočavanje slijeda događaja (prvo, drugo, treće...). - Sastavljanje plana priče. - Prihvatljivo i neprihvatljivo ponašanje pojedinih likova (ovo je dobro, a ovo nije dobro; ovo govori pripovjedač, a ovo lik iz priče). 	Književni tekst, tok događaja, likovi, plan priče, govor pripovjedača i govor likova.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici imaju izražen interes za knjigu, znanje i čitanje sadržaja koje nudi knjiga. - Učenici znaju klasificirati elemente toka događaja u priči. - Učenici mogu uočiti važne pojedinosti u književnom tekstu. - Učenici uočavaju likove i njihove osobine. - Učenici uočavaju prihvatljivo i neprihvatljivo ponašanje pojedinih likova. - Učenici prepoznaju slijed događaja u književnom tekstu. - Učenici uz pomoć nastavnika sastavljaju plan priče. - Učenici prepoznaju dijelove teksta koje govore likovi i one dijelove koje govori pripovjedač. 	20

V	Kultura izražavanja	<ul style="list-style-type: none"> - Prepričavanje teksta na osnovu detaljnih pitanja. - Samostalno prepričavanje. - Pričanje na osnovu niza slika. - Pričanje na osnovu slike sa cjelovitim sadržajem. - Pisanje čestitke (prvi učenički pokušaji). 	Prepričavanje, pričanje, pisanje čestitke.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici mogu prepričati priču na osnovu detaljnih pitanja. - Učenici uspješno samostalno prepričavaju poznate priče. - Učenici mogu pričati priču na osnovu niza slika. - Učenici uspješno pričaju priču na osnovu slike sa cjelovitim sadržajem. - U korelaciji sa likovnim odgojem učenici pišu prve čestitke (Mojoj majci za Osmi mart; Drugu/ drugarici za rođendan). 	10
VI	Medijska kultura	<ul style="list-style-type: none"> - Filmske priče za djecu (Cvjetno društvo). - Televizijske emisije kao poticaj i sredstvo za realizaciju svih sadržaja. - Crtani film (nivo prepoznavanja). - Šta sve može moj računar. 	Film, filmska priča, televizijska emisija, crtani film, računar.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici prepoznaju filmske priče, rado ih gledaju i prepričavaju sadržaj. - Učenici su usvojili pojam televizijske emisije i pričaju o emisijama koje odgovaraju njihovom interesu i uzrastu. - Učenici rado gledaju crtani film i prepričavaju sadržaj. - Učenici uočavaju izražajne mogućnosti filma (slika, riječ, muzika, boja, zvuk). 	6

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodom učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

U prvom razredu devetogodišnje osnovne škole pažnja je usmjerena na razvoj govora i usmenog izražavanja, predvježbe za čitanje, ščitavanje, čitanje, razumijevanje pročitano g i reprodukciju sa ili

bez elemenata kreativnosti. Elementi svih prethodno navedenih područja uključeni su u programske sadržaje, ali bez naznačenih obaveza u pojmovnom smislu. Riječ je o šestogodišnjem djetetu koje vlada rečenicom sa približnom strukturom rečenice odraslih. Ovladalo je govorom i sistemom pravila bez poznavanja pravila. Savladana je većina padeža, predstoji usvajanje „finijih aspekata jezičkog sistema“. Oponaša s uspjehom ljude i životinje, bliska mu je dramska imitacija i aktivnosti koje podrazumijevaju promjenu. Svjesno je okruženja, koje je bilo u njegovom iskustvu, ali će polaskom u školu u njegov život ući potpuno novi svijet i novi način postavljanja zahtjeva.

Dijete će govorom u usmenoj formi izražavati misli, osjećanja i raspoloženja. Posredstvom govora ono traži mjesto u grupi i načine integriranja, odobrava ili se suprotstavlja. Dijete govorom komunicira. U oblikovanju komunikacijskog sadržaja važni su: pravilnost, jasnoća, fluentnost, ali i efektivnost izražavanja. U osnovi ovakvog izražavanja je adekvatan izbor riječi, strukturiranje rečenice, gramatička pravilnost, ukupna artikulacija i organizacija. Uspješna komunikacija je načelo cjelokupnog rada u školi i snalaženja u životu. Ta nova situacija traži komunikacioni kontekst, komunikacijske situacije i adaptacioni okvir. Prvi mjesec je mjesec snalaženja, traženje sebe među drugima i sa drugima. To važi za sve nastavne predmete i obaveze u njima. *Zato je potrebno pri izradi operativnog nastavnog plana i programa voditi računa o tematskim krugovima u kojima će se osigurati međusobno prožimanje, ali ne i preklapanje sadržaja.*

Od prvog dana nastavnik će se oslanjati na dječiju radoznalost, otvorenost i dinamičnost, usmjeravat će kompletnu aktivnost prema novim spoznajama i drugim segmentima koji su sastavni dio ovog programa. Dijete oponaša nastavnika, spontano usvaja lekseme iz govora sredine. Za sve vidove slušanja važan je sadržaj, priča i način pričanja, prezentacije i uživanje u situaciji.

Djetetu je bliska igra. Kada je u pitanju ovaj uzrast, važno je imati u vidu da je mnoge sadržaje moguće realizirati u igri i kroz igru. Igra je u funkciji ostvarivanja nastavnih ciljeva. Nastavnik bi morao razumijevati smisao svih aktivnosti, a ne prihvatati slijepo bilo čije sugestije. Dijete zna i može pažljivo slušati pod uvjetom da je priča zanimljiva i živa. Igra ne smije biti sama sebi svrha. Dijete se veoma lijepo igra i bez nas. U uvjetima školskog učenja na jednoj su strani učenici, na drugoj sadržaji. Između su načini posredovanja. Igra je sredstvo i metod pri ostvarivanju odgojno-obrazovnih ciljeva i zadataka. U radu sa šestogodišnjacima pogodne su sljedeće metode: glasovna analitičko-sintetička metoda, kombinovana metoda, globalna, metoda pričanja i metoda teksta.

Na ovom obrazovnom nivou učenici ne treba da usvajaju pravila i definicije. Na bazi slušanja formira se osjećaj za normu i standard. U učenju su važna emocionalna stanja, prisustvo ili odsustvo ljubavi i razumijevanja. Strah i napetost mogu ubrzati ili usporiti govorni razvoj i dovesti do napretka, ili izazvati teškoće.

Ako dijete nema razvijenu glasovnu osjetljivost, ako zamjenjuje glasove, dodaje, izostavlja, ili ima drugih problema, nastavnik će upornim i strpljivim radom postepeno otklanjati smetnje. Važno je da teškoću ne „osvješćuje“ kao takvu i da ne pokazuje zabrinutost zbog toga.

U prvom polugodištu učenici ne usvajaju slova i čitanje. To je vrijeme predviđeno za govorni razvoj. Nastavnik će koristiti oblike izražavanja i vježbe primjerene šestogodišnjem djetetu (prepričavanje na osnovu detaljnih pitanja, opisivanje na nivou opažanja svojstava predmeta i bića uz angažiranje svih čula, razgovor, pa i raspravljanje o pitanjima koja su njima važna, pričanje o sadržaju slika)

Monografski postupak pogodan je za obradu slova. Kod štampanih slova latinice, u pisanju, trebalo bi njegovati GROTESK, moderno, savremeno pismo u kojem slova imaju izjednačenu debljinu temeljnih i spojnih poteza i nemaju serifa.

NAZIV PREDMETA: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

RAZRED: DRUGI

BROJ SATI: SEDMIČNO 5, GODIŠNJE 175

red. br.	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Čitanje i pisanje	<ul style="list-style-type: none"> - Usvršavanje tehnike čitanja i pisanja štampanim slovima latinice. - Čitanje brzinom koja odgovara brzini govora. Razvijanje govora uz uvažavanje individualnih osobina učenika. - Vježbe vizuelne i akustičke identifikacije glasova/slova, riječi, zvukova. - Usvršavanje preciznosti u diferencijaciji i imenovanju sadržaja koji su vidjeli i čuli. - Čitanje prirodnom jačinom glasa, vježbe disanja, razvijanje osjećaja za tempo i samostalnost u čitanju. - Čitanje naglas i čitanje u sebi, individualno i horsko čitanje. - Razumijevanje pročitanoog sadržaja. - Rješavanje jednostavnih zadataka radi provjeravanja i razumijevanja pročitanoog. - Vježbe reproduktivnog tipa (odgovori na detaljna i uopćena pitanja). - Vježbe koje podrazumijevaju rješavanje problemske situacije. - Stvaralačka reprodukcija (dodavanje i izostavljanje pojedinosti). - Razumijevanje poruke teksta posredstvom analize ponašanja likova. - Razumijevanje poslovice i mudrih izreka. - Čitanje dramskog teksta, čitanje po ulogama, identifikacija sa likom i preuzimanje uloge lika. - Ilustriranje priče. - Predvježbe za pisanje. - Usvajanje pisanih slova latiničnog pisma. 	<p>Čitanje, pisanje, štampana slova, latinica, riječ, zvuk, tempo, čitanje naglas, čitanje u sebi, horsko (poliloško) čitanje, reproduktivne vježbe, stvaralačka reprodukcija, tekst, diktat, rukopis, reproduktivne vježbe, razumijevanje poruke, ilustriranje priče, predvježbe za pisanje, povezivanje slova, dramski tekst, poslovice, jezičke igre, rasuta slova, leksički nizovi, vježbe pisanja, stvaralačka reprodukcija, poruka teksta, likovi, pisana slova, jezičke igre, poslovice, povezivanje slova, pisanje po uzoru, diktat s</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici znaju prepoznati glas (inicijalna, medijalna i finalna pozicija). - Učenici razlikuju glas i slovo. - Učenici mogu pronaći zadato slovo u svim pozicijama u riječi. - Učenici razlikuju riječ od rečenice. - Učenici znaju da bilo koji izbor i redoslijed riječi ne predstavlja rečenicu. - Učenici znaju uspostaviti logički slijed u nonsensnom iskazu. - Učenici prepoznaju humor u govoru, razgovoru i u tekstu. - Učenici čitaju pravilno i razumiju pročitano. - Učenici znaju pisana slova latinice i pišu ih pravilno. - Učenici mogu kazati šta je najvažnije u pročitanoem tekstu. - Učenici pravilno oblikuju grafičku strukturu slova linijama normalne debljine (tehnika povlačenja). - Učenici uspješno odgovaraju na detaljna i uopćena pitanja. - Učenici rješavaju problemske zadatke. - Učenici znaju reprodukovati sadržaje dodavanjem i izostavljanjem pojedinosti. - Učenici razumiju poruku teksta 	75

		<ul style="list-style-type: none"> - Pisanje pojedinačnih slova. - Povezivanje slova u strukturu riječi. - Pisanje po uzoru. - Rečenice napisane štampanim slovima prepisujemo pisanim slovima latinice. - Rečenice napisane pisanim slovima prepisujemo pisanim slovima. - Prepisivanje niza rečenica iz teksta. - Pisanje riječi i rečenica uz ilustrirani sadržaj. - Pisanje rečenica uz ilustracije. - Vježbanje dopunjavanja rečenica. - Slušam, pamtim, pišem. - Jezičke igre: igre rasutim slovima, riječi s poremećenim slijedom slogova. - Leksički nizovi riječi (odaberi riječi koje voliš, protumači zašto si odabrao te riječi, stvaraj rečenicu). - Igre zajedničkog sastavljanja rečenica. - Vježbe pisanja primjenom diktata s komentarom i stvaralačkog diktata. - Vježbe usmjerene na estetsku stranu rukopisa. - Usavršavanje tehnike i logike čitanja, usavršavanje tehnike pisanja. - Uvođenje elemenata izražajnosti u čitanje. - Vježbe usavršavanja estetske strane rukopisa. - Pravilno pisanje pojedinačnih slova latiničnog pisma. - Povezivanje slova u strukturu riječi i razumijevanje napisanog. 	<p>komentarom, tehnika i logika čitanja, tehnika pisanja.</p>	<p>posredstvom analize ponašanja likova.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici razumiju poslovice i mudre izreke. - Učenici znaju po ulogama čitati dramski tekst i preuzimati ulogu lika. - Učenici s uspjehom ilustriraju sadržaj priče. - Učenici su savladali predvježbe za pisanje. - Učenici su usvojili pisana slova latinice. - Učenici znaju povezivati slova u strukturu riječi. - Rečenice napisane štampanim slovima učenici prepisuju pisanim slovima. - Učenici uspješno prepisuju niz rečenica iz teksta. - Učenici pišu riječi i rečenice uz ilustrirani sadržaj. - Učenici uspješno dopunjavaju rečenice. - Učenici izvode jezičke igre rasutim slovima i riječima sa poremećenim slijedom slogova. - Učenici vješto barataju leksičkim nizovima, sastavljaju rečenice i objašnjavaju zašto su baš tu rečenicu odabrali. - Savladali su igre zajedničkog sastavljanja rečenica. - Savladali su vježbe pisanja primjenom diktata s komentarom i stvaralačkog diktata. - Učenici kontinuirano rade vježbe usmjerene na usavršavanje tehnike i logike čitanja. - Učenici u čitanje uvode elemente izražajnosti. - Učenici pravilno pišu štampana i pisana slova latinice, povezuju slova u strukturu riječi, čitaju i razumiju pročitano. 	
--	--	---	---	---	--

II	Jezik (rječnik, gramatika, ortoepija, ortografija)	<ul style="list-style-type: none"> - Razumijevanje pojmova: rečenica, riječ, slog. - Upotreba dvotačke i zareza u nabranju. - Veliko slovo na početku i tačka na kraju rečenice. - Veliko početno slovo u pisanju vlastitih imena ljudi. - Veliko početno slovo u pisanju imena sela i gradova. - Pisanje naziva praznika. - Skupovi je/ije u učestalim riječima - Glasovi /slova č, ć, dž, đ, h u izgovorenim i napisanim riječima. 	Tačka, dvotačka, zarez, glasovni skupovi je/ije, glasovi, slova, afrikate (č, ć, đ, dž), veliko početno slovo, vlastita imena.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici upotrebljavaju dvotačku i zarez u nabranju. - Učenici znaju upotrijebiti veliko slovo na početku i tačku na kraju rečenice. - Učenici pravilno pišu veliko početno slovo u pisanju vlastitih imena ljudi, u nazivima sela, gradova i naseljenih mjesta. - Učenici pišu veliko početno slovo u nazivima praznika. - Učenici u učestalim riječima pravilno upotrebljavaju skupove je/ije. - Učenici pravilno izgovaraju i pišu afrikate. 	20
III	Analiza književnog teksta	<ul style="list-style-type: none"> - Književni tekstovi iz čitanke: - Ahmet Hromadžić: <i>Medeni</i>; - Enisa Osmančević-Čurić: <i>Za sretan put po dukat žut</i>; - Ivica Vanja Rorić: <i>Bubamara</i>; - Bisera Alikadić: <i>Štipaljke</i>; - Velimir Milošević: <i>Nebeska crtanka</i>; - Šime Ešić: <i>Zašto volim svoju baku</i>; - Narodna priča: <i>Vrana i vrč s vodom</i>; - Grigor Vitez: <i>Zalazak sunca</i>; - Branko Ćopić: <i>Lijin oglas</i>; - Jadranka Čunčić: <i>Strašan pas</i>; - Narodna basna: <i>Lisica i roda</i>; - Kasim Deraković: <i>Teče rijeka</i>; - Stanislav Femenić: <i>Suza</i>; - Mirsad Bećirbašić: <i>Naušnice od trešanja</i>; - Bajke (po izboru). <p style="text-align: center;">TEKSTOVI ZA ZAJEDNIČKO ČITANJE I ANALIZU U FUNKCIJI PRIPREME ZA SAMOSTALNO ČITANJE LEKTIRE</p> <ul style="list-style-type: none"> - Branko Ćopić: <i>Ježeva kućica</i>; - Šarl Pero: <i>Crvenkapica i druge bajke</i>; - Nasiha Kapidžić-Hadžić: 	Prozni tekst, slijed događaja, glavni događaj, likovi, priča, pjesma, dramski tekst, igrokazi, pozorište, publika, glumci, pozornica, prepričavanje teksta, redoslijed pričanja, početak priče, glavni dio, kraj priče, čudesni događaji, natprirodna bića.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici razumiju pročitani sadržaj iz epskog književnog teksta. - Učenici mogu odrediti o kome ili o čemu se govori u tekstu, mogu ispričati slijed događaja te odrediti glavni i najzbudljiviji događaj u pročitanoj tekstu. - Učenici uočavaju osobine likova i mogu zauzeti stav prema likovima. - Učenici uočavaju osnovno raspoloženje u pjesmi. - Učenici prepoznaju dramski tekst, znaju šta je pozorište, šta je publika i ko su glumci. - Učenici razlikuju priču od pjesme, znaju da se u pričama čita o događajima i doživljajima. - Učenici mogu uspješno prepričati priču. - Učenici razlikuju priče u 	40

	<p><i>Maskembal u šumi;</i> - Muharem Omerović: <i>Soliterci;</i> - <i>Ivica Vanja Rorić: Doživljaji Miša Šiša.</i></p> <p>Napomena: Od ponuđenih naslova odabrati najmanje tri i obraditi ih u okviru predmetnog područja <i>domaća lektira.</i></p> <p>- Književno-teorijski pojmovi (orijentacione naznake obima i dubine): - Razumijevanje i doživljavanje proznog književnog teksta. - O čemu ili o kome se govori u tekstu, slijed događaja, glavni događaj. - Određivanje glavnog, najzbudljivijeg, najljepšeg dijela priče (zapažanje i dojmovi). - Osobine likova (prepoznavanje i zauzimanje stava prema liku). - Pjesma: uočavanje i doživljavanje osnovnog raspoloženja u pjesmi. - Dramski tekst (igrokazi): pozorište, publika, pozornica, glumci.</p> <p>- Priča-pjesma (prepoznavanje u toku rada i interpretacije na časovima). U pričama čitamo o događajima i doživljajima, o životinjama, pisci maštaju i pišu priče. Prepričavanje priče. Ilustriranje priče. Iz priče učimo o životu. U pričama najčešće nema natprirodnih bića i čudesnih događaja. Sadržaj priče. Redosljed pričanja (početak, glavni dio i kraj priče).</p> <p>- Likovi u priči i basni: Glavni i sporedni likovi, osobine likova. Čitajući priču mi doživljavamo radost, tugu, priče u nama bude ugodna i neugodna osjećanja.</p> <p>- Doživljaj možemo izraziti riječima, pokretom, crtežom, slikom, zvukom.</p>		<p>kojima se uči o životu i u kojima nema čudesnih događaja i natprirodnih bića.</p> <p>- Učenici mogu odrediti redosljed pričanja: početak, glavni dio i kraj priče.</p> <p>- Učenici razlikuju likove u pričama od likova u basnama.</p> <p>- Učenici shvataju da priče u nama bude ugodna i neugodna osjećanja.</p> <p>- Doživljaj priče mogu izraziti riječima, pokretom, crtežom, zvukom.</p> <p>- Učenici znaju da je bajka priča o čudesnim, nestvarnim likovima i događajima.</p> <p>- Teorijske pojmove definiraju samo na nivou prepoznavanja.</p> <p>- Učenici znaju da je basna kratka priča u kojoj su glavni likovi životinje, biljke i predmeti.</p> <p>- Pjesmu mogu analizirati, učiti napamet i recitovati.</p> <p>- Učenici uočavaju da u igrokazu glumci likove predstavljaju na pozornici.</p>	
--	--	--	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> - Bajka je priča o čudesnim, nestvarnim događajima i likovima (definiranje samo na nivou prepoznavanja). Razlika između bajke i basne. - Basna je kratka priča u kojoj su glavni likovi životinje, a ponekad biljke i predmeti. Pouka, moral basne. - Pjesma, osjećanja koja u nama budi pjesnička riječ. Pjesmu analiziramo, učimo napamet i recitujemo. - U igrokazu glumci predstavljaju likove. Sadržaj teksta se na pozornici prikazuje igrom. - Usvajanje pojmova: pozorište, pozornica, glumci, publika (pojmove objašnjavati u kontekstu dramskog teksta). 			
IV	Kultura izražavanja	<p>VJEŽBE USMENOG IZRAŽAVANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pričanje: Situacioni i telefonski razgovor; pričanje događaja predstavljenog nizom slika; pričanje sa stanovišta ličnog učešća (Ja sam u priči). - Prepričavanje: Prepričavanje teksta na osnovu detaljnih pitanja. - Opisivanje: Opis predmeta (doživljavanje svim osjetilima i izražavanje doživljaja riječima); opisivanje kao vježba percepcije i izbora adekvatne riječi kao oznake. <p>ČESTITKA, RAZGLEDNICA, PISMO</p> <ul style="list-style-type: none"> - Čestitanje praznika i rođendana (igra uloga, ponašanje, učtivost u obraćanju, uvažavanje 	Telefonski razgovor, pričanje, prepričavanje, opisivanje, čestitka, razglednica, pismo, usmene vježbe, pisane vježbe.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici mogu govoriti u kontinuitetu i služiti se oblicima izražavanja koji su predviđeni programom. - Učenici znaju razgovarati s drugom osobom/ osobama, direktno ili telefonom uz uvažavanje pravila lijepog ponašanja. - Učenici mogu ispričati priču predstavljenu nizom slika ili jednom slikom (kao običan slijed događaja). - Učenici mogu prepričati tekst pomoću detaljnih pitanja. - Učenici precizno odgovaraju na postavljena pitanja i tako prepričavaju tekst. - Učenici mogu tačno prenijeti informaciju. - Učenici mogu napisati priču ispričanu nizom slika ili jednom slikom. 	30

		<p>različitosti, poštovanje drugog).</p> <p>- Pisanje razglednica i pisama.</p> <p>VJEŽBE PISANOG IZRAŽAVANJA</p> <p>- Pričanje događaja: Pisani odgovori na pitanja koja se odnose na sadržaj niza slika; dopunjavanje rečenica uzetih iz priče.</p> <p>- Prepričavanje teksta: Prepričavanje na osnovu detaljnih pitanja (pisani odgovori na pitanja).</p> <p>- Pisanje rečenica o dragom predmetu (Koji je to predmet? Kako izgleda? Kakve je boje, veličine i od čega je izrađen?).</p> <p>- Pisanje čestitke (pravimo i pišemo čestitku).</p> <p>- Pisanje razglednice i pisma (pisanje pisma pisanim slovima latinice).</p>		<p>- Učenici prepričavaju priču u pisanoj formi (po nizu slika, po jednoj slici, po detaljnim pitanjima)</p> <p>- Učenici znaju napisati čestitku, poruku, sadržaj razglednice, kratko pismo, poruku.</p> <p>- Znatno su napredovali u praćenju i razumijevanju tuđeg govora.</p> <p>- Učenici ispoljavaju ekspresivnu kreativnost u govoru i pisanju.</p>	
V	Medijska kultura	<p>- Medijska kultura u funkciji djelovanja i edukacije za selektivan pristup sadržajima.</p> <p>- Crtani i lutkarski film (crtež ili lutka u funkciji pričanja priče; oživljavanje neživog).</p> <p>- Televizijske emisije: Poređenje izražajnih mogućnosti (film ima pokretnu sliku, riječ, zvuk, muziku).</p> <p>- Televizija je moćna jer može pratiti i prenositi dešavanja u momentu kada se zbivaju, može emitovati različite vrste programa.</p> <p>- Školska biblioteka ima bogatstvo knjiga, u njima je znanje i odgovori na ono što ne znamo.</p>	Medijska kultura, crtani film, lutkarski film, televizijske emisije, slika, riječ, zvuk, muzika.	<p>- Učenici posjeduju svijest o selektiranju televizijskog programa i umjerenom vremenskom gledanju televizijskih sadržaja.</p> <p>- Učenici posjeduju informacije o štetnosti pretjerane identifikacije s likovima iz crtanog filma, odnosno likovima iz televizijskih emisija.</p> <p>- Učenici shvataju značaj biblioteke i knjige kao nezamjenjivog izvora znanja.</p>	10

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda,

oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Uvažavajući nivo postignuća svakog pojedinog učenika, u drugom razredu trebalo bi raditi na ostvarivanju odgojno-obrazovnih ciljeva i zadataka posredstvom novih programskih sadržaja. Nastavno područje početnog čitanja i pisanja podrazumijeva sljedeće aspekte:

- U oblasti tehnike čitanja uzimaju se u obzir samo oni segmenti koji su usklađeni sa učeničkim mogućnostima;
- U oblasti razumijevanja pročitano trebalo bi uzimati samo one segmente koji su u skladu sa kognitivnim i konotativnim, emocionalnim i drugim osobinama djeteta.

Pravilnost čitanja i razumijevanja pročitano još uvijek je u prvom planu. Brzina čitanja zavisi od brzine razumijevanja. Učenike bi trebalo postepeno navikavati na čitanje u sebi i kombinirati te vježbe sa vježbama glasnog čitanja. Pod pojmom čitanja s razumijevanjem trebalo bi imati na umu sljedeće segmente: razumijevanje riječi, izraza i rečenica, sadržaja teksta, uočavanje likova i njihovih osobina (na osnovu postupaka), moći reprodukovati, ispričati suštinu pročitano, odnosno uočiti besmislenost u nonsensnom sadržaju i moći uspostaviti logički slijed riječi i rečenica.

Od početka prvog polugodišta trebalo bi, paralelno s ostalim programskim zahtjevima, u kontinuitetu realizirati vježbe za pisanje. Štampana slova su jednostavnija, ne povezujemo ih. Pisana slova imaju jednostavniju grafijsku strukturu i mnogo specifičnosti u povezivanju. Vježbe čitanja i predvježbe za pisanje idu paralelno. Pisanje pisanih slova latinice bi trebalo izvoditi tehnikom povlačenja, a ne tehnikom pritiskanja.

Pretpostavljamo da će učenici na kraju drugog razreda čitati korektno (pravilno i s razumijevanjem). Razlike će biti uočljive od učenika do učenika. To je u skladu s razlikama u samom startu i dinamici napredovanja u usvajanju znanja i vještina učenika uzrasta drugog razreda devetogodišnje osnovne škole.

Pisanje pisanih slova latinice bi trebalo izvoditi tehnikom povlačenja, a ne tehnikom pritiskanja. Pri usvajanju pisanih slova latiničnog pisma trebalo bi voditi računa o sljedećim segmentima: razlikovanje grafijske strukture pojedinih slova, mogućnost pisanja i pravilnog povezivanja slova u strukturu riječi. Manje zanimljive sadržaje, pomalo apstraktne, približit ćemo učenicima pomoću elemenata igre sa svrhom, povezivanjem tih sadržaja sa sadržajima drugih nastavnih predmeta i sa iskustvenim elementima. U igri kao ugodnom situacionom kontekstu moguće je ostvariti uspješnu komunikaciju, istovremeno motivirati učenike da prezentiraju ideje, stavove i da ispolje kreativne crte. Nastavnik je samo posrednik koji dobro razumije sve aspekte organizacije i realizacije sadržaja nastavnih programa.

Jezik kao nastavno područje obuhvata sljedeće sadržaje: rječnik, gramatiku, ortoepiju i ortografiju. Ove sadržaje dijete usvaja na sadržajima drugih područja nastave bosanskog jezika i književnosti pa i sadržajima drugih nastavnih predmeta. Još uvijek učenici nisu spremni za usvajanje apstraktnih

sadržaja, pa i elementarne pojmove treba zasnivati na komunikaciji, situacionom govornom kontekstu, komunikacijskim tekstovima i zadržati se na nivou prepoznavanja jezičkih sadržaja.

Raznovrsnim vježbama koje mogu imati identičnu polaznu osnovu (sliku, tekst, rečenice, govornu situaciju, film), ali različito usmjerenje: jezičko, stilsko, gramatičko, raditi dalje na poboljšanju govora. Još uvijek ima vremena za poboljšanja kvaliteta govora te za čitanje i pisanje.

Sadržaji gramatike su apstraktnog karaktera i kao takve učenici ovog uzrasta ih teže razumiju s obzirom na konkretnost njihovog mišljenja, a pored toga dijete jo nije savladalo tečno čitanje. To će biti tako sve do trenutka kada proces čitanja postane automatiziran.

Književnost kao područje u nastavnom predmetu ima umjetničke i književnonaučne aspekte. U *razrednoj nastavi je težište na umjetničkoj, doživljajnoj komponenti*. Ovo područje je u funkciji usavršavanja tehnike čitanja, razumijevanja sadržaja i ostalih segmenata, a u skladu sa zahtjevima programa. Ne bi trebalo zaboraviti da stepen razvijenosti pamćenja, mišljenja, emocionalne zrelosti kao i stepen lingvističkog razvoja utječu na percepciju kao i na recepciju književnog djela. Književno djelo ukupnim bogatstvom i ljepotom djeluje poticajno na sve navedene aspekte, posebno na rječnik, jezičke i kulturološke aspekte, senzibilitet i doživljajno-spoznajni intezitet u procesu komunikacije sa književnim tekstom.

Književnonaučne aspekte čine osnovni pojmovi o sadržaju teksta, događaju ili događajima, toku događaja, likovima i njihovim osobinama. Posredovanje nastavnika još uvijek je veoma važno u uspostavljanju komunikacije s tekstom. Pri izboru tekstova uvažavani su sljedeći kriteriji:

- Psihološki kriterij (primjerenost teksta receptivnim mogućnostima učenika drugog razreda);
- Estetski kriterij (umjetnička vrijednost teksta);
- Etički kriterij (afirmacija sistema vrijednosti koji je neprolazan);
- Nacionalni kriterij (poštovanje nacionalnog kriterija pri izboru književnih djela);
- Gnoseološki kriterij (koliko književni tekstovi služe kao osnova znanjima o jeziku i književnosti).

Tematska i žanrovska raznovrsnost

U drugom razredu još uvijek se ne uvodi lektira u klasičnom smislu. Ukupne napore potrebno je usmjeriti na čitanje u razredu, na korekcije i uvođenje učenika u pravilno čitanje. Posebni (kratki, smisleni, zanimljivi tekstovi sa zadacima koji su primjereni učenicima) mogu biti u funkciji osamostaljivanja učenika u druženju s knjigom (tekstom).

Tekst postoji samo u komunikaciji s čitaocem. To je samo mnoštvo slovničkih znakova do onog trenutka kada čitalac stupa u dijalog, kada podari smisao tekstu i na određen način dovršava započeto kazivanje. To niko bolje ne zna od djeteta. Maštom i svježinom misli i osjećanja dijete stvara novi svijet i postavlja nova pitanja, raste i uči. Čini se da još jedino dijete ima dušu.

Sadržaji kulture usmenog i pisanog izražavanja su u funkciji razvoja jezičke pismenosti, kulture komunikacije, kulture komunikacije na usmenom i pisanom nivou. Ovi sadržaji su i u sadržajima svih drugih područja. Valja znati da vježbama pisanog izražavanja uvijek prethode vježbe usmenog

izražavanja. Samo kod uvođenja u situacioni razgovor i upoznavanja pravila telefonskog razgovora ostajemo na nivou usmene komunikacije. Uvijek treba planirati one oblike pismenih vježbi koji su primjereni učenicima drugog razreda (prepisivanje riječi, rečenica prema slici, pisati čestitku razglednicu, pismo). Radi uvježbavanja tehnike pisanja, praćenja i provjeravanja nivoa postignuća u gramatici i pravopisu koristiti diktate (diktat s komentarom, izborni diktat, diktat s predusretanjem grešaka, objašnjeni diktat, izborni i stvaralački diktat) metodički dobro osmišljenom primjenom diktata u drugom razredu moguće je razvijati pažnju, sposobnost pamćenja, samostalnost i istrajnost u radu.

Sadržaji medijske kulture

Sadržaj medijske kulture trebalo bi posmatrati u kontekstu sadržaja drugih područja nastave Bosanskoga jezika i književnost i sadržaja drugih nastavnih predmeta te u kontekstu života. Ima funkciju pravovremenog preveniranja negativnog djelovanja malih i velikih ekrana i postepenog osposobljavanja učenika za selektivni pristup sadržajima filma i televizije. Posebno je važno objasniti učenicima da ono što je moguće u crtanom filmu nije moguće i u stvarnom životu (kišobran ne može zamijeniti padobran). Nije naglasak na pojmovima i na njihovom definiranju, nego na razumijevanju komunikacije i poruke, odnosno snalaženja u toj komunikaciji.

NAZIV PREDMETA: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

RAZRED: TREĆI

BROJ SATI: SEDMIČNO 5, GODIŠNJE 175

red. br.	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Čitanje i pisanje	<ul style="list-style-type: none"> - Čitanje naglas i čitanje u sebi. - Razvijanje i usavršavanje tehnike čitanja (pravilnost, brzina i izražajnost). - Čitanje proznog teksta, priče, bajke. - Čitanje dramskog teksta. - Čitanje poetskog teksta. - Čitanje stripa. - Usvajanje štampanih slova ćirilice i pravilno čitanje riječi i rečenica. - Razumijevanje sadržaja štampanih latiničnim pismom - Razumijevanje sadržaja na nivou reprodukcije pročitano. - Razumijevanje na nivou uočavanja glavnog događaja, glavnih i sporednih likova. - Razumijevanje pročitano teksta na nivou uopćavanja i formuliranja podnaslova logičkim cjelinama. - Razumijevanje teksta kao ishod uviđanja uzroka i posljedice. - Razumijevanje sadržaja štampanih ćiriličnim pismom - Razumijevanje na nivou uočavanja događaja. - Razumijevanje na nivou mogućnosti odgovaranja na postavljena pitanja. - Dopunjavanje nepotpunih rečenica. - Mogućnost ilustriranja pročitano. - Pisanje - Usavršavanje tehnike pisanja. - Usavršavanje estetske strane rukopisa. - Pisanje riječi i rečenica uz 	Čitanje, pisanje, riječ, rečenica, ćirilica, tehnika pisanja, štampana slova, pisana slova, prepisivanje, diktat.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će moći rješavati zadatke tipa: Pročitaj i objasni šta to znači; - Pročitaj i dopuni nepotpunu rečenicu; - Pročitaj i objasni svojim riječima; - Dopiši izostavljene riječi i rečenice; - Sastavi rečenice od napisanih riječi; - Uspostavi pravilan red riječi u rečenici; - Pročitaj i ispričaj šta si pročitao; - Pročitaj i kaži šta je izostavljeno u rečenici. - Rečenica može zadržati smisao ako u njoj jednu riječ zamijenimo drugom ili ako neke riječi izostavimo. - Učenici će razumjeti šta znači čitati da bi se došlo do neke informacije. - Učenici znaju naći u rječniku riječ, pojam. - Učenici znaju u knjizi analizom sadržaja doći do tražene stranice, odnosno naslova. - Učenici znaju povezati pronađene informacije. - Učenici će samostalno čitati. - Pisanje: - Učenici znaju latinična slova na nivou automatizirane radnje, 	60

		<p>ilustrirane sadržaje iz okruženja.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pisanje rečenica o pročitanom sadržaju. - Pisanje o sadržaju iz mašte. - Prepisivanje riječi, rečenica i kraćeg teksta. - Pisanje po diktatu (diktat s komentarom, objašnjeni diktat, diktat s predusretanjem pogrešaka, izborni diktat, stvaralački diktat, kontrolni diktat). 		<p>pišu lijepo i uredno;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici pravilno povezuju slova, pisanje već ima lični pečat; - Učenici bez problema pišu po diktatu. - Učenici su usvojili štampana slova ćirilicnog pisma, sriču, čitaju, riječi, rečenice, tekst i razumiju pročitano. 	
II	Jezik (rječnik, gramatika, ortoeipija, ortografija)	<ul style="list-style-type: none"> - Abeceda. - Samoglasnici i suglasnici (samoglasnik, suglasnik i slog). - Imenice (vlastite i opće); broj i rod imenica. - Umanjenice i uvećanice. - Glagoli (prepoznavanje glagola i glagolskih vremena (prošlo, sadašnje, buduće). - Rečenica: izrična, upitna, uzvična, potvrdna, odrična. - Gramatički pravilan red riječi u rečenici: povezivanje riječi i rečenica u smislene cjeline; dopunjavanje i promjena riječi i rečenica bez promjene smisla. - Slaganje rečenica prema slijedu događaja. - Vježbe koncentracije u službi trajnijeg pamćenja: sastavljanje riječi od slova u nizu; sastavljanje imenica i glagola od slova u nizu. Dopiši slovo i dobit ćeš novu riječ. Izostavi slovo i dobit ćeš novu riječ. Promijeni slovo i dobit ćeš novu riječ. - Pravogovor i pravopis - Veliko i malo slovo. - Pisanje imena planina, rijeka, polja. - Dvije tačke u nabranju, tačka, upitnik, uzvičnik na kraju izjavne, upitne i uzvične rečenice. - Pisanje odrične riječce ne uz 	<p>Abeceda, samoglasnici, suglasnici, glasovi slogovi, imenice, umanjenice, uvećanice, glagoli, rečenica, skupovi, tačka, upitnik, uzvičnik, riječce.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Vidljiv je i mjerljiv napredak u izražavanju, s obzirom na izbor izražajnih sredstava i spretniju upotrebu riječi u usmenom i pisanom izražavanju. - Učenici znaju napamet abecedu. - Učenici razlikuju sljedeće pojmove: i m e n i c e (vlastite i opće). - Učenici znaju rod i broj imenica i razlikuju kada imenice označavaju nešto umanjeno ili nešto uvećano. - Učenici prepoznaju glagole i glagolska vremena, prošlo, sadašnje i buduće. - Učenici znaju da rečenica može biti izrična, upitna, uzvična u potvrdnom i odričnom obliku. - Učenici pišu pravilno riječcu <i>ne</i> i riječcu <i>li</i> uz glagol. - Učenici poznaju interpunkcijske znakove u obimu koji je predviđen Nastavnim planom i programom i pravilno ih upotrebljavaju u pisanom radu, odnosno uvažavaju u čitanju. - Učenici uočavaju i 	30

		<p>glagole.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pisanje upitne riječice <i>li</i> u upitnim rečenicama. - Glasovi i glasovni skupovi: č, ć, dž, h, je i ije u izgovorenim i napisanim riječima. - Pravilan izgovor i pisanje glasova č, ć, dž i đ u umanjenicama. (čamčić, prozorčić, lončić, ključić). - Izgovor i pisanje glasova č i ć u imenicama za označavanje zanimanja: voćar, dimnjačar, knjižničar, muzičar, učitelj, vodeničar, matematičar. 		<p>ispravljaju pogreške u svom radu.</p>	
III	Analiza književnog teksta	<p>- Književni tekstovi iz čitanke:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alija H. Dubočanin: <i>Želja</i>; - Ahmet Hromadžić: <i>Plamena</i>; - Luko Paljetak: <i>Rijeka</i>; - Jevrejska narodna pjesma: <i>Izgubljeno stado</i>; - Ešref Berbić: <i>Čuvar</i>; - Branko Ćopić: <i>Bosna</i>; - Bisera Alikadić: <i>Na pijaci</i>; - Azra Mulalić: <i>Lastavice</i>; - Oton Župančić: <i>Zlatna kantica</i>; - Jermenska priča: <i>Čup sa zlatom</i>; - Nasiha Kapidžić-Hadžić: <i>Trčimo za suncem</i>; - Stanislav Femenić: <i>Carevo treće uho</i>; - Rizo Džafić: <i>Skrovište</i>; - Zoran Jovanović: <i>Drug</i>; - Šimo Ešić: <i>Kako je procvjetala prva visibaba</i>; - Šukrija Pandžo: <i>List na putu</i>; - Narodna basna: <i>Vrba i trn</i>; - Fikreta Kenović-Salihović: <i>Asja</i>; - Stanko Rakita: <i>Cvjetovi</i>; - Ivica Vanja Rorić: <i>Čudesna pjesma</i>; - Đani Rodari: <i>Ribar iz Cefalua</i>; - Grigor Vitez: <i>Zima se razboljela</i>. <p>- Lektira:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nasiha Kapidžić-Hadžić: <i>Sjenice</i>; - Šimo Ešić: <i>Vezena torbica</i>; - Enisa Osmančević-Ćurić: <i>Prančioak</i>; - Velimir Milošević: <i>Djeca su</i> 	<p>Priča, događaj, sadržaj, likovi, logičke cjeline, naslovi i podnaslovi, bajka, basna, igrokaz, pjesma, stih, strofa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Tekst štampan latiničnim pismom učenici čitaju pravilno i izražajno. - Učenici razumiju upute: Čitaj brže, sporije, pročitaj u sebi i kaži šta si pročitao; Čitaj tako da ti se u glasu prepoznaje nježnost, strogost, neka bude grub glas; Čitaj tako da se u glasu osjeća radost i tuga. - Učenici razumiju poruku i mogu je iskazati u obliku kratke rečenice. - Učenici mogu prepričati tekst na reproduktivnom nivou. - Učenici mogu u prepričavanje unijeti elemente kreativnosti promjenom toka događaja u priči (uvođenjem novog lika u priču), promjenom završetka ili unošenjem elemenata opisa (proširivanjem teksta). - Učenici mogu samostalno pročitati tekst i odgovoriti na zadatke koji se odnose na: tok događaja, vrijeme, glavni događaj 	40

		<p><i>vojska najjača;</i> - Ela Peroci: <i>Djeco, laku noć;</i> - Ivo Kobaš: <i>Malo sutra;</i> - Ahmet Hromadžić: <i>Medvjed Miško;</i> - Gustav Krklec: <i>Telegrafske basne;</i> - Braća Grim: <i>Trnoružica i druge bajke;</i> - Feliks Salten: <i>Bambi.</i></p> <p>Napomena: Iz ponuđenog popisa izaberi najmanje šest naslova i obradi ih u sklopu nastavnog područja <i>domaća lektira.</i></p> <p>- Književno-teorijski pojmovi (orijentacione naznake opsega i dubine): - Priča (uočavanje razlike između priče i pjesme u toku interpretacije na časovima). - U pričama čitamo o događajima i doživljajima, o životinjama, pisci maštaju i pišu priče. Priču možemo prepričati. Mi možemo ilustrirati pročitano. Iz priče učimo o životu. - U priči najčešće nema nadnaravnih bića i čudesnih događaja. - Priča ima sadržaj. Priča je ispričana određenim redoslijedom: ima početak, glavni dio i završetak. Priča ima tok radnje, mjesto i vrijeme radnje te vrhunac (glavni trenutak) radnje. - Priča ima logičke cjeline (logičkim cjelinama trebalo bi odrediti podnaslove). - Istaknuti glavne i sporedne likove u priči i basni. - Čitajući priču doživljavamo radost, ugodnost, tugu, neugodnost...</p> <p>- Doživljaj možemo izraziti riječima, pokretom, slikom, crtežom, zvukom.</p> <p>- Bajka je priča o čudesnim, izmišljenim događajima i likovima.</p>		<p>u priči, na osobine glavnih i sporednih likova, na formuliranje podnaslova dijela teksta. - Učenici znaju šta je priča, razlikuju bajku i basnu. - Učenici znaju šta je pjesma, stih i strofa. - Učenici prepoznaju dramske tekstove. - Učenici prepoznaju strip i znaju predstaviti dijelove teksta ili događaje i likove stripom.</p>	
--	--	--	--	--	--

		<ul style="list-style-type: none"> - Basna je kratka priča u kojoj su glavni likovi životinje, a ponekad biljke i predmeti. Basna ima sadržaj i pouku. - Pjesma u nama izaziva različita osjećanja. Pjesmu analiziramo, učimo napamet i recitujemo, pjesma ima stihove i strofe. - Igrokaz je tekst namijenjen za izvođenje na pozornici. Glumci predstavljaju likove. 			
IV	Kultura izražavanja	<ul style="list-style-type: none"> - Prepričavanje: - Prepričavanje na osnovu uopćenih pitanja (1+1+1). - Prepričavanje na osnovu zajednički sastavljenog plana (2+1+1). - Prepričavanje s promjenom toka događaja (1+1+1). - Prepričavanje s promjenom kraja priče (1+1+1). - Prepričavanje s unošenjem elemenata deskripcije, proširivanje teksta (1+1+1). - Pričanje: - Pričanje događaja predstavljenog slikom. - Tematika: - Sadržaji nastave kulture izražavanja u direktnoj su vezi sa iskustvom (događaji i doživljaji, predmeti, biljni i životinjski svijet, igra, druženje, stvaralaštvo). - Slike i nizovi slika, književni tekstovi. - Sadržaj filma, radija i televizije. - Sadržaji mašte. 	Prepričavanje, deskripcija, pričanje, sadržaj, tematika.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici znaju šta je govor, a šta je razgovor. - Učenici prepričavaju tekst na osnovu detaljnih i uopćenih pitanja. - Učenici prepričavaju tekst na osnovu zajednički sačinjenog plana (grupno, u paru i frontalno). - Sadržaj predstavljen slikom učenici pričaju riječima (imaju sposobnost predviđanja, smisao za dedukciju, pretpostavljanje). - Učenici dopunjavaju tekst unošenjem elemenata ličnog doživljaja. Maštaju: Priča može imati i ovakav završetak. - Učenici uočavaju da je kultura govora sastavni dio opće kulture. - Učenici izražavaju interes i želju za učenjem. - Svjesni su razlika u načinima govora pred razredom, pred nepoznatim slušaocima, kada neko drugi govori i kada oni govore. - Učenici pišu jasne rečenice i logički ih povezuju u cjelinu teksta. 	35

				<ul style="list-style-type: none"> - Učenici spješno prepričavaju tekst na osnovu uopćenih pitanja u usmenom i pisanom obliku. - Učenici prepričavaju tekst i unose elemente kreativnosti, mijenjaju tok događaja u priči, uvode novi lik u priču, mijenjaju završetak priče i unose elemente opisa. - Učenici povezuju sadržaj u cjelinu tako da su prepoznatljivi: uvodni dio, glavni dio i završni dio. Prepoznaju u tekstu uzrok i posljedicu. - Učenici kritički razmišljaju i znaju misao izraziti u usmenom i pisanom obliku. Kritički posmatraju vlastiti rad i procjenjuju ga. Uočavaju dobre strane i one koje mogu biti bolje. 	
V	Medijska kultura	<ul style="list-style-type: none"> - Filmske vrste: igrani film i film za djecu. - Izražajna sredstva filmske umjetnosti: filmska slika, zvuk, tišina, muzika. - Književno djelo–film (uporedba). - Glumac, uloga, gluma. 	Igrani film, film za djecu, filmska slika, zvuk, muzika, glumac, uloga, gluma, književno djelo, filmsko djelo.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati da je igrani film priča koja ima svoj tok i svoja uzbudljiva mjesta. - Filmsku sliku prate: muzika, zvuk, tišina. - Uloge tumače glumci. - Likovi u filmskoj priči mogu biti dobri, hrabri, pošteni, ali i loši, kukavice, prevaranti, baš kao i u životu. - Učenici će moći kritički govoriti o toku događaja i o likovima. - Učenici znaju zašto prije prikazivanja filma stoji upozorenje roditeljska pažnja. 	10

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i

uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

U službi realizacije programskih sadržaja i ostvarivanja odgojno-obrazovnih ciljeva i zadataka važno je slijediti specifične metode, postupke i oblike rada. U fazi učenja čitanja i pisanja štampanih slova ćirilice preporučuje se monografska obrada slova ćiriličkog pisma u drugom polugodištu.

Ščitavanje treba da prethodi čitanju, te analiza na reproduktivnom nivou i analiza usmjerena na kreativnu produkciju.

Čitanje i pisanje

U prvom i drugom razredu djeca su usvojila štampana i pisana slova latinice i ovladala čitanjem i pisanjem. Trebalo bi nastaviti rad na usavršavanju kvaliteta čitanja (pravilno čitanje, čitanje brzinom koja odgovara karakteristikama teksta, unošenje elemenata izražajnosti), čitanje s razumijevanjem, kritičko čitanje i uočavanje uporišnih mjesta. Trebalo bi nastaviti sa vježbanjem čitanja naglas i u sebi.

Latiničnim pismom trebalo bi realizirati vježbe primjerene učenicima trećeg razreda koje su navedene uz programske sadržaje. Raditi na estetskoj strani rukopisa imajući na umu da u trećem razredu učenički rukopis poprima obilježja njegove osobnosti.

U drugom polugodišta trećeg razreda učenici usvajaju štampana slova ćirilice, ščitavaju ih i čitaju. Prestaju oponašati tuđi rukopis i formiraju vlastitu i prepoznatljivu rukopisnu produkciju.

Slično se događa i sa drugim aktivnostima. Učenici čitaju pa su samostaliji u učenju. Tek će samostalna komunikacija s tekstom utjecati na emocionalno otvaranje učenika prema knjizi i prihvatanje knjige s ljubavlju. To je presudno za razvoj čitalačke samostalnosti i otvorenosti prema knjizi.

U interpretaciji književnog teksta još uvijek je u prvom planu doživljaj književnog djela, uočavanje i izražavanje onih elemenata koji su učenicima trećeg razreda, s obzirom na ukupne karakteristike, najbliži: događaj, tok radnje, upečatljiva mjesta te likovi i njihove karakteristike. Učenici se postepeno počinju navikavati na uopćavanje pa se određuju i podnaslovi dijelovima teksta. To je istovremeno priprema za časove kulture izražavanja i prepričavanje teksta na osnovu samostalno napravljenog plana. Još uvijek ne treba učenike opteretiti složenijim pojmovima. Učenike upućujemo da čitaju jer će ih čitanje obogatiti pa će kasnije i pojmove lakše razumjeti. Trebalo bi čekati da učenici psihički sazriju za recepciju uopćenih sadržaja književnog djela.

Sadržaji nastave maternjeg jezika i sadržaji kulture izražavanja moraju biti u službi doživljavanja i ljepote ljudskog govora. Nastavnik im to pokazuje i vlastitim govorom, demonstrira nijanse u tonu, jačini i boji glasa, rečeničnim ritmom i intonacijom, a ukupan uspjeh posmatra samo u kontekstu promjena na planu komunikacije shvaćene u najširem značenju riječi.

Nastava bosanskoga jezika je u funkciji razvoja općih sposobnosti svijesti o jeziku i kulturi. To je moguće postići jasnim određenjem ciljeva i posredstvom sadržaja koji su povezani sa sadržajima drugih nastavnih predmeta.

NAZIV PREDMETA: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

RAZRED: ČETVRTI

BROJ SATI: SEDMIČNO 5, GODIŠNJE 175

red. br.	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Čitanje i pisanje	<p>- Čitanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Čitanje proznog teksta štampanog latiničnim pismom. - Čitanje naglas. - Čitanje u sebi. - Čitanje po ulogama. - Izražajno čitanje. - Čitanje teksta štampanog ćiriličnim pismom. <p>- Pisanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Azbuka. - Usavršavanje pisanja. - Pisanje rečenica o pročitanim sadržajima. - Pisanje o sadržajima koji su plod učeničke mašte. - Pisanje po diktatu: diktat s komentarom, objašnjeni diktat, diktat s predusretanjem grešaka, izborni diktat, stvaralački diktat, kontrolni diktat. - Usvajanje pisanih slova ćiriličkog pisma (pravilno pisanje i povezivanje slova u strukturu riječi i razumijevanje napisanog). - Pisanje riječi i rečenica uz ilustrirane sadržaje. - Prepisivanje riječi, rečenica i kraćeg teksta. 	Čitanje, latinica, pisanje, diktat, riječ, rečenica, tekst.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati pravilno, tečno i s razumijevanjem čitati tekst. - Učenici izražajno čitaju naglas i u sebi. - Učenici čitaju sadržaje štampane ćiriličnim pismom, razumiju i reprodukuju pročitano. - Savladali su pisana slova latinice, imaju pravilan i estetski izgrađen rukopis. - Usvojena su pisana slova ćirilice, učenici ih pravilno pišu, povezuju u strukturu riječi i razumiju ono što je napisano. - Učenici pišu riječi i rečenice štampanim i pisanim slovima ćirilice, slova pravilno povezuju u strukturu riječi. - Učenici imaju pravilan i estetski izgrađen rukopis. - Učenici izražajno čitaju tekst, kritički procjenjuju sadržaj i unose određene izmjene u sadržaj. - Učenici razumiju sadržaj kompozicijskih aspekata i pažljivo strukturiraju pisani tekst. - Učenici tečno čitaju tekst pisan latiničnim i ćiriličnim pismom. - Učenici imaju izgrađen rukopis. - Pisanje štampanih i pisanih slova latinice je dovedeno do 	50

				<p>automatizma.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici pišu i čitaju štampana i pisana slova ćirilice čitko, lijepo i bez zastoja. 	
II	<p>Jezik (rječnik, gramatika, ortoepija, ortografija)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Rječnik: <ul style="list-style-type: none"> - Riječi u pjesmi i priči; - Riječi opisivači; - Riječi informacije; - Riječi poruke. - Gramatika: <ul style="list-style-type: none"> - Imenice (zbirne i gradivne); - Zamjenice (lične i prisvojne); - Pridjevi (opisni, prisvojni i gradivni); - Brojevi (glavni i redni). - Rečenica: <ul style="list-style-type: none"> - Subjekat i predikat u rečenici; - Prosta neproširena rečenica; - Subjekatski i predikatski skup riječi; - Prosta proširena rečenica. - Ortografija i ortoepija: <ul style="list-style-type: none"> - Veliko slovo u pisanju naziva ulica i trgova, bulevara, škola, knjiga, listova i časopisa; - Veliko slovo u pisanju imena pripadnika naroda. - Pisanje imena životinja. - Pisanje prisvojnih pridjeva na <i>ov, ev, in</i>. - Pisanje prisvojnih pridjeva na <i>ski, čki, ćki</i>. - Pravilno rastavljanje riječi na kraju retka. 	<p>Riječi, Azbuka, imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, subjekat, predikat, subjekatski i predikatski skup, veliko slovo.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici razlikuju vrste riječi predviđene Nastavnim planom i programom. - Učenici uočavaju funkciju pojedinih vrsta riječi u rečenici. - Učenici prepoznaju subjekatsku i predikatsku grupu riječi u rečenici. - Učenici snalaze se u analizi rečenice u obimu koji podrazumijevaju navedeni programski sadržaji. - U rečenici samostalno određuju subjekat, predikat i dodatke. 	30
III	<p>Analiza književnog teksta</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Književni tekstovi iz čitanke: <ul style="list-style-type: none"> - Nasiha Kapidžić-Hadžić: <i>Divna zemlja i tetka Devla</i>; - Jakov Jurišić: <i>Srne na santi leda</i>; - Armenska bajka: <i>Tumačenje snova</i>; - Ivan Cankar: <i>Zastidio se majke</i>; - Japanska bajka: <i>Zlatna sjekira</i>; - Šefik Daupović: <i>San zubara Pincetija</i>; - Aleksa Mikić: <i>Neočekivani susret</i>; - Enes Kahvić: <i>Čamac</i>; - Branko Ćopić: <i>Nećeš mi</i> 	<p>Događaj, mjesto, vrijeme radnje, likovi, postupci, opis lika, opis pojave, govor likova, govor pripovjedača, didaskalije, pjesničke slike, ritam, rima, lektira.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici razumiju sadržaj na nivou reprodukcije pročitano. - Učenici uočavaju glavni događaj, glavne i sporedne likove. - Učenici razumiju pročitani tekst do nivoa uopćavanja i formuliranja podnaslova logičkim cjelinama. - Učenici viđaju uzrok i posljedice u književnom 	60

	<p>vjerovati;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nedžati Zekerija: <i>Zar vam nisam rekao;</i> - Jure Kaštelan: <i>Proljeće je slikar;</i> - Maja Gjerek-Lovreković: <i>Zimska priča;</i> - Željka Horvat-Vukelja: <i>Reumatični kišobran;</i> - Jadranka Čunčić-Bandov: <i>Jesenska šumska šala;</i> - Alija H. Dubočanin: <i>Jesenja pisma;</i> - Gustav Krklec: <i>Prvi snijeg;</i> - Ismet Bekrić: <i>Domovina nije riječ iz spomenara;</i> - Kasim Deraković: <i>Ljetna noć;</i> - Muharem Omerović: <i>Moja baka;</i> - Šukrija Pandžo: <i>Osluškivanje;</i> - Grigor Vitez: <i>Svirala od vrbe.</i> <p>- Književna djela za lektiru:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ivica Vanja Rorić: <i>Plavi vjetar;</i> - Bisera Alikadić: <i>Kraljica iz dvorišta;</i> - Nedžati Zekerija: <i>Djeca triju ulica;</i> - Karlo Kolodi: <i>Pinokio;</i> - Šimo Ešić: <i>Rudarev kućerak;</i> - Ismet Bekrić: <i>Dječije nebo;</i> - Hans Kristijan Andersen: <i>Ružno pače i druge bajke;</i> - Stanko Rakita: <i>Radoznali dječak;</i> - Zvonimir Balog: <i>Nevidljiva Iva;</i> - Jakov Jurišić: <i>Grgine pustolovine;</i> - <i>Vrelo ljepote/Stihovi u lektiri</i> (izbor iz bosanskohercegovačke poezije za djecu). <p>Napomena: Od ponuđenih naslova nastavnik je obavezan da odabere šest i da obradi u okviru predmetnog područja <i>domaća lektira</i>.</p> <p>- Književno-teorijski pojmovi (uočavanje na obimnijem književnom tekstu):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tok događaja u vremenskom slijedu. - Uočavanje mjesta i vremena 	<p>tekstu.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici znaju formulirati poruku. - Učenici samostalno čitaju i razumiju pročitano. - Učenici mogu samostalno analizirati tekst i raspravljati o pročitanim sadržajima. - Učenici imaju izgrađen vlastiti odnos prema književnom tekstu. - Učenici razlikuju književne vrste na osnovu osnovnih obilježja. - Učenici znaju razlikovati književni lik i likove iz svakodnevnog života. - Učenici mogu zauzeti stav prema likovima i objasniti svoje uvjerenje. - Učenici razlikuju opis lika u književnom tekstu i opis pojave u književnom tekstu. - Učenici dočaravaju likove i atmosferu izražajnim čitanjem. - Savladali su izražajno čitanje i recitiranje, razumijevanje pojmova predviđenih Nastavnim planom i programom. - Učenici znaju šta je gluma, preuzimanje uloge lika i unošenje promjena u tekst. - Učenici ostvaruju stvaralački poticaj na pjesmu (kao poticaj za pisanje pjesme). - Učenici će osjećati, prepoznavati i doživljavati snagu i ljepotu pjesničke riječi. Uočavat će slikovitost i jezgrovitost pjesničkog izraza. Moći će porediti kazivanje u proznom tekstu, raspoloženje u pjesmi, muzičkom djelu, likovnom izrazu. 	
--	--	--	--

		<p>radnje.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Likovi, njihove osobine i postupci (uočavanje likova čiji su postupci izrazito suprotstavljeni). - Uspostavljanje analogije: književni lik i likovi iz svakodnevnog života. - Stav prema likovima i objašnjenje toga stava. - Uočavanje opisa likova i književnih pojava u tekstu. - Govor pripovjedača i govor lika. - Pjesničke slike. - Ritam, podizanje i spuštanje glasa u govoru i čitanju, izmjene dugih i kratkih slogova. - Rima, glasovno podudaranje krajnjih slogova (dvosložna rima). 		<p>Ljepotu će doživljavati svim čulima, mislima i osjećanjima.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici imaju izgrađen osjećaj za glasovnu izražajnost ekspresivnost pjesničkog jezika. - Učenici razumiju pojmove i uočavaju u tekstu rimu i ritam. - Učenici u poeziji mogu uočiti i spajati emotivne, spoznajne, vrijednosne i imaginativne komponente stvarnog i maštovitog. - Učenici imaju izgrađen senzibilitet za sugestivnost pjesničke riječi i osjećaj za ljepotu pjesničkog jezika. - Osposobljeni su za samostalno čitanje i mogućnost prezentacije. - Učenici razumiju ulogu čitanja u procesu stjecanja znanja. - Učenici će moći samostalno pročitati tekstove predviđene za domaću lektiru. - Učenici će učestvovati u analizi, u skladu sa mogućnostima samostalnog čitanja, razumijevanja, reprodukcije i produkcije. 	
IV	Kultura izražavanja	<ul style="list-style-type: none"> - Narativni oblici: - Prepričavanje na osnovu samostalno sastavljenog plana (2+2+2). - Pričanje na osnovu datog početka slikom ili tekstom (2+2). - Pričanje na osnovu datih tematskih riječi (1+1+1). - Deskriptivni oblici: - Opis lika(1+1+1). - Opis pojave, zbivanja u prirodi 	Narativni oblici, prepričavanje, pričanje, deskriptivni oblici, opis, informativni oblici, pismo.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici se mogu uspješno snalaziti u prepričavanju na osnovu samostalno sastavljenog plana. - Učenici su ovladali pričanjem na osnovu datog početka slikom ili tekstom. - Učenici uspješno mogu ispričati priču na osnovu tematskih riječi. - Učenici znaju opisati 	25

		<p>(1+1+1).</p> <p>- Informativni oblici: - Pisanje izvještaja(1+1).</p> <p>- Mješoviti oblici: - Pismo kao obavijest. - Pismo kao izraz zahvalnosti (2+2).</p>		<p>pojave zbivanja u prirodi.</p> <p>- Učenici uspješno opisuju lik iz najbliže okoline.</p> <p>- Razvili su sposobnost hipotetičkog mišljenja i zamišljanja brojnih hipotetičkih alternativa.</p> <p>- Sastav znaju svrsishodno osmisliti te pravilno i jasno napisati.</p> <p>- Učenici znaju uspostaviti logičke veze te stvoriti smislenu i kompozicijski organiziranu priču.</p> <p>- Posjeduju bogat leksički fond i mogućnost spontanog i tečnog izražavanja.</p> <p>- Posjeduju sposobnost pisanja emotivno obojenih sadržaja.</p> <p>- Učenici imaju bogatstvo ideja i mogućnost oblikovanja misli na zanimljiv način.</p> <p>- Učenici posjeduju dar zapažanja i raspolaganja adekvatnim rječnikom.</p> <p>- Učenici imaju mogućnost poređenja i zaključivanja.</p> <p>Posjeduju sposobnost sažetog i objektivnog prikazivanja događaja i situacija.</p> <p>Posjeduju elemente slikovitog i maštovitog kazivanja.</p> <p>- Učenici imaju bogatstvo misli i asocijacija te originalnost u upotrebi riječi.</p>	
V	Medijska kultura	<p>- Filmske vrste:</p> <p>- Dokumentarni film (u historiji filma prve filmske predstave odnose se na dokumentarni film i snimljene situacije iz svakodnevnog života).</p> <p>- Crno-bijeli film i film u boji</p>	Filmske vrste, dokumentarni film, crno-bijeli film, nijemi film, zvučni film, dječiji listovi.	<p>- Učenici posjeduju mogućnost praćenja filmskog sadržaja u kontinuitetu, i razumiju sadržaj filma.</p> <p>- Učenici uočavaju razlike u tehnici snimanja.</p> <p>- Učenici posjeduju mogućnost</p>	10

		<p>(poređenje efekata crno-bijelog filma i filma u boji).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nijemi i zvučni film (tehnički aspekti nijemog i zvučnog filma). - Radioemisije u funkciji popularizacije znanja, kulture i zabave primjerene djeci. - Dječiji listovi kao komunikacija i izraz stvaralaštva odraslih za djecu i djece za djecu. 		<p>koncentracije slušanja i pamćenja osnovnih informacija.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici uočavaju povezanost izražajnih sredstava i ostvarenih efekata. - Učenici iznose ideje za snimanje dokumentarnog filma koji bi se odnosio na školski život ili na širu zajednicu. - Učenici posjeduju razvijenu kulturu slušanja i izbora sadržaja. - Učenici posjeduju mogućnost kritičkog odnosa prema filmskoj produkciji. - Učenici uočavaju relacije tehnike snimanja i punoće doživljaja. 	
--	--	---	--	---	--

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

U četvrtom razredu djeca su misaono jača i bogatija iskustvom. To znači da bi trebalo povećati zahtjeve i očekivati rezultate. Na početku godine važno je izvršiti evaluaciju postignuća u prethodnim razredima te upoznati djecu šta želimo postići iz pojedinih područja. Napisati na nastavni pano šta želimo postići iz pojedinih nastavnih područja. Učenike posebno treba uvoditi u jasnu pojmovnu diferencijaciju. U stvaranju ukupne programske strukture uvažavani su sljedeći elementi: broj nastavnih časova, kriteriji važni za izbor nastavnih sadržaja, međusobna povezanost i prožimanje sadržaja pojedinih područja nastave Bosanskoga jezika i književnosti, programska struktura ovog nastavnog predmeta u prethodnim razredima i definirani ishodi učenja u pojedinim područjima, zahtjevi ostalih nastavnih predmeta i karakteristike receptivnih mogućnosti učenika četvrtog razreda devetogodišnje osnovne škole.

Čitanje i pisanje i dalje ostaje prioritetan programski zahtjev. U prvom i drugom razredu djeca su usvojila štampana i pisana slova latinice i ovladala čitanjem i pisanjem. U trećem razredu savladala su štampana slova ćirilice. Trebalo bi nastaviti rad na usavršavanju kvaliteta čitanja (pravilno čitanje,

čitanje brzinom koja odgovara karakteristikama teksta, unošenje elemenata izražajnosti, čitanje s razumijevanjem, kritičko čitanje i uočavanje uporišnih mjesta). Trebalo bi nastaviti sa vježbanjem čitanja naglas i u sebi.

U pisanju ćirilicnim pismom trebalo bi realizirati vježbe primjerene učenicima četvrtog razreda koje su navedene uz programske sadržaje. Pisanje se izvodi povlačenjem i monografskim postupkom rada. Raditi i dalje na estetskoj strani rukopisa imajući na umu da i u četvrtom razredu učenički rukopis poprima obilježja njegove osobnosti.

U drugom polugodišta četvrtog razreda učenici usvajaju pisana slova ćirilice, ščitavaju ih i čitaju. Prestaju oponašati tuđe pismo i formiraju vlastiti i prepoznatljiv rukopis.

Analiza književnog teksta bazira se na tekstovima iz čitanke. Pri interpretaciji književnih tekstova treba imati na umu da prava umjetnost ostaje u sferi estetskih osjećanja i nije joj zadatak da direktno i nametljivo poučava, posebno ne da nameće stavove i poruke. Važno je da učenici umjetničke tekstove dožive kao nešto što je snažno i lijepo i što djeluje na osjećanja, misli i na maštu. Susret sa umjetničkim tekstom treba da predstavlja doživljaj ugodnog literarnog iskustva. Djeca u raspravama, razgovorima, suprotstavljenim mišljenjima treba da dođu do adekvatnih zaključaka. U interpretaciji lirske pjesme trebalo bi stvarati atmosferu u kojoj će djeca osjetiti zvučnost, slikovitost i ritam. Važno je da djeca više uživaju u ritmu, a da manje pamte teorijske pojmove. Poeziju treba predstaviti tako da djeca u njoj uživaju, a ne da robuju šablonima i da smještaju u neke racionalne okvire.

Posebno mjesto u programskim sadržajima je *domaća lektira*. Kreativnim i fleksibilnim načinom rada prilazimo ovim tekstovima, uvodimo učenike u svijet literature i podstičemo samostalno druženje s knjigom. Važno je da dijete čita, razumije, da izrazi pročitano na njemu svojstven način, te da objasni zašto mu se nešto dopada ili ne dopada. Nije potrebno unositi podatke o pročitanim knjigama u bilo kakve obrasce. Svako djelo je specifično i traži poseban pristup. Važno je da knjiga ostane u sjećanju, da ostavi traga u doživljajnom smislu, a ne da bude samo na popisu pročitanih knjiga. Izbor iz poezije bosanskohercegovačkih pisaca poticaj je za kreativniji pristup. Dozvolite djeci da čitaju i da izdvajaju pjesme koje se njima posebno dopadaju.

Sadržaji nastave gramatike i kulture usmenog i pisanog izražavanja direktno su usmjereni na poboljšanje nivoa opće pismenosti. Posebno je važno raditi na usvršavanju govora i oblikovanju rečenice, izbjegavati ponavljanje i jačati motivaciju za rad na usmenom i pisanom izražavanju. Stjecati značaj osmišljenog, pravilnog i jasnog govora. U realizaciji sadržaja nastave gramatike i pravopisa oslanjati se na dječije doživljavanje jezika. Na pojmovima raditi u okviru teksta. Tako će učenici lakše diferencirati primjere. Pojmovi se međusobno razlikuju po stepenu apstrakcije. Uvijek su u odnosu međuzavisnosti kako u okviru ovog nastavnog predmeta tako i u ukupnom ljudskom saznanju.

Sadržaji medijske kulture trebalo bi posmatrati u kontekstu sadržaja drugih područja nastave Bosanskoga jezika i književnost i sadržaja drugih nastavnih predmeta te u kontekstu života. Ima funkciju pravovremenog preveniranja negativnog djelovanja malih i velikih ekrana i postepenog osposobljavanja učenika za selektivni pristup sadržajima filma i televizije. Posebno je važno objasniti učenicima da ono što je moguće u crtanom filmu nije moguće i u stvarnom životu (kišobran ne može zamijeniti padobran). Nije naglasak na pojmovima i na njihovom definiranju, nego na razumijevanju komunikacije i poruke, odnosno snalaženja u tom obliku komunikacije.

NAZIV PREDMETA: BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

RAZRED: PETI

BROJ SATI: SEDMIČNO 5, GODIŠNJE 175

red. br.	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Čitanje i pisanje	<ul style="list-style-type: none"> - Čitanje i pisanje tekstova štampanih latiničnim i ćirilničnim pismom. - Razvijanje tehnike čitanja, razumijevanja i reprodukcije pročitano sa ili bez elemenata stvaralaštva. - Čitanjem do novih informacija i novih znanja. - Čitanje kao činilac razvoja dječijeg govornog izraza. - Čitanje u funkciji etičkog i estetskog odgoja. - Pisanje po diktatu. - Kreativno pisanje. - Uvježbavanje samostalnog čitanja pomoću uputstva tipa: prethodno pročitati tekst, obilježiti manje poznate riječi koje su teške za izgovor, uvježbati izgovor markiranih riječi. - Prilagođavanje glasa prirodi teksta. - Razvijati sposobnost samostalne interpretacije pročitano i sposobnosti izdvajanja bitnih elemenata. - Razvijanje sposobnosti oblikovanja smislenog sadržaja, prepoznavanje kompozicionih cjelina. - Pisanje uz uvažavanje zakonitosti, pravila i normi gramatike, ortografije i ortoepije, izražavanje ličnih stavova i mišljenja. 	Čitanje, pisanje, ćirilica, latinica, diktat, riječi, rečenica.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici posjeduju razvijenu tehniku čitanja, brzinu i izražajnost. - Učenici razumiju pročitano i mogu samostalno reprodukovati sadržaj i odgovarati na postavljena pitanja. - Učenici mogu tečno prepričati tekst i procijeniti sadržaj teksta. - Snažuje se u tekstovima koji se razlikuju po obimu i po složenosti s ciljem usvajanja novih znanja. - Učenici imaju razvijenu samostalnost u pisanju po diktatu. - Učenici prepisuju i pišu slobodne sastave i u oblicima izražavanja koji su programski obaveza. - Učenici izražajno čitaju, uspješno prenose ton i raspoloženje na slušaoce. - Učenici znaju uskladiti intonaciju, boju i jačinu glasa sa sadržajem. - Učenici čitaju manje poznati i nepoznati tekst, razumiju pročitano i reprodukuju važne pojedinosti. - Učenici posjeduju sposobnost kritičkog i stvaralačkog čitanja. - Učenici imaju jasno izgrađen stav o sadržaju, mogućnost diferencijacije sadržaja s obzirom na važnost u pamćenju i reprodukciji. - Učenici posjeduju mogućnost snalaženja u svim oblastima 	30

				izražavanja, poznavanje pravila pisanja i gramatike u obimu koji je utvrđen Nastavnim planom i programom.	
II	Jezik (rječnik, gramatika, ortoepija, ortografija)	<p>- Rječnik:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zavičajni govor i standardni jezik; - Riječi iz mog zavičaja. <p>- Gramatika:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Azbuka; - Imenice (zajedničke, vlastite, zbirne, gradivne, stvarne i nestvarne); - Zamjenice (lične, prisvojne, pokazne); - Pridjevi (opisni, prisvojni, gradivni); - Komparacija pridjeva; - Brojevi (glavni, redni). <p>- Rečenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Atribut, apozicija, objekat. <p>- Ortoepija i ortografija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Veliko slovo u jednočlanim i višečlanim imenima, gradova, naselja, zemalja. - Pisanje prisvojnih pridjeva na <i>ov, ev, in, ski, ški, čki</i>. - Pisanje glavnih i rednih brojeva slovima. - Upravni i neupravni govor. - Upotreba interpunkcijskih znakova u rečenici (upitnik, uzvičnik, tačka dvije tačke, crta, navodnici). 	Zavičajni govor, standardni jezik, zavičajne riječi, azbuka, imenice, zamjenice, pridjevi brojevi, subjekat, predikat, atribut, apozicija, objekat, upravni govor, neupravni govor, upitnik, uzvičnik, tačka dvije tačke, navodni znaci.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici su savladali azbuku i abecedu. - Učenici u tekstu prepoznaju promjenljive vrste riječi. - Uspješno se služe smislenim rečenicama. - Učenici prepoznaju proste neproširene i proširene rečenice. - Učenici uspješno mogu odrediti u rečenici: subjekat, predikat, atribut, apoziciju i objekat. - Učenici pravilno upotrebljavaju interpunkcijske znake. 	45
III	Analiza književnog teksta	<p>- Književni tekstovi iz čitanke:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ivo Andrić: <i>Aska i vuk</i>; - Skender Kulenović: <i>Cesta</i>; - Alija Dubočanin: <i>Šarko</i>; - Branko Ćopić: <i>Izokrenuta priča</i>; - Ela Peroci: <i>Majčin dar</i>; - Narodna Priča: <i>Ko je na svijetu najjači</i>; - A. S. Puškin: <i>Bajka o ribaru i ribici</i>; - Stevan Bulajić: <i>Šarka</i>; 	Književni tekst, književno djelo, tema fabula, kompozicija, osnovna misao, pejzaž, dijalog, humor, logička cjelina, lirska pjesma, osjećanje,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici samostalno čitaju tekst i razumiju pročitano i reprodukuju sadržaj. - Učenici razlikuju pojmove: tema književnog djela, fabula i kompozicija. - Učenici razlikuju logičke cjeline u tekstu i mogu formulirati podnaslove. - Učenici uspješno diferenciraju likove u književnom tekstu i 	60

		<ul style="list-style-type: none"> - Ešref Berbić: <i>Kako je otišlo ljeto</i>; - Poslovice (izbor); - Aleksa Mikić: <i>Lipov cvat</i>; - Vesna Krmpotić: <i>Koliko je teška pahuljica</i> (igrokaz); - Nasiha Kapidžić-Hadžić: <i>Vezeni most</i>; - Enes Kišević: <i>Kiša</i>; - Grigor Vitez: <i>Ševina jutarnja pjesma</i>; - Musa Ćazim Ćatić: <i>Bosna žubori</i>; - Dobrica Cesarić: <i>Jesen</i>; - Gustav Krklec: <i>Bijeli grad</i>; - Dragan Kulidžan: <i>Potočić</i>; - Šukrija Pandžo: <i>Posljednje laste</i>. <p>- Lektira:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ahmet Hromadžić: <i>Patuljak iz zaboravljene zemlje</i>; - Alija Dubočanin: <i>Tiha rijeka djetinjstva</i>; - Oskar Vajld: <i>Sretni princ i druge bajke</i>; - Đani Rodari: <i>Putovanje Plave Strijele</i>; - Mato Lovrak: <i>Vlak u snijegu</i>; - Muhidin Šarić: <i>Cvrkutanka</i>; - Stevan Bulajić: <i>Krilati karavan</i>; - Antoan de Sent Egziperi: <i>Mali princ</i>; - Mark Tven: <i>Avanture Toma Sojera</i>. <p>Napomena: Između ponuđenih djela lektire nastavnik je obavezan da odabere i obradi najmanje šest.</p> <p>- Književno-teorijski pojmovi (zapažanje i oblikovanje teme u književnom djelu):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Fabula i kompozicija u književnom djelu. - Karakterizacija likova u književnom djelu. - Uočavanje karakterističnih dijelova teksta, rečenica i riječi kojima se direktno izražava osnovna misao, piščevi stavovi i stavovi likova. - Izbor karakterističnih mjesta u tekstu: opis lika, dijalog, 	<p>stilska sredstva, poređenje, atribut, rima, ritam.</p>	<p>oblikuju poruku teksta.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici uočavaju opis, dijalog, mjesto i vrijeme vršenja radnje. - Učenici mogu izdvojiti dijelove teksta koji utječu na dinamičnost u razvoju radnje. - Samostalni su u procesu analize književnog teksta, mogu reprodukovati važne elemente u tekstu i prepoznati osnovno osjećanje u pjesmi. - Učenici uočavaju stilska sredstva, rimu i ritam. - Učenici posjeduju sposobnost samostalnog čitanja i izražavanja doživljaja u usmenoj i pisanoj formi. - Učenici uspješno prepričavaju tekst i prilagođavaju ga posebnim zahtjevima (hronološki red izlaganja i sažimanje teksta). - Učenici posjeduju bogat rječnik koji je u funkciji i kvaliteta usmenih i pisanih vježbi. - Učenici uspješno upoređuju književne tekstove s obzirom na tematiku, ljepotu kazivanja i jezičke aspekte. - Osposobljeni su da uporede vrijednost poruka pojedinih književnih djela. - Učenici imaju razvijen senzibilitet za doživljaj i izražavanje doživljaja na način koji ima elemente originalnosti (izbor riječi, dojmovi...). - Učenici imaju razvijen osjećaj za poetsku riječ, posjeduju vještinu pri izboru i upotrebi riječi u govoru i pisanju. - Učenici posjeduju sposobnost živog izražajnog govorenja poezije. 	
--	--	--	---	--	--

		<p>mjesto i vrijeme radnje, pojačavanje dinamičnosti i humora u tekstu.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razlikovanje govora pripovjedača i govora likova. - Zapažanje logičkih cjelina u kompoziciji teksta. - Osnovna osjećanja u lirskoj pjesmi. - Stilska sredstva: poređenje i epitet. - Pjesničke slike: vizuelni i akustični elementi u pjesničkoj slici. - Pjesnička slika izražena bojom i zvukom. - Zapažanje ritma i rime, izražavanje dojma. - Izgrađivanje književnoestetskog senzibiliteta. - Razvijanje sposobnosti izražajnog recitovanja. - Razvijanje crta kreativnosti posredstvom aktivnosti koje podrazumijeva domaća lektira. 		<ul style="list-style-type: none"> - Učenici su samostalni pri izboru knjige, posjeduju bogatstvo rječnika i potpunu samostalnost u čitanju. - Učenici prepoznaju dijelove koji su karakteristični po naraciji i opisu. 	
IV	Kultura izražavanja	<p>- Naracija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Prepričavanje bez obaveznog sastavljanja plana (1+1+1). - Prepričavanje s usmjerenjem na sažimanje teksta (2+2+2). - Osposobljavanje učenika za reprodukciju teksta bez formuliranja naslova cjelinama sadržaja, poštujući hronološki red izlaganja i normu standardnog jezika. - Razvijanje sposobnosti uočavanja uporišnih mjesta, sažimanje sadržaja, izražavanje rečenicama koje su jasne i gramatički pravilno strukturirane. - Pričanje na osnovu datih tematskih riječi (1+1+1). - Pričanje događaja i doživljaja (2+2+2). <p>(Osposobljavanje učenika za živo, jasno, ubjedljivo govorenje i pisanje).</p>	Naracija (prepričavanje, pričanje), deskripcija (opisivanje).	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici su osposobljeni za prepričavanje koje će osigurati razumijevanje svih važnih elemenata u sadržaju. - Učenici prepričavaju tekst potpunim, jasnim i gramatički pravilno oblikovanim rečenicama. - Snalaze se u svim oblicima izražavanja. - Sadržaj prepričavaju bez sastavljanja plana. - Priču oblikuju na osnovu poticajnih riječi. - Upotrebljavaju jasne rečenice, tematski se oslanjaju na sadržaj, odnosno date riječi kao uporišne poticajne tačke. - Učenici jasno i tačno prepričavaju tekst gramatički pravilno oblikovanim rečenicama. - Učenici su osposobljeni za govorenje o događajima i doživljajima. - Učenici u pričanje unose elemente originalnosti. - Uspješno vrše sažimanje 	30

		<p>- Deskripcija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opis pojave, zbivanja u prirodi (2+2+2). - Opis pejzaža (2+2+2). <p>(Razvijanje sposobnosti organizacije usmenog i pisanog opisivanja i procjene efekata rezultata vlastitog rada).</p>		<p>teksta sa unošenjem novih ideja.</p> <ul style="list-style-type: none"> - U pismene i usmene vježbe unose nove ideje i sa posebnim jezičkim osjećajem vrše izbor jezičkih i stilskih sredstava. - Učenici iskazuju istančan smisao za upotrebu epiteta, u pričanje i prepričavanje uvode dijalog i unose elemente humora. - Učenici imaju izgrađen osjećaj za procjenu kvaliteta usmenog i pisanog izražavanja (Ovo je dobro urađeno, ovo bi trebalo uraditi bolje). - Izražavanje viđenog opisuju riječima koje su primjerene tematici. 	
V	Medijska kultura	<ul style="list-style-type: none"> - Izražajna sredstva filmskog/pozorišnog djela: kadar, montaža, muzika, dijalog u filmu ili pozorišnoj predstavi. - Film-književno djelo-pozorište (uočavanje sličnosti i razlika). - Razumijevanje filmskog djela (ekrana / filma i televizije). - Povezivanje kadrova po sjećanju (sposobnost identifikacije mjesta i vremena, likova i objekata radnji, povezanost radnji, odnosa i sukoba među likovima). - Razumijevanje redoslijeda kauzaliteta događaja, odnosa među akterima radnje. - Razumijevanje poruka i prepoznavanje vlastitih potreba i zauzimanje stavova posredstvom identifikacije s ličnostima na ekranu. - Razumijevanje složenosti filmskog djela i izražajnih mogućnosti filma. - Gledanje filmskog djela s ciljem obogaćivanja vizuelnog pamćenja, razvijanja mišljenja i bogaćenje asocijacija. - Razvijanje senzibiliteta za prepoznavanje i doživljavanje snage riječi i slike govora, zvuka i tišine. 	Film, filmska sredstva, kadar, montaža, muzika, filmski dijalog, pozorište, pozorišna predstava, televizija.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici razlikuju sredstva izražavanja filma, radija, televizije i pozorišta. - Učenici su osposobljeni za pričanje viđenog po sjećanju. - Diferenciraju prihvatljivo i neprihvatljivo ponašanje likova u filmskim djelima sa stanovišta vrijednosnih principa. - Prepoznaju izražajna sredstva filma, televizije, pozorišta. - Učenici imaju razvijen osjećaj za analizu filmskog ostvarenja i kritičkog pristupa analizi. - Učenici posjeduju bogatstvo ideja o mogućem sadržaju novih filmova. - Učenici ispoljavaju naglašen interes prema umjetničkim filmskim ostvarenjima. 	10

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Čitanje i pisanje

U petom razredu devetogodišnje osnovne škole čitanje je u funkciji razumijevanja sadržaja, doživljaja i estetskih vrijednosti teksta (misli se na tekstove štampane latinicom i ćirilicom).

Važno je insistirati na pravilnom čitanju štampanih i pisanih slova latinice i ćirilice, voditi računa o pravilnosti, brzini i izražajnosti čitanja. U petom razredu učenici treba da samostalno čitaju nepoznate tekstove i da brzo pronalaze važne informacije.

Na ovom nivou potrebno je da se insistira na razvijanju sposobnosti izražavanja misli, osjećanja, stavova logički strukturiranim i gramatički tačnim rečenicama uz uvažavanje kompozicijskih cjelina u pisanom radu. Posebno je važno da se tokom petog razreda, u okviru ove oblasti, usavršava tehnika pisanja i estetska strana rukopisa.

Analiza književnog teksta

Osnovni zadatak ovog nastavnog područja je insistiranje na razvijanju recepcijskih sposobnosti, osjetljivosti za umjetničko kazivanje, obogaćivanje emotivnog svijeta, smisla i sposobnosti za prepoznavanje i izražavanje ljepote riječima.

Isticanje značaja jezičkih sposobnosti, kreativnog i kritičkog mišljenja, ličnih i društvenih vrlina i vrijednosti za pravilan odnos prema književnom tekstu.

Uočavanje značaja samostalnog čitanja i izražavanja doživljaja književnih djela predviđenih za lektiru. Razvijanje sposobnosti za procjenu književnog djela. Na časovima lektire primjenjuju se isti nastavni postupci kao u interpretaciji književnog teksta. Usmenom analizom pročitano djelo uočavaju se, ponavljaju i sistematiziraju tekstovi obrađeni na časovima interpretacije književnog teksta, s povećanim zahtjevima u osamostaljivanja učenika. Učenicima možemo dati neki podatak više o pročitano djelu ili autoru, ali ih ne smijemo opterećivati zahtjevnim pojmovima.

Učenicima je potrebno dati kraća uputstva za vođenje pisanih pribilješki kojima će se koristiti u razgovoru o pročitano djelu. U programu je dat izbor djela za lektiru. U datim napomenama naznačena su djela koja se obavezno rade u školskoj godini, a jedan broj bira sam nastavnik prema svojim kriterijima i pokazanim učeničkim interesima.

Jezik (gramatika, ortografija, ortoepija)

Gradivo iz gramatike raspoređeno je tako da je izbjegnuto ponavljanje. Ponavljanje gradiva iz prethodnih razreda nije potpuno negirano, ali će se primjenjivati samo kao vid nastavnog principa povezivanja neobrađenog i nepoznatog gradiva sa obrađenim i poznatim. Taj princip morao je doći do izražaja u programskim cjelinama značajnim za odgojno-obrazovni rad. Pošto se obrada pojedinih programskih cjelina zaokružuje u pojedinim razredima, predviđeno je, radi održavanja kontinuiteta u znanjima učenika, ponavljanje takvog gradiva.

Što se tiče ortoepije i ortografije predviđeno je da se gradivo iz ove oblasti obrađuje i uvježbava kao sastavni dio rada na gramatičkom gradivu (pisanje vlastitih imenica radi se uz rad na imenicama, pravopisna pravila o pisanju pridjeva uz pridjeve...).

Kultura izražavanja

Ovo područje predstavlja didaktičko metodički strukturiran sistem vježbi za osposobljavanje učenika da svoje misli, želje, namjere i osjećanja, što logičnije, te gramatički i stilski što pravilnije izražavaju u usmenoj i pisanoj formi.

Nastava kulture izražavanja, prema tome, predstavlja sistem vježbi u kome se učenici osposobljavaju da znanja, umijeća i navike stečene u nastavi gramatike, u nastavi književnosti, kao i u nastavi drugih predmeta, a koji doprinose bogaćenju učeničkog logičkog mišljenja i jezičkog izraza, primijene u usmenom i pisanom izražavanju.

Da bi se zadaci nastave iz Bosanskoga jezika i književnosti ostvarivali što funkcionalnije i u nastavi kulture izražavanja, ovo područje je iz didaktičko-metodičkih razloga podijeljeno na oblike izražavanja: prepričavanje, pričanje i opisivanja.

Vježbe izražavanja izvode se u obliku usmenih i pisanih vježbi. Vježbe usmenog izražavanja sadrže određeni nastavni rad, razmatranje teksta (kao uzorka) u kome je primijenjen konkretan oblik izražavanja, upoznavanje učenika s tim oblikom izražavanja, zatim rad kojim se učenici pripremaju za uspješno samostalno pisano izražavanje u određenom obliku. Tekst se može uzeti iz odgovarajućih udžbenika, literature i listova za djecu. Uz pojedine vježbe, u svim oblicima izražavanja, naznačeno je koliko je časova predviđeno za usmenu, koliko za pisanu, a koliko za analizu vježbe (naprimjer: 1+1+1) što znači jedan čas za vježbu usmenog izražavanja, jedan za vježbu pisanog izražavanja i jedan čas za ispravak. Vježbi pisanog izražavanja prethodi vježba usmenog izražavanja izuzev kada je u pitanju peridično provjeravanje pismenosti učenika u odabranom obliku izražavanja.

Oblici vježbi izražavanja dati su u programu postupno: od lakših ka težim, od jednostavnijih ka složenijim i od rjeđih ka češćim u komuniciranju s ljudima.

Medijska kultura

Rad na ovom području ne počiva samo na verbalnom savladavanju elemenata filmske tehnike, radioemisija i štampe, nego na gledanju i analizi filmova, emisija i štampe. U tu svrhu u programu su jasno formulirani i određeni zahtjevi koji polaze od analize sadržajnih i formalnih elemenata doživljaja i razumijevanja pojedinih segmenata medijske kulture i do usvajanja osnovnih pojmova iz navedenih oblasti. To bi bio najefikasniji put u ostvarenju elementarne medijske naobrazbe i osnovnih pojmova iz navedenih oblasti.

3. ENGLISKI JEZIK

3.1. DIDAKTIČKO - METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA

Engleski jezik se govori kao maternji ili službeni jezik u velikom broju zemalja. On danas služi kao glavni jezik komunikacije u cijelome svijetu. Zahvaljujući televiziji, filmovima, muzici, internetu, te raznim pisanim materijalima, engleski jezik je veoma prisutan i u bosanskohercegovačkoj svakodnevnici. Znanje engleskoga jezika od velike je važnosti za opće obrazovanje, za putovanje i snalaženje u stranim zemljama, za uspostavljanje društvenih i poslovnih međunarodnih veza, za razvoj industrije, nauke i tehnologije općenito, kao i za druge sfere svakodnevnog života u našoj zemlji. On je već postao jezik pismene i/ili usmene komunikacije između naših i stranih naučnika i stručnjaka širom svijeta.

Zato ovaj predmet treba da bude strukturiran tako da se, već od samog početka, kod učenika razvijaju komunikacijske sposobnosti i jezička umijeća, da se učenici upoznaju sa kulturom i tradicijom zemalja engleskog govornog područja, čiji jezik uče, ali i sa kulturom i tradicijom drugih zemalja, da se, primjenom adekvatnih metoda i strategija u nastavnom procesu, kod učenika razvija i održava pozitivan stav i motivacija za učenje ovog jezika ne samo tokom daljeg školovanja nego i po završetku školovanja, doživotno.

Nastavni planovi i programi koji slijede predstavljaju smjernice koje treba da pomognu nastavnicima engleskog jezika u devetogodišnjim osnovnim školama kod izrade detaljnijih mjesečnih nastavnih planova i programa (po sedmicama), kao i kod pismene pripreme za čas.

Sadržaj svakog pojedinog nastavnog programa sastavni su dio općeg *Nastavnog plana i programa* za devetogodišnje osnovne škole i treba ih se pridržavati. Sadržaj kolona ne iscrpljuje sve mogućnosti nego pruža nastavniku slobodu da, pored predloženog, uvede i neke nove sadržaje i načine rada. To znači da se predloženi sadržaj može koncipirati drukčije, dopunjavati, proširivati ili skraćivati, kombinirati na različite načine zavisno od iskustva nastavnika, u skladu sa sposobnostima i potrebama učenika, situacijom u razredu, ali na metodički i pedagoški primjeren način.

Ukoliko u nastavu bude uključeno i neko dijete sa posebnim potrebama, nastavnik treba da postupi prema uputama grupe autora datim u ***Inkluzivnom pristupu odgojno – obrazovnom radu devetogodišnje osnovne škole***, odlomak – *Djeca sa oštećenim sluhom i teškoćama u učenju govora*.

U prvim godinama učenja i poučavanja engleskog jezika, prioritet treba dati osposobljavanju učenika za usmenu komunikaciju. Učenici treba da pažljivo saslušaju ono što im se govori i da pokažu da su razumjeli reagujući verbalno ili neverbalno. Akcent je ovdje na interaktivnoj metodi, bilo da se komunikacija odvija između nastavnika i učenika ili između samih učenika. Časovi treba da obiluju zabavnim aktivnostima koje imaju za cilj da kod učenika pobude zainteresiranost i motiviranost za učenje jezika. U nastavi treba koristiti što raznovrsnije nastavne metode i oblike rada, primjenjujući frontalni i individualni pristup, rad u parovima, kao i timski rad u manjim ili većim grupama. Svaka od aktivnosti ne treba da traje duže od 5-6 minuta na početnom nivou, ili do 10 minuta na višim nivoima, što će nastavnik svakako navesti u svojoj pismenoj pripremi za čas.

Kako školski čas traje 45 minuta, a intenzitet pažnje kod učenika u nižim razredima osnovne škole opada nakon dvadesetak minuta, preostalo vrijeme treba prilagoditi trenutnom raspoloženju djece. Preporučuje se da se za kraj časa ostave aktivnosti koje zahtijevaju manje koncentracije a koje sva djeca, vole, kao naprimjer, horsko i pojedinačno pjevanje, crtanje, pantomima, kviz, igre pogađanja i slično. Ovakve aktivnosti u prvim godinama usvajanja stranog jezika imaju za cilj da razviju zainteresiranost i motivaciju za učenje, kao i ljubav prema predmetu, što je garancija uspjeha svakog nastavnog procesa.

Na svim nivoima potrebno je organizirati učionički prostor u zavisnosti od tipa aktivnosti koju je nastavnik planirao za dati čas. Tako naprimjer za timski rad, mogu se povezati na odgovarajući način dvije ili više klupa. Za pismene zadatke, klupe se mogu poredati u obliku slova U, kako bi nastavnik imao pristup svakom učeniku individualno i kako bi mogao intervenirati ukoliko je to potrebno.

U prvim godinama učenja i poučavanja, praćenjem i vrednovanjem znanja nastavnik ne „unosi strah“ među učenike nego ih motivira za dalji rad i razvija kod njih ljubav prema predmetu. Ocjenjivanje i vrednovanje treba obavljati konstantno, ali veoma pažljivo i nenametljivo. Nastavniku, međutim, to treba da posluži za procjenu realizacije vlastitih ciljeva i zadataka, što svakako treba da mu pomogne u daljem radu.

Zbog svega navedenog, pred nastavnike engleskog jezika i njihove učenike postavljaju se, već u prvim godinama učenja i poučavanja, veoma značajni ciljevi i zadaci.

3.2. CILJEVI I ZADACI PREDMETA NA SVIM OBRAZOVNIM NIVOIMA

Na časovima engleskog jezika:

- učenici se, već od prve godine učenja, počinju osposobljavati za usmenu ili pismenu komunikaciju sa strancima, bilo sa izvornim ili neizvornim govornicima;
- učenici se, uz pomoć engleskog jezika kao instrumenta za stjecanje znanja, pripremaju za buduće aktivno, efikasno i odgovorno učestvovanje na naučnim, stručnim i drugim skupovima, za bavljenje naučnoistraživačkim radom, ili kontaktiranje sa strancima usmenim ili pismenim putem (preko interneta i sl.) iz bilo kojih drugih razloga i u bilo kojim drugim situacijama;
- učenici se upoznaju sa kulturom i tradicijom zemalja čiji jezik uče, razvijajući tako pozitivan stav prema kulturalnim, vjerskim i drugim različitostima, ali istovremeno i prema vlastitoj kulturi i tradiciji.

Ciljeve i zadatke predmeta ostvaruju zajednički predmetni nastavnik i njegovi učenici.

3.2.1. Obaveze nastavnika na svim obrazovnim nivoima

Da bi realizirao naprijed navedene ciljeve, nastavnik treba da:

- pažljivo planira svaki čas, postavljajući ciljeve, detaljno razrađujući načine (strategiju) kako da ih postigne, pripremajući materijale/opremu koja je potrebna u učionici, kao i dodatne materijale u slučaju neočekivanih situacija (npr. nestanka struje i sl.), pripremajući zadatke za individualni rad učenika, rad u parovima ili u grupama, detaljno planirajući trajanje svakog segmenta aktivnosti u učionici, ali planirajući i sve druge detalje vezane za nastavni proces;
- razvija pozitivnu atmosferu u učionici;
- stvara kod učenika dobre radne navike, marljivost, odgovornost i motiviranost za učenje, čime se utire put ka njihovom vlastitom sretnom i zdravom životu;
- podstiče kod učenika pozitivnu radoznalost, samostalnost i kreativnost, te da ih uči da logično razmišljaju i samostalno donose zaključke;
- osposobi učenike za samostalno i grupno učenje, bilo u parovima ili timski, stimulirajući koncept *fair play* ponašanja kod takvih aktivnosti u nastavnom procesu
- uoči kojim tipovima inteligencije pripada svaki od njegovih učenika da bi im tako olakšao učenje i usvajanje gradiva, ali i pomogao da maksimalno razviju svoje vlastite talente i komunikacijske sposobnosti;
- potiče učenike na lijepo ponašanje u školi i na javnim mjestima, kao i u krugu svojih užih i širih porodica;
- razvije kod učenika sposobnost da pažljivo slušaju i cijene mišljenja drugih;
- razvije kod učenika princip humanog odnosa između polova;
- saraduje sa kolegama i stručnim savjetnikom;
- primjenjuje principe primjerenosti i postupnosti, idući od veoma jednostavnih ka složenijim lingvističkim realizacijama, i od općepoznatih ka rjeđim, manje poznatim;
- razvija vlastiti sistem praćenja i provjeravanja samostalnog rada učenika (npr. vodeći evidenciju o tome šta je svaki učenik ili svaka grupa uradila tokom svakog časa);
- nauči učenike da ocjenjuju i vrednuju svoje aktivnosti, te aktivnosti svojih razrednih drugova, kao i nivo znanja svakog od njih u odnosu na postavljene ciljeve;
- priprema učenike za dalje školovanje u srednjoj školi i na fakultetu, kao i za cjeloživotno učenje.

3.2.2. Obaveze učenika na svim obrazovnim nivoima

Da bi se realizirali naprijed navedeni ciljevi, učenici treba da:

- marljivo uče, stalno proširujući znanje i poboljšavajući svoje jezičke vještine ;
- nauče da budu odgovorni i aktivni u situacijama kada se uči jezik;
- nauče da budu pozitivno radoznali i kreativni ;
- nauče da dođu do informacija iz raznih izvora, da ih razumiju, analiziraju, procijene, saopštavaju, ali i sami koriste;
- nauče da što prije postanu nezavisni od pomoći drugih kod korištenja udžbenika, rječnika, gramatika i drugih priručnika, stičući time ujedno i samopouzdanje ;

- nauče koristiti nove riječi i konstrukcije u vlastitoj produkciji, te zaključivati o njihovom značenju iz konteksta, i, ako je to moguće, na osnovu njihove forme
- nauče saradivati, u parovima ili malim grupama, u svrhu postizanja individualnih ili grupnih ciljeva;
- nauče da, uz pomoć nastavnika, objektivno ocjenjuju i vrednuju sebe i svoje razredne drugove, svoje i njihove aktivnosti, nivo znanja jezika, kao i napredak u odnosu na postavljene ciljeve na svakom stepenu učenja;
- shvate da je učenje jezika doživotni zadatak i da je neophodno da nastave akumulirati znanje i po završetku školovanja, tokom cijeloga života.

3.3. DIDAKTIČKO-METODIČKE NAPOMENE ZA PRVU GODINU UČENJA ENGLESKOG JEZIKA

3.3.1. Opće napomene

Nastava u prvoj godini učenja treba da se odvija kroz zabavne aktivnosti. Učenici treba da usvajaju gramatiku i vokabular „neprimjetno“, stalnim usmenim ponavljanjem, kroz igru, pjesmu i druge zabavne aktivnosti (navedene u stupcu pod naslovom *Metodička uputstva*), a ne svjesnim učenjem gramatičkih pravila. Na ovaj način razvija se zainteresiranost učenika za učenje jezika. Nastavnik mora imati dovoljno strpljenja i fleksibilnosti u radu sa učenicima. Mora pritom nastojati sačuvati učenikov dignitet i ne dopustiti ismijavanje i ruganje drugih učenika zbog pogrešnog izgovora ili netačnog odgovora.

3.3.2. Teme

Redoslijed ponuđenih tema nije obavezan i o tome odlučuje nastavnik sam ili u dogovoru sa učenicima. Nastavnik, također, svodi svaku ponuđenu temu na neko uže tematsko područje u zavisnosti od situacije u njegovoj nastavnoj praksi, od vlastitih mogućnosti, te potreba i sposobnosti učenika. Tako će, naprimjer, tema *Porodica* na početnom nivou uključivati samo navođenje članova najuže porodice i njihov najjednostavniji opis (npr. *My father is good, My mother is beautiful.*).

Za prezentaciju teme koja se obrađuje koriste se različita očigledna sredstva, kao što su *flash cards*, poster, fotografije, lutke, ali i govor tijelom, kao što je pantomima, mimika i slično. Ovdje je važno insistirati na razumijevanju onoga o čemu se govori. Stoga nastavnik uvijek provjerava da li su učenici pravilno razumjeli, postavljanjem pitanja, zahtijevanjem da reagiraju verbalno ili neverbalno – pokretom, mimikom i slično.

3.3.3. Metodička uputstva

U ovoj koloni predlažu se aktivnosti i strategije pomoću kojih će se postići rezultati navedeni u koloni *Obrazovni ishodi*. Nastava u prvoj godini učenja koncentrirat će se na slušanje, razumijevanje, ponavljanje i uvježbavanje usmene komunikacije, a ne na čitanje i pisanje. Aktivnosti čitanja i pisanja najjednostavnijih riječi i kratkih rečenica koje se koriste u datom udžbeničkom tekstu dolaze na red tek nakon što učenici usvoje njihov pravilan izgovor auditivnim putem. Naravno, nastavnik treba uvijek da provjerava da li su učenici pravilno razumjeli značenje pojedinih riječi. Ukoliko je to neophodno, može se dati objašnjenje i na maternjem jeziku. Učenici će najprije slušati izgovor nastavnika ili snimak na CDu, a zatim slijedi višekratno ponavljanje i od strane nastavnika i od strane

učenika, na razne načine i kroz razne zabavne aktivnosti. Znači, tek nakon toga treba da uslijede aktivnosti čitanja i pisanja.

3.3.4. Gramatika

Na početnom nivou gramatičko gradivo se obrađuje u veoma ograničenim okvirima. Ali u zavisnosti od situacije u razredu, te potreba i sposobnosti učenika, nastavnik ga može sužavati, dopunjavati ili proširivati. Kao znak takvih mogućnosti, često je dodata skraćenica *itd.* **Na ovom nivou, ne treba učiti o gramatici, nego je treba primjenjivati kroz stalnu praksu**, kroz igru, pjevanje i slično.

3.3.5. Vokabular

Ova kolona sadrži predloženi, a ne obavezni vokabular u vezi sa datim temama. Rad na vokabularu trebalo bi da bude jedan od prioriteta za nastavnika. Nastavnik najbolje razumije situaciju u svom nastavnom procesu, te potrebe i želje svojih učenika. On je taj koji treba da odluči kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju do kraja školske godine.

Za prezentaciju novih riječi nastavnik koristi očigledna sredstva, kao što su *flash cards*, poster, fotografije, lutke, ali i govor tijelom, kao što je pantomima, mimika i slično.

Svjesni napori nastavnika treba da budu usmjereni ka razvijanju vještina koje će pomoći učenicima da razumiju riječ/složenicu iz njenih morfoloških/leksičkih dijelova, kao i iz konteksta. Naravno, na ovom nivou, takvi zahtjevi biće veoma skromni. U vezi s tim se u koloni *Vokabular* već od prve godine učenja pojavljuju stavke koje se odnose na *afiksaciju*, *antonime* i *složenice*. Od prve godine također je uvedena stavka *kolokacije*, čime se učenik priprema da shvati da se riječi u njegovom maternjem jeziku i u engleskom ne „druže“ na isti način i da to tako treba jednostavno i usvojiti.

U stavci **Interdisciplinarni sadržaj** nalaze se prijedlozi, a ne striktno upute o tome kako se nastava engleskog jezika može povezati sa nastavom iz nekih drugih predmeta. Nastavnik može slobodno organizirati sadržaj ove stavke po svom vlastitom nahođenju, sarađujući sa nastavnicima odgovarajućih predmeta, oslanjajući se na znanje koje su učenici stekli učeći te predmete, kao i na svoje vlastito iskustvo u tom pogledu.

U stavci **Interkulturalne vještine** dati su samo ilustrativni primjeri razlika između kulture karakteristične za sredinu u kojoj učenik živi i kulture zemlje čiji jezik uči. Međutim, učenike bi, svakako, trebalo poticati da, kao budući građani Evrope, koja se sve više integriše, traže i prikupljaju informacije o drugim evropskim jezicima i kulturama iz udžbenika, drugih nastavnih materijala ili iz medija, da bi na taj način bolje shvatili način života i običaje u svom širem okruženju.

Stavka **Učenje kako treba učiti** upućuje nastavnika na važnost otkrivanja tipa inteligencije svakog pojedinog učenika, kako bi se pomoglo samom učeniku da bude motiviran i da napreduje, čime se svakako doprinosi i uspjehu nastave.

NAZIV PREDMETA: ENGLISKI JEZIK

RAZRED: TREĆI

Broj sati: sedmično 2, godišnje 70

Prva godina učenja engleskog jezika

Teme	Metodička uputstva	Programski sadržaji		Obrazovni ishodi
		Gramatika	Vokabular	
<p>Lično predstavljanje</p> <p>Porodica Kuća, dom Moja bliža okolina</p> <p>Škola Svakodnevni život Na seoskom imanju Slobodno vrijeme</p>	<p>RECEPCIJA</p> <p>a) SLUŠANJE I REAGIRANJE:</p> <p>Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati:</p> <p>1) neverbalno, npr.: imitiranjem nastavnika ili neke popularne ličnosti (npr. iz crtića), gestikuliranjem, oponašanjem glasova/zvukova, glumljenjem, izvršavanjem uputstava nastavnika ili uputstava sa CDa, pokazivanjem određenih ilustracija koje se odnose na riječi koje im se usmeno upućuju, crtanjem, bojenjem navedenih predmeta/osoba navedenim bojama, podvlačenjem ili bojenjem riječi koje im se usmeno upućuju, lijepljenjem slika, redanjem slika itd.</p> <p>2) verbalno, npr.: ponavljanjem riječi koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa CDa, davanjem veoma kratkih odgovora na pitanja nastavnika ili pitanja koja su čuli sa CDa, popunjavanjem praznina riječima odabranim sa <i>flash cards</i>, ili sa postera na kojima se te riječi nalaze itd.</p> <p>b) ČITANJE I REAGIRANJE:</p> <p>Učenici će prepoznati jednu ili više napisanih riječi ili uputa i reagovati:</p> <p>1) neverbalno, npr.: gestikuliranjem, oponašanjem glasova/zvukova (npr. imitiranjem zvuka voza, životinjskih glasova itd.), glumljenjem (npr. <i>tužan, sretan</i>), ili pokazivanjem, biranjem ili povezivanjem pisanih riječi i odgovarajućih ilustracija, crtanjem, pravljenjem ili oblikovanjem stvari (npr. rezanjem zahtijevanih oblika/likova iz papira, pravljenjem raznih oblika od plastelina itd.), bojenjem ili podvlačenjem samo određenih riječi (npr. onih koje označavaju neku aktivnost, raspoloženje, brojeve itd.), raspoređivanjem ilustracija po određenom redu prema pisanim uputstvima itd.</p> <p>2) verbalno, npr.: davanjem kratkih pismenih ili usmenih odgovora na pitanja, zamjenjivanjem ilustracija u tekstu ponuđenim riječima, povezivanjem riječi u stupcu A sa odgovarajućim ilustracijama u stupcu B, zamjenjivanjem inicijala punim riječima ili popunjavanjem praznina odgovarajućim riječima (vježbe pod</p>	<p>Učenici će <u>koristiti</u> (a ne učiti o tome!):</p> <p>Imenice</p> <ul style="list-style-type: none"> - jednina i množina - prisvojni genitiv (<i>John's, Jane's</i>) <p>Zamjenice</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lične - Pokazne: <i>this, that</i> - Upitne: <i>who, what</i> <p>Pridjeve determinatore:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Članove: <i>a/an, the</i> - Posesivne pridjeve: <i>my, your, his, her, our, their</i> - Upitne pridjeve, <i>what (color)</i> <p>Opisne pridjeve, najosnovnije, npr. <i>sad, happy, nice, bad, good, fine</i></p> <p>Glagole</p> <ul style="list-style-type: none"> - Present Simple, - Present Continuous - Modalni glagol <i>can</i> - Glagol <i>be, have got</i> - Imperativ, 2. lice <p>jednine i množine</p> <p>Priloge za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mjesto: <i>here, there</i> - vrijeme: <i>now</i> <p>Brojeve:</p> <p>1-20</p> <p>Prijedloge, npr: <i>on, in, at</i> (u osnovnim značenjima)</p>	<p>Učenici će učiti <u>samo osnovni</u> vokabular koji se odnosi na date teme, npr.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pozdravljanje: <i>Hello, Hi, Good morning</i> itd. • Predstavljanje: <i>I am ...This is...My name is...,</i> itd. <i>What's this? Who's this? What's your name? Is it a...? Yes/No,...That's right. It's a...</i> itd. • Opisivanje: <i>He's tall, It's big/small. What color is...? What's your favorite color? I like red, blue, green, white</i> itd. <i>How old are you? I am ...</i> itd. • Moje lice, moje tijelo, samo osnovne riječi • Određivanje mjesta i položaja: <i>Where's ...? Here. There. He/She's in the... Where are you? I'm ..</i> • Pozivanje: <i>Let's...Yes, let's. Sorry, I can't.</i> • Članovi uže i neki članovi šire porodice: <i>mother, father, brother, sister, aunt, uncle</i> itd. • Raspoloženja: <i>happy, sad, tired, scared, naughty</i> itd. • Prostorije u kući i namještaj: <i>kitchen, sitting-room, bedroom, bathroom, table, chair, window, armchair,</i> itd. • Seosko imanje, dvorište: <i>dog, cat, cow, horse, bird, tree, flowers</i> itd • Bliža okolina: <i>street, garden, park, shop, bus, bus stop, traffic lights, pavement, litter-bin</i> itd. • Škola: <i>teacher, pupils, school things, schoolmates, school furniture, draw, cut out, put,</i> 	<p>Učenici će znati:</p> <p>pozdravljati</p> <p>predstaviti sebe ili druge</p> <p>identificirati ljude i predmete</p> <p>opisati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ljude i predmete - boje predmeta - veoma ograničen broj raspoložena predmeta brojati predmete locirati ljude i predmete reći koliko je sati – puni sati izraziti: <ul style="list-style-type: none"> - dopadanje - sposobnost da nešto urade (<i>I can...</i>) - ideju posjedovanja (<i>John's book, my house</i>) - ponudu, njeno prihvatanje ili odbijanje

	<p>nazivom "cloze") itd.</p> <p>PRODUKCIJA</p> <p>a) GOVOR:</p> <p>Učenici će</p> <ul style="list-style-type: none"> - ponavljati riječi nastavnika ili riječi snimljene na CDu - učestvovati u razgovoru (pitanja/odgovori) sa drugim učenikom/učenicima ili nastavnikom - raditi samostalno, u parovima ili u manjim , odnosno većim grupama - igrati uloge, recitovati, glumiti/dramatizirati poznatu priču ili bajku - pjevati i igrati jezične igre - davati uputstva i naredbe <p>b) PISANJE:</p> <p>Budući da učenje pisanja na ovom nivou nije prioritet, učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - povremeno prepisivati izolovane riječi - učiti pisati pomoću igara na CD-u, pomoću društvene igre pod nazivom <i>Scrabble</i> (u kojoj se sastavljaju riječi od slova na kockama), društvene igre pod nazivom <i>Upwords</i> (u kojoj se slažu pločice sa slovima jedna na drugu) itd. - zamjenjivati inicijale punim riječima - ubacivati, podvlačiti, redati riječi po određenom redosljedju itd 		<p><i>listen</i> itd.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vrijeme: <i>What's the time? It's ... o'clock</i> • Svakodnevni život, rutinske aktivnosti (npr. <i>sleep, get up, wash</i>), clothes (npr. <i>pyjamas, jeans, shoes, raincoat</i>), food (npr. <i>bread, butter, sandwich, orange juice, milk</i>), toys, actions (npr. <i>eat, drink, talk, give, take, push, pull, go, walk, cry</i>) transport (npr. <i>bus, bicycle, car</i>) sports <p>Učenici će vježbati da koriste (a ne učiti o tome!):</p> <p>Afikse, u vezi sa datim temama i gramatikom, npr. <i>-s, -ing</i></p> <p>Antonime, u vezi sa datim temama, npr. <i>good – bad, big – small, give-take, push-pull</i></p> <p>Složenice, u vezi sa datim temama, npr. <i>kitchen door, bathroom, washing machine, toothbrush, toothpaste, schoolgirl</i></p> <p>Kolokacije, u vezi sa datim temama, npr. <i>have breakfast, watch TV, look at this, wash my face</i></p>	
--	--	--	---	--

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTEJEVI

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ:

Učenici će učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se i na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, kao naprimjer:

- kroz crtanje, slikanje, oblikovanje, služeći se raznim materijalima (*Likovno obrazovanje*);
- kroz sportove, igre i ples (*Tjelesni i zdravstveni odgoj*);
- kroz teme vezane za život u porodici, školi, na selu (*Moja okolina*);
- kroz poređenje sa maternjim jezikom (*Bosanski/hrvatski/srpski*);
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (*Muzičko obrazovanje*).

INTERKULTURALNE VJEŠTINE:

Učenici će:

- se upoznavati sa kulturom i tradicijom zemalja engleskog govornog područja, te tako razvijati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti je sa kulturom i tradicijom svoje zemlje, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju;
- se upoznavati sa nekim osnovnim razlikama u svakodnevnom životu između svoje kulture i kulture naroda engleskog govornog područja, kao, naprimjer, sa razlikama u upotrebi nekih pozdrava u

engleskom i u maternjem jeziku učenika (npr. *Dobar dan* i *Good morning/afternoon*, ili *Dobar dan* i *Good day*) ili sa razlikama u upotrebi uzvika (npr. *Oops!* kada neko padne, ispusti nešto ili pogriješi, ili *Ouch!* kojim se izražava iznenadna bol).

KAKO TREBA UČITI:

- Na ovom edukacijskom nivou nastavnik je taj koji treba da uoči kojem tipu inteligencije pripada svaki učenik (npr. da li neki učenik bolje usvaja znanje vizualno, auditivno, kroz pokret, pjesmu, glumu, crtanje itd.). Nastavnik će se oslanjati na takve učeničke vještine u nastavi, motivirajući tako i same učenike da ih primjenjuju prilikom učenja. Na taj način će se kod učenika razvijati pozitivan stav prema jeziku kojeg usvajaju.
- Od samog početka, učenici se uče da budu odgovorni i aktivni pri usvajanju stranog jezika, kroz individualni rad, rad u parovima i grupama, kroz samostalnu ili grupnu izradu zadataka u školi ili kod kuće, kroz ocjenjivanje i vrednovanje vlastitog nivoa znanja u odnosu na postavljene ciljeve (*Znam da...., Još uvijek ne znam....*), ali i kroz ocjenjivanje i vrednovanje znanja svojih drugova iz razreda.

3.4. PROGRAMSKO-PLANSKE NAPOMENE ZA DRUGU GODINU UČENJA ENGLESKOG JEZIKA

3.4.1. Opće napomene

I na ovom nivou težište nastavnog procesa je na usmenoj komunikaciji. Nastava u drugoj godini učenja treba i dalje da se odvija kroz zabavne aktivnosti. I na ovom stupnju učenici treba da usvajaju gramatiku i vokabular „neprimjetno“, stalnim usmenim ponavljanjem, kroz igru, pjesmu i druge zabavne aktivnosti (navedene u stupcu pod naslovom *Metodička uputstva*), a ne svjesnim učenjem gramatičkih pravila. Na ovaj način razvija se zainteresiranost i motiviranost učenika za učenje jezika. Nastavnik mora imati dovoljno strpljenja i fleksibilnosti u radu sa učenicima. Mora pritom nastojati sačuvati učenikov dignitet i ne dopustiti ismijavanje i ruganje drugih učenika zbog pogrešnog izgovora ili netačnog odgovora.

3.4.2. Teme

Redoslijed ponuđenih tema nije obavezan i o tome odlučuje nastavnik sam ili u dogovoru sa učenicima. Nastavnik, također, svodi svaku ponuđenu temu na neko uže tematsko područje u zavisnosti od situacije u svojoj nastavnoj praksi, od vlastitih mogućnosti, te potreba i sposobnosti učenika. Naročito je važno povezivati temu koja se obrađuje sa stvarnim životom i okolnostima u kojima žive učenici. Tako, naprimjer, tema *Svakodnevni život*, pored opisa rutinskih aktivnosti (ustajanje, umivanje, doručkovanje itd) može biti proširena i obuhvatiti i opis predmeta na stolu za vrijeme objeda, opis predmeta u kupatilu, odlazak u školu pješke ili nekim prevoznim sredstvom itd.

Za prezentaciju teme koja se obrađuje koriste se različita očigledna sredstva, kao što su *flash cards*, poster, fotografije, lutke, ali i govor tijelom, kao što je pantomima, mimika i slično. Ovdje je važno insistirati na razumijevanju onoga o čemu se govori. Stoga nastavnik uvijek provjerava da li su učenici pravilno razumjeli, postavljanjem pitanja, zahtijevanjem da reagiraju verbalno ili neverbalno – pokretom, mimikom i slično. Ukoliko je neophodno, može se dati objašnjenje i na maternjem jeziku.

3.4.3. Metodička uputstva

U ovoj koloni predlažu se aktivnosti i strategije pomoću kojih će se postići rezultati navedeni u koloni *Obrazovni ishodi*. Nastava i u drugoj godini učenja koncentrirat će se na slušanje, razumijevanje, ponavljanje i uvježbavanje usmene komunikacije, a manje na čitanje i pisanje.

Da bi se izbjegao netačan izgovor pod utjecajem pisanja, aktivnosti čitanja i pisanja novih riječi koje se koriste u datom udžbeničkom tekstu dolaze na red tek nakon što učenici usvoje njihov pravilan izgovor auditivnim putem. Oni će najprije slušati izgovor nastavnika ili snimak na CDu, a zatim slijedi višekratno ponavljanje i od strane nastavnika i od strane učenika, na razne načine, u raznim kontekstima i kroz razne zabavne aktivnosti. Znači, tek nakon toga treba da uslijede pomenute aktivnosti čitanja i pisanja. Naravno, i ovdje treba provjeravati da li su učenici razumjeli date riječi. Po potrebi, neka objašnjenja mogu biti i na maternjem jeziku.

3.4.4. Gramatika

Na ovom nivou gramatičko gradivo se obrađuje u nešto proširenijim okvirima. Ali, u zavisnosti od situacije u razredu, te potreba i sposobnosti učenika, nastavnik ga može sužavati, dopunjavati ili proširivati. Kao znak takvih mogućnosti, često je dodata skraćenica *itd*. **Ni na ovom nivou, ne treba učiti o gramatici, nego je treba primjenjivati kroz stalnu praksu**, kroz igru, pjevanje i slično.

3.4.5. Vokabular

Ova kolona sadrži predloženi, a ne obavezni vokabular u vezi sa datim temama. Rad na vokabularu trebalo bi da bude jedan od prioriteta za nastavnika. Nastavnik najbolje razumije situaciju u svom razredu, te potrebe i želje svojih učenika. On je taj koji treba da odluči kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju do kraja školske godine.

Novi leksički materijal objašnjava se, po mogućnosti, uz pomoć već poznatih riječi i jezičkih struktura. Na taj način se održava kontinuitet nastavnog procesa, započetog u prethodnoj školskoj godini, jer se prethodno obrađeni sadržaji nastoje povezati sa novim. Stalnim ponavljanjem kroz različite aktivnosti i na različite načine, postiže se bolje i trajnije zapamćivanje. Također, se mogu koristiti očigledna sredstva, kao što su *flash cards*, poster, fotografije, lutke, te govor tijelom, kao što je pantomima, mimika i slično.

I na ovom nivou treba posvetiti pažnju, naravno u skromnim okvirima, usvajanju afiksa vezanih za gramatičko gradivo koje se obrađuje, te antonima, složenica i kolokacija koje se pojavljuju u datim tekstovima. U vezi s tim, nastavnik treba i dalje da razvija kod učenika sposobnost prepoznavanja značenja neke riječi ili složenice iz njenih morfemskih/leksičkih dijelova, kao i iz konteksta, te da ukazuje, kada je to potrebno, na razlike u druženju riječi (kolokacije) u engleskom i maternjem jeziku.

U stavci **Interdisciplinarni sadržaj** nalaze se prijedlozi, a ne striktno upute o tome kako se nastava engleskog jezika može povezati sa nastavom iz nekih drugih predmeta. Nastavnik može slobodno organizirati sadržaj ove stavke po svom vlastitom nahođenju, saradujući sa nastavnicima odgovarajućih predmeta, oslanjajući se na znanje koje su učenici stekli učeći te predmete, kao i na svoje vlastito iskustvo u tom pogledu.

U stavci **Interkulturalne vještine** dati su samo ilustrativni primjeri razlika između kulture karakteristične za sredinu u kojoj učenik živi i kulture zemlje čiji jezik uči. Međutim, učenike bi, svakako, trebalo poticati da, kao budući građani Evrope, koja se sve više integrira, traže i prikupljaju informacije o drugim evropskim jezicima i kulturama iz udžbenika, drugih nastavnih materijala ili iz medija, da bi na taj način bolje shvatili način života i običaje u svom širem okruženju.

Stavka **Učenje kako treba učiti** upućuje nastavnika na važnost otkrivanja tipa inteligencije svakog pojedinog učenika, kako bi se pomoglo samom učeniku da bude motiviran i da napreduje, čime se svakako doprinosi i uspjehu nastave.

NAZIV PREDMETA: ENGLSKI JEZIK

RAZRED: ČETVRTI

BROJ SATI: SEDMIČNO 3, GODIŠNJE 105

Druga godina učenja engleskog jezika

Teme	Metodička uputstva	Programski sadržaji		Obrazovni ishodi
		Gramatika	Vokabular	
<p>Lično predstavljanje</p> <p>Porodica Kuća, dom Moja okolina Škola Svakodnevni život</p>	<p>RECEPCIJA:</p> <p>a) SLUŠANJE I REAGIRANJE:</p> <p>Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagirati:</p> <p>1) neverbalno, npr.: crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redosljedju, bojenjem navedenih predmeta/osoba navedenim bojama, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, izvršavanjem uputa i naređenja, označavanjem tačnih/netačnih (T/F) tvrdnji itd.</p> <p>2) verbalno, npr.: ponavljanjem riječi, izraza ili čitavih rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa CDa, davanjem kratkih odgovora na pitanja koja postavlja nastavnik ili koja čuju sa CDa, ispunjavanjem tabela ili dopunjavanjem rečenica itd.</p> <p>b) ČITANJE I REAGIRANJE:</p> <p>Učenici će čitati kratke tekstove, usebi ili naglas, tražeći određenu informaciju ili detalje i reagovati:</p> <p>1) neverbalno, npr.: crtanjem, redanjem ilustracija po određenom redosljedju, izvršavanjem uputa i naređenja, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, označavanjem tačnih/netačnih (T/F) tvrdnji itd.</p> <p>2) verbalno, npr.: kratkim odgovorima na pitanja, povezivanjem riječi u stupcima A i B (npr. da se dobiju kolokacije), ispunjavanjem tabela, dovršavanjem rečenica, ispunjavanjem križaljki, sklapanjem ispreturnog teksta u smisaonu cjelinu itd.</p> <p>PRODUKCIJA:</p> <p>a) GOVOR:</p> <p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - postavljati zahtjeve, upućivati molbu - davati uputstva i naredbe - učestvovati u razgovoru 	<p>Učenici će ponavljati ili učiti da koriste sljedeće:</p> <p>Imenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vlastite, opće - množina - prisvojni genitiv (<i>John's, Mary's</i>) <p>Zamjenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lične - Pokazne: <i>this, that, these, those</i> - Upitne: <i>who, what</i> <p>Pridjevi determinatori:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Članovi, <i>a/an, the</i> - Prisvojni pridjevi: <i>my, your, his, her, our, their</i> - Upitni pridjevi: <i>what (color), who</i> <p>Opisni pridjevi: osnovni pridjevi, npr. <i>sad, happy, nice, bad, good, fine, tired, scared, hungry, thirsty</i></p> <p>Glagoli:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Present Simple (potvrдна, negativna, upitna forma) - Present Continuous (potvrдна, negativna, upitna forma) - Pomoćni glagol <i>be</i> - Modalni glagol <i>can</i> (potvrдна, negativna, upitna forma) <p>Prilozi za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mjesto: <i>here, there</i> - vrijeme: <i>today, now</i> itd. <p>Prijedlozi za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mjesto, npr. <i>in, at</i> - vrijeme, npr. <i>at, on,</i> 	<p>Učenici će ponavljati ili usvajati osnovni vokabular koji se odnosi na date teme npr.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Predstavljanje, npr. <i>My name is...My friend's name is...</i>, itd. • Članovi uže i neki članovi šire porodice, npr. <i>mother, grandmother, grandfather, uncle</i>, itd. • Prostorije u kući i namještaj, (nešto prošireniji vokabular) npr. <i>kitchen, hall, loo/lavatory, coffee-table, bookcase, curtain</i> • Okolina, život u gradu i na selu, npr. <i>garden, yard, street, traffic-lights, park, shop, bus station, car park, post office, cinema, theatre, village, river, wood, lake, hill, bridge, trees</i>, itd. • Škola, npr. <i>school subjects, school mates, school furniture, pupils' things, posters</i>, itd. • Svakodnevni život, rutinske aktivnosti (npr., <i>sleep, get up</i>), in the kitchen (npr. tableware: <i>spoon, knife, fork, plate, cup, glasses</i>), in the bathroom (npr. <i>toothpaste, toothbrush, washing</i> main parts of the face/body – nešto prošireniji vokabular), <i>learn, clean, work, job, car, bus, walk, sports</i>, itd. <p>Osim što će stalno proširivati vokabular, učenici će učiti da koriste:</p> <p>Afikse, u vezi sa datim temama i gramatikom, npr. <i>-s, -ing</i></p> <p>Antonime, u vezi sa datim temama, npr. <i>happy- sad, hungry- thirsty, clean - dirty</i></p>	<p>Učenici će znati:</p> <p>pozdravljati na formalan/neformalan način</p> <p>predstaviti sebe ili druge</p> <p>opisivati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ljude i predmete - boje predmeta - trenutne aktivnosti - ograničen broj raspoložena i stanja <p>locirati ljude i predmete</p> <p>govoriti o svakodnevnim aktivnostima i radnjama</p> <p>brojati ljude i predmete (<i>How many ... are there?</i>)</p> <p>razmijeniti telefonske brojeve</p> <p>reći koliko je sati</p> <p>nabrojati dane u sedmici</p> <p>izraziti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sposobnost ili nesposobnost da nešto urade (<i>I can ... I can't</i>) - ideju posjedovanja (<i>John's book, my house</i>)

	<p>(pitanja/odgovori) sa drugim učenikom/učenicima (rad u parovima ili u grupama) ili u razgovoru sa nastavnikom</p> <ul style="list-style-type: none"> - igrati uloge, recitovati, pjevati i igrati jezične igre <p>b) PISANJE:</p> <p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepisivati kratke tekstove - zapisivati po diktatu - odgovarati na pitanja - ubacivati, podvlačiti, redati riječi u smisaone rečenice - ispunjavati tabele, križaljke - dovršavati rečenice itd. 	<p><i>in, after</i></p> <p>Rečenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Red riječi (osnovni red riječi u potvrdnoj, negativnoj, upitnoj i zapovjednoj rečenici - <i>There is a ... There are two ...</i> 	<p>Složenice, u vezi sa datim temama, npr. <i>cupboard, wardrobe, shop-window, bus-stop, phone-box</i></p> <p>Kolokacije, u vezi sa datim temama, npr. <i>make noise, have breakfast/lunch/dinner, turn on/off the radio/ the television, miss the bus</i> itd.</p>	
--	--	---	---	--

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ:

Učenici će također učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, npr.:

- kroz crtanje, slikanje, oblikovanje, služeći se raznim materijalima (*Likovno obrazovanje*);
- kroz sportove, igre i ples (*Tjelesni i zdravstveni odgoj*);
- kroz teme vezane za život u porodici, školi, na selu (*Moja okolina*);
- kroz poređenje sa maternjim jezikom (*Bosanski/hrvatski/srpski*);
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (*Muzičko obrazovanje*).

INTERKULTURALNE VJEŠTINE:

Učenici će:

- se upoznavati sa kulturom i tradicijom zemalja engleskog govornog područja, te tako razvijati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti je sa kulturom i tradicijom svoje zemlje, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju;
- se upoznavati sa nekim osnovnim razlikama u svakodnevnom životu između svoje kulture i kulture naroda engleskog govornog područja (npr. kod proslave praznika (rođendana, religijskih praznika); kod korištenja sredstava javnog saobraćaja, kod primjene saobraćajnih pravila itd.

KAKO TREBA UČITI:

- Na ovom edukacijskom nivou nastavnik je taj koji treba da uči kojem tipu inteligencije pripada svaki učenik (npr. da li neki učenik bolje usvaja znanje vizualno, auditivno, kroz pokret, pjesmu, glumu, crtanje itd.). Nastavnik će se oslanjati na takve učeničke vještine u nastavi, motivirajući tako i same učenike da ih primjenjuju prilikom učenja. Na taj način će razvijati kod učenika pozitivan stav prema jeziku kojeg usvajaju.
- Učenici se uče da budu odgovorni i aktivni pri usvajanju stranog jezika kroz individualni rad, rad u parovima i grupama, kroz samostalnu ili grupnu izradu zadataka u školi ili kod kuće, kroz ocjenjivanje i vrednovanje vlastitog nivoa znanja u odnosu na postavljene ciljeve (*Znam da..., Još uvijek ne znam....*), ali i kroz ocjenjivanje i vrednovanje znanja svojih drugova iz razreda.

3.5. PROGRAMSKO-PLANSKE NAPOMENE ZA TREĆU GODINU UČENJA ENGLESKOG JEZIKA

3.6. DIDAKTIČKO-METODIČKE NAPOMENE ZA TREĆU GODINU UČENJA ENGLESKOG JEZIKA

3.6.1. Opće napomene

Nastava u trećoj godini učenja treba i dalje da se odvija kroz zabavne aktivnosti, sa težištem na usmenoj komunikaciji. I na ovom stupnju učenici treba da usvajaju gramatiku i vokabular „neprimijetno“, stalnim usmenim ponavljanjem, kroz igru, pjesmu i druge zabavne aktivnosti (navedene u stupcu pod naslovom *Metodička uputstva*), a ne svjesnim učenjem gramatičkih pravila. Jezički sadržaji se ponavljaju, čime se obezbjeđuje bolje zapamćivanje. Ponuđene tematske cjeline su dovoljno široke, čime se omogućuje uvođenje novih riječi u okviru iste teme.

Na ovom nivou može se pojedinim grupama učenika ili pojedincima dati da urade kraće projekte vezane sa temom koja se trenutno obrađuje ili je već obrađena. Na ovaj način razvija se zainteresiranost i motiviranost učenika za učenje jezika. Nastavnik mora imati dovoljno strpljenja i fleksibilnosti u radu sa učenicima. Mora pritom nastojati sačuvati učenikov dignitet i ne dopustiti ismijavanje i ruganje drugih učenika zbog pogrešnog izgovora ili netačnog odgovora.

3.6.2. Teme

Redoslijed ponuđenih tema nije obavezan i o tome odlučuje nastavnik sam ili u dogovoru sa učenicima. Nastavnik, takođe, svodi svaku ponuđenu temu na neko uže tematsko područje u zavisnosti od situacije u njegovoj nastavnoj praksi, od vlastitih mogućnosti, te potreba i sposobnosti učenika. Naročito je poželjno proširivati već ranije obrađivane teme i povezivati ih sa stvarnim životom i okolnostima u kojima žive učenici. Tako, naprimjer, tema *Svakodnevní život*, koja je obrađivana i u prethodnoj školskoj godini, sada će biti proširena na neke druge aspekte svakidašnjice, kao što je odlazak u supermarket, kupovina voća i povrća, odlazak u biblioteku, izbor odjeće, posjete prijateljima, rođacima i slično.

Za prezentaciju teme koja se obrađuje koriste se, po mogućnosti, poznate riječi i konstrukcije. Takođe se koriste različita očigledna sredstva, kao što su *flash cards*, poster, fotografije, lutke, ali i govor tijelom, kao što je pantomima, mimika i slično. Ovdje je važno insistirati na razumijevanju onoga o čemu se govori. Stoga nastavnik uvijek provjerava da li su učenici pravilno razumjeli, postavljanjem pitanja, zahtijevanjem da reagiraju verbalno ili neverbalno – pokretom, mimikom i slično. Ukoliko je to potrebno objašnjenja se mogu dati i na maternjem jeziku.

3.6.3. Metodičko-didaktička uputstva

U ovoj koloni predlažu se aktivnosti i strategije pomoću kojih će se postići rezultati navedeni u koloni *Obrazovni ishodi*. Nastava i u trećoj godini učenja koncentrirat će se na slušanje, razumijevanje,

ponavljanje i uvježbavanje usmene komunikacije. Čitanju i pisanju će se posvetiti nešto veća pažnja nego dosada.

Da bi se izbjegao netačan izgovor pod uticajem pisanja, aktivnosti čitanja i pisanja novih riječi koje se koriste u datom udžbeničkom tekstu dolaze na red tek nakon što učenici usvoje njihov pravilan izgovor auditivnim putem. Oni će najprije slušati izgovor nastavnika ili snimak na CDu, a zatim slijedi višekratno ponavljanje i od strane nastavnika i od strane učenika, na razne načine, u raznim kontekstima i kroz razne zabavne aktivnosti. Znači, tek nakon toga treba da uslijede pomenute aktivnosti čitanja i pisanja. Naravno, i ovdje treba provjeravati da li su učenici razumjeli date riječi. Po potrebi, neka objašnjenja mogu biti i na maternjem jeziku.

3.6.4. Gramatika

Na ovom nivou gramatičko gradivo se obrađuje u još proširenijim okvirima. Ali, u zavisnosti od situacije u razredu, te potreba i sposobnosti učenika, nastavnik ga može sužavati, dopunjavati ili proširivati. Kao znak takvih mogućnosti, često je dodata skraćenica *itd.* **Ni na ovom nivou, ne treba učiti o gramatici, nego je treba primjenjivati kroz stalnu praksu,** kroz igru, pjevanje i slično.

3.6.5. Vokabular

Ova kolona sadrži predloženi, a ne obavezni vokabular u vezi sa datim temama. Rad na vokabularu trebalo bi da bude jedan od prioriteta za nastavnika. Nastavnik najbolje razumije situaciju u svom razredu, te potrebe i želje svojih učenika. On je taj koji treba da odluči kojim fondom riječi učenici treba da ovladaju do kraja školske godine.

Novi leksički materijal objašnjava se, po mogućnosti, uz pomoć već poznatih riječi i jezičkih struktura. Na taj način se održava kontinuitet nastavnog procesa započetog u nižim razredima, jer se prethodno obrađeni sadržaji nastoje povezati sa novim. Stalnim ponavljanjem kroz različite aktivnosti i na različite načine, postiže se bolje i trajnije zapamćivanje. Takođe se mogu koristiti očigledna sredstva, kao što su *flash cards*, poster, fotografije, lutke, te govor tijelom, kao što je pantomima, mimika i slično.

I na ovom nivou treba posvetiti pažnju usvajanju afiksa vezanih za gramatičko gradivo koje se obrađuje, ali i skraćenica, antonima, složenica i kolokacija koje se pojavljuju u datim tekstovima. S tim u vezi, nastavnik treba i dalje da razvija kod učenika sposobnost prepoznavanja značenja neke riječi ili složenice iz njenih morfemskih/leksičkih dijelova, kao i iz konteksta, te da ukazuje, kada je to potrebno, na razlike u druženju riječi (kolokacije) u engleskom i maternjem jeziku.

U stavci **Interdisciplinarni sadržaj** nalaze se prijedlozi, a ne striktno upute o tome kako se nastava engleskog jezika može povezati sa nastavom iz nekih drugih predmeta. Nastavnik može slobodno organizirati sadržaj ove stavke po svom vlastitom nahođenju, sarađujući sa nastavnicima

odgovarajućih predmeta, oslanjajući se na znanje koje su učenici stekli učeći te predmete, kao i na svoje vlastito iskustvo u tom pogledu.

U stavci **Interkulturalne vještine** dati su samo ilustrativni primjeri razlika između kulture karakteristične za sredinu u kojoj učenik živi i kulture zemlje čiji jezik uči. Međutim, učenike bi, svakako, trebalo poticati da, kao budući građani Evrope, koja se sve više integriše, traže i prikupljaju informacije o drugim evropskim jezicima i kulturama iz udžbenika, drugih nastavnih materijala ili iz medija, da bi na taj način bolje shvatili način života i običaje u svom širem okruženju.

Stavka **Učenje kako treba učiti** upućuje nastavnika na važnost otkrivanja tipa inteligencije svakog pojedinog učenika, kako bi se pomoglo samom učeniku da bude motiviran i da napreduje, čime se svakako doprinosi i uspjehu nastave.

NAZIV PREDMETA: ENGLSKI JEZIK

RAZRED: PETI

Broj sati: sedmično 3, godišnje 105

Treća godina učenja engleskog jezika

Teme	Metodička uputstva	Programski sadržaji		Obrazovni ishodi
		Gramatika	Vokabular	
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Porodica ▪ Škola ▪ Moje okruženje ▪ Svakodnevni život ▪ Slobodno vrijeme ▪ Životinje ▪ Zemlje, narodi 	<p>RECEPCIJA:</p> <p>a) SLUŠANJE I REAGOVANJE:</p> <p>Učenici će slušati izgovoreni tekst i reagovati:</p> <p>1) neverbalno, npr.: pokazivanjem/doticanjem predmeta ili dijela tijela koji se spominje, izvršavanjem uputa i naređenja, zaokruživanjem tačnog odgovora ili opcije, ispunjavanjem tabele označavajući na odgovarajući način potvrdne, odnosno negativne odgovore, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, označavanjem tačnih/netačnih (T/F) tvrdnji, odgovora itd.</p> <p>2) verbalno, npr.: ponavljanjem riječi, izraza ili čitavih rečenica koje je izgovorio nastavnik ili koje su čuli sa CDa, davanjem kratkih odgovora na pitanja koja je postavio nastavnik ili koja su čuli sa CDa, popunjavanjem tabele, bilješki ili rečenica itd.</p> <p>b) ČITANJE I REAGOVANJE:</p> <p>Učenici će čitati kratke tekstove, usebi ili naglas, i reagovati:</p> <p>1) neverbalno, npr.: traženjem određenih informacija, izvršavanjem uputa i naređenja, povezivanjem određenih ilustracija sa odgovarajućim tekstom, povezivanjem nabrojanih riječi sa odgovarajućim brojevima ili simbolima, označavanjem tačnih/netačnih (T/F) tvrdnji itd.</p> <p>2) verbalno, npr.: postavljanjem pitanja i davanjem odgovora, biranjem tačnog odgovora, ispunjavanjem tabele i križaljki, dovršavanjem rečenica, popunjavanjem praznina zadatim riječima, povezivanjem riječi u stupcima A i B, sklapanjem ispreuranog teksta u smisaonu cjelinu itd.</p> <p>PRODUKCIJA:</p> <p>a) GOVOR:</p> <p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - učestvovati u razgovoru sa drugim učenicom/učenicima (rad u parovima ili grupama) ili nastavnikom - davati upute i naređenja 	<p>Učenici će ponavljati ili učiti da koriste:</p> <p>Imenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - brojive, nebrojive - pravilnu/nepravilnu množinu <p>Zamjenice:</p> <ul style="list-style-type: none"> - lične u subjekatskom i objekatskom padežu - pokazne: <i>this, that, these, those</i> - upitne: <i>who, which, what, whose</i> - prisvojne: <i>mine, his, hers, ours, yours, theirs</i> - neodređene: <i>somebody, anybody, nobody</i> <p>Pridjevi</p> <p>determinatori:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Članovi, <i>a/an, the, nulti</i> - prisvojni pridjevi <i>my (book) her (house) itd.</i> - pokazni pridjevi: <i>this (girl), that (boy), these (girls), those (boys)</i> - pridjevi za neodređenu količinu i broj, npr. <i>some, any, much, many, all</i> - upitni pridjevi: <i>what (time), which (girl), whose (brother)</i> <p>Opisni pridjevi,</p> <p>najčešći, u okviru datih tema</p> <p>Brojevi: 1- 100</p> <p>Glagoli:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Present Simple (potvrdna, negativna, upitna forma) - Present Continuous 	<p>Učenici će ponavljati i usvajati <u>samo osnovni vokabular</u> koji se odnosi na navedene teme, kao npr.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Članovi uže i neki članovi šire porodice, npr. <i>mother, grandfather, uncle, aunt, grandson, nephew, niece</i> • Škola, npr. <i>school premises, school subjects, furniture, pupils' things, extra-curriculum activities, some musical instruments</i> itd. • Okruženje, seasons of the year, weather (npr. <i>rainy, sunny</i>), in the garden, (npr. <i>vegetable/flower garden</i>), some gardening tools (npr. <i>spade, rake, watering can</i>), in the country (npr. <i>camping, tent, lunch box, fire</i>) itd. • Svakodnevni život, rutinske aktivnosti, shopping (npr. at the supermarket), buying some vegetables and fruits, going out (npr. <i>library, swimming pool</i>), my clothes, visiting relatives, friends, itd. • Slobodno vrijeme, at the park (npr. <i>slide, jungle gym, swing, jump rope</i>), snow, <i>snowball, snowman, outings</i> • Životinje, domestic, wild animals, pets (osnovni vokabular) • Zemlje i oblasti, peoples, their culture (osnovni vokabular) <p>Osim što će stalno proširivati vokabular, učenici će ponavljati ili učiti da koriste:</p> <p>Skraćenice, najčešće, npr. <i>a.m., p.m., UK, USA</i>, skraćenice za dane u sedmici i mjesecu</p> <p>Afikse, u vezi sa datim temama i gramatikom, npr. <i>-s, -ing</i></p> <p>Antonime, u vezi sa datim temama, npr. <i>fast – slow, up – down, hot – cold</i></p>	<p>Učenici će znati:</p> <p>upućivati odgovarajuće pozdrave i odgovarati na njih</p> <p>vršiti upoznavanje</p> <p>obraćati se ljudima</p> <p>identificirati ljude i predmete</p> <p>locirati ljude i predmete</p> <p>opisivati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ljude i predmete - neka raspoloženja i stanja - trenutnu i uobičajenu aktivnost <p>postavljati poznata pitanja i odgovarati na njih</p> <p>tražiti i nuditi pomoć (<i>Can you help me? Can I help you?</i>)</p> <p>tražiti i davati informacije</p> <p>slušati očekujući da čuju određenu informaciju</p> <p>izraziti na vrlo jednostavan način:</p> <ul style="list-style-type: none"> - slaganje i neslaganje - znanje i neznanje - sposobnost i dopuštanje (<i>can, may</i>) - ponudu (pismenu ili usmenu) koristeći najosnovniji vokabular - sljedeće emocije: slaganje,

	<ul style="list-style-type: none"> - igrati uloge - recitovati, pjevati i igrati jezične igre itd. <p>b) PISANJE:</p> <p>Učenici će:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prepisivati kratke tekstove - pisati po diktatu - ispunjavati tabele ili križaljke - ubacivati odgovarajuće riječi ili ih podvlačiti u tekstu - redati riječi u smislaone rečenice - pisati rečenice koristeći tačnu formu glagola u zagradi - dovršavati rečenice - pisati kratke sastave na poznate teme itd. 	<p>(potvrдна, negativна, upitna forma)</p> <ul style="list-style-type: none"> - glagoli <i>be, have/have got</i> (potvrдна, negativна, upitna forma) - modalni glagoli <i>can, may</i> (potvrдна, negativна, upitna forma) - imperativ, sva lica jednine i množine <p>Prilozi (najčešći) za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mjesto - smjer, npr. <i>left, right, east, west</i> - vrijeme - način, npr. <i>slowly, quickly</i> <p>Prijedlozi za:</p> <ul style="list-style-type: none"> - mjesto, npr. <i>in, on, under, behind, in front of</i> - vrijeme, npr. <i>in, on, at</i> <p>Rečenica:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Osnovni red riječi u potvrдноj, negativnoj, upitnoj i zapovjednoj rečenici - <i>There is a/There are some...Is there a...? Are there any...?</i> 	<p>Složenice, u vezi sa datim temama, npr. <i>football, basketball, swimming-pool, pen-friend</i></p> <p>Kolokacije, u vezi sa datim temama, npr. <i>outdoor sports, to do homework, make a phone call</i></p>	<p>neslaganje, dopadanje, nedopadanje, zadovoljstvo, zanimanje i oduševljenje za nešto, iznenađenje, razočarenje, zahvalnost</p> <ul style="list-style-type: none"> - ideju posjedovanja (<i>have, have got, John's book, his house etc.</i>) <p>izviniti se i prihvatiti izvinjenje</p> <p>sugerisati neku akciju (<i>Let's ...</i>)</p> <p>prihvatiti i odbiti ponudu ili molbu</p> <p>govoriti na jednostavan način o svakodnevnim aktivnostima i radnjama</p>
--	--	---	--	--

DODATNI PROGRAMSKI ZAHTJEVI

INTERDISCIPLINARNI SADRŽAJ:

Učenici će takođe učiti jezik i proširivati svoj vokabular oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih školskih predmeta, npr.:

- kroz crtanje, slikanje, oblikovanje, služeći se raznim materijalima (*Likovno obrazovanje*)
- kroz sportove, igre i ples (*Tjelesni i zdravstveni odgoj*)
- kroz teme vezane za život u porodici, školi, na selu (*Moja okolina*)
- kroz poređenje sa maternjim jezikom (*Bosanski/hrvatski/srpski*)
- slušanjem i pjevanjem omiljene vrste muzike (*Muzičko obrazovanje*)

INTERKULTURALNE VJEŠTINE:

Učenici će:

- se upoznavati sa kulturom i tradicijom zemalja engleskog govornog područja, ali i nekih drugih zemalja, te tako razvijati tolerantan stav prema različitostima;
- porediti je sa kulturom i tradicijom svoje zemlje, te tako učiti da bolje poštuju i cijene vlastitu kulturu i tradiciju;

- se upoznavati sa nekim osnovnim razlikama u svakodnevnom životu između svoje kulture i kulture drugih naroda, naročito naroda engleskog govornog područja (npr. kod korištenja sredstava javnog saobraćaja, kod kupovine karata za autobus, voz, avion, kod proslave praznika (rođendana, religijskih praznika), kod telefoniranja, kod primjene saobraćajnih pravila, u kulinarstvu itd.).

UČENJE KAKO TREBA UČITI:

Učenici će:

- uz pomoć nastavnika, upoznati kojem tipu inteligencije pripadaju da bi tako lakše učili i usvajali gradivo. Ovdje nastavnik igra ključnu ulogu jer on je taj koji treba da uoči kojem tipu inteligencije pripada svaki učenik (npr. da li neki učenik bolje usvaja znanje vizualno, auditivno, kroz pokret, pjesmu, glumu, crtanje itd.) Nastavnik će se oslanjati na takve učeničke vještine u nastavi, motivirajući tako i same učenike da ih primjenjuju prilikom učenja. Na taj način će razvijati kod učenika pozitivan stav prema jeziku kojeg usvajaju.
- Učenici se uče da budu odgovorni i aktivni pri usvajanju stranog jezika kroz individualni rad, rad u parovima i grupama, kroz samostalnu ili grupnu izradu zadataka u školi ili kod kuće, kroz ocjenjivanje i vrednovanje vlastitog nivoa znanja u odnosu na postavljene ciljeve (*Znam da....., Još uvijek ne znam.....*), ali i kroz ocjenjivanje i vrednovanje znanja svojih drugova iz razreda.

4. MATEMATIKA

4.1. DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA

Za uspješno savladavanje programskih sadržaja u nastavi Matematike u nižim razredima osnovne škole neophodno je napraviti uspješan spoj tradicionalnih i savremenih oblika i metoda rada.

Pri tome je značajno voditi računa o spoznajnim mogućnostima učenika, o sposobnostima shvatanja i razumijevanja matematičkih zakonitosti te o interesima i optimalnim igrovnim metodama kojima će se apstraktni pojmovi i činjenice približiti spoznajnim mogućnostima učenika.

Sadržaji programa nastave Matematike u nižim razredima osnovne škole strukturirani su tako da se usvajaju od jednostavnijih ka složenijim, kao i kod drugih predmeta, ali je razlika u tome da učenici neće moći savladati složenije sadržaje ako ne poznaju jednostavnije.

U prvom i drugom razredu osnovne škole potrebno je s posebnom osjetljivošću paziti na procese učenja i poučavanja, te realizaciju obrazovnih postignuća koja su prilagođena spoznajnim, doživljajnim i radnim sposobnostima učenika te dobi. Obrazovna se postignuća, posebno u prvom razredu, u mnogome odnose na procese uočavanja, prepoznavanja, početnog razumijevanja, nužnog razlikovanja i imenovanja temeljnih činjenica, pojmova, oblika i predmeta koji ulaze u sadržaj predmeta Matematika. Zato s posebnom pažnjom i osjetljivošću treba učenicima prilagoditi nastavne metode i sredstva koja će se izvoditi kroz učenje uz igru, omogućujući tako učenički stvaralački i saradnički rad u procesima učenja.

Pri obradi nastavnih sadržaja u razrednoj nastavi potrebno je ravnopravno koristiti tri pristupa sadržajima – skupovni, brojevni perceptivno-predodžbeni (korištenje brojnih slika) kod predstavljanja brojeva. Potrebno je voditi računa o primjeni korelativnih odnosa među predmetima, ali unutar predmetne korelacije, kao i o prikupljanju didaktičkog materijala iz okoline i njegovoj primjeni u adekvatnim situacijama.

Nastavnik će sposobnošću i kreativnošću obraditi sa učenicima nastavne sadržaje na nivou usvajanja pojmova i definicija te razumijevanja zakonitosti, pazeći pri tome na primjerenost sadržaja učenicima i uvažavajući njihove individualne razlike. Matematika nije sama po sebi cilj, ona će pomoći pri lakšem razumijevanju drugih predmeta. U obradi matematičkih sadržaja treba uzimati primjere iz drugih nastavnih područja. Nastavni program ostvarivati tako da učenici imaju osnovna matematička znanja. I praktični primjeri iz svakodnevnog života doprinijet će boljem razumijevanju matematičkih sadržaja te će tako lakše doći do izražaja korist i primjenjivost matematike.

Pri obradi programskih sadržaja potrebno je postepeno uvoditi sažet i jasan matematički jezik i razvijati logičko mišljenje. Postepeno privikavanje učenika da u početku opisno (svojim riječima), a poslije pravilno formuliraju pojmove. Razvijati pozitivne osobine kod učenika i stalno ih poticati na rad, a posebno ukazivati na urednost i tačnost, na jasan i sažet način usmenog i pismenog izražavanja. Ako smo se navedenog pridržavali i pravilno pristupali obradi nastavnih sadržaja u nižim razredima osnovne škole, učenici će biti spremni da u predmetnoj nastavi nastave s uspješnim usvajanjem sadržaja i proširivanjem znanja.

4.2. CILJ NASTAVE

Cilj nastave Matematike je stjecanje osnovnih matematičkih znanja potrebnih za razumijevanje pojava i zakonitosti u prirodi i društvu, stjecanje osnovne matematičke pismenosti i razvijanje sposobnosti i umijeća rješavanja matematičkih problema.

4.3. ZADACI NASTAVE

Učenici će:

- naučiti matematički se izražavati pismeno i usmeno;
- steći vještinu pisanja, čitanja i upoređivanja brojeva;
- usvojena matematička znanja znati primjenjivati u svakodnevnom životu;
- steći sposobnosti i vještine potrebne za rješavanje osnovnih matematičkih problema potrebnih za nastavak školovanja;
- spoznati matematiku kao koristan i nužan dio znanosti, tehnologije i kulture;
- biti osposobljeni za apstraktno mišljenje, logičko zaključivanje i precizno formuliranje pojmova;
- steći osjećaj odgovornosti i kritičnosti prema svom i tuđem radu;
- steći sposobnost za samostalan rad, odgovornost za rad, tačnost, urednost, sistematičnost, preciznost i konciznost u pisanom i usmenom izražavanju.

NAZIV PREDMETA: MATEMATIKA

RAZRED: PRVI

BRJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 68

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Upoređiva- nje, procjenjiva- nje i mjerjenje veličine predmeta	<ul style="list-style-type: none"> - Upoređivanje predmeta po boji, dužini (duljini), visini, širini, debljini. - Položaj predmeta u prostoru: blizu, daleko, lijevo, desno, ispred, između, iza, ispod, na, iznad, uspravno, koso, vodoravno. - Odnosi među predmetima i veličina predmeta i bića. - Mjerenje veličina – jedinice i mjere (kilogram, metar, litar, sat, i KM). 	Boja, Duže-kraće, šire-uže, viši-niži, deblje-tanje blizu, daleko, lijevo, desno, ispred, između, iza, ispod, na, iznad, uspravno, koso, vodoravno (horizontalno) veći-manji-najmanji, niži-viši, unutar-izvan, metar, litar, kilogram, sat, konvertibilna marka – KM.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razlikovati i uočavati predmete po boji, dužini, širini, visini i debljini. - Učenici će usvojiti elemente orijentacije u prostoru (blizu-daleko, lijevo-desno, ispred-između-iza, ispod-na-iznad, uspravno-koso-vodoravno), uočavati i upoređivati odnose među predmetima. - Učenici će uočiti odnose među predmetima i bićima i njihove veličine. - Učenici će usvojiti pojmove (metar, litar, kilogram, sat, konvertibilna marka) jedinica za mjerenje veličina. 	10
II	Predmeti oblika lopte (kugle), kocke, kvadra, valjka i piramide	<ul style="list-style-type: none"> - Lopta (kugla). - Kocka. - Kvadar. - Valjak. - Piramida. 	Lopta (kugla), kocka, kvadar, valjak i piramida.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će imenovati i razlikovati loptu (kuglu), kocku, kvadar, valjak i piramidu. - Učenici će zapažati i prepoznavati sličnosti i različitosti predmeta iz neposrednog okruženja sa geometrijskim tijelima. 	6
III	Ravne i zakrivljene površ (plohe), oblici (likovi) i linije (crte)	<ul style="list-style-type: none"> - Likovi oblika kruga, trougla, pravougaonika i kvadrata. - Otvorene i zatvorene, ravne i zakrivljene linije (crte); Unutrašnjost i spoljašnjost (vanjština), unutra, na, izvan. - Tačke kao presjeci linija. 	Geometrijski oblik, krug, trougao, pravougaonik i kvadrat, prave i krive linije, zatvorene i otvorene krive linije, unutar, na, izvan, linija, tačka, presjek (sjecište).	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznavati i razlikovati oblike kruga, kvadrata, pravougaonika i trougla. - Učenici će razlikovati vrste linija, uočavati i razlikovati unutrašnjosti i spoljašnjosti, prepoznavati i imenovati šta je unutra, na i izvan. - Učenici će uspješno identifikovati i označavati tačke gdje se linije presjecaju. 	10

IV	Skupovi, brojevi, relacije i operacije	<ul style="list-style-type: none"> - Primjeri skupova – označavanje. - Članovi skupa – pridruživanje elemenata dvaju skupova, brojnost. - Brojevi od 1 do 5 – upoređivanje brojeva. - Prethodnik i sljedbenik, opadajući i rastući niz. - Redni brojevi do 5. - Sabiranje i oduzimanje brojeva do 5. - Broj 0. - Brojevi od 6 do 9. - Broj 10. - Upoređivanje brojeva od 0 do 10. - Redni brojevi od 1 do 10. - Sabiranje i oduzimanje brojeva do 10. 	<p>Skup, članovi skupa, pripadnost, nepripadnost, brojnost, broj, brojna vrijednost, brojanje, znakovi „jednako“ i „nije jednako“, „veće“ i „manje“, brojna linija, prethodnik, sljedbenik, opadajući i rastući niz, redni broj, sabiranje, oduzimanje – računske operacije, sabirak, zbir, umanjenik, umanjilac, razlika, znakovi „plus“ (+) i „minus“ (–), broj 0, brojevi: 6, 7, 8, 9, 10; redni brojevi: prvi, drugi, treći, četvrti, peti, šesti, sedmi, osmi, deveti, deseti; upoređivanje brojeva, sabiranje i oduzimanje, sabirci, zbir, umanjenik, umanjilac, razlika, manje, veće, jednako.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razumjeti značenje riječi skup, elementi skupa. - Učenici će pravilno imenovati skupove prema različitim osobinama, pridruživati elemente skupova. - Učenici će posmatrati i uočavati skupove u neposrednoj okolini i upoznati postupak pridruživanja. - Učenici će zapažati i prepoznati skupove iste i različite brojnosti. - Učenici će usvojiti pojmove pripada i ne pripada skupu, element skupa i nije element skupa. - Učenici će usvojiti pojam broja – znak za broj, brojnu vrijednost, uspješno i pravilno čitati i pisati brojeve od 1 do 5, znat će brojati od 1 do 5 i od 5 do 1, upoređivati brojeve. - Učenici će uočavati i identifikovati prethodnik i sljedbenik na brojnoj liniji (u nizu), uspješno će uočavati opadajući i rastući niz. - Učenici će čitati i pisati redne brojeve, uočavati redne brojeve. - Učenici će usvojiti sabiranje – dodavanje brojeva i oduzimanje brojeva. - Učenici će zapisivati sabiranje i oduzimanje brojeva do 5 matematičkim znakovima. - Učenici će usvojiti pojam broja 0, moći rješavati primijenjene zadatke u kojima je broj 0 jedan od brojeva u sabiranju i oduzimanju. - Učenici će čitati i pisati brojeve od 1 do 10. - Učenici će čitati i pisati redne brojeve od 1 do 10. - Učenici će upoređivati brojeve od 1 do 10. - Učenici će sabirati i oduzimati brojeve od 1 do 10. - Učenici će rješavati primijenjene zadatke. - Učenici će ovladati pravilnim zapisivanjem cifri, naprimjer: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. 	42
----	---	---	---	---	----

OPĆE NAPOMENE

Pri rješavanju tekstualnih zadataka nastavnik treba da vodi računa da li su učenici savladali osnove pismenosti.

Nastavnik može sa djecom ,koja pokazuju interes i visoke sposobnosti za matematiku, raditi i računske operacije u skupu brojeva do 20.

Broj nastavnih sati uz pojedina područja je samo orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju slobodu u uspostavljanju balansa između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljni rad. Imaju punu slobodu u izboru nastavnih metoda, oblika rada , nastavnih sredstava , naravno u skladu sa uzrastom i , sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, ali sve je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

PREDMET: MATEMATIKA

RAZRED: DRUGI

BRJ SATI: SEDMIČNO 4, GODIŠNJE 140

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	<p>Brojevi – Sabiranje i oduzimanje u skupu brojeva do 20</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvoj desetici (ponavljanje i produbljanje znanja). - Sabiranja i oduzimanja oblika: $6 + 4$, $10 - 4$. - Izračunavanje zbirova od tri sabirka; Zamjena mjesta sabircima. - Upotreba zagrada u sabiranju i oduzimanju. - Brojevi od 11 do 20. - Jednocifreni i dvocifreni brojevi do 20. - Upoređivanje brojeva do 20. - Sabiranje brojeva i oduzimanje brojeva u drugoj desetici (oblici kao: $10 + 4$, $14 - 4$, $13 + 4$, $17 - 4$, $10 + 10$). - Sabiranje kada su sabirci iz prve destice, a zbir iz druge desetice i odgovarajuća oduzimanja. - Veza između sabiranja i odzimanja. - I slovo nekad uzimamo da je broj; Nepoznati broj. - Svojstva zbira: Nula kao sabirak; Pravilo zamjene mjesta sabiraka. - Svojstva razlike: Nula kao umanjilac, umanjilac jednak umanjeniku. - Rimski brojevi od I do X. - Redni brojevi do 20. 	<p>Sabiranje, sabirci i zbir, oduzimanje, umanjenik, umanjilac, razlika, znakovi: $<$, $>$, $+$, $-$, $=$, desetica, 1. sabirak, 2. sabirak, 3. sabirak, zbir, () okrugle zagrade, združivanje – pridruživanje brojeva, brojevi: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, cifra, jednocifreni brojevi, dvocifreni brojevi, znakovi: $<$, $>$, $=$, \neq, desetica, jedinica, sabiranje i oduzimanje brojeva do 20, sabiranje i oduzimanje brojeva s prelazom, slovo kao znak za broj, a, b, c, d..., nula kao sabirak, nula kao umanjilac, rimske brojke</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznati i koristiti simbole: $<$, $>$, $+$, $-$, $=$. - Učenici će znati odrediti neposredni sljedbenik i prethodnik datog broja. - Učenici će predstavljati prirodne brojeve na brojnoj liniji. - Učenici prepoznaju desetice kao skup od 10 jedinica. - Učenici će znati izračunati zbir i razliku u prvoj desetici. - Učenici će znati izračunati zbir od tri sabirka u prvoj desetici. - Uočavat će da se zbir ne mijenja ako sabirci zamijene mjesta. - Učenici će znati da se sabirci mogu proizvoljno združivati. - Učenici će usvojiti pravilo o redoslijedu rješavanja računskih radnji u zadacima sa zgradama (). - Učenici rješavaju zadatke sa zgradama. - Učenici će uspješno rješavati tekstualne i primijenjene zadatke u skupu brojeva do 10. - Učenici će uočavati vezu između sabiranja i oduzimanja. - Učenici će znati da se ciframa 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, mogu zapisivati svi brojevi. - Učenici će uočiti mjesne vrijednosti cifre u dvocifrenom broju. - Učenici će čitati i zapisivati brojeve od 11 do 20, predstavljat će brojeve do 20 na brojnoj liniji. - Učenici će uspješno uočavati jednocifrene i dvocifrene brojeve do 20. - Učenici će određivati odnose među brojevima. - Učenici će zapisivati zadani odnos među brojevima do 20; - Učenici će usvojiti zapis i 	65

			do X, redni brojevi, glavni brojevi.	<p>značenje znaka „nije jednako“.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati usmeno i pismeno sabirati i oduzimati brojeve do 20. - Učenici će znati rastavljati brojeve na sabirke te pisati brojeve u obliku razlike. - Učenici će znati usmeno i pismeno sabirati i oduzimati brojeve sa prelazom. - Učenici će vršiti provjeru sabiranja pomoću oduzimanja i obratno. - Učenici će shvatiti upotrebu slova kao znaka za broj. - Učenici će koristiti svojstva operacije sabiranja (komutativnost i asocijativnost). - Učenici će uočavati kako se mijenja zbir i razlika u zavisnosti od promjene komponenti. - Učenici će ovladati postupkom rješavanja zadataka zadanih riječima. - Učenici će uočavati i prepoznavati rimske brojeve te čitati i zapisivati rimske brojeve do 20. - Učenici će razlikovati redne od glavnih brojeva. - Učenici će znati rednim brojem odrediti mjesto u nizu. - Učenici će pravilno pisati i čitati redne brojeve do 20. 	
II	Skup brojeva do 100	<ul style="list-style-type: none"> - Formiranje pojmova višekratnika broja 10. - Brojna linija (crta): 0, 10, 20, 30, ... , 100. - Upoređivanje višekratnika broja 10 u prvoj stotici. - Sabiranje i oduzimanje višekratnika broja 10 u prvoj stotici. - Formiranje pojmova ostalih brojeva prve stotice. - Niz brojeva : 0, 1, 2, 3, ... , 99, 100; Brojanje (u oba smjera). Prethodnici i sljedbenici brojeva iz prve stotice. - Brojna linija (crta) od 0 do 100. - Upoređivanje brojeva iz prve stotice. Znakovi: =, ≠, <, >. 	<p>Višekratnici (sadržioc) broja 10 : 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, brojna linija, brojevi do 100, upoređivanje brojeva, odnosi: veći, manji, jednaki, sabiranje i oduzimanje desetica, sabiranja i oduzimanja, brojanje, brojevi do</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati znanjem o višekratnicima broja 10; 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100. - Učenici će uspješno prikazivati brojeve do 100 na brojnoj liniji; Određivati koji je broj pridružen zadatoj tački na brojnoj liniji. - Učenici će znati procjenjivati i upoređivati veličine objekata i brojnost skupova. - Učenici će upoređivati višekratnike broja 10 u prvoj stotici. - Učenici će ovladati sabiranjem i oduzimanjem višekratnika broja 10 do 100, rješavati primijenjene zadatke. - Učenici će čitati, pisati i brojati do 100, pravilno izgovarati 	32

			100, stotica, niz brojeva, brojevi do 100, uspoređivanje brojeva, odnosi: veći, manji, jednaki.	brojeve do 100, razumjeti strukturu brojeva do 100 kao zbir desetica i jedinica, određivati mjesto svakog broja na brojnoj liniji. - Učenici će uspoređivati i matematičkim zapisom izražavati odnos među brojevima do 100.	
III	Geometrija – Predmeti oblika lopte, kocke, kvadra, valjka, piramide i kupe	<ul style="list-style-type: none"> - Predmeti oblika valjka, lopte i kupe. - Predmeti oblika kocke, kvadra, piramide (strane, ivice, vrhovi). - Površni – granice predmeta; Ravne i zakrivljene površi. 	Valjak, lopta, kupa, kocka, kvadar, piramida, strane, ivice, vrhovi, ravne i zakrivljene površi.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će imenovati i razlikovati predmete po veličini, boji i obliku. - Učenici će prepoznati predmete iz životnog okruženja koji imaju sličnosti i različitosti sa geometrijskim oblicima. - Učenici će razlikovati ravne plohe od zakrivljenih ploha. 	12
IV	Geometrija – Površine (površni) i linije (crte)	<ul style="list-style-type: none"> - Linija (crta) kao granica površine (površni). - Ravne i krive linije (crte). - Tačke kao granice linija (crta). - Izlomljena linija (crta); Duž kao dio izlomljene linije. - Upoređivanje duži. - Pravougaonik, kvadrat i trougao kao zatvorene (proste) izlomljene linije. - Granica kao zatvorena kriva linija (crta). 	Linija, granice, prave i krive linije, izlomljene linije, otvorene i zatvorene linije, tačke, označavanje tački, duž, upoređivanje duži, pripada, ne pripada, kružnica, krug.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razlikovati prave, izlomljene, krive, otvorene i zatvorene linije, crtati će navedene linije. - Učenici će ovladati spajanjem tačaka pravim i krivim linijama, isticati će tačke križićem ili križićem, označavati će (imenovati) tačku velikim štampanim slovima. - Učenici će usvojiti pojam duži kao dio prave ograničene dvjema tačkama. - Učenici će posmatrati geometrijska tijela, prepoznati i imenovati mnogouglove (trougao, kvadrat, pravougaonik) i precrtavati ih. - Učenici će uspoređivati i procjenjivati veličinu površi. - Učenici će posmatrati i razlikovati krug i kružnicu. 	18
V	Mjerenje i mjere	<ul style="list-style-type: none"> - Mjerenje dužine; Jedinice za dužinu (1 m, 1 dm). - Mjerenje mase; Jedinice za masu (1 kg, 1 dkg) (dkg je mjera za dekagram, 1 dkg = 10 grama). - Jedinice za tečnost (1 l, 1 dl). - Jedinice za vrijeme (sedmica, dan, sat, minuta); Jedinice za novac (KM, KF). 	Dužina, širina, visina, metar masa, kilogram tečnost, litar vrijeme, sat, minut, dan, sedmica, mjesec, godina konvertibilna marka, konvertibilni fening.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati imenovati sprave kojima se vrše mjerenja. - Učenici će uspješno pretvarati veće jedinice u manje, naprimjer: 1m razdijeliti na 10 dm. - Učenici će prepoznati i imenovati dotad naučene jedinice za dužinu, masu, tečnost, vrijeme i novac. - Učenici će znati rješavati jednostavnije tekstualne zadatke u kojima se koriste mjerne jedinice i operacije sa njima. 	13

OPĆE NAPOMENE

U drugom razredu broj časova matematike se povećao za jedan sedmično, u odnosu na Okvirni NPP, koje nastavnici mogu iskoristiti za časove vježbanja i ponavljanja određenih sadržaja. Broj nastavnih sati uz pojedina područja je samo orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju slobodu u uspostavljanju balansa između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljni rad.

NAZIV PREDMETA: MATEMATIKA

RAZRED: TREĆI

BRJ SATI: SEDMIČNO 4, GODIŠNJE 140

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Sabiranje i oduzimanje brojeva do 100	<ul style="list-style-type: none"> - Čitanje i pisanje brojeva do 100, sabiranje i oduzimanje desetice (ponavljanje i produbljanje znanja). - Upoznavanje relacija i određivanje nepoznatih brojeva ($X < 15$, $40 < X < 50$). - Sabiranje i oduzimanje brojeva unutar desetice (oblici kao: $50 + 4$, $54 - 4$, $73 + 4$, $77 - 4$). - Sabiranje brojeva prve stotice kada je zbir naznačenih jedinica sabiraka manji od 10 ($a + b + c < 10$) i odgovarajuća oduzimanja. - Sabiranje brojeva prve stotice kada je zbir naznačenih jedinica sabiraka jednak 10 i odgovarajuće oduzimanje. - Sabiranje brojeva prve stotice kada je zbir naznačenih jedinica sabiraka veći od 10 i odgovarajuća oduzimanja. - Sabiranje više sabiraka; Zagrade. - Oduzimanje više brojeva; Zagrade. - Veza sabiranja i oduzimanja. - Zadaci sa dvije operacije. - Brojevni izrazi; Rješavanje jednostavnijih jednačina (oblika: $a + x = b$, $x + a = b$, $x - a = b$, $a - x = b$). - Jednostavniji tekstualni (problemski) zadaci. - Redni brojevi do 100. - Rimski brojevi od XI do XX. - Parni i neparni brojevi do 100. - Stotice prve hiljade. 	<p>Brojevi, brojanje do 100, tablica mjesnih vrijednosti, jedinice, desetice, stotica, brojna linija, sabiranje i oduzimanje desetice, upoređivanje brojeva, $<$, $>$, $=$, \leq, \geq, \neq, slovo znak za broj, sabiranje, oduzimanje, dvocifreni broj, jednocifreni broj, sabiranje bez prelaza, oduzimanje bez prelaza, sabiranje sa prelazom, oduzimanje sa prelazom, sabiranje, oduzimanje, zagrade, slovo oznaka za broj, jednačina, nepoznati sabirak, nepoznati umanjenik, nepoznati umanjilac, problemski zadaci,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznavati, zapisivati i čitati brojeve do 100. Ovladat će pisanjem dvocifrenih brojeva u tablicu mjesnih vrijednosti. - Učenici će upoređivati i matematičkim zapisom izražavati odnos među brojevima do 100. - Učenici će ovladati postupkom sabiranja i oduzimanja dvocifrenog i jednocifrenog broja. - Učenici će uspješno ovladati postupkom sabiranja i oduzimanja bez prelaza desetice. - Učenici će uspješno ovladati postupkom sabiranja kada je zbir jedinica naznačenih sabiraka jednak 10 i odgovarajuća oduzimanja. - Učenici će ovladati postupkom sabiranja kada zbir jedinica naznačenih sabiraka prelazi 10 i odgovarajuće oduzimanje. - Učenici će ovladati postupkom rješavanja zadataka uz upotrebu zagrada i bez upotrebe zagrada, kao i osobinama sabiranja (zamjenom mjesta sabiraka i pridruživanjem sabiraka) i oduzimanja. - Učenici će uočiti vezu sabiranja i oduzimanja. - Učenici će ovladati postupkom rješavanja zadataka sa dvije računске operacije. - Učenici će ovladati postupkom rješavanja jednostavnijih jednačina oblika: $a + x = b$, $x + a = b$, $x - a = b$, $a - x = b$. - Učenici će znati rješavati jednostavnije tekstualne zadatke u skupu brojeva do 100. - Učenici će razlikovati redne 	55

			redni brojevi do 100, rimski brojevi od XI do XX, parni broj, neparni broj, stotice prve hiljade: 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000, hiljada, trocifreni i četverocifreni brojevi.	brojeve od glavnih, znat će rednim brojem odrediti mjesto u nizu, čitat će i zapisivati redne brojeve do 100. - Učenici će uočiti i prepoznavati rimske cifre, čitati i zapisivati rimske brojeve do XX. - Učenici će uočiti da je najmanji parni broj, broj 2 i da je svaki slijedeći veći za 2. - Učenici će uočiti da je najmanji neparni broj, broj 1 i da je svaki slijedeći veći za 2. - Učenici će čitati i zapisivati parne i neparne brojeve do 100, razlikovat će parne i neparne brojeve. - Učenici će ovladati čitanjem i pisanjem stotica u prvoj hiljadi.	
II	Ravne i zakrivljene površi	- Pravac, polupravac, duž, ugao – crtanje i obilježavanje. - Crtanje paralelnih i okomitih pravaca. - Upoređivanje duži.	Prava, poluprava, duž, ugao, paralelne prave, prave koje se sijeku, okomite prave, presjek (sjecište), vrh (tjeme), trougao, kvadrat, pravougaonik, krug, kružnica, tačke.	- Učenici će razlikovati omeđene i neomeđene prave linije, crtati i označavati duži, pravu, polupravu. - Učenici će razlikovati dva položaja (odnosa) dvije prave, uočavati prave koje se sijeku i koje su paralelne. - Učenici će znati crtati normalne prave pomoću trougla. - Učenici će prepoznavati ugao i pravi ugao, crtati i označavati krakove i vrhove ugla, određivat će tačke koje pripadaju uglu. - Učenici će uspješno crtati i razlikovati trougao, kvadrat, pravougaonik, određivati stranice i označavati tačke. - Učenici će razlikovati krug i kružnicu, znat će crtati i određivati tačke koje pripadaju krugu i kružnici.	15
III	Množenje i dijeljenje do 100	- Množenje kao sabiranje jednakih sabiraka. - Znak „•“ (puta) - Množitelj, množenik (množenje broja i množenje brojem) i proizvod; - Činioci ili faktori. - Množenje brojeva (i množenje brojem) prve desetice. - Tablica množenja. - Broj 1 i broj 0 kao činioci množenja. - Osobine proizvoda: zamjena	Sabiranje, sabirci, množenje, znak „•“ (puta), faktori (činioci), proizvod (produkt), množenje brojeva prve desetice,	- Učenici će razumjeti množenje kao sabiranje jednakih sabiraka. - Učenici će zapisivati množenje matematičkim zapisom. - Prepoznat će znak „•“ kao oznaku za množenje. - Učenici će uspješno ovladati tablicom množenja u skupu brojeva do 100. - Učenici će razumjeti da je proizvod zadanog broja brojem 1 jednak zadanom broju.	60

		<p>mjesta faktorima (komutativnost i asocijativnost).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pisanje dvocifrenog broja u obliku: $a \cdot 10 + b$. - Djeljenik (broj koji se dijeli), djelilac (broj kojim dijelimo) i količnik (ishod dijeljenja). - Dijeljenje brojevima prve desetice. - Brojevi 1 i 0 u dijeljenju. - Tablica dijeljenja. - Veza množenja i dijeljenja. - Izvantablična množenja i izvantablična dijeljenja ($30 : 2$, $20 : 10$). - Množenje i dijeljenje zbira i razlike brojeva; Osobine dijeljenja (distributivnost). - Rješavanje jednačina (oblika $3 \cdot X = 18$, $X \cdot 4 = 24$, $45 : X = 5$, $X : 9 = 8$). - Računske operacije prvog i računске operacije drugog reda. - Red računanja u izrazima sa više računskih operacija. - Upotreba zagrada. 	<p>množenje brojevima prve desetice, tablica množenja, broj 1 i broj 0, činioci množenja, osobine proizvoda, dvocifreni broj u obliku: $a \cdot 10 + b$, djeljenik, djelilac, količnik, znak „:“ (podijeljeno), brojevi 1 i 0 u dijeljenju, tablica dijeljenja, veza množenja i dijeljenja, izvantablična množenja i dijeljenja, jednačine oblika: $3 \cdot X = 18$, $X \cdot 4 = 24$, $45 : X = 5$, $X : 9 = 8$, osobine dijeljenja, distributivnost, računске operacije prvog i drugog reda, zagrade.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razumjeti da je proizvod bilo kojega broja brojem 0 jednak 0. - Učenici će razumjeti i primjenjivati osobine proizvoda. - Učenici će uspješno ovladati pisanjem dvocifrenih brojeva u obliku: $a \cdot 10 + b$. - Učenici će prepoznavati računsku operaciju dijeljenje. - Učenici će dijeliti uzastopnim oduzimanjem istog broja. - Učenici će usvojiti pojmove brojeva kod dijeljenja. - Učenici će prepoznavati znak (:) „podijeljeno“, kao znak za dijeljenje. - Učenici će ovladati tablicom dijeljenja u skupu brojeva do 100. - Učenici će razumjeti da je rezultat dijeljenja bilo kojeg broja brojem 1 jednak tom broju. - Učenici će razumjeti da 0 podijeljena brojem različitim od 0 daje količnik 0 i da se 0 ne dijeli. - Učenici će uočavati vezu množenja i dijeljenja. - Učenici će uspješno ovladati osobinom dijeljenja (distributivnost). - Učenici će uspješno prepoznavati značenje termina dvostruko više (dvostruki broj) i polovina broja. - Učenici će ovladati samostalnim sastavljanjem i rješavanjem jednostavnih matematičkih problema putem jednačina. - Učenici će ovladati izvantabličnim množenjem i dijeljenjem. - Učenici će uspješno rješavati različite zadatke s više računskih radnji, poznavati redoslijed izvođenja računskih radnji, rješavati zadatke sa zgradama. 	
IV	Mjerenje, upoređivanje i procjenjivanje	<ul style="list-style-type: none"> - Mjerenje dužine; Jedinice za dužinu (1m, 1 dm, 1cm). - Mjerenje mase; Jedinice za masu (1kg, 1dag, 1g). - Mjerenje tečnosti; Jedinice za 	<p>Dužina, metar, decimetar, centimetar, masa, kilogram,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uspješno mjeriti uz korištenje dogovorenih jedinica i sprava, tačno izražavati rezultate mjerenja. - Učenici će predviđati rezultate 	10

		tečnost (1l, 1 dl, 1 cl). - Jedinice za vrijeme (godina, mjesec, sedmica, dan, sat, minuta). - Jedinice za novac (KM, KF).	dekagram, gram, tečnost, litar, decilitar, centilitar, vrijeme, godina, mjesec, sedmica, dan, sat, minuta.	mjerjenja i provjeravati rješenja zadataka u kojima se koriste mjerne jedinice. - Učenici će pravilno koristiti standardne jedinice za dužinu, obim, masu, tečnost, vrijeme i novac u svakodnevnom životu.	
--	--	--	--	---	--

OPĆE NAPOMENE

U trećem razredu broj časova Matematike se povećao za jedan sat sedmično, u odnosu na Okvirni NPP, koji nastavnici mogu iskoristiti za časove vježbanja i ponavljanja određenih sadržaja. Broj nastavnih sati uz pojedina područja je samo orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju slobodu u uspostavljanju balansa između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljni rad.

NAZIV PREDMETA: MATEMATIKA

RAZRED: ČETVRTI

BROJ SATI: SEDMIČNO 4, GODIŠNJE 140

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Brojevi prve hiljade	<ul style="list-style-type: none"> - Brojevi prve stotice (ponavljanje i produblivanje znanja). - Brojevi prve hiljade: Zapisivanje i čitanje brojeva prve hiljade; - Stotice prve hiljade (1–100, 101–200, ...). - Upoređivanje brojeva prve hiljadice; - Položaji (redosljed) brojeva na brojnoj liniji 0–1000. - Rimski i redni brojevi prve hiljade. - Abakus (kineski SUAN PAN). 	Brojevi prve stotice, upoređivanje brojeva, sabiranje, oduzimanje, brojevi prve hiljade, hiljada, četverocifreni broj, jedinice, desetice, stotice prve hiljade, upoređivanje brojeva prve hiljade, rimske cifre za brojeve do 1000: I, V, X, L, C, D, M, redni brojevi do hiljadu, abakus (kineska računaljka).	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznavati, čitati, zapisivati, upoređivati, sabirati i oduzimaju brojeve do 100. - Učenici će uspješno ovladati brojanjem, čitanjem i pisanjem brojeva do 1000. - Učenici će razumjeti strukturu brojeva prve hiljade, znati odrediti prvi i zadnji broj stotica i hiljade. - Učenici će znati upoređivati i matematičkim zapisom izražavati odnos među brojevima do 1000. - Učenici će zapisivati, čitati i određivati položaj broja na brojnoj liniji od 0 do 1000. - Učenici će prepoznavati i zapisivati rimske i redne brojeve do hiljadu. - Učenici će naučiti da je abakus sprava pomoću koje se mogu sabirati i oduzimati, množiti i dijeliti prirodni brojevi. - Učenici će uspješno predstavljati brojeve na abakusu. 	20
II	Sabiranje i oduzimanje u prvoj hiljadi	<ul style="list-style-type: none"> - Pravila o nepromjenljivosti zbira i nepromjenljivosti razlike. - Promjene na abakusu koje ne mijenjaju vrijednosti. - Usmeno sabiranje i oduzimanje brojeva u prvoj hiljadi, sa abakusom i bez abakusa. - Pismeno sabiranje i oduzimanje brojeva do 100. - Pismeno sabiranje i oduzimanje brojeva u prvoj hiljadi. - Jednačine (oblika: $a + x = b$, $x - a = b$, $a - x = b$) i nejednačine 	Komutativnost, asocijativnost, nepromjenljivost zbira, nepromjenljivost razlike, veza sabiranja i oduzimanja, tablica mjesnih vrijednosti (S, D, J), abakus, usmeno sabiranje i	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uspješno primjenjivati svojstva sabiranja i oduzimanja na brojeve prve hiljade. - Učenici će ovladati usmenim sabiranjem i oduzimanjem brojeva u prvoj hiljadi, na abakusu i bez abakusa. - Učenici će ovladati pismenim sabiranjem i oduzimanjem dvaju ili više brojeva do 100. - Učenici će uspješno ovladati pismenim sabiranjem i oduzimanjem dvaju ili više brojeva u prvoj hiljadi. - Učenici će uspješno i pravilno koristiti abakus pri sabiranju i 	36

		(oblika: $a + x < b$). - Zadaci zadani riječima i složeniji brojevni izrazi u prvoj hiljadi.	oduzimanje brojeva u prvoj hiljadi, pismeno sabiranje i oduzimanje brojeva do 100, pismeno sabiranje i oduzimanje brojeva u prvoj hiljadi, nealgoritamsko (usmeno), algoritamsko (pismeno), jednačine, nejednačine, tekstualni zadaci u prvoj hiljadi.	oduzimanju brojeva. - Učenici će rješavati jednačine i nejednačine odgovarajućih oblika. - Učenici će ovladati rješavanjem jednostavnijih i složenijih oblika tekstualnih zadataka.	
III	Prava u ravni	- Prava, poluprava i duž. - Tačke i prave, duž kao dio prave. - Prava koja prolazi jednom tačkom. - Prava koja prolazi dvjema tačkama. - Uzajamni položaj pravih: ukrštene, okomite i paralelne prave.	Prava, poluprava, duž, tačka, ukrštene prave, okomite prave, paralelne prave.	- Učenici će prepoznavati modele pravih u okruženju. - Učenici će usvojiti pojmove prava, poluprava, duž. - Učenici će znati da prava nema granica. - Učenici će ovladati pravilnim crtanjem i označavanjem duži, prave i poluprave. - Učenici će uočavati da je duž dio prave i poluprave te da je prava skup tačaka. - Učenici će uočavati da se kroz jednu tačku može povući beskonačno mnogo pravih. - Učenici će uspješno uočavati položaj pravih.	14
IV	Krug i kružnica	- Uočavanje kruga i kružnice na valjku i kupi. - Crtanje kruga i kružnice uz pomoć kupe i valjka. - Određivanje elemenata kružnice na modelima origami tehnikom. - Crtanje kružnice šestarom. - Elementi kruga i kružnice i njihovo označavanje.	Krug, kružnica, središte, prečnik, poluprečnik.	- Učenici će uočavati oblike kruga i kružnice u okruženju. - Učenici će crtati kružnicu, crtati i označavati elemente kruga i kružnice, bez origami tehnike i s pomoću origami tehnike. - Učenici će uočavati i isticati na kružnici središte, prečnik i poluprečnik.	8

V	Množenje i dijeljenje u okviru prve hiljade	<ul style="list-style-type: none"> - Osobine produkta (komutativnost i asocijativnost). - Množenje brojem zbira i razlike (zakon distributivnosti). - Nealgoritamsko množenje u prvoj hiljadi (množenje višekratnika broja 10, broja 100 i ma kojeg broja). - Algoritamsko množenje u prvoj hiljadi. - Dijeljenje u prvoj hiljadi. - Abakus – dijeljenje u prvoj hiljadi. - Jednačine (oblika: $a \cdot x = b$, $x : a = b$, $a : x = b$) i nejednačine (oblika: $a \cdot x < b$). - Zadaci zadani riječima i složeniji brojevni izrazi u prvoj hiljadi. 	<p>Množenje, množenik, množilac, produkt, dijeljenje, djeljenik, djelilac, količnik, komutativnost, asocijativnost, distributivnost, množenje zbira i razlike brojem, usmeno množenje i dijeljenje brojeva do 1000, pismeno množenje i dijeljenje brojeva, dijeljenje brojeva na abakusu, jednačine i nejednačine (oblika: $a \cdot x = b$, $x : a = b$, $a : x = b$, $a \cdot x < b$), tekstualni zadaci.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će povezivati i primjenjivati zakonitosti i pravila množenja i dijeljenja u računanju. - Učenici će ovladati množenjem zbira i razlike brojem. - Učenici će uspješno ovladati postupkom množenja dvocifrenog broja brojem 10 i brojem 100. - Učenici će ovladati usmenim množenjem u prvoj hiljadi. - Učenici će ovladati dijeljenjem u prvoj hiljadi. - Učenici će ovladati postupkom pismenog množenja i dijeljenja u prvoj hiljadi. - Učenici će usvojiti redoslijed računskih radnji s obzirom na stepen računске radnje, usvajanje redoslijeda izvođenja računskih radnji s obzirom na zgrade. - Učenici će ovladati rješavanjem jednačina i nejednačina sa množenjem i dijeljenjem. - Učenici će samostalno, tačno, precizno usmeno i pismeno sastavljati brojne izraze i rješavati zadatke zadane riječima. 	38
VI	Brojevi do 10 000	<ul style="list-style-type: none"> - Hiljadice i stotice desetihiljadice. - Struktura brojeva do 10 000. - Brojna linija 0 – 10 000 sa naznačenim sadržiocima broja 100 (10). - Sabiranje i oduzimanje sadržilaca broja 10 u skupu brojeva do 10 000. 	<p>Prva desetihiljadica, višekratnici broja 1000, sabiranje i oduzimanje višekratnika broja 1000, čitanje i pisanje četverocifrenih brojeva, brojna linija, brojevi od 0 do 10 000,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznavati, čitati i zapisivati svaki broj do 10 000. - Učenici će poznavati sadržioce broja 100 u skupu brojeva do 10 000, povezivati s brojevima do 100, a sadržioce broja 10 s brojevima do 1000. - Učenici će uočavati strukturu višecifrenih brojeva; Prepoznavati, čitati i zapisivati cifre na brojnoj liniji do 10 000. - Učenici će ovladati sabiranjem i oduzimanjem sadržioca broja 10 u skupu brojeva do 10 000. 	8

			upoređivanje četverocifrenih brojeva, sabiranje i oduzimanje brojeva u prvoj deset hiljadici.		
VII	Mjerenje veličina	<ul style="list-style-type: none"> - Mjerenje dužine; Jedinične mjere za dužinu: 1 m, 1 dm, 1 cm, 1 mm (deci, centi, mili) 1 m, 1 dam, 1 hm, 1 km (deka, hekto, kilo). - Mjerenje mase; Jedinične mjere za masu: 1 g, 1 dg, 1 cg, 1 mg: 1 g, 1 dag, 1 hg, 1 kg. - Mjerenje zapremine, tekućine; Jedinične mjere za zapreminu tekućine: 1 l, 1 dl, 1 cl, 1 ml; 1 l, 1 dal, 1 hl, 1 kl. - Zadaci s mjerenjima i jedinicama mjerenja; Problemski zadaci. 	Metar, decimetar, centimetar, milimetar, metar, dekametar, hektometar, kilometar, deka – deset, hekto – stotinu, kilo – hiljadu, litar, decilitar, centilitar, mililitar, dekalitar, hektolitar, kilolitar, kilogram, dekagram, decigram, centigram, miligram, hektogram, tona.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će intuicijom i analogijom povezivati decimetar, decigram, decilitar, milimetar, miligram, mililitar... - Učenici će ovladati spoznajom da jedan mili vode ima masu od jednog grama. - Učenici će sigurno preračunavati jedinice mjerenja istovrsnih veličina. - Učenici će tačno znati izražavati rezultate mjerenja. - Učenici će rješavati problemske zadatke sa mjernim jedinicama. - Učenici će ovladati znanjima o manjim jedinicama mjerenja, uočavat će odnose među njima i kroz primjenu u svakodnevnom životu shvatiti praktičnu vrijednost mjera i jedinica mjerenja. 	16

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

U odnosu na dosadašnje programske sadržaje ovdje se pojavljuju dva nova momenta. Prvi, umjesto formulacije brojevi do 1000 uvodi se formulacija brojevi prve hiljade. Drugi, brojevi prve hiljade predstavljaju se i na kineskom (Suan Pan) abakusu. Iskustva koja imamo u svijetu i kod nas pokazuju višestruke efekte korištenja abakusa na znanja, sposobnosti, vještine, pa i na motivaciono-emocionalne efekte.

O kineskom abakusu možemo naći mnogo podataka na internetu, ali i u printanim informacijama (knjigama, časopisima i slično). Modeli kineskog abakusa mogu se izraditi jednostavnom prepravkom običnih računaljki (tzv. školskih abakusa). Upotreba abakusa, kasnije, bitno će doprinijeti boljem razumijevanju dekadnog brojnog sistema i posebno računskih operacija.

Ovdje je predviđeno postepeno uvođenje pojmova *u s m e n o*, odnosno *p i s m e n o* računanje.

Abakus – računanje je izuzetno lijep i očigledan primjer sabiranja i oduzimanja među brojevima prve hiljade. Rad na abakusu snažno podstiče razvoj sposobnosti kod učenika (pamćenja, naročito vizuelnog, prostorne orijentacije, prepoznavanja ideje zamjene, itd.).

Još uvijek je riječ o intuitivnoj geometriji. Redosljedom – učenici prvo na predmetima uočavaju krug, pa onda kružnicu. Precrtavaju kružnicu i isijecaju model kruga. Presavijanjem modela kruga uočavaju središte i intuicijom naslućuju uzajamni položaj tačaka kružnice i središta kružnice. Kružnica ne sadrži (svoj) centar, ali ga ima. Elemente kružnice, nakon ovog pristupa, lako je objasniti.

Do pojma prave (i poluprave) dijete dolazi misaonim produžavanjem duži preko njenih granica. Trebalo bi biti oprezan u upotrebi pojma beskonačno (dobra je zamjena: preko svakog broja). Djeci su od naročitog značaja zadaci da prepoznaju i imenuju sve geometrijske oblike na pravoj i na njoj dviju naznačenih tačaka (prava, dvije tačke, duž, četiri poluprave).

Gledano sa aspekta množenja i dijeljenja, u prvoj hiljadi proširuju se i produbljuju sadržaji iz prve stotine. Ovdje predviđamo izvjesno proširivanje dosadašnjeg zahtjeva množenje i dijeljenje jednocifrenim brojem, time što će se govoriti o množenju i dijeljenju u okviru prve hiljade, bez limitiranja veličine množioca („jednocifrenim brojem“). Težište će biti na uočavanju, razumijevanju i primjeni zakona distributivnosti množenja prema sabiranju i na pravilu *svaki sa svakim*.

Proširivanje skupa brojeva hiljadica na skup brojeva desetihiljadice treba realizirati postepeno – upoznavanjem svih višekratnika broja hiljade, pa višekratnika broja 100 i konačno broja 10 u prvoj hiljadici. Ovo treba uraditi uz korištenje brojnih linija.

Usvajanjem brojeva prve hiljade stvorene su osnove za zaokruživanje svih standardnih (za osnovno obrazovanje) jediničnih veličina i njihovih odnosa. U suštini, ova tematska cjelina ima za cilj da proširi i produbi znanja o mjerenju i mjerama ranije upoznatih veličina. U programu smo, kad su u pitanju mjere za masu, odstupili od uobičajenog, iz fizike izvučenog sistema (metar, kilogram, sekunda). Naime, iz više razloga smatramo da je preporučljivo (ali, predloženim metodičkim rješenjima, i moguće) u četvrtom razredu operirati pojmovima decigram, centigram i miligram.

Naime, jedna petina standardnog (80-gramskog) copy papira ima masu približno 1g. Dijeljenjem ovog modela na 10 jednakih dijelova u učeničkim je rukama model mase od 1 dg, a nakon toga, radeći na sličan način i modeli mase 1 cg i, konačno, 1 mg. Slično se može dijeliti i sadržaj vrećica šećera od 1 g na 10 dg, a zatim 1 dg na 10 cg i, konačno, 1 cg na 10 mg.

Model miligrama od copy papira učenici mogu sami isjeći. Dimenzije su mu približno 4 mm x 3 mm (oznaku za miligram najčešće možemo naći na kutijama tableta). Nadamo se da će učenici koji prođu ovu školu mjera moći utjecati na to da se naprimjer na bocama Coca Cole nađu i oznake 33 cl umjesto za njih nerazgovijetne oznake 0,33 l. Puno značenje od jednog grama učenik stvara nakon spoznaje da je masa jednog mililitra vode jedan gram. Koristeći se različitim pomagalima učenik može steći takva znanja i sposobnosti da procjenjuje masu jedne kapi vode ili masu suze.

NAZIV PREDMETA: MATEMATIKA

RAZRED: PETI

BRJ SATI: SEDMIČNO 4, GODIŠNJE 140

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Brojevi prvog miliona	<ul style="list-style-type: none"> - Čitanje, pisanje i upoređivanje brojeva do 1000 – ponavljanje. - Zapisivanje brojeva u obliku zbira višekratnika dekadskih jedinica. - Čitanje, pisanje i upoređivanje brojeva prvog miliona. - Klase i razredi; Mjesne vrijednosti cifara. - Brojeva linija do 1 000 000. 	brojevi prve hiljade, dekadске jedinice, mjesna vrijednost cifri, prethodnik, sljedbenik, čitanje i pisanje brojeva do milion, brojeva poluprava,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ponoviti znanje o prvoj hiljadi. - Učenici će prepoznavati, čitati i pisati brojeve veće od hiljadu. - Učenici će uočavati povezanost brojeva i skupova. - Učenici će usvojiti znanje o dekadskim jedinicama i višekratnicima dekadskih jedinica do milion. - Učenici će ovladati ciframa, osnovnom (brojnom) i mjesnom vrijednošću cifre. - Učenici će uočavati veze brojeva i tačaka poluprave. - Učenici će upoznati uređenost skupa brojeva prvog miliona. - Učenici će upoređivati brojeve prvog miliona. - Učenici će upoznati brojeve polindroma. 	16
II	Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu	<ul style="list-style-type: none"> - Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvoj hiljadi – ponavljanje. - Povezanost sabiranja i oduzimanja – ponavljanje. - Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu (usmeni postupak). - Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu. - Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu (pismeni postupak). - Osnovne osobine sabiranja (komutativnost, asocijativnost, nula kao sabirak). - Primjena osobina sabiranja. - Brojevi izrazi sa sabiranjem i oduzimanjem. - Zavisnost zbira od sabiraka; Nepromjenljivost zbira i primjena. - Zavisnost razlike od umanjnika i umanjioaca; 	sabiranje i oduzimanje u prvoj hiljadi, veza sabiranja i oduzimanja, sabirak, zbir, umanjnik, umanjilac, razlika, sabiranje i oduzimanje u prvom milionu, osobine sabiranja, komutativnost , asocijativnost, sabiranje i oduzimanje na abakusu, algoritamsko sabiranje i	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati nealgoritamskim (usmenim) sabiranjem i oduzimanjem brojeva u prvom milionu. - Uspješno će ovladati sabiranjem i oduzimanjem brojeva u prvom milionu. - Uspješno će ovladati u algoritamskim sabiranjem i oduzimanjem brojeva u prvom milionu. - Usvojiti će svojstva sabiranja i oduzimanja brojeva u prvom milionu. - Usvojiti će znanje o nuli kao sabirku. 	31

		<p>Nepromjenljivost razlike i primjena.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Oduzimanje zbira od broja. - Brojevni izrazi sa sabiranjem i oduzimanjem koji sadrže slovo (promjenljivu). - Određivanje nepoznatog sabirka, umanjenika i umanjitelja. - Rješavanje jednačina oblika $x \pm a = b$, $a \pm x = b$, $(x \pm a) \pm b = c$. - Nejednačine oblika: $x \pm a < b$, $a \pm x < b$, $x \pm a \leq b$, $x \pm a > b$, $a \pm x > b$, $x \pm a \geq b$. 	<p>oduzimanje, nealgoritamsko sabiranje i oduzimanje, nepromjenljivost zbira, nepromjenljivost razlike, slovo znak za broj, jednačine, nejednačine, zavisnost zbira i sabiraka, zavisnost umanjenika i umanjioca,</p>		
III	Množenje i dijeljenje u prvom milionu	<ul style="list-style-type: none"> - Množenje u prvom milionu kao sabiranje jednakih sabiraka; Množenje jednocifrenim brojem. - Nula i jedinica kao činioci / faktori. - Dijeljenje kao obrnuta operacija množenju; Jedinica i nula u dijeljenju. - Množenje broja dekadskom jedinicom i višekratnikom broja deset; Množenje dekadskom jedinicom. - Dijeljenje broja dekadskom jedinicom. - Množenje zbira i razlike brojem (distributivnost množenja prema sabiranju i oduzimanju). - Dijeljenje zbira i razlike brojem. - Pismeno množenje i dijeljenje jednocifrenim brojem. - Pismeno množenje i dijeljenje dvocifrenim brojem. - Pismeno množenje trocifrenim brojem. - Osnovna svojstva množenja i primjena (komutativnost i asocijativnost množenja). - Zavisnost proizvoda od činilaca (faktora). - Nepromjenljivost proizvoda i primjena. 	<p>množenje, dijeljenje u prvom milionu, nula kao faktor, jedinica kao faktor, pismeno množenje i dijeljenje, distributivnost množenja prema sabiranju i oduzimanju, pismeno množenje i dijeljenje dvocifrenim brojem, pismeno množenje i dijeljenje trocifrenim brojem, zavisnost proizvoda od faktora, nepromjenljivost proizvoda, zavisnost količnika od djeljenika i djelitelja,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će usvojiti množenje u prvom milionu kao sabiranje više jednakih brojeva. - Ovladat će nealgoritamskim (usmenim) množenjem brojeva. - Uspješno će ovladati postupkom algoritamskog (pismenog) množenja brojeva. - Učenici će razumjeti da je dijeljenje u prvom milionu suprotna računaska operacija množenju. - Uspješno će ovladati postupkom nealgoritamskog (usmenog) dijeljenja brojeva u prvom milionu. - Razumjet će i ovladati algoritamsko (pismeno) dijeljenje brojeva. Razumjet će množenje i dijeljenje jedinicom i nulom. - Uspješno će usvojiti svojstva računskih operacija množenja, dijeljenja, sabiranja i oduzimanja. 	44

		<ul style="list-style-type: none"> - Zavisnost količnika od djeljenika i djelioca. - Nepromjenljivost količnika i primjena. - Množenje i dijeljenje proizvoda brojem. - Množenje i dijeljenje korištenjem olakšica. - Brojni izrazi u prvom milionu s množenjem i dijeljenjem koji sadrže promjenljivu (slovo). - Jednačine oblika: $a \cdot x = b$, $x \cdot a = b$, $x : a = b$, $a : x = b$. - Nejednačine oblika: $a \cdot x > b$, $a \cdot x \geq b$, $a \cdot x < b$, $a \cdot x \leq b$, $x : a < b$. 	nepromjenljivost količnika, slovo znak za broj, promjenljiva, jednačine, nejednačine,		
IV	Brojni izrazi	<ul style="list-style-type: none"> - Brojni izrazi sa operacijama različitog reda (stepena), sa zagradama i bez zagrada. - Sastavljanje jednostavnijih brojnih izraza koji odgovaraju tekstualnim zadacima. 	brojni izraz, zagrade, računske operacije prvog i drugog stepena, redoslijed izvođenja računskih operacija,	- Učenici će prepoznati i rješavati računске operacije.	4
VI	Brojevi veći od miliona; Skup prirodnih brojeva (N) i skup \mathbb{N}_0	<ul style="list-style-type: none"> - Primjeri brojeva koji su veći od miliona. - Tablica sa razredima / klasama cifara; Upisivanje brojeva u tablicu mjesnih vrijednosti. - Skup prirodnih brojeva (N) i \mathbb{N}_0. - Brojna poluprava brojeva skupa \mathbb{N}_0. 	brojevi veći od miliona, skup prirodnih brojeva N i skup \mathbb{N}_0 , brojna poluprava, klase i razredi cifara, tablica mjesnih vrijednosti, čitanje i pisanje brojeva većih od jednog miliona, višecifreni brojevi,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će upoznati brojeve veće od miliona. - Usvojiti će osnovne informacije o prirodnim brojevima i brojnoj polupravi prirodnih brojeva. 	10

VII	Ugao	<ul style="list-style-type: none"> - Par polupravih sa zajedničkom početnom tačkom – ugao. - Kraci i vrh ugla; - Obilježavanje uglova. - Upoređivanje uglova. - Pravi, oštri i tupi ugao. - Uglovi tangram figura. - Mjerenje uglova tangram figura polovinom pravog ugla. 	ugao (kut), kraci, vrh ugla, obilježavanje ugla, pravi ugao, oštri i tupi ugao, upoređivanje uglova, tangram figure,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznavati ugao. - Učenici će znati označavati ugao. - Učenici će uspješno uočavati i razlikovati pravi, oštri i tupi ugao. - Učenici će ovladati crtanjem pravog, oštrog i tupog ugla. 	10
VIII	Trougao	<ul style="list-style-type: none"> - Stranice, vrhovi i uglovi trougla; - Raznostraničan, jednakokraki i jednakokranični trougao – crtanje. Pravougli trougao – crtanje. - Crtanje tangram – figura; - Izračunavanje obima trougla; 	trougao, oštri (kosougli) trougao, tupougli trougao, pravougli trougao, raznostranični trougao, jednakokraki trougao, jednakokranični trougao, obim (opseg) trougla,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će označavati trougao. - Uspješno će razlikovati pravougli trougao, jednakokranični, jednakokraki i raznostranični trougao. - Znat će crtati trougao (specijalno) pravougli trougao. - Učenici će prepoznavati i crtati tangram – figure. 	4
IX	Površina pravougaonika	<ul style="list-style-type: none"> - Modeliranje pravougaonika od kvadrata, rastavljanje pravougaonika na kvadrate; - Upoređivanje i mjerenje površine pravougaonika; - Jedinične mjere za površinu 2^2, 2^2, 2^2 (1 m, 1 dm, 1 cm, 1 mm, 1 a, 1 ha, 1 km); - Mreža kvadra (spec. Kocke). Izračunavanje površine kvadra (specijalno kocke); - Kvadratni oblici i kvadratni brojevi; 	pravougaonik, obim pravougaonika, kvadrat, površina pravougaonika, jedinične mjere za površinu 2^2 , 2^2 , 2^2 1m, 1dm, 1cm, 2^2 , 2^2 1 mm, 1 km, 1 a, 1 ha), površina kvadrata, mreža kvadra,	<ul style="list-style-type: none"> - Uspješno će usvojiti jedinične mjere za mjerenje obima i površine pravougaonika i kvadrata. - Učenici će ovladati postupkom mjerenja površine pravougaonika (specijalno kvadrata) i kvadra (specijalno kocke). 	14
X	Zapremina kvadra (specijalno kocke)	<ul style="list-style-type: none"> - Modeliranje kvadra od kocki, rastavljanje kvadra na kocke. - Upoređivanje i mjerenje zapremine kvadra; - Jedinične mjere za zapreminu 3^3, 3^3, 3^3 	kvadar, kocka, jedinične mjere za zapreminu 3^3 , 3^3 1 m, 1 dm,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će usvojiti i razlikovati jedinične mjere za izračunavanje zapremine. - Uspješno će mjeriti i tačno izračunavati zapreminu kvadra (specijalno kocke). 	7

		$(1\text{ m}, 1\text{ dm}, 1\text{ cm})$ $\sqrt[3]{\quad}$ $\sqrt[3]{\quad}$, 1 mm, 1 km); - Izračunavanje zapremine kvadra (specijalno kocke); - Površina kvadra i kocke, zapremina kvadra (specijalno kocke) – zadaci iz prakse;	$\sqrt[3]{\quad}$ 1cm, $\sqrt[3]{\quad}$ $\sqrt[3]{\quad}$ 1 mm, 1 km, zapremina kvadra, površina na kocke,		
--	--	---	--	--	--

OPĆE NAPOMENE:

Broj nastavnih sati uz pojedina područja je samo orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju slobodu u planiranju i uspostavljanju balansa između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljni rad. Imaju punu slobodu u izboru nastavnih metoda, oblika rada, nastavnih sredstava, naravno u skladu sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, ali sve je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO-PLANSKE STRUKTURE

Brojevi prvog miliona: Sadržajima ove tematske cjeline prirodno se proširuju i produbljuju znanja koja su učenici stekli u okviru tematske cjeline *Hiljada*. Sva pravila i zakonitosti o brojevima i računskim radnjama iz prve hiljade uvode se i provjeravaju i u skupu brojeva prvog miliona, odnosno u skupu brojeva №. I ovdje će se koristiti sva tri pristupa – skupovni, brojevni i perceptivno-predodžbeni, ali sa dominacijom brojevnog pristupa. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti poimanju skupa prirodnih brojeva i važnom svojstvu beskonačnosti. Pojam beskonačnosti kod učenika treba razvijati samo intuitivno i uz izbjegavanje riječi beskonačno. Moguće je koristiti izraz preko svakog broja.

Sabiranje i oduzimanje brojeva u prvom milionu: Svi metodički postupci koji su se koristili prilikom usvajanja računskih operacija u prvoj hiljadi koriste se i kod usvajanja računskih operacija u prvom milionu, kad su u pitanju usmena računanja. Pismenom računanju treba dati adekvatan, ali ne preveliki značaj s obzirom na njegovu manju upotrebu u savremenom životu. Zadanom konstatacijom ne misli se na umanjivanje značaja pismenog računanja, nego na razvoj široke lepeze sposobnosti kod učenika. Kao i u matematičkim sadržajima prethodnih razreda, jednačine i nejednačine trebalo bi rješavati isključivo na osnovu definicija računskih operacija i komponenti koje ih čine. Rješavanje jednačina i nejednačina u kojima je nepoznata „na jednom mjestu“, ne smije biti samo sebi svrha, nego te postupke trebalo bi vezivati za rješavanje različitih logičkih, problemskih i posebno praktičnih zadataka.

Množenje i dijeljenje brojeva u prvom milionu: Preporučuju se iste didaktičke napomene kao i kod *Sabiranja i oduzimanja brojeva u prvom milionu*.

U g a o i t r o u g a o -Imajući u vidu da djeca geometrijske sadržaje u početnoj nastavi matematike usvajaju polazeći od konkretnog, doživljajnog, poučavanje u znanjima o uglu i trouglu trebalo bi započeti od konkretnih roglastih oblika (tijela) iz okruženja. Posebnu pažnju trebalo bi obratiti kod

formiranja pojma pravog ugla. Korištenje origami tehnika (tehnike presavijanja papira) pokazalo se kao izvanredna mogućnost u formiranju pojma pravog ugla i u upoređivanju uglova. Jednako krakom i pravouglom trouglu treba pristupiti s posebnom pažnjom. Izvanredno nastavno sredstvo za to je tangram – set figura.

Površina pravougaonih oblika - Dosadašnja iskustva i pokušaji (u četvrtom razredu osmogodišnje osnovne škole) u pomalo deduktivnom zasnivanju učenja površine pokazali su da je taj pristup bio neshvatljiv za veći broj djece. Ovdje preporučujemo da se učenje o mjerenju površine isključivo veže za mjerenje površine pravougaonika. Bitno je da djeca praktičnim modeliranjem (isijecanjem u papiru) jediničnih površina (kvadrata) formiraju pravilne predodžbe o površini kvadrata, a poslije toga i pravougaonika. Izračunavanje površine pravougaonika ne smije se pretvoriti u formalizam koji „ogoljava“ postupak izračunavanja površine do tabličnog množenja brojeva. Slično, površinu kvadra treba postaviti u kontekst učenja i vježbanja površine pravougaonika.

Zapremina kvadra (specijalno kocke) - I ovdje treba početi od modeliranja jediničnih zapremina (kocki). Koristeći prirodnu sklonost djeteta ka igri i istraživanju, može se dosta uspješno razviti pojam zapremine (kvadra). Nastavnik treba biti duboko svjestan važnog zakona konzervacije zapremine koju dijete može doživjeti slaganjem različitih kvadara od jednakih kocki i oblikujući kvadre od plastelina.

5. MOJA OKOLINA

5.1. DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA

Nastavni program Moja okolina integrira aspekte proučavanja prirode i društva potrebne za uvođenje učenika u razumijevanje svijeta koji ih okružuje. U centru pažnje su znanje o prirodi i čovjeku, znanje o načinima rada i razvoj sposobnosti korištenja tih znanja, da bi se utvrdili stavovi o pitanjima koji se tiču okoline, zdravlja i međuljudskih odnosa, na način primjeren uzrastu i interesima djeteta.

U okviru predmeta Moja okolina, učenici opažaju, istražuju i postavljaju pitanja o školi, porodici i okolini kao važnim mjestima njihovog života i razvoja, živim bićima, tvarima, društvenim i prirodnim pojavama i procesima. Oni rade zajedno u prikupljanju dokaza i materijala s pomoću kojih traže odgovore na pitanja, povezujući to sa jednostavnim naučnim idejama i postupcima. Pri tome, oni izvode oglede i koriste jednostavan znanstveni jezik za saopćavanje ideja i prepoznaju uslove za osobnu sigurnost, sigurnost drugih i zdrav način života.

Prirodne nauke kroz predmet Moja okolina pružaju djeci prvi pogled na svijet prirode i čovjeka, te im pomažu da na konkretan način razmišljaju o svemu što ih okružuje. Proučavanje pojava koje prirodne nauke opisuju omogućuje učenicima da ispituju primjenu stečenih znanja u vlastitom životu, okruženju i zajednici. Učenicima se tako pruža prilika da postanu osobe koje samostalno uče i promoviraju razvoj osobnih kompetencija i stavova u odnosu na sebe, druge ljude i svijet koji ih okružuje.

Okruženje u kojem se djeca osjećaju udobno i sigurno, uz dobro usmjeravanje svih aktivnosti u nastavi, nužan je uslov dobrih rezultata. To se postiže kombiniranjem tradicionalnih metoda i oblika rada s korištenjem i primjenom metoda aktivnog učenja i interaktivne nastave (pitanja i odgovori, igre i simulacije, rasprave, dramatizacije, učenički ogleđi, izvještaji, mali istraživački projekti i sl.), i u skladu s tim, radom u manjim i većim grupama, parovima, samostalnim radom učenika i slično. Za učenike koji pokazuju poseban interes ili veće sposobnosti planirani su prošireni sadržaji koji se konkretiziraju pri stvaranju radnih programa i neposredne pripreme za nastavu. Nastavne sadržaje Moje okoline nužno je povezati sa sadržajima svih drugih predmeta (obrazovnih područja).

Kako učenici o nekoj aktivnosti najbolje uče na neposrednom iskustvu, dominantno mjesto treba da imaju ogleđi koje izvode učenici individualno ili u grupama. Pri tome je neophodno objasniti učenicima procedure i tehnike izvođenja ogleđa, naučiti ih kako da koriste svoja čula u tom procesu, predviđaju šta će se desiti, bilježe i uređuju dobivene podatke, pomoći im da uoče sličnosti i razlike, kritički razmatraju uočeno i donose odgovarajuće zaključke te upozoriti ih na eventualne opasnosti. Poslije provedenog ogleđa zajedno sa učenicima trebalo bi pažljivo razmotriti šta se događalo i zbog čega, da li su predviđanja bila ispravna, ohrabriti ih za drugačije i nove ogleđe. Prilikom planiranja i izvođenja ogleđa bitno je kod učenika podsticati radoznalost, maštu i divergentno mišljenje.

Dominantno mjesto u programu imaju ciljevi i očekivani rezultati učenja u područjima znanja, razvoja sposobnosti, stjecanja vještina, vrijednosti, stavova i ponašanja. Područje znanja čine sadržaji i procesi, s kojima je usko povezan razvoj sposobnosti, od bitnog značaja za uvođenje učenika u istraživački rad i razvoj znanstvenog mišljenja. Što se tiče sadržaja, pažnju treba usmjeriti na znanje činjenica i koncepata koji nude učenicima, razumljiva i izazovna objašnjenja o društvenim i prirodnim pojavama i procesima.

U skladu s tim, potrebno je voditi računa i o međupredmetnoj korelaciji i planirati izradu zajedničkog školskog projekta. Date teme treba razraditi kroz kontekst pojava i procesa koji su učenicima interesantni, uzimajući u obzir razvoj nauke, njenu primjenu i korištenje, te utjecaj na društvo i okolinu i korištenje metodologije aktivnog učenja.

U prvom razredu učenici se upoznaju sa osnovnim pojmovima vezanim za školu, saobraćaj, porodicu, mjesto življenja i okolinu, vrijeme, biljke i životinje te tijelo.

U drugom razredu šire se znanja o školi i porodici, mjestu življenja i njegovoj okolini, životu i radu ljudi. Novi sadržaji se odnose na znanja o Bosni i Hercegovini kao domovini i državi, te na znanje i razumijevanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti kao toka vremena i dešavanja koje karakterišu međusobna povezanost i odnosi. Također, šire se znanja i u dijelu koji se bavi izučavanjem prirode, kroz sadržaje o čovjeku i njegovom odnosu prema prirodi te izučavanjem životinjskog i biljnog svijeta u bližem okruženju. Novi sadržaj čine dvije teme – „Tvari“, u okviru koje se stiču osnovna znanja o tvarima (samo pojmovno) i „Zdrava okolina“, u okviru koje se jača ekološka svijest kod učenika.

U trećem razredu učenici se upoznaju sa orijentacijom u prostoru, umanjenom predstavljanju predmeta i udaljenosti, izradom maketa, skica i geografske karte i snalaženju na njoj, a produbljuju se znanja vezana za reljef okoline, privredu zavičaja, higijenu i zdravlje te međusobnu zavisnost biljnog i životinjskog svijeta.

Moja okolina u četvrtom razredu zasnovana je na senzitivnom iskustvu prirode i društvene sredine. Predstavlja nastavak i usmjeravanje spontanog dječijeg istraživanja i otkrivanja međuovisnosti pojava i procesa u prirodnom i društvenom okruženju. Ta saznanja se u nastavi produbljuju i proširuju. Predmet je istovremeno i izvor informacija za upoznavanje načina kako što više saznati, a znanja povezati i upotrijebiti.

U četvrtom razredu šire se znanja o sadržajima obrađenim u trećem razredu. Novi sadržaji odnose se na znanja o kretanju zraka, promjeni osobina materije, biljci i njenim dijelovima, atmosferskim padavinama, kulturnim i javnim ustanovama, te o ljudskom organizmu, ulozi pojedinih dijelova ljudskog tijela i čulima.

Značaj predmeta Moja okolina leži u tome što je to jedan od glavnih nosilaca spoznajnog razvoja kod ovog uzrasta. Moja okolina objedinjuje sadržaje različitih znanstvenih područja. Osnovni cilj predmeta je doživljavanje i osvješčavanje složenosti, raznolikosti i međusobne povezanosti svih faktora koji djeluju u prirodnom i društvenom okruženju djeteta, razvoja pravilnog odnosa prema društvenom i prirodnom okruženju, razvijanje pravilnog odnosa prema ljudima i događajima, otvorenog prihvatanja različitih stavova i mišljenja te podsticanje znatiželje za otkrivanjem pojava u prirodnom i društvenom okruženju.

Ovakav izbor nastavnog gradiva i njegovo strukturiranje u nastavnom predmetu Moja okolina osigurava povezanost društvenih i prirodnih pojava i proučavanje prirode u njenom jedinstvu sa različitim aspektata.

Date teme treba razraditi kroz kontekst pojava i procesa koji su učenicima interesantni, uzimajući u obzir razvoj nauke, njenu primjenu i korištenje, te utjecaj na društvo i okolinu i korištenje metodologije aktivnog učenja. U smislu toga, predloženi model može poslužiti kao pomoć nastavnicima.

5.2. CILJEVI NASTAVE

Cilj predmeta Moja okolina je da učenici steknu osnovna znanja o najbližoj okolini i zavičaju, a koja su potrebna za uspješno snalaženje u svakodnevnom životu, te da se kod učenika razvije sposobnost posmatranja i uočavanja odnosa među posmatranim pojavama i razvijaju dječiji potencijali i radoznalost kroz aktivan odnos i komunikaciju sa sredinom koja ih okružuje uz uvažavanje individualnosti kod učenika.

5.3. ZADACI NASTAVE

- Razvijanje sposobnosti posmatranja, opisivanja, zaključivanja, upoređivanja i donošenja zaključaka o pojavama u prirodi i društvu;
- Usvajanje znanja o životu i radu u školi, porodici, prirodnim uvjetima i radu ljudi u mjestu, zavičaju/kraju i državi;
- Upoznavanje učenika sa saobraćajnim pravilima, osposobljavanje učenika za aktivno učešće u saobraćaju te razvijanje kulture ponašanja u saobraćaju i sredstvima javnog prijevoza;
- Podsticanje učenika za rad u školi, porodici i društvenoj sredini s ciljem stjecanja radnih navika, razvijanje svijesti o dužnostima i pravima te doprinosu razvijanja kulture života i rada;
- Razvijanje osjećaja pripadnosti porodici, učeničkom kolektivu i školi, i poučavanje lijepom ponašanju;
- Upoznavanje učenika sa prirodnim ljepotama, historijskim zanimljivostima, spomenicima i drugim ljepotama i vrijednostima zavičaja;
- Razvijanje sposobnosti za uočavanje i zapažanje prirodnih pojava i vremenskih promjena u godišnjim dobima;
- Osposobljavanje učenika za orijentaciju u vremenu;
- Upoznavanje s raznovrsnošću biljnog i životinjskog svijeta u kraju i neophodnošću njegove zaštite od štetočina, kao i s najvažnijim uslovima za gajenje biljaka i životinja te gajenje sobnog bilja i kućnih ljubimaca;
- Razvijanje humanih međuljudskih odnosa i upoznavanje sa sličnošću i razlikama među spolovima;
- Upoznavanje učenika sa ličnom i općom higijenom i ljudskim organizmom i njegovim funkcijama te razvijanje svijesti o neophodnosti osobnog učešća u održavanju zdravlja;
- Razvijanje kulturnih, radnih i higijenskih navika i njihovo njegovanje;
- Upoznavanje sa životom i radom ljudi u mjestu i široj okolini i osposobljavanje za uočavanje zavisnosti rada od prirodnih uvjeta, kao i utjecaju rada na promjenu uvjeta života;
- Upoznavanje sa važnijim kulturnim, prosvjetnim i javnim ustanovama i zanimanjima ljudi u mjestu i okolini te sa značajem povezanosti stanovnika sela i grada;
- Shvatanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, te razvijanje sposobnosti za upoređivanje dešavanja, načina života i rada ljudi u prošlosti i sadašnjosti;
- Upoznavanje sa povezanošću žive i nežive prirode, uloge i značaja čovjeka u korištenju i unapređenju prirode i društvenih odnosa;

- Razvijanje ekološke svijesti i kulture, osposobljavanje za primjenu ekoloških znanja u neposrednoj okolini i svakodnevnom životu;
- Osposobljavanje učenika za snalaženje u prostoru i vremenu, za određivanje glavnih i sporednih strana svijeta prema Suncu i drugim znacima, kao i za upotrebu kompasa;
- Sticanje znanja o izgledu i karakteristikama reljefa svoga kraja i okoline, upoznavanje sa kartografskim znacima i osposobljavanje za snalaženje na geografskoj karti;
- Usvajanje znanja o vodama i značaju vode za život te o zaštiti voda od zagađivanja;
- Upoznavanje učenika sa prirodom procesima, uvjetima za razvoj živih bića, građom biljnog i životinjskog svijeta;
- Upoznavanje sa privredom šireg zavičaja, uzajamnim odnosima privrede i prirodno-geografskim obilježjima, zagađenju vode, zraka i zemljišta te načinom njihove zaštite;
- Razvijanje radoznalosti i proširivanja interesa učenika za izučavanje prirode i društva i njihovo osposobljavanje za samostalno posmatranje i istraživanje pojava u prirodi i društvu te za stvaralačku primjenu stečenih znanja;
- Razvijanje poštovanja prema prirodnoj, kulturnoj i društvenoj sredini, te odgovornog odnos prema okolišu;
- Upoznavanje s pravima i dužnostima, kao i pravima drugih ljudi u neposrednom okruženju;
- Podsticanje i razvijanje stvaralačke mašte i stvaralačkog mišljenja;
- Osposobljavanje za kulturu komunikacije sa odraslima i vršnjacima u socijalnom okruženju i podsticanje razvoja socio-emotivne inteligencije;
- Prihvatanje ponašanja u skladu s etičkim i moralnim vrednotama;
- Razvijanje pozitivnih vrijednosti i stavova prema sebi samima, prema drugima i svojoj okolini;
- Izgrađivanje osjećaja poštovanja prema svima ljudima i narodima te pripadnosti svome narodu i domovini;
- Razvijanje individualnih fizičkih i psihičkih sposobnosti kod učenika i uvođenje u samostalno i aktivno učenje.

NAZIV PREDMETA: MOJA OKOLINA

RAZRED: PRVI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 68

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Škola	<ul style="list-style-type: none"> - Ja u školi. - Školska zgrada, prostorije u školi. - Radnici u školi. - Pravila ponašanja u školi. - Prava djeteta. - Higijena u školi. 	Škola, učenica, učenik, učiteljica, učitelj, razred, učionica, zbornica, biblioteka, sala za tjelesni odgoj, direktorica, direktor, bibliotekarka, bibliotekar, pedagogica, pedagog, sekretarica, sekretar, spremačica, kuharica, kuhar, školski majstor, pravila ponašanja u školi, higijena u školi.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati ime škole, upoznati učiteljice i učitelje, drugove u razredu, pozdravljati nastavnice i nastavnike te druge radnike zaposlene u školi. - Učenici će znati imenovati prostorije u školi i znati njihovu namjenu (gdje se koja prostorija nalazi i za šta su one namijenjene). - Učenici će upoznati radnike u školi i posao koji oni obavljaju. - Učenici će razumijeti pravila ponašanja i rada u školi – da je škola organizirana zajednica u kojoj se zna ko šta radi, te izgraditi pozitivnu sliku o školi i školskoj zajednici. - Učenici će moći uspješno komunicirati s drugovima, nastavnicama i nastavnicima i ostalim uposlenicima škole. - Učenici će znati samostalno pronaći učionice i ostale prostorije u školi. - Učenici će znati svoja prava i obaveze. - Učenici će biti osposobljeni za održavanje higijene radnog prostora. 	10
II	Učenik u saobraćaju	<ul style="list-style-type: none"> - Ja u saobraćaju, put od kuće do škole. - Ulica, pravila kretanja putem (ulicom). - Semafor, saobraćajni znakovi. - Saobraćajna sredstva. - Vozila javnog prijevoza, stajališta i ponašanje u vozilima javnog prijevoza. - Raskrsnica. 	Saobraćaj, saobraćajac, učesnici u saobraćaju, pješačka staza, pješački prijelaz, ulica, pravila kretanja ulicom, biciklisti, semafor, saobraćajna sredstva, pješaci, vozači, vozila, zebra, trotoar,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati imenovati svoja naselja i ulice. - Učenici će upoznati učesnike u saobraćaju. - Učenici će prepoznati pješačke prijelaze (zebre) kao mjesta na kojima se treba prelaziti ulica. - Učenici će znati pravilno se kretati ulicom bez trotoara i sa trotoarom. - Učenici će znati prepoznati semafor i značenje boja na semaforu kao sredstvu za regulisanje saobraćaja na raskrsnicama. - Učenici će znati raspoznati 	14

			saobraćajni znakovi, vozila javnog prijevoza, voz, autobus, tramvaj, trolejbus, autobusko stajalište, raskrsnica.	saobraćajne znakova koji se nalaze na putu od kuće do škole. - Učenici će znati prepoznati saobraćajna sredstva. - Učenici će znati prepoznati vozila javnog prijevoza i pravila ponašanja u njima.	
III	Porodica	<ul style="list-style-type: none"> - Moja porodica i članovi moje porodice. - Život i rad u porodici, zaduženja i obaveze, odmor i raznoda u porodici. - Moj dom. - Prostorije i namještaj u stanu ili kući. - Kućanski aparati i opasnosti koje može izazvati nepravilno rukovanje kućanskim aparatima. 	Porodica, majka, otac, brat, sestra, nana (nena, baka), dedo (deda, djed), sin, kći, brat, sestra, unuk, unuka, slobodno vrijeme, pomoć u porodici, dom, kuća, stanovanje u zgradi, zgrada, stan, prostorija, namještaj u kući, kućanski aparati i opasnosti od kućanskih aparata, hitna pomoć, policija, vatrogasci.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati imenovati članove porodice. - Učenici će razumjeti razlike krvnog srodstva u porodici: roditelji, djeca, braća i sestre, unuci. - Učenici će znati imenovati zanimanja članova uže porodice. - Učenici će upoznati načine na koje će mogli pomagati svojim roditeljima u stanu ili kući. - Učenici će razlikovati pojmove: dom, stan, kuća. - Učenici će upoznati namještaj i aparate u kući i stanu. - Učenici će upoznati načine pravilnog rukovanja jednostavnim kućanskim aparatima i upoznati se sa opasnostima koje mogu nastati zbog nepravilnog rukovanja aparatima. - Učenici će naučiti poštovati kućni red. 	10
IV	Moje mjesto i okolina	<ul style="list-style-type: none"> - Moje mjesto i okolina grad / selo. - Život u gradu i na selu. - Brdovito i ravničarsko mjesto. - Moje mjesto, život i rad ljudi u mome mjestu. - Prirodne ljepote u mome mjestu i očuvanje prirode. 	Mjesto življenja, grad, selo, brdovito mjesto, ravničarsko mjesto, moje mjesto, zanimanja ljudi, šuma, vodopad, planina, priroda, izvor / vrelo	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati imenovati mjesto u kojem žive. - Učenici će upoznati pojam grad / selo. - Učenici će znati razlikovati grad od sela. - Učenici će znati opisati mjesto sa isticanjem najznačajnijih objekata u mjestu. - Učenici će znati najznačajnije objekte u mjestu. - Učenici će znati imenovati zanimanja ljudi u gradu i na selu. - Učenici će upoznati prirodne ljepote svoga mjesta. 	8

V	Vrijeme	<ul style="list-style-type: none"> -Dan i noć, dan – doba dana. -Dani u sedmici. -Mjeseci u godini. -Mjeseci u godini i godišnja doba. -Jesen – ljudi, biljke i životinje u jesen. -Zima – ljudi, biljke i životinje zimi. -Proljeće – ljudi, biljke i životinje u proljeće. -Ljeto – ljudi, biljke i životinje ljeti. 	<p>Dan, noć, svitanje, zora, jutro, prijepodne, podne, poslijepodne, večer, noć, sedmica, dani u sedmici, mjeseci, godina, godišnja doba, jesen, biljke, zima, životinje, proljeće, ljeto.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će znati imenovati dijelove dana i osnovnu orijentaciju u vremenu: dan, noć, jutro, podne, večer. -Učenici će znati imenovati i prepoznati dane u sedmici. -Učenici će shvatiti da je jedna sedmica period od sedam dana. -Učenici će znati razlikovati radne dane od dana vikenda. -Učenici će uspješno imenovati mjesece u godini i njihov redoslijed. -Učenici će znati nazive godišnjih doba. -Učenici će znati mjesece za pojedina godišnja doba, njihovo trajanje i karakteristike. -Učenici će biti sposobni da uoče promjene u prirodi u različita godišnja doba. -Učenici će znati prepoznati promjene na biljkama i životinjama za svako godišnje doba. 	10
VI	Biljke i životinje	<ul style="list-style-type: none"> -Zajednica živih bića. -Životinje iz bližeg okruženja. -Biljke iz naše okoline, koristi od biljaka. -Dijelovi biljke. -Domaće životinje i koristi od njih. -Kućni ljubimci. -Divlje životinje. -Važnost svjetlosti i vode za živi svijet. 	<p>Ljudi, biljke, životinje, domaće i divlje životinje, dijelovi biljaka, koristi od biljaka i životinja, kućni ljubimci, svjetlost i voda.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će upoznati gdje ko živi u biljnom i životinjskom svijetu kao zajednici koja čini živu prirodu. -Učenici će znati imenovati pojedine biljke i životinje iz bližeg okruženja i njihove osobine. -Učenici će upoznati način kretanja životinja. -Učenici će znati gdje rastu pojedine biljke iz bliže okoline. -Učenici će znati dijelove biljke. -Učenici će shvatiti koristi od biljaka i životinja koje uzgajamo. -Učenici će znati imenovati list, cvijet, stablo i korijen kod cvjetnih biljaka. -Učenici će naučiti njegovati biljke i brinuti se o kućnim ljubimcima. -Učenici će znati koja je korist od vode i svjetlosti za život ljudi, biljaka i životinja. 	10

VII	Naše tijelo	<ul style="list-style-type: none"> -Djevojčica i dječak. -Lična higijena. -Sredstva za ličnu higijenu. -Ishrana i kultura ishrane. 	<p>Djevojčica, dječak, dijelovi tjela, lična higijena, sredstva za ličnu higijenu, ishrana, voće, povrće, meso, riba, jaja, mlijeko i mliječni proizvodi, hljeb, kolači, doručak, ručak, užina, večera, ponašanje za stolom, pribor za jelo.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će upoznati sličnosti i razlike između djevojčica i dječaka te neke njihove karakteristike. -Učenici će upoznati samo glavne dijelove tijela. -Učenici će upoznati sredstva za ličnu higijenu. -Učenici će razumjeti važnost i stvarati naviku redovnog održavanja lične higijene. -Učenici će poznavati raznovrsnu hranu važnu za dječiju dob i razlikovati zdravu od nezdrave hrane. -Učenici će naučiti pravilno upotrebljavati pribor za jelo i upoznati pravilnu ishranu. 	6
-----	-------------	--	--	--	---

OPĆE NAPOMENE

Prijedlozi za metodičku obradu su neobavezujući dio i nemaju namjeru utjecati na kreativnosti nastavnika. Oni, prije svega, imaju za cilj da upute nastavnika u kojem pravcu treba ići prilikom obrade ove teme. S obzirom na to da se radi o učenicima prvog razreda, većina sadržaja se treba realizirati kroz igru uz primjenu principa očiglednosti.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Škola: Igra za upoznavanje učenika, zajednički utvrditi pravila međusobnog ophođenja i pozdravljanja; Igre povjerenja i saradnje, poučne priče o lijepom ponašanju i moralnim vrijednostima, razgledati školske prostorije i u neposrednom susretu upoznati učenike sa zaposlenicima škole koji nisu učitelji; Raspravljati o tome šta koji zaposlenik radi i kako doprinosi životu škole; Prepoznati i imenovati neke zaposlenike prema spoljašnjim obilježjima (odjeća, pribor i alat kojim se služe); Poučne priče i prepoznavanje dobrog i lošeg ponašanja; Dogovoriti se o pravilima ponašanja u učionici; Upoznavati učenike sa njihovim pravima kroz slike prava; Upoznavati učenike sa higijenom škole i onim što svaki od učenika treba raditi da bi škola bila čista.

Učenik u saobraćaju: Praktičan rad van škole – zajedničko i pojedinačno kretanje ulicom; Prepoznavanje učesnika u saobraćaju, prelazak preko ulice; Razgovarati o putu od kuće do škole; Vježbati pravilno kretanje ulicom; Vježbati prelaženje preko ulice na znak zelenog svjetla i na znak policajca koji reguliše saobraćaj; Modelirati semafor; Crtati saobraćajne znakove kao jednostavne simbole; Modelirati saobraćajna sredstva od različitih materijala u učionici; Opisivati vožnju u vozilima javnog prijevoza; Izraditi pano Vozila javnog prijevoza; Vježbati pravila ponašanja u vozilima javnog prijevoza; Crtati raskrsnice.

Porodica: Opisivanje članova porodice na temelju fotografija i lijepljenje fotografija u udžbeniku; Upoređivati porodice po brojnosti; Crtati članove porodice; Prigodne igre (igre uloga pojedinih članova porodice); Motivacijskom pričom i igrama asocijacija podsticati učenike da pričaju o tome kako pomažu svojoj porodici u svom domu; Nacrtati svoju sobu ili svoj kutak u kojem se nalaze učeničke stvari; Pričati o tome kako se svako ponaosob osjeća u svom kutku i zašto ga voli, a s ciljem da učenici shvate razlike između pojmova stan ili kuća; Crtati kuće ili zgrade u kojima učenici žive; Ilustrovati namještaj u kući i kućanske aparate.

Moje mjesto i okolina: Crtati i lijepiti fotografije mjesta u kojem učenici žive; Posjetiti najznačajnije objekte u mjestu, kulturnim i javnim ustanovama; Na osnovu ilustracije opisivati brdovito i ravničarsko mjesto; Putem ilustracija razgovarati o zanimanjima ljudi u gradu i na selu; Posjetiti najznačajnije prirodne ljepote mjesta; Posjetiti najbliži park i razgovarati o načinima za očuvanje prirodnih ljepota mjesta.

Vrijeme: Igra asocijacija na zadanu riječ (jutro, večer, dan i noć); Nacrtati dijelove dana kroz različite aktivnosti (jutro, prije podne, podne, poslijepodne, večer i noć); Razgovarati o aktivnostima učenika u svakom danu, ilustrovati te aktivnosti za svaki dan; Napraviti plakat na kojem će mjeseci biti prikazani u vidu vagona voza; U školskom dvorištu posmatrati promjene u prirodi, vrijeme i način odijevanja ljudi u pojedinim godišnjim dobima; Izraditi plakat za svako godišnje doba kroz slike radova ljudi i vremenskim promjenama u prirodi te promjenama u biljnom i životinjskom svijetu.

Biljke i životinje: Ilustracijom biljaka i životinja dovesti u vezu saznanje o tome gdje ko živi; Bojiti ilustracije kako bi učenici uočili izgled životinja iz bližeg okruženja; Razgovarati o biljkama naše okoline; Ilustrovati dijelove biljke; Posjetiti zoološki vrt; Posjetiti plastenik; Prikupljati prirodne materijale iz prirode koji mogu koristiti u radu; Na osnovu slika upoznati kućne ljubimce; Učenici mogu crtati ljubimce, ali i napraviti nekog od ljubimaca od papira, naprimjer pticu; Čišćenje školskog vrta ili okoline škole; Uzgajati cvijeće u školskom dvorištu; Brinuti za uzgoj sitnih životinja (ptice, kornjače, hrčci, akvariji s ribama i slično).

Naše tijelo: Upoznavanje dijelova tijela, tj. ljudskih ekstremiteta kroz igru i crtanje; Izraditi ljudske figure od kartona i uočavati spoljašnje razlike između spolova; Organizirati igre i vježbe upotrebe sredstava za ličnu higijenu; Kroz slike ili namirnice upoznati se sa načinom ishrane i obrocima; Organizirati igre i vježbe korištenja pribora za jelo; Organizirati vježbe postavljanja i rasporemanja stola te ponašanja za stolom; Napraviti piramidu zdrave hrane od ambalaže ili učeničkih crteža na panou.

NAZIV PREDMETA: MOJA OKOLINA
RAZRED: DRUGI
BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Škola	<ul style="list-style-type: none"> - Drugi smo razred. - Značaj znanja za život. - Kako učiti, udžbenici i pribor; Upotreba i čuvanje. - Školska pravila, organizacija škole i život u školi. - Uprava škole. - Higijena u školi. 	Škola, učenici, školski raspust, knjige, učenje, znanja, udžbenici, pribor, školska pravila, razred, odjeljenja, uprava škole, direktor, zamjenik direktora, sekretarica, pravila ponašanja, čistoća u školi.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ponoviti naziv škole, imena zaposlenika i njihove obaveze u školi. - Učenici će shvatiti značaj znanja za život i način njegovog usvajanja. - Učenici će se upoznati sa načinima učenja i time ko nas sve može poučavati. - Učenici će se upoznati sa školskim priborom i načinom njegovog čuvanja. - Učenici će upoznati načine spremanja školske torbe i udžbenika prema rasporedu sati. - Učenici će biti upoznati s pravilima ponašanja (kućnim redom) škole i naučiti ih poštovati. - Učenici će znati šta je razred, a šta odjeljenje. - Učenici će upoznati rukovodioce škole i njihove poslove. - Učenici će znati šta spada u higijenu škole i koja higijenska sredstva treba koristiti za održavanje higijene škole, te biti osposobljeni za održavanje higijene radnog prostora (klupe, učionice) i školskog dvorišta. 	6
II	Put od kuće do škole	<ul style="list-style-type: none"> - Pravila ponašanja u saobraćaju. - Siguran put od kuće do škole. - Saobraćajni znakovi. - Prijevozna sredstva. - Pravila ponašanja u prijevoznim sredstvima. 	Saobraćaj, pravila ponašanja u saobraćaju, ulica s trotoarom, ulica bez trotoara, pješačka staza pješački prijelaz, zebra, kretanje u saobraćaju semafor, saobraćajni	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati šta su saobraćajnice, prepoznati važne elemente saobraćajnica, imenovati učesnike u saobraćaju. - Učenici će znati koristiti siguran put od kuće do škole – koristeći pješačke prijelaze (zebre) i trotoare. - Učenici će raspoznavati saobraćajne znakove i znati ih razlikovati i poštivati. - Učenici će znati imenovati vrste saobraćaja i saobraćajna sredstva, koristiti se 	8

			znakovi, raskrsnica, prijevozna sredstva.	saobraćajnim sredstvima te upoznati pravila ponašanja u raznim prijevoznim sredstvima. -Učenici će shvatiti potrebu poštivanja saobraćajnih pravila kao i opasnosti koje se mogu desiti u slučaju nepoštivanja istih.	
III	Rad i zanimanja ljudi	<ul style="list-style-type: none"> -Rad i zanimanja ljudi. -Zanimanja ljudi u gradu i na selu. -Kulturne i javne ustanove. -Rad u radionici ili fabrici. -Pošta. -Zdravstvene ustanove. -Policajska stanica. -Vatrogasna stanica. -Izletišta. -Odnos prema prirodi. 	Zanimanja ljudi, prodavačica, slastičar, učiteljica, poštar, liječnik, pekar, zidar, zubar, biblioteka, pozorište, muzej, pošta, vrtić, bolnica, apoteka, krojačka radnja, fabrika, zdravstvena ustanova, pošta, policijska stanica, vatrogasna stanica, priroda.	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će se upoznati sa pojmom z a n i m a n j e i različitim zanimanjima ljudi u svom zavičaju. -Učenici će znati alate koji se koriste u raznim zanimanjima. -Učenici će naučiti razlikovati zanimanja koja su isključivo vezana za grad od zanimanja koja su isključivo vezana za selo. -Učenici će upoznati i znati imenovati kulturne i javne ustanove; Znat će čime se bave i koja zanimanja su potrebna za rad u tim ustanovama. -Učenici će upoznati razne tipove zanatskih radionica i znati čime se one bave. -Učenici će se upoznati s prirodnim ljepotama zavičaja i načinima očuvanja prirodnih ljepota od različitih otpadnih materijala. 	10
IV	Moja porodica	<ul style="list-style-type: none"> -Uža i šira porodica. -Podjela poslova i odnosi u porodici. -Kućanski aparati i namještaj, opasnosti od kućanskih aparata i namještaja. 	Porodica, uža porodica, šira porodica, poslovi u porodici, uvažavanje poštivanje, sigurnost, odgovornost, uređaji i namještaj u kući, opasnosti u kući i izvan kuće.	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će upoznati članove uže i šire porodice i uočiti će veze i razlike među njima. -Učenici će se upoznati s poslovima članova porodice i međusobnoj pomoći i saradnji. -Učenici će moći shvatiti porodicu kao krvno srodnu grupu i moći će vršiti upoređivanje različitih porodica s ciljem uočavanja sličnosti i razlika. -Učenici će znati pravilan odnos koji treba graditi u porodici. -Učenici će se osposobiti za pomoć roditeljima. -Učenici će moći razlikovati namještaj od kućanskih aparata, rukovati nekim jednostavnim aparatima, ali i uočiti opasnosti od nepravilnog načina rukovanja. 	6

V	Moje mjesto i okolina	<ul style="list-style-type: none"> -Važniji podaci o mjestu. -Reljef mjesta i okoline. -Moja domovina. -Povezanost ljudi u mjestu. 	Mjesto, okolina, reljef, domovina himna, grb.	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će znati imenovati mjesto svog življenja i znati ga opisati. -Učenici će prepoznati reljef mjesta i znati sve reljefne odlike. -Učenici će znati imenovati domovinu, njen glavni grad, prepoznati njene simbole, odnosno grb i zastavu Bosne i Hercegovine. -Učenici će znati uočiti koristi od povezivanja ljudi u mjestu, okolini i državi. 	5
VI	Praznici	<ul style="list-style-type: none"> -Porodični i vjerski praznici. -Školski i mjesni praznici. -Državni i međunarodni praznici. 	Praznici, bajram, božić, državni praznici, vjerski praznici.	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će znati imena porodičnih, vjerskih, državnih, međunarodnih i školskih praznika. -Učenici će znati prepoznati obilježja praznika i naučiti čestitati praznike. -Učenici će se upoznati s načinom obilježavanja praznika. -Učenici će znati izraditi čestitke za praznike. 	5
VII	Prošlost, sadašnjost, budućnost	<ul style="list-style-type: none"> -Važni događaji iz tvog života. -Vremenski termini. -Prepoznavanje i opisivanje života ljudi u prošlosti i sadašnjosti. 	Važni događaji, prošlost, sadašnjost, budućnost.	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će se upoznati s pojmovima prošlost, sadašnjost i budućnost kroz važne događaje iz životu učenika, ali drugih ljudi. -Učenici će znati šta je stoljeće (vijek). -Učenici će se upoznati sa životom ljudi u prošlosti – gdje su boravili, kako su se hranili, šta su radili, kako su se djeca u prošlosti igrala, čime su se ljudi prevozili. -Učenici će se upoznati sa sadašnjim životom. -Učenici će biti osposobljeni za snalaženje na kalendaru. -Učenici će prepoznati današnja dobra kao najveći napredak čovjeka. -Kroz izradu plana rada učenika upoznati budućnost. 	4
VIII	Živa bića, čovjek i priroda	<ul style="list-style-type: none"> -Dijelovi tijela. -Čuvanje zdravlja, redovni ljekarski pregledi. -Ishrana i zdravlje. -Higijena i sredstva za higijenu. 	Tijelo, higijena, sredstva za ličnu higijenu, ishrana,	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će upoznati glavne dijelove tijela, znati razlike i sličnosti između djevojčica i dječaka. -Učenici će znati imenovati i 	10

		<ul style="list-style-type: none"> -Odijevanje. -Čula. -Odnos prema prirodi. 	<p>jelovnik, zdrava hrana, odjeća, obuća, čula.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -razlikovati pojedine dijelove tijela. -Učenici će imati razvijenu svijest o značaju redovnih ljekarskih pregleda. -Učenici će znati imenovati sredstava za ličnu i drugu higijenu te pravilno koristiti sredstava za ličnu higijenu. -Učenici će upoznati različite vrste hrane i razlikovati zdravu od nezdrave hrane. -Učenici će upoznati odjeću i obuću i znat će se odijevati u skladu s vremenskim prilikama i godišnjim dobima. -Učenici će upoznati čula i shvatiti njihovu ulogu u procesu saznanja i svakodnevnom životu. -Kroz brigu za svoju okolinu učenici će biti osposobljeni za očuvanje prirode. -Učenici će upoznati šta je to reciklaža i šta se sve može reciklirati. 	
IX	Biljke i životinje	<ul style="list-style-type: none"> -Živa bića i njihova staništa. -Živa bića i neživa priroda. -Promjene žive i nežive prirode. -Razlike između biljaka i životinja. -Biljke i životinje iz okruženja. -Nastanak i rast životinja i biljaka. -Ishrana životinja. -Zdrava hrana. -Uočavanje promjena na biljkama i životinjama u različita godišnja doba. -Domaće i divlje životinje i koristi od njih, kućni ljubimci, mladunčad životinja, (posebno domaćih). 	<p>Živa bića, stanište, živa priroda, neživa priroda, biljke, domaće i divlje životinje, kućni ljubimci, ishrana, zdrava hrana, proljeće, ljeto, jesen, zima.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će naučiti imenovati biljke i životinje iz okruženja. -Učenici će upoznati livadu, šumu, rijeku, baru, vrt, voćnjak i njivu kao staništa živih bića. -Učenici će upoznati načine povezanosti biljaka i životinja. -Učenici će opisivanjem promjena moći uspostaviti vezu između žive i nežive prirode. -Učenici će moći uočiti promjene na živoj i neživoj prirodi. -Učenici će znati opisati život biljaka i životinja; za život biljaka i životinja je potrebna svjetlost, voda i toplina. -Učenici će shvatiti nastanak potomstva kod različitih životinjskih vrsta i razmnožavanje biljaka. -Učenici će znati razlike između biljaka i životinja. -Učenici će upoznati biljke i životinje iz okruženja. -Učenici će znati kako nastaju i rastu životinje. -Učenici će razlikovati životinje koje se hrane biljkama od životinja koje se hrane mesom. 	12

				<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će znati kako nastaju i rastu biljke. -Učenici će upoznati način ishrane životinja biljojeda, mesojeda i svaštojeda. -Učenici će shvatiti značenje pojma zdrava hrana. -Učenici će upoznati promjene u prirodi u različita godišnja doba. -Učenici će uočiti i shvatiti koristi i od biljaka i životinja. -Učenici će upoznati domaće životinje i njihove mladunce. -Učenici će upoznati divlje životinje i njihove mladunce. -Učenici će upoznati kućne ljubimce. 	
X	Zdrava okolina	<ul style="list-style-type: none"> -Uredimo školsku učionicu. -Čist zrak. -Boravak u prirodi. 	Čist zrak, otpad, smeće, recikliranje.	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će znati urediti školsku učionicu, naučit će kako učionicu održavati čistom i provjetrenom. -Učenici će znati čuvati okolinu. -Učenici će shvatiti značaj čistog zraka i boravka u prirodi za zdravlje čovjeka. 	4

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Škola: Prepričavati doživlje s ljetnog raspusta, razgovarati o novoj školskoj godini; Razgovarati o načinima učenja i izraditi slikovnicu o budućem zanimanju; Napraviti raspored rada i odmora učenika; Nacrtati školski pribor i razgovarati o načinu njegova održavanja; Napraviti plakat na kome će biti pravila ponašanja u školi; Kroz dramatizaciju upoznati se s kućnim redom; Napraviti maketu škole od praznih kutija i razgovarati o pojmovima razred i odjeljenje; U neposrednom susretu upoznati učenike s upravom škole i poslovima uprave; Organizovati akciju čišćenja i uređivanja školskog dvorišta te davati konkretna zaduženja za održavanje učionice.

Put od kuće do škole: Praktičan rad van škole; Zajedničko i pojedinačno kretanje ulicom, prelazak preko ulice; Prelazak ulice na znak zelenog svjetla i na znak policajca koji reguliše saobraćaj; Upoznati se sa signalima kojima vozači upozoravaju pješake; Crtati raskrsnice i put od kuće do škole; Modelirati saobraćajne znakove i postavljati na nacrtani put; Modelirati prijevozna sredstva od različitih materijala u učionici; Organizirati prikladne igre u učionici sa saobraćajnim sredstvima; Razgovarati o ponašanju u sredstvima prijevoza i iskustvima učenika sa putovanja.

Rad i zanimanja ljudi: Razgovarati o pojmu zanimanja kao i o različitim zanimanjima, a na osnovu ilustracija ili fotografija koje učenici prikupe; Pričati o zanimanjima roditelja učenika; Posjetiti bioskop, pozorište, muzej, poštu, vrtić, bolnicu, apoteku, policijsku i vatrogasnu stanicu i upoznati se sa ljudima koji tu rade; Razgovarati o ovim institucijama na osnovu ličnog iskustva učenika;

Organizovati jednodnevni izlet u prirodu s ciljem upoznavanja prirodnih ljepota toga dijela našeg zavičaja.

Moja porodica: Pričajući priče o različitim porodicama podstaći učenike da pričaju o svojoj porodici; Napraviti slikovnicu porodice; Opisivati i demonstrirati aktivnosti u porodici; Izraditi pano s kućanskim aparatima i namještajem, razgovarati o načinima rasporeda namještaja u pojedinim prostorijama, kao i o načinima rukovanja nekim aparatima i opasnostima od nepravilnog rukovanja tim aparatima.

Moje mjesto i okolina: Podsticati učenike na iskazivanje ličnih saznanja o svom mjestu; Prošetati nekom od ulica u kojoj stanuje jedan od učenika i utvrditi njegovu adresu; Od gline ili plastelina napraviti neki zanimljiv objekat koji se nalazi u mjestu; Prikupiti zanimljive slike gradova u našoj domovini i napraviti pano od tih slika; Uz slikovni prikaz razgovarati sa učenicima o značaju povezivanja ljudi u mjestu.

Praznici: Podsticati učenike na iskazivanje vlastitih utisaka o određenom prazniku; Podsticati učenike da iznose različita iskustva obilježavanja i slavljenja praznika; Bilježiti u kalendar značajne praznike; Razgovarati o vjerskim praznicima drugih naroda; Izraditi model zastavice naše zemlje.

Prošlost, sadašnjost, budućnost: Razgovarati o događajima iz života učenika; Prisjećati se značajnih događaja iz prošlosti; Sakupljati fotografije iz djetinstva; Izraditi trake vremena, historijski kalendar (kalendar prošlosti) ili kalendar života.

Živa bića, čovjek i priroda: Nacrtati ljudsko tijelo; Razgovarati o svakodnevnim tjelesnim aktivnostima koje učenici upražnjavaju; Igrati se ljekara; Izraditi plakat hrane; Izraditi jelovnike; Sastaviti odgovarajuću listu zdrave hrane; Postaviti i raspoređivati stol; Upraznjavati praktične aktivnosti učenika s ciljem osposobljavanja učenika za redovno održavanje lične higijene te higijene radnog i životnog prostora; Kreirati izbor prikladne odjeće i obuće i napraviti model; Igrati igru „Slušaj i pogodi ko te zove“; Razvrstavati otpatke u učionici na otpatke od papira, otpatke od plastike i ostale otpatke.

Biljke i životinje: Posjetiti neko od staništa i upoznati se sa živim bićima koja žive u tom staništu; Razgovarati o drugim staništima na osnovu slika; Izraditi pano raznih staništa; Prikupljati sitne insekte; Razgovarati o mijenjanju žive i nežive prirode; Posmatrati biljke i životinje da bi se uočila razlika između biljaka i životinja; Napraviti neke životinje od različitih materijala i razgovarati o tome kako one dolaze na svijet; Zasaditi sjemenku graha i posmatrati njen rast – učenici će zalijevati sjemenku i postaviti na osunčano mjesto; Razgovarati o načinu ishrane životinja; Posmatranjem prirode uočiti promjene u prirodi u različita godišnja doba; Prikupiti omote etiketa s različitim proizvodima biljnog i životinjskog porijekla i razgovarati o koristima od biljaka i životinja; Izraditi panoe domaćih životinja, divljih životinja i kućnih ljubimaca; Razgovarati o kućnim ljubimcima.

Zdrava okolina: Ukrasiti učionicu raznim ukrasima; Napraviti plakat od slika uredne i čiste prirode; Posmatrati plakat sa slikama posljedica zagađivanja okoline (televizijska emisija, film i sl.); Podsticati učenike na iznošenje vlastitih mišljenja i iskustava o čuvanju okoline; Fotoaparatom zabilježiti pozitivne i negativne primjere odnosa prema okolini u našem mjestu; Organizirati razne ekološke aktivnosti odjeljenja.

NAZIV PREDMETA: MOJA OKOLINA

RAZRED: TREĆI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Priroda i prirodni resursi	<ul style="list-style-type: none"> - Ljeto. - Životna zajednica biljaka i životinja (vrt, njiva, voćnjak, vinograd, livada i šuma). - Značaj biljaka za ishranu ljudi. - Zavisnost radova ljudi od vremenskih promjena u prirodi – jesen. - Životinje – domaće i divlje životinje i ptice. - Međusobna zavisnost biljnog i životinjskog svijeta. - Obradivo i neobradivo zemljište. - Ravnice i polja u zavičaju. - Poznate planine u zavičaju i šume u zavičaju. - Voda (voda u prirodi, tekuće i stajaće vode). 	<p>Ljeto, vrijeme, biljke, životinje, životne zajednice, vrt, voćnjak, vinograd, njiva, livada, šuma, ishrana, voće, povrće, žitarice, industrijsko bilje, ljekovito bilje, cvijeće, jesen, vrijeme, radovi ljudi, domaće životinje, divlje životinje, ptice, obradivo i neobradivo zemljište, ravnice, planine i vode.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će naučiti uočavati, pratiti, bilježiti, upoređivati i razlikovati vremenske pojave vezane za pojedina godišnja doba, te znati uočiti međusobnu zavisnost podneblja i životne zajednice u zavičajnom području. - Učenici će znati nabrojati tipične biljke i životinje u zavičaju, povezati vremenske promjene i njihov utjecaj na biljni i životinjski svijet i rad ljudi. - Učenici će naučiti o životnim zajednicama vrtu, njivi, voćnjaku, vinogradu, livadi i šumi i radovima tokom ljeta. - Učenici će steći osnovna znanja o domaćim životinjama – znati podjelu na krupne i sitne domaće životinje, kao i znanja o mladuncima domaćih životinja i njihovim karakteristikama. - Učenici će naučiti prepoznavati i imenovati divlje životinje i mladunčad divljih životinja te njihove karakteristike. - Učenici će znati razlikovati domaće od divljih životinja. - Učenici će steći osnovna znanja o pticama u zavičaju i njihovim karakteristikama. - Učenici će znati da biljke i životinje zajedno čine živi 	24

				<p>svijet.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Učenici će znati da ishrana ljudi i životinja ovise jedna o drugoj, te da biljni svijet ima važnu ulogu u ishrani ljudi i životinja. -Učenici će moći uspostavljati logičke zaključke u vezama između biljnog i životinjskog svijeta. -Učenici će prepoznavati i znati razlikovati plodno od neplodnog te obradivo od neobradivog zemljišta. -Učenici će steći osnovna znanja o utjecaju čovjeka na promjenu zemljišta – od neobradivog do obradivog zemljišta. -Učenici će znati imenovati ravnice, polja i planine u zavičaju. -Učenici će steći osnovna znanja o vrstama šuma i vrstama drveća – bjelogorično (listopadno) i crnogorično (zimzeleno). -Učenici će steći znanja o značaju i očuvanju šuma, o pošumljavanju, opasnostima od požara i iskorištavanju šuma. -Učenici će steći osnovna znanja o karakteristikama vode. -Učenici će znati razlikovati stajaće od tekućih voda. -Učenici će steći znanja o izvoru i toku rijeke, određivanju lijeve i desne obale te znati šta je ušće. -Učenici će znati kako se voda zagađuje i kako sačuvati vodu od zagađenja. 	
II	Vrijeme i prostor	<ul style="list-style-type: none"> - Orijentacija u prostoru; Glavne i sporedne strane svijeta, stajalište, vidik, vidikova linija. - Orijentacija u vremenu. - Godišnja doba – zima. - Praćenje vremenskih 	Orijentacija, glavne i sporedne strane svijeta, kompas, stajalište,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati odrediti glavne i sporedne strane svijeta i znati ih napisati skraćenicama. - Učenici će znati imenovati strane svijeta 	8

		promjena; Kalendar prirode.	vidik, vidikova linija, prošlost, sadašnjost, budućnost, sat, godišnja doba, zima, vremenske promjene, kiša, snijeg, rosa, mraz, malga, grād, termometar, meteorolog, kalendar prirode.	<p>na kojima sunce izlazi i zalazi i na taj način se orijentisati.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati orijentisati se u prirodi pomoću kompasa i elemenata iz prirode (panj, mahovina, Sjevernjača), vjerskih objekata (crkve i džamije) te globalja. - Učenici će steći znanja o stajalištu, vidiku i vidikovoj liniji. - Učenici će znati šta je prošlost, sadašnjost i budućnost, orijentisati se u vremenu, biti svjesni pojmova sat, dijelovi sata, dan, dijelovi dana, sedmice, dani u sedmici, mjeseci i godine. - Učenici će znati koristiti se satom i kalendarom. - Učenici će znati koristiti se kalendarom prirode, raspoznavati i pravilno koristiti simbole, samostalno voditi zidni kalendar prirode. - Učenici će znati kako nastaju kiša, snijeg, rosa, mraz, magla i grād. - Učenici će znati šta je termometar i kako se njime koristiti. 	
III	Geografska karta	<ul style="list-style-type: none"> - Izgled užeg i šireg zavičaja; Reljefna obilježja – izrada makete. - Umanjeno predstavljanje predmeta i udaljenosti – plan učionice. - Skica okoline škole. - Kako nastaje geografska karta i izgled geografske karte uže okoline. - Snalaženje na geografskoj karti. 	Reljef, maketa, model, umanjeno predstavljanje predmeta, razmjer, tlocrt, plan, skica, geografska karta.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će upoznati izgled i karakteristike zavičaja na modelu reljefa. - Učenici će biti osposobljeni da umanjeno predstavljaju predmete i udaljenosti te za izradu tlocrta predmeta. - Učenici će razumijeti omjer 1:10, znati izraditi plan učionice i znati se snalaziti na planu. - Učenici će steći osnovna znanja o izradi skice i znati uraditi skicu okoline škole. - Učenici će znati 	12

				<p>razlikovati značenje tonova boja na geografskoj karti.</p> <p>-Učenici će znati snalaziti se na karti, tj. znat će odrediti strane svijeta, pokazati na karti planine, ravnice, vode, naselja i saobraćajnice.</p> <p>-Učenici će znati služiti se različitim materijalima i tehnikama za izradu najjednostavnijih geografskih karata uže i šire okoline.</p>	
IV	Društvo	<ul style="list-style-type: none"> - Moja domovina Bosna i Hercegovina. - Prošlost, sadašnjost i budućnost. - Naselja u širem zavičaju. - Privreda u užem zavičaju – poljoprivreda. - Fabrike i rudnici. - Saobraćaj u širem zavičaju – učesnici u saobraćaju, saobraćajna povezanost; - Praznici – vjerski, državni i međunarodni. 	<p>Domovina, Bosna i Hercegovina, zastava, grb, himna, granice, susjedne države, sadašnjost, prošlost, budućnost, naselja, planinska i ravničarska naselja, kartografski znakovi, privreda, poljoprivreda, ratarstvo, industrijsko i krmno bilje, ljekovito bilje, povrtlarstvo, voćarstvo i vinogradarstvo, stočarstvo, peradarstvo, lov i ribolov, pčelarstvo, fabrike, rudnici, saobraćaj, drumski saobraćaj, željeznički saobraćaj, vodeni saobraćaj,</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će znati granice Bosne i Hercegovine i prepoznati državna obilježja Bosne i Hercegovine. -Učenici će znati razlikovati prošlost, sadašnjost i budućnost. Učenici će steći osnovna znanja o naseljima u užem i širem zavičaju i znati ih uočiti na geografskoj karti. -Učenici će upoznati tipove sela i život ljudi u gradu i na selu. -Učenici će moći razlikovati privredne objekte i imenovati ih. -Učenici će upoznati značajne privredne grane, uočiti i razumjeti vezu između pojedinih privrednih grana. -Učenici će poznavati grane poljoprivrede: ratarstvo, stočarstvo, povrtlarstvo, lov, ribolov, pčelarstvo, peradarstvo, voćarstvo i vinogradarstvo i njihov utjecaj na život ljudi. -Učenici će poznavati tvornice i rudnike. -Učenici će znati razlikovati vrste saobraćaja i saobraćajnih sredstava. -Učenici će znati 	16

			zračni saobraćaj i PTT saobraćaj, praznici.	razlikovati vrste saobraćajnica koje povezuju zavičaj s drugim mjestima te znati pokazati put ili prugu na karti. -Učenici će znati razlikovati vrste gradskog prijevoza, te pridržavati se saobraćajnih pravila i sigurno se kretati putem. -Učenici će znati nabrojati vrste praznika (državni, vjerski, školski) i razlikovati ih.	
V	Higijena	- Lična higijena i sredstva lične higijene. - Najčešće bolesti školske djece. - Higijena i kultura stanovanja.	Lična higijena, higijena odjeće i obuće, sredstva i pribor za ličnu higijenu, bolesti školske djece, kućni red.	- Učenici će steći znanja o jutarnjoj, dnevnoj, noćnoj i sedmičnoj higijeni. -Učenici će znati nabrojati i koristiti sredstva za održavanje lične higijene te shvatiti da nečistoća izaziva zarazne bolesti. -Učenici će znati koje su najčešće bolesti školske djece i kako se čuva zdravlje. -Učenici će znati održavati čistoću stambenog prostora i okoliša. -Učenici će poštovati kućni red.	3
VI	Zdravlje	- Zdravstvene ustanove. - Zdrava ishrana. - Duhan, alkohol i droga. - Zdrava okolina (zaštita i čuvanje okoline, otpad – kako otpad može biti koristan, postupanje sa otpadom u školi).	Zdravstvene ustanove, ambulanta, dom zdravlja, bolnica, hitna pomoć, stomatološka ambulanta, apoteka, zdrava hrana, duhan, alkohol, droga, zdrava okolina, koristi od otpada.	- Učenici će znati prepoznati i razlikovati zdravstvene ustanove (ambulanta, dom zdravlja, poliklinika, bolnica). -Učenici će shvatiti važnost redovnosti posjeta zdravstvenim ustanovama. -Učenici će steći znanja o hrani biljnog i životinjskog porijekla (raznovrsnost hrane). -Učenici će znati razlikovati zdravu od nezdrave hrane. -Učenici će znati da su duhan, alkohol i droga štetni za ljudsko zdravlje. -Učenici će znati čuvati	7

				okolinu. -Učenici će znati prepoznati znak za reciklažu na ambalaži. -Učenici će znati razvrstati otpad i odložiti ga na za to predviđeno mjesto.	
--	--	--	--	---	--

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Priroda i prirodni procesi: Posmatrati, pratiti i upoređivati vremenske pojave karakteristične za pojedina godišnja doba, razgovarati o radu ljudi u zavičaju tokom ljeta i jeseni, napraviti plakat kao malu turističku kartu (vodič) kroz zavičaj; U obližnjem vrtu (voćnjaku, vinogradu) pratiti promjene u biljnim i životinjskim zajednicama; Prikupljene podatke bilježiti u kalendar prirode; Sakupiti voće, povrće i žitarice i razgovarati o njihovom značaju za ishranu ljudi; Izraditi tematski plakat, otkriti i protumačiti razlike između listopadnog i zimzelenog drveća; Posjetiti farmu ili seosko domaćinstvo, izraditi pano domaćih i divljih životinja i ptica; Prikupljati razne vrste uzoraka zemlje i praviti zbirku; Posjetiti nalbližu livadu i šumu u zavičaju i posmatrati biljni i životinjski svijet ovih životnih zajednica; Posmatrati i uočavati karakteristike voda u zavičaju i njihovu ulogu u životu ljudi; Posmatrati slike i fotografije i razgovarati o onome što one prikazuju.

Vrijeme i prostor: Učenici će u školskom dvorištu posmatrati položaj sunca, prisjetiti se na kojoj strani sunce ujutro izlazi, a na kojoj strani uvečer sunce zalazi; Objasniti da se na temelju izlaska i zalaska sunca mogu odrediti dvije glavne strane svijeta – istok i zapad; Upoznati učenike s ostalim glavnim i sporednim stranama svijeta, te vježbati s učenicima orijentisanje prema Suncu i nekim znakovima na zemlji, zatim vježbati orijentisanje prema objektima u prirodi s određivanjem i promjenom stajališta, upoznati učenike s kompasom kao spravom koja olakšava snalaženje i vježbati takav način snalaženja, pokazati prirodne znakove za orijentaciju (godovi, mahovina) te odlaskom u prirodu otkriti te znakove, razgovarati o njima i vježbati orijentirati se prema njima; Orijetacija u vremenu – izrada sata od kartona, pisanje datuma, za dane u sedmici i mjesece u godini napraviti model voza gdje vagoni predstavljaju pojedine dane odnosno mjesece, izraditi kalendar prirode i bilježiti vremenske promjene pomoću simbola, te promjene na biljkama, životinjama i radovima ljudi za odgovarajuće godišnje doba.

Geografska karta: Izraditi reljef pomoću pijeska ili gline uz upotrebu boja i minijturnih modela; Izraditi plan učionice i organizirati vježbe u crtanju plana raznih prostorija u školi; Neposredno posmatrati i na osnovu neposrednog posmatranja izraditi skicu uže okoline grafičkim predstavljanjem u sveskama, koristeći se orijentacijom objekata prema stranama svijeta te mjereći rastojanje; Izraditi i vježbati orijentaciju na karti uže i šire okoline uz poznavanje kartografskih znakova.

Društvo: Izraditi državna obilježja – grb i zastavu; Prikupljati slike i tekstove koji govore o našoj domovini; Izraditi pano – prikupljati i obrađivati podatke i fotografije o događajima iz života učenika, te prikupljene fotografije poredati hronološkim redom i zalijepiti na vremensku lentu decenije; Naučiti razlikovati, prepoznati i upoređivati prošle i sadašnje događaje; Istraživati podatke o prošlosti svojih predaka, naučiti razlikovati pretke i potomke; Izraditi lentu vremena; Posjetiti grad / selo i razgovarati o geografskom položaju naselja, kao i o tome čime se bave ljudi u gradovima i ljudi na

selu; Pronaći naselja u zavičaju na geografskoj karti; Posjetom ili prikazom određenog filma te na osnovu slika upoznati značajne privredne grane; Organizirati razgovor i raspravu o vezama između prirodnih uvjeta zavičaja i zanimanja ljudi; Izraditi tematski plakat privrednih grana, izraditi plakat grana poljoprivrede, posjetiti fabriku ili pogledati film o nekoj fabrici i rudniku te razgovor o tome; Izraditi tematski plakat fabrike i rudnika; Posmatrati i razlikovati vrste saobraćaja, razgovarati o saobraćajnim pravilima; Organizirati vježbe sigurnog kretanja u saobraćaju te izraditi pano saobraćaja; Posjetiti autobusku ili željezničku stanicu; Na geografskoj karti zavičaja pronaći najznačajnije puteve koji povezuju zavičaj s drugim dijelovima Bosne i Hercegovine; Pisati kratke sastave i izraditi prigodne plakate koji će biti vezani za neke od praznika, razgovarati o iskustvima i utiscima učenika u vezi s praznicima; Izrađivati praznične čestitke.

Higijena: Učenici mogu donijeti pribor za ličnu higijenu i, u vezi s time, voditi razgovor o tome čemu služi svaki od donesenih elemenata iz pribora; Razgovarati sa učenicima, ali i izvoditi vježbe o pravilnoj upotrebi higijenskih sredstava te isticati potrebu održavanja lične higijene radi čuvanja svoga zdravlja i zdravlja drugih; Razgovarati sa učenicima o dječijim bolestima, te o ponašanju kod ljekara, a može se organizirati i zanimljiva igra posjete ljekaru ili, pak, pozvati ljekara da prisustvuje času, kako bi učenici neutralizirali strah od ljekara; Izraditi plakat o higijeni i kulturi stanovanja te na osnovu toga razgovarati sa učenicima o higijeni i kulturi stanovanja.

Zdravlje: Posjetiti najbližu zdravstvenu ustanovu u kojoj će se učenici upoznati s zdravstvenim osobljem; Nacrtati crteže s telefonskim brojem hitne pomoći; Organizirati igru kušanja zdrave hrane zavezanih očiju – učenici uzimaju raznu hranu i na osnovu okusa određuju o kojoj se vrsti hrane radi; Pripremiti slike svih grupa namirnica uključujući i manje zdravu hranu; Razdvojiti slike zdrave od manje zdrave hrane; Slike zdrave hrane razvrstati prema grupama (meso, mlijeko, voće, povrće, žitarice i jaja); Izraditi plakat o hrani koju učenici jedu; Razgovarati sa učenicima o prehranbenim navikama, dramatizirati ponašanja za stolom; Izraditi pano o duhanu, alkoholu i drogama i razgovarati o štetnosti istih po zdravlje pojedinca.

NAZIV PREDMETA: MOJA OKOLINA

RAZRED: ČETVRTI

BROJ SATI: SEDMIČNO 3, GODIŠNJE 105

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Prirodne pojave i procesi	<ul style="list-style-type: none"> - Priroda, prirodne pojave i procesi. - Klijanje i rastenje, disanje, kretanje i gibanje, gorenje, truhljenje, vrenje, hrđanje i opadanje lišća. - Kretanje – Zemlja kreće oko svoje ose i oko Sunca. - Električne pojave, magnetne pojave i svjetlosne pojave. 	Priroda, živa i neživa priroda, prirodna i vještačka tijela, klijanje i rastenje, kretanje i gibanje, gorenje, truhljenje, vrenje, hrđanje, opadanje lišća, Zemlja, Sunce, električne pojave, magnetne pojave, svjetlosne pojave.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će shvatiti značenje pojma priroda, razlikovati živu od nežive prirode, uočiti odnos između žive i nežive prirode i uslova života. - Učenici će znati prirodna i vještačka tijela. - Učenici će steći znanja o klijanju, rastanju, opadanju lišća, gorenju, disanju, hrđanju, truhljenju, vrenju, kretanju, gibanju. - Učenici će steći znanja o kretanju zemlje oko svoje ose – smjena dana i noći, kretanje Zemlje oko Sunca – smjena godišnjih doba. - Učenici će upoznati svjetlosne, električne, magnetne i druge pojave. - Učenici će imati izgrađenu svijest o prirodnim procesima. - Učenici će biti osposobljeni za izvođenje jednostavnih oglada. 	15
II	Uslovi za razvoj živih bića	- Međusobna povezanost živih bića i okoline.	Živa bića, biljke, životinje, ljudi.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će steći znanje o međusobnoj povezanosti biljaka i životinja u životnim zajednicama. - Učenici će se upoznati sa ishranom biljaka i životinja i utjecajem čovjeka na razvoj živih organizama. - Učenici će moći uočiti ulogu čovjeka u stvaranju povoljnih uslova za život živih bića. - Učenici će moći razlikovati povoljne od nepovoljnih uslova za razvoj živih organizama. 	2

III	Živa bića u godišnjim i vremenskim promjenama	<ul style="list-style-type: none"> - Jesen (vremenske promjene, biljke, životinje, ljudi). - Zima (vremenske promjene, biljke, životinje, ljudi). - Proljeće (vremenske promjene, biljke, životinje, ljudi). - Ljeto (vremenske promjene, biljke, životinje, ljudi). 	Godišnja doba, jesen, zima, proljeće, ljeto, vremenske promjene.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će moći uočiti promjene na živim bićima u različita godišnja doba. - Učenici će moći prepoznati godišnja doba na osnovu vremenskih prilika. - Učenici će moći uočiti promjene na biljkama i životinjama u jesen. - Učenici će se upoznati sa radovima ljudi u jesen. - Učenici će moći uočiti promjene na biljkama i životinjama zimi. - Učenici će se upoznati sa radovima ljudi zimi. - Učenici će moći uočiti promjene na biljkama i životinjama u proljeće. - Učenici će se upoznati sa radovima ljudi u proljeće. - Učenici će moći uočiti promjena na biljkama i životinjama ljeti. - Učenici će se upoznati sa radovima ljudi ljeti. 	8
IV	Sunčeva svjetlost, voda i vazduh kao uslovi života; Atmosferske padavine	<ul style="list-style-type: none"> - Sunce, voda, vazduh, svjetlost, toplota. - Kretanje vazduha. - Atmosferske padavine. - Tijela se mijenjaju zagrijavanjem. 	Sunce, voda, vazduh, svjetlost, toplota, zagrijavanje tijela.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će se upoznati s karakteristikama zvijezde Sunce i značajem Sunca za razvoj života na Zemlji. - Učenici će moći uočiti povezanost Sunca i života na Zemlji i znati se zaštititi od štetnog djelovanja Sunca. - Učenici će se upoznati s osnovnim svojstvima vode. - Učenici će shvatiti način kruženja vode u prirodi. - Učenici će shvatiti utjecaj čovjeka na čuvanje i potrošnju vode. - Učenici će upoznati svojstva zraka. - Učenici će shvatiti važnost zraka za život. - Učenici će shvatiti važnost zaštite zraka od zagađivanja. - Učenici će znati izmjeriti temperaturu pomoću 	8

				<p>termometra.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Učenici će znati izvesti jednostavne oglede koji pokazuju uzajamnu zavisnost biljnog i životinjskog svijeta od sunčeve svjetlosti, vode i vazduha. -Učenici će shvatiti da bez vode, sunčeve svjetlosti i vazduha nema života na Zemlji. -Učenici će steći osnovna znanja o nastanku vjetra, karakteristikama i vrstama vjetra. -Učenici će znati imenovati vjetrove prema vrsti i brzini. -Učenici će znati da materije zagrijavanjem mijenjaju svojstva. -Učenici će biti sposobni za samostalno posmatranja i izvođenje zaključaka. -Učenici će steći osnovna znanja o atmosferskim padavinama, izgledu, nastanku, ponašanju ljudi i životinja te zaštititi od atmosferskih padavina. 	
V	Biljka; Dijelovi biljke, uloga	<ul style="list-style-type: none"> - Biljke. - Građa biljke. 	Biljke, građa biljaka, vrste biljaka, zeljaste i drvenaste biljke.	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će steći znanja o vrstama biljaka (raznovrsnosti biljaka). -Učenici će se upoznati s osnovnim dijelovima biljke, a na osnovu primjera jedne stabljike. -Učenici će poznavati građu stabljike. -Učenici će razlikovati zeljaste i drvenaste stabljike. 	6
VI	Čovjek kao prirodno i društveno biće	<ul style="list-style-type: none"> - Prirodno, misaono i društveno biće. - Čovjekov organizam. 	Čovjek, biološko (prirodno), društveno (socijalno) i misaono biće, čovjekov organizam, organi, sistem	<ul style="list-style-type: none"> -Učenici će steći osnovna znanja o odlikama čovjeka (uspravan hod, mišljenje, govor, društvenost), te sličnostima i razlikama između žene i muškarca. -Učenici će shvatiti povezanost bioloških 	4

			organa.	<p>potreba čovjeka s njegovim misaonim i društvenim potrebama.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će shvatiti da je čovjek i biološko i društveno biće. - Učenici će znati šta su organi i organizam. - Učenici će znati imenovati sisteme organa i znati njihovu funkciju. 	
VII	Prošlost, sadašnjost, budućnost zavičaja	- Prošlost, sadašnjost i budućnost.	Prošlost, sadašnjost, budućnost.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će steći znanje o prošlosti i sadašnjosti zavičaja, o spomenicima, građevinama te pisanim spomenicima kao svjedocima prošlosti. - Učenici će biti sposobni da opišu prošlost zavičaja i da prošlost zavičaja prepoznaju na slikama, fotografijama i ilustracijama. - Učenici će upoznati značenje pojmova desetljeće, stoljeće i milenij. 	2
VIII	Obilježja zavičaja	<ul style="list-style-type: none"> - Ravničarski i brežuljkasti krajevi. - Planinski krajevi. 	Reljef zavičaja, uzvišenja, ravnice i udubljenja.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će upoznati obilježja zavičaja; Konfiguraciju terena i položaj. - Učenici će znati šta je ravnica, uzvišenje i udubljenje. 	4
IX	Mjerenje vremena satom	- Dan i sat.	Mjerenje vremena, satovi.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će steći znanja o načinima mjerenja vremena. - Učenici će znati kako mjeriti vrijeme satom. - Učenici će biti osposobljeni za očitavanje vremena na satu. 	2
X	Orijentacija na geografskoj karti – pronalaženje značajnijih geografskih obilježja	- Geografska karta i tumačenje znakova na geografskoj karti.	Geografska karta, strane svijeta, kartografski znaci.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će steći osnovna znanja o geografskoj karti i snalaženju na različitim vrstama geografskih karata. - Učenici će znati prepoznati značajna geografskih obilježja na osnovu boje, linije i kartografskih znakova. - Učenici će znati tumačiti znakove na geografskoj karti. 	4

XI	Kulturne, javne i prosvjetne ustanove u mome mjestu	<ul style="list-style-type: none"> - Kulturne ustanove. - Prosvjetne ustanove. - Javne ustanove. 	Kulturne ustanove, kino, pozorište, prosvjetne ustanove, javne ustanove, pošta, banka.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati imenovati kulturne, prosvjetne i javne ustanove te shvatiti njihov značaj za život čovjeka. - Učenici će biti osposobljeni za prepoznavanje kulturnih, javnih i prosvjetnih ustanova. - Učenici će znati pravila ponašanja u ovim ustanovama. - Učenici će shvatiti funkciju ovih ustanova. 	4
XII	Širi zavičaj – kanton	<ul style="list-style-type: none"> - Kantoni. - Saobraćaj u kantonu. - Poljoprivreda kantona. - Industrija i rudarstvo kantona. 	Kantoni, saobraćaj u kantonima, kopneni saobraćaj, vodeni saobraćaj, zračni saobraćaj, poštansko-telefonsko-telegrafski saobraćaj, saobraćajni znakovi, poljoprivreda i njene grane.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će steći osnovna znanja o širem zavičaju – kantonu, o geografskim i drugim obilježjima kantona. - Učenici će znati imenovati ostale kantone u Federaciji Bosne i Hercegovine i pronaći ih na geografskoj karti. - Učenici će steći znanja o razvijenosti saobraćaja. - Učenici će znati pokazati značajne saobraćajnice kopnenog i željezničkog saobraćaja. - Učenici će upoznati aerodrome i njihovu funkciju u zračnom saobraćaju. - Učenici će shvatiti značaj saobraćane povezanosti za razvoj zavičaja – kantona. - Učenici će steći osnovna znanja o poljoprivredi i razvijenosti poljoprivrede. - Učenici će steći osnovna znanja o rudarstvu, industriji i turizmu i njihovom značaju za razvoj. 	10
XIII	Uzajamni odnos privrede i	<ul style="list-style-type: none"> - Ravničarski kraj. - Brežuljkasti kraj. - Brdsko-planinski kraj. 	Ravičarski kraj, brežuljkasti	- Učenici će znati geografski položaj zavičaja i poznavati	6

	obilježja zavičaja	- Primorski kraj.	kraj, brdsko-planinski, primorski kraj.	njegova prirodna bogatstva. -Učenici će imati sposobnost prepoznavanja privrednih obilježja i znat će kreirati uzajamne veze geografskih obilježja i privrede u zavičaju.	
XIV	Prirodno-geografske odlike Bosne i Hercegovine	- Ravnice. - Riječne doline. - Polja. - Planine.	Ravnice, Posavina, riječne doline, Neretva, polja, kraška polja, planine.	-Učenici će steći osnovna znanja o prirodno-geografskim odlikama Bosne i Hercegovine (reljefu, planinama, ravnicama, poljima, riječnim dolinama). -Učenici će steći sposobnosti prepoznavanja geografskih odlika na geografskoj karti te prepoznavanja osnovnih kartografskih znakova. -Učenici će shvatiti veze između geografskog položaja i razvoja privrede u pojedinim područjima.	8
XV	Odjeća i obuća	- Odjeća. - Obuća.	Odjeća, obuća, čišćenje odjeće i obuće.	-Učenici će steći znanja o odjeći i obući kao dijelovima kulture i tradicije i osnovnim ljudskim potrebama. -Učenici će znati koristiti odjeću i obuću u različita godišnja doba. -Učenici će biti osposobljeni za održavanje osnovne higijene svoje odjeće i obuće. -Učenici će biti osposobljeni za samostalno obuvanje i oblačenje te čuvanje odjeće i obuće.	2
XVI	Odmor i rekreacija kao higijenske navike	- Odmor. - Rekreacija.	Zdravlje, zdrav san, sport, čitanje knjiga, muzika, televizija, odmor u	-Učenici će steći osnovna znanja o odmoru i rekreaciji. -Učenici će shvatiti da su odmor i rekreacija osnovne ljudske potrebe koje utječu na zdravlje, radne	4

			prirodi.	aktivnosti imentalne aktivnosti ljudi; Shvatiti će važnost održavanja lične higijene i higijene prostora kao preduslova za odmor i rekreaciju.	
XVII	Uzročnici bolesti – neprijatelji zdravlja	<ul style="list-style-type: none"> - Uzročnici bolesti. - Bolje spriječiti nego liječiti. 	Uzročnici bolesti, bakterije, virusi, lična higijena, higijena odjeće i obuće.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati šta su virusi i bakterije. - Učenici će upoznati najčešće zarazne bolesti. - Učenici će se znati zaštititi od zaraznih bolesti. - Učenici će upoznati preventivne načine djelovanja za sprečavanje zaraznih bolesti. - Učenici će se upoznati sa lijekovima i načinima pravilne upotrebe lijekova. 	4
XVIII	Kultura življenja	<ul style="list-style-type: none"> - Kultura stanovanja. - Kultura ishrane. - Kultura odijevanja. 	Kultura stanovanja, kultura ishrane, kultura odijevanja.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će steći znanja o osnovnoj kulturi stanovanja i življenja, ishrani, odijevanju, obuvanju. - Učenici će steći s posobnost pridržavanja osnovnih pravila kućnog reda, kulture stanovanja i življenja. 	6
XIX	Zagađensot tla, vode i zraka	<ul style="list-style-type: none"> - Zagađivači zraka. - Zagađivači vode. - Ekologija. 	Zagađenje životne sredine, zagađenje zraka, zagađenje vode, fabrike, automobili, kućni otpad, ekologija.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će upoznati zagađivače zraka, vode i tla. - Učenici će shvatiti da su čovjek i njegovo djelovanje najveći uzročnici zagađivanja zemljišta, vode i zraka. - Učenici će moći razlikovati zagađeno od nezagađenog zemljišta, zagađenu od nezagađene vode i zagađeni od nezagađenog zraka. - Učenici će se upoznati sa značenjem pojma ekologija; - Učenici će shvatiti značaj čiste okoline za zdravlje ljudi. 	6

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Prirodne pojave i procesi: Razgovarati o živoj i neživoj prirodi i na osnovu odlika živih bića uočiti razlike između žive i nežive prirode; Izvoditi jednostavnije ogledе s grahom kako bi se uočili procesi

klijanja i rasteња s kojima se dokazuje važnost uvjeta za život bića; Organizirati posmatranje u prirodi; Podsticati učenike na uočavanje i razlikovanje žive i nežive prirode.

Uvjeti za razvoj živih bića: Razgovarati o povezanosti živih bića i okoline na osnovu prikazane slike; Posmatrati slike nekih biljaka i životinja s ciljem uočavanja njihovog njegoavanja.

Živa bića u godišnjim i vremenskim promjenama: Posmatrati slike jeseni ili izaći s učenicima u prirodu s ciljem uočavanja promjena u vremenu te promjena na biljkama i životinjama u jesen; Razgovarati sa učenicima o radovima ljudi u jesen; Posmatrati prirodu zimi i razgovarati o promjenama u prirodi; Razgovarati o zimskim radostima kroz iskustva učenika; Posjetiti park ili livadu s ciljem uočavanja proljetnih vjesnika i vremenskih promjena; Izraditi pano o proljeću; Razgovarati o ljetnim radostima i svime onim što ljeto donosi; Razgovarati o iskustvima učenika vezanim za boravak na moru.

Sunčeva svjetlost, voda i vazduh kao uvjeti života, atmosferske padavine: Razgovarati sa učenicima o suncu i njegovom značaju za život na Zemlji; Upoređivati rast biljaka na svjetlu i u tami; Izraditi plakat s temom *Sunce izvor života*; Izvođenjem ogleda prikazati kruženje vode u prirodi (zagrijavanje vode, uočavanje kapljica na foliji iznad vode); Organizirati igre asocijacija na pojam zrak i razgovarati o potrebi čistog zraka za očuvanje života na Zemlji; Posmatrati vjetrenjače i brodove kako bi se uočila snaga vjetrova, ali i opasnosti od vjetrova; Izvesti oglede s nekim dostupnim predmetima kako bi učenici uočili da se tijela pod utjecajem toplote šire, tj. tope; Na osnovu slike kruženja vode u prirodi objasniti atmosferske padavine.

Biljka; Dijelovi biljke, uloga: Uporediti fotografije drvenastih i zeljastih biljaka kako bi učenici uočili stablo; Opisati izgled drvenastog stabla koje je prerezano motornom pilom kako bi se uočili godovi; Prikupiti neke zeljaste biljke i ispresovati ih.

Čovjek kao prirodno i društveno biće: Sprovoditi metodu razgovor–demonstracija–slika čovjeka u različitim životnim situacijama kako bi učenici shvatili čovjeka kao prirodno, misaono i društveno biće; Razgovarati o organima na osnovu plakata.

Prošlost, sadašnjost i budućnost zavičaja: Obići značajne spomenike kulture, značajne građevine, muzeje i institucije; Prikupljati građu o prošlosti zavičaja; Izraditi lentu vremena.

Obilježja zavičaja: Razgovarati o izgledu zavičaja i posmatrati geografske karte zavičaja kako bi se uočio reljef zavičaja.

Mjerenje vremena satom: Prikupljati različite slike i modele satova; Izraditi modele satova i vježbati s učenicima očitavanje vremena.

Orijentacija na geografskoj karti – pronalaženje značajnih geografskih obilježja“: Nacrtati kartografske znakove; Vježbati snalaženje na geografskoj karti.

Kulturne, javne i prosvjetne ustanove u mome mjestu: Posjetiti neke od kulturnih, javnih ili prosvjetnih ustanova u mjestu; Na osnovu slika i ličnog iskustva učenika razgovarati o ovim ustanovama, njihovoj funkciji i značaju za život ljudi.

Širi zavičaj – kanton: Upoznati se putem geografske karte s kantom u kome žive učenici kao i sa ostalim kantonima; Oragnizirati posjete raznim mjestima u kantonu; Posmatrati geografske karte i otkrivati važnije puteve i željezničke pruge; Razgovarati sa učenicima o poljoprivredi na osnovu raznih slika; Razgovarati o industriji i turizmu u kantonu; Običi značajnije privredne kapaciteta, a tokom posjete posmatrati, bilježiti i interpretirati sve ono što će učenici vidjeti te razgovarati o tome.

Uzajamni odnos privrede i obilježja zavičaja: Upoznati se sa geografskim položajem zavičaja na osnovu slika zavičaja; Razgovarati o geografskom položaju zavičaja kao preduslovu za razvoj poljoprivrede, industrije i turizma; Izraditi tematski pano.

Prirodno-geografske odlike Bosne i Hercegovine: Prikupljati materijale o Bosni i Hercegovini, njenim ravninama, rijekama, poljima i planinama; Izrađivati tematske panoe.

Odjeća i obuća: Vježbati oblačenje i svlačenje odjeće i obuće kao i pravilno slaganje odjeće i obuće; Razgovarati o načinima proizvodnje odjeće i obuće, mogućnostima prikupljanja odjeće i obuće za humanitarne svrhe i organizacije.

Odmor i rekreacija kao higijenske navike: Razgovarati o dnevnim aktivnostima učenika i njihovom odmoru, s ciljem razumijevanja odmora i rekreacije te njihovom značaju za zdravlje; Organizirati boravak u prirodi.

Uzročnici bolesti – neprijatelji zdravlja: Posjetiti neku od zdravstvenih ustanova i razgovarati sa ljekarom o uzročnicima bolesti i načinima liječenja istih; Razgovarati sa učenicima o njihovim iskustvima vezanim za neke dječije bolesti i načinima na koje su se liječili.

Kultura življenja: Prikupljati materijale o kulturi življenja; Razgovarati o načinima održavanja stana, kulturi ishrane, odijevanja i obuvanja.

Zagađenost tla, vode i zraka: Provoditi akcije čišćenja školskog dvorišta; Razgovarati o zagađivačima i načinima sprečavanja zagađivanja okoline.

6. MUZIČKA KULTURA

6.1. DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA

Muzika je značajan dio ljudske kulture, te kao takva mora imati svoje mjesto u općem odgoju i obrazovanju učenika. Psihički život i opći razvoj učenika, kao i neposredno životno iskustvo, potvrđuju da učenici iz radoznalosti i razvojnih i kreativnih potreba vole muziku i žele se njome baviti i tako odrastati i jačati svoje samopuzdanje, sigurnost i kreativne potencijale. Zato nastava muzike treba da upozna učenike s ljepotom muzičkog i melodijskog izraza i s bogatstvom muzičke baštine da bi oni, nakon završetka osnovnoškolskog obrazovanja, bili aktivni korisnici muzičke kulture i stvaralaštva. Muzika kao umjetnost razvija pozitivna osjećanja, osjećaj za ritam i stvaralaštvo, a uz to opušta i razvija mogućnosti za kreativno bavljenje ovim aktivnostima u slobodnom vremenu.

Program nastave predmeta Muzička kultura je dosta otvoren i prilagodljiv učeničkim mogućnostima, razvojnim i kreativnim potrebama. To znači da ovaj nastavni i pedagoški rad daje slobodu i mogućnost nastavniku da uz obavezne sadržaje samostalno organizira dobar dio kreativne nastave, uzimajući u obzir individualne razvojne mogućnosti i želje učenika. Akcenat se stavlja na razvojni i kulturološki aspekt muzike, koji ima za cilj da motivira i podstiče razvojno-kreativne potencijale ličnosti učenika i da ih osposobljava da prepoznaju sebe u određenim muzičkim i kreativnim sadržajima i aktivnostima.

Programski sadržaji nastave Muzičke kulture razvrstani su u sljedeće cjeline:

1. Pjevanje i sviranje (za svaki razred naveden je obavezni broj pjesama koje je potrebno naučiti pjevati po sluhu, a koje će nastavnik odabrati iz šireg izbora);
2. Muzičke igre (za svaki razred naveden je obavezni broj muzičkih igara koje je potrebno naučiti tako da uključuju pokret i ritam, a koje će nastavnik odabrati iz šireg izbora);
3. Brojalice (za svaki razred obavezno je naučiti određeni broj brojalica koje se izvode govorom vlastitog tijela – pljeskanjem ili dodiranjem rukama ili topotom nogama);
4. Slušanje muzike (za svaki razred određen je broj obaveznih kompozicija koje treba upoznati slušanjem muzike putem audiovizuelnih aparata, a koje će nastavnik odabrati iz šireg izbora);
5. Dječije stvaralaštvo – elementi muzičke kreativnosti (uz korištenja Orffovog dječijeg instrumentarija i priručnih instrumenata, uputiti djecu na praćenje pjevanja, improvizaciju te učešće u muzičkim igrama i dramatizacijama, izmišljanje melodije na zadani tekst, improvizacija pokreta u ritmu, plesna improvizacija i slično).

Nastavu muzičke kulture od prvog do petog razreda izvode nastavnici razredne nastave.

Poseban je zadatak nastavnika da prepozna i identificira nadarene učenike u pjevanju, igranju, sviranju ili elementima muzičke kreativnosti i da uz podršku roditelja tu djecu uključi u muzičke, folklorne ili baletne sekcije u školi ili lokalnoj zajednici ili, pak, u osnovnu muzičku školu, kako bi ti učenici razvijali svoje afirmacijske i muzičko-kreativne sposobnosti.

6.2. CILJEVI NASTAVE

Ciljevi nastave muzike u osnovnoj školi su:

- Uvođenje učenika u muzičku kulturu;
- Upoznavanje osnovnih elemenata muzičkog izražavanja i jezika;
- Razvijanje muzičke kreativnosti;
- Razvijanje i njegovanje opće vrijednosti zajedništva i saradnje;
- Razvijanje osjećaja za lijepo;
- Razvijanje osjećaja za poštivanje različitosti;
- Razvijanje osjećaja pripadnosti zavičaju i domovini Bosni i Hercegovini;
- Podsticanje izražavanja emocija i estetskog ukusa;
- Razvijanje mogućnosti za razlikovanje „trendovske muzike“ od trajno vrijednih klasičnih djela domaćih ili stranih muzičkih umjetnika i velikana;
- Razvijanje i jačanje samopuzdanja, opuštenosti, zdravog psihičkog i fizičkog razvoja.

Generalno gledano, cilj nastave predmeta Muzička kultura je razvijanje ljubavi i interesovanja kod učenika za muziku i muzičko stvaralaštvo, a kako bi učenici stekli pozitivne i kritički jasne stavove o muzičkim djelima i muzičkim vrijednostima i kako bi se pedagoškim radom kod učenika razvijala muzikalnost i dječija kreativnost što bi, u obrazovnim ishodima, doprinosilo tome da učenici kritički tretiraju i razlikuju muzička djela po određenim muzičkim i estetskim vrijednostima.

6.3. ZADACI NASTAVE

Učenike treba da se upozna sa (metodički vođenim slušanjem) različitim muzičkim djelima; Upoznati učenike sa osnovnim elementima muzičkog jezika; Podsticati ih na samostalnu muzičku ili folklornu aktivnost (pjevanje, sviranje, igranje u folkloru, ritmičkoj ili baletskoj aktivnosti); Razvijati kod učenika muzički ukus i muzičke vrijednosti upoznavanjem konkretnih muzičkih djela, raditi na sadržajnoj, estetskoj i umjetničkoj analizi primjerenoj uzrastu učenika.

Osnovno je kod učenika kroz nastavu muzike utjecati na razvoj njihovih muzičkih znanja i na razumijevanje onog što se sluša, igra, pjeva ili stvara. Svi navedeni programski sadržaji treba da pozitivno utječu na dječija osjećanja, tako da učenici zavole muziku i muzičko stvaralaštvo, te da se kroz muziku ili druge muzičke aktivnosti opuštaju i raduju i da tako sretnije i zdravije odrastaju. Sve će to pozitivno utjecati na njihove stavove, vrijednosti i općenito na njihov stil života i razvoja.

- Učenici će kroz različite programske sadržaje iz predmeta Muzička kultura i aktivnosti kroz nastavu i vannastavne aktivnosti usvajati i razvijati:
- *Muzička znanja* koja će biti primjerena njihovim razvojnim potrebama i mogućnostima, a koja će biti u službi njihovog razvoja;
- *Vještine i muzičke sposobnosti* kako bi mogli jačati samopuzdanje i graditi pozitivniju sliku o sebi i svojim sposobnostima;
- *Pozitivne stavove i vrijednosti* o muzičkim djelima i muzici kao umjetnosti koja ima značajnu ulogu u svakodnevnom životu;

- *Kreativne sposobnosti, sposobnosti inventivnosti i muzičko-scenskog stvaralaštva, što je posebno značajan zadatak nastavnog rada u muzičkoj kulturi i vannastavnim aktivnostima. U tim aktivnostima učenici će moći izražavati svoju talentiranost za određeno područje muzičkog rada i djelovanja (pjevanja, sviranja, ritmike, baleta i muzičko-scenskog stvaralaštva).*

NAZIV PREDMETA: MUZIČKA KULTURA

RAZRED: PRVI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 68

red. br.	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Pjevanje i sviranje	<p>Pjesme:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Šta se u vrtiću radi</i> (P. Kanižaj); 2. <i>Kad si sretan</i> (pjesma iz Švedske); 3. <i>Satić kuca tika-taka</i> (Zlatko Špoljar); 4. <i>Moja zemlja BiH</i> (Suad Arnautović); 5. <i>Rođendanska pjesma</i> (Iz zbirke <i>Zapjevajmo, zaigrajmo</i>); 6. <i>Zavičaju moj</i> (M. Milić); 7. <i>Snivaj, spavaj</i> (F. Shubert); 8. <i>Lete, lete laste</i> (Julio Marić / Nasiha K. Hadžić); 9. <i>Šaputanje</i> (N. Hercigonja); 10. <i>Djeca rastu</i> (Asim Horozović); 11. <i>Đak veseljak</i> (Refik Hodžić); 12. <i>Dom</i> (J. Gotovac); 13. <i>Mali đaćki valcer</i> (N. Hercigonja); 14. <i>Najljepša mama na svijetu</i> (hor „Kolibri“); 15. <i>Djeca su vojska najjača</i> (E. Arnautalić); 16. <i>Ide, ide patak</i> (J. Bitenc); 17. <i>Maca prede</i>; 18. <i>Proljeće</i> (V. Astardžijeva); 19. <i>Majka uz kolijevku</i> (J. Gotovac); 20. <i>Hej potoče</i> (A. Stanković); 21. <i>Jesen</i> (M. Meršnik); 22. <i>Veseljak</i> (Z. Špoljar); 23. <i>Kiša pada trava raste</i>; 24. <i>Razgranala grana jorgovana</i>; 25. <i>Školsko zvono</i> (D. Barsak); 26. <i>Prvačić</i> (M. Avdagić – Kike Budalike); 27. <i>Kišobran za dvoje</i>; 28. <i>Čisto dijete</i>; 	<p>Solista, hor / zbor, brzina, štapići, trokutić, zvečka, refren, metalofon, glasnoća, orkestar, ritam, valcer, praporci, strofe, melodija, aranžman, truba, dječija pjesma (umjetnička, narodna), solo pjevač, grupno pjevanje – muziciranje, horsko pjevanje, muzička pratnja i muzička igra.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će pjevati i prepoznavati ranije pjesmice na osnovu melodije. - Učenici će usklađivati svoje pjevanje sa dječijim horom. - Učenici će vježbati glas u skladu sa instrukcijama nastavnika. - Učenici će znati kada da traže pomoć. - Učenici prepoznaju Orffove instrumente i kombinuju ih sa priručnim. - Učenici će moći samostalno svirati na dječijem instrumentariju bez pomoći nastavnika. 	20

		<p>29. <i>Braću ne donose rode</i> (A. Korać i Lj. Ršumović);</p> <p>30. <i>Dok mjesec sja</i> (J. B. Lili);</p> <p>31. <i>Pastirče</i>;</p> <p>32. <i>Na krilima vjetra</i> (Suad Arnautović);</p> <p>33. <i>Semafor</i> (Asim Horozić);</p> <p>34. <i>Carstvo i drugarstvo</i> (Branko Milićević);</p> <p>35. <i>Višnjičica rod rodila</i>.</p> <p>Obaveznih je 15 pjesama!</p>			
II	Muzičke igre	<p>Izbor:</p> <p>1. <i>Hoki Poki</i>;</p> <p>2. <i>Ovako se ruke miju</i>;</p> <p>3. <i>U šumici zeko</i>;</p> <p>4. <i>Zeko pleše</i>;</p> <p>5. <i>Pačiji ples</i>;</p> <p>6. <i>Igraju se vrapci</i>;</p> <p>7. <i>Koka i pilići</i>;</p> <p>8. <i>Mali kauboj</i> (Refik Hodžić);</p> <p>9. <i>Djeca i zečiči</i>;</p> <p>10. <i>Žabe i roda</i>;</p> <p>11. <i>Klackalica</i> (grčka dječija igra);</p> <p>12. <i>Kulina Bana vojska je</i> (narodna);</p> <p>13. <i>Berem, berem grožđe</i>;</p> <p>14. <i>Ringeraja</i>;</p> <p>15. <i>Strina rodo</i>;</p> <p>16. <i>Zlokotlokrp</i> (D. Radović);</p> <p>17. <i>Dječija narodna kola BiH</i>;</p> <p>18. <i>Pilići</i>;</p> <p>19. <i>Glava, ramena, stomak, koljena</i> (hor „Melodium“);</p> <p>Obaveznih je 10 muzičkih igara!</p>	Pokret, zvuk, igra, sklad pokret, ritam i muzika.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će povezivati ritam pjesme sa pokretima, pratiti datu koreografiju. - Učenici samostalno pjevaju i igraju. - Učenici će predlagat nove pokrete u muzičkim igrama - Učenici će prepoznati narodne igre i učestvuju u njima. 	12
III	Brojalice	<p>1. <i>Tužibaba reza</i>;</p> <p>2. <i>Pusti pužu rogove</i>;</p> <p>3. <i>Voli da se mazi</i>;</p> <p>4. <i>Zeleni se tratina</i>;</p> <p>5. <i>Padaj, padaj sn'ježe</i>;</p> <p>6. <i>Pliva patka preko Save</i>;</p> <p>7. <i>Golub s krova guče</i>;</p> <p>8. <i>Eci, peci, pec</i>;</p> <p>9. <i>Od koga si ti</i>;</p> <p>10. <i>Lastavice gdje si bila?</i>;</p> <p>11. <i>Guče siva grlica</i>;</p> <p>12. <i>Jedna vrana gakala</i>;</p> <p>13. <i>Žari, žari, žar</i>;</p> <p>14. <i>Kiša pala na travicu</i>;</p>	Brojalice, ritam, mjera	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ponavljati i izvoditi brojalice. - Učenici će pratiti i izvoditi pokrete u mjeri i ritmu (dugi i kratki slogovi). - Učenici će pratiti i izvoditi ritam na ritmičkim instrumentima, po uzoru. - Učenici će znati pravilno koračati u ritmu. - Učenici će pamtiti i donositi u razred nove brojalice za zajedničku igru. - Učenici će se igrati 	16

		<p>15. <i>En, ten, tini</i>; 16. <i>Jedan, dva, tri</i>; 17. <i>Tara, tara, tačke</i>; 18. <i>Pusti pužu rogove</i>; 19. <i>Tri</i>; 20. <i>Žari, žari, žar</i>; 21. <i>Lastavice, gdje si bila?</i>; 22. <i>Pis, maco, pis</i>; 23. <i>Igra kolo naokolo</i> (Sedmica); 24. <i>Leptiriću šareniću</i>;</p> <p>Obavezno je naučiti 14 brojlica!</p>		brojalicama i kombinovati ih.	
IV	Slušanje muzike	<p>Kompozicije:</p> <p>1. <i>Uspavanka</i> (F. Schubert); 2. <i>Medo pleše</i> (tamburaši – B. Krnic); 3. <i>Uspavanka</i> (W. A. Mozart); 4. <i>Labud</i> (Camille Saint Saens); 5. <i>Djeca su ukras svijeta</i> (M. Subota); 6. <i>Ah, što volim</i> (J. S. Bach); 7. <i>Zemljo moja</i> (Kemal Monteno); 8. <i>Uspavanka</i> (J. Brahms); 9. <i>Sarajevo, ljubavi moja</i> (K. Monteno); 10. <i>Za Elizu</i> (L. W. Beethoven); 11. <i>Sanjarenje</i> (R. Schumann); 12. <i>Bumbarov let</i> (N. R. Korsakov); 13. <i>Valcer cvijeća</i> (P. I. Čajkovski); 14. <i>Uvijek nek bude sunce</i> (A. Ostrovski); 15. <i>Kad bi svi ljudi na svijetu</i> (A. Dedić); 16. <i>Ples pilića u ljuskama</i> (M. P. Musorgski); 17. Tradicionalne pjesme naroda BiH; 18. <i>Aska i vuk</i> (odlomci iz opere, Asim Horozić); 19. <i>Arija iz svite br. 3</i> (J. S. Bach); 20. <i>Duet mačaka</i> (G. Rossini); 21. <i>Djeca pjevaju sevdalinke</i> („Princes Krofne“); 22. <i>Koračnica</i></p>	Slušanje muzike, dio kompozicije, cijela kompozicija, karakter kompozicija, muzički instrumenti, pratnja, osobine tona, tempo, dinamika, ritam, tekst, pjevanje, sviranje, orkestar, dirigent, horsko pjevanje, solo pjevanje, pjevač, hor.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici prepoznaju ranije slušana djela. Prepoznavat će karakter djela. - Učenici će prepoznavati osobine tona (visok–dubok, glasno –tiho). - Učenici će moći pjevušiti melodije uz slušanje. - Učenici će razlikovati upoređivati i izvoditi zaključke. - Učenici će moći saopćiti ko izvodi kompoziciju. - Učenici će znati izraziti svoj doživljaj. - Učenici će naučiti cijeniti izvođače i razvijati pozitivan stav prema muzici i kompozitorima. - Učenici će moći razgovarati o djelu i osjećaju ugodnosti i opuštanja i znat će tražiti da se ponovi. - Učenici će moći komentarisati osobine tona i njegove karakteristike (trajanje, glasnoću, boju i tempo). - Učenici će znati razlikovati instrumente vizuelno i auditivno. 	16

		(D. Šostaković); 23. <i>Sa unukom Janom</i> (Avdo Smailović); 24. <i>Zvončići, zvončići</i> („Zagrebački mališani“); 25. <i>Kanon za tri glasa u D-duru</i> (J. Pachelbel); 26. <i>Dom</i> (Jakov Gotovac). Obaveznih je 14 kompozicija za slušanje!			
V	Dječije stvaralaštvo	- Uz korištenje Orffovog dječijeg instrumentarija i priručnih instrumenata, uputiti na praćenje pjevanja, improvizaciju te učešće u muzičkim dramaturgijama. - Poželjno je sa djecom raditi nekoliko ovakvih improvizacija.	Zvukovi, Orffov dječiji instrumentari: štapići, def (tamburin) činele, zvečke, praporci, trokutić (triangl), muzičko-scenska igra...	- Učenici će moći spontanom improviziranjem dovršiti započetu pjesmu, pjevanjem ili sviranjem. - Učenici će spontano na muziku odgovarati pokretom. - Učenici će na poticaj davati ideje. - Učenici će uočavati razlike i sa zanimanjem opisivati ih. - Učenici će znati saopćavati interes i želju za njihovo kombinovanje. - Učenici će znati pokazati radovanje zbog učestvovanja u igrokazu. - Učenici će moći stvarati kombinacijom riječi, instrumenata, pokreta i likovnim izrazom.	4

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodom učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO-PLANSKE STRUKTURE

Pjevanje i sviranje: Usvojiti po sluhu – pjevanjem, melodije, ritmove i tekstove petnaest (15) odabranih pjesama; Utvrditi naučeno igrama i plesnim pokretima; Svi pojmovi u vezi s pjevanjem i(li) slušanjem uvode se razgovorom.

Muzičke igre: Plesne dramaturgije iz omiljene priče, bajke, basne; Narodne igre i plesovi koji su dostupni učenicima.

Brojalice: Igre igrača izvode se govorom vlastitog tijela (pljeskanjem ili dodiranjem rukama ili topotom nogama).

Slušanje muzike: Prigodna priča vezana za kompoziciju; Postaviti zadatke na koje će učenici odgovarati nakon slušanja kompozicija.

NAZIV PREDMETA: MUZIČKA KULTURA

RAZRED: DRUGI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Pjevanje i sviranje	<p>Pjesme:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Jesenska</i> (J. Stojanov); 2. <i>Dok mjesec sja</i> (J. Batist Lily); 3. <i>Mrav</i> (A. Vučer); 4. <i>Ruku meni bato daj</i> (Njemačka); 5. <i>Visibaba</i> (S. Korunović); 6. <i>Saonice male Sanje</i> (J. Kaplan); 7. <i>Dječiji snovi</i> (Refik Hodžić – stihovi V. Begić); 8. <i>Kiša pada</i> (Nada Ludvig-Pečar); 9. <i>Blistaj, blistaj zvijezdo mala</i> (W. A. Mozart); 10. <i>Pjesma o konjiću</i> (Božidar Stančić); 11. <i>B'jela roda</i> (S. Korunović); 12. <i>Rođendan u šumi</i> (R. Hodžić – stihovi Nasiha Kapidžić-Hadžić); 13. <i>Rodila se nota</i> (Melisa Ibrahimbegović-Salihović); 14. <i>Imamo učiteljicu za čistu peticu</i> (Senad Bostandžić – stihovi Mirsad Bećirbašić); 15. <i>Bosno moja</i>, narodna; 16. <i>Spavaj sine</i> (uspavanka, Mostar); 17. <i>Nina, nina, bijela golubica</i> (uspavanka Krčevina – Vareš); 18. <i>Spavaj, Dano, u đidali beši</i> (uspavanka, Srebrenica); 19. <i>Najljepša mama na svijetu</i> (hor „Kolibri“); 20. <i>Zavičaju moj</i> (M. Milić); 21. <i>Braču ne donose rode</i> (A. Korać i Lj. Ršumović); 22. <i>Razgranala grana jorgovana</i>; 23. <i>Višnjičica rod rodila</i>; 24. <i>Kiša pada trava raste</i>; 	Dječija pjesma, umjetnička, narodna pjesma, solo pjevač, ritam, dob, hor / zbor, tempo, dinamika, intonacija, artikulacija, dikcija.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznavati pjesmice, brojalice i muzičke igre. - Učenici će razumjeti, prihvatiti i poštovati pravila pjevanja (intonaciju, artikulaciju, dikciju) koja dovode do kvalitetnijeg muziciranja kolektiva. - Učenici će razlikovati pojedine muzičke znakove u notnom zapisu (dinamika, note: duge i kratke). - Učenici će razumjeti, imenovati i korigovati greške u pjevanju i sviranju. - Učenici će prihvatiti korekcije i shvatiti da će tako biti ljepše muziciranje u razredu. - Učenici će pjevati i svirati na Orffovim instrumentima samostalnije i sa više povjerenja u sebe. - Kroz pjevanje, sviranje i improvizaciju učenici će razvijati osjećaj za: mjeru (dvo četverodijelnu i tro četverodijelnu), tezu i arzu, ritam (duge i kratke slogove), tempo i dinamiku. - Učenici će moći oslušivati, upoređivati i korigovati vlastito pjevanje. - Moći će se samostalno snalaziti u sviranju kao pratnji u pjesmi. - Moći će muzicirati samoinicijativno i bez 	10

		<p>25. <i>Čestitka majčica</i> (Franjo Barić, Robert Grubišić, Josip Kaplan);</p> <p>26. <i>Au, što je škola zgodna</i>;</p> <p>27. <i>Mali, đaćki valcer</i> (Nikola Hercigonja);</p> <p>28. <i>Djeca su vojska najjača</i> (stihovi V. Milošević).</p> <p>Obaveznih je 8 pjesama!</p>		podsticaja.	
II	Muzičke igre	<p>Izbor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Pačiji ples</i>; 2. <i>Berem, berem grožđe</i>; 3. <i>Čvorak, čvorak</i>; 4. <i>Strina rodo</i>; 5. <i>Mak</i>; 6. <i>Kolanje</i> (okolina Sarajeva) 7. <i>Ja kupih jednu koku malu</i> (Jajce); 8. <i>Tašun, tašun tanana</i>; (narodna, Sarajevo); 9. <i>Stupa</i> (narodno kolo, okolica Mostara); 10. <i>Hodavka</i> (Sarajevo i okolina); 11. <i>Sage se mlada do zemlje</i> (Livno); 12. <i>Pada snijeg</i> („Zvezdice“); 13. <i>Iš, iš, iš</i>; 14. <i>Ivin voz</i>. <p>Obaveznih je 5 muzičkih igara!</p>	Pokret, ritam, zvuk, muzička igra, dinamika, tempo.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će povezivati ritam pjesmice sa pokretom, pratit će datu koreografiju. - Učenici će prepoznati i imenovati pojedine igre i kola. - Učenici će prepoznati oznake za dinamiku i koristiti ih u igri. - Učenici će prihvatiti i primjenjivati pravila muzičke igre. - Učenici će znati pravilno izvoditi igru, odnosno kolo. - Učenici će prepoznati pojedine tradicionalne nošnje. - Učenici će moći samostalno pjevati i igrati. - Učenici će pokretima opisivati određene događaje u prirodi (život u prirodi, radovi, narodni običaji). - Učenici će samostalno izvoditi zadane pokrete i predlagat će nove pokrete koji su prihvatljivi. 	7
III	Brojalice	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Golub s krova guče</i>; 2. <i>En, ten, tini</i>; 3. <i>Jen, dva, tri</i>; 4. <i>Jedna vrana gakala</i>; 5. <i>Trči zeko kroz šumicu</i>; 6. <i>Enci, menci na kamenci</i> (Jezero, Jajce); 7. <i>Pužu, mužu</i>; 8. <i>Pišem, pišem petnaest</i>; 9. <i>Ja sam ja</i>; 10. <i>Pliva patka preko Save</i>; 	Brojalice, pokreti tijela, ritam, dvodijelna mjera, četverodijelna mjera...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ponavljati i razumjeti pokrete brojalice. - Učenici će pratiti i izvoditi pokrete u mjeri i ritmu (dugi i kratki slogovi). - Učenici će pravilno izvoditi ritam brojalice na ritmičkim instrumentima po uzoru (na osnovu primjera nastavnika). 	8

		<p>11. <i>Ljulja, ljulja, ljuške</i>; 12. <i>Cica maca plakala</i>; 13. <i>Tri su mace skakale</i>; 14. <i>Ide maca oko tebe</i>; 15. <i>Jedan dodan, digin disin</i> (Valjevac, Gornji Vakuf); 16. <i>Muzikaš</i>; 17. <i>U maloga svica</i>;</p> <p>Obavezno je naučiti 8 brojalica!</p>		<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati pravilno koračati u ritmu. - Učenici će prepoznavati ranije obrađene brojalice sa tekstom i bez teksta. - Slušanjem i gledanjem u notni zapis učenici će određivati duge i kratke note (slogove teksta). - Učenici će upoređivati note i trajanje nota prema slogovima riječi. - Učenici će uočavati sličnosti i razlike među notama, slogovima, brojalicama. - Učenici će moći samostalno izvesti ritam brojalice sviranjem na instrumentima, poigravati se i kombinovati. 	
IV	Slušanje muzike	<p>Kompozicije:</p> <p>1. <i>Himna BiH</i>; 2. <i>Divna noći</i> (J. Offenbach); 3. <i>Aska i vuk</i> (odlomci iz opere, Asim Horozić); 4. <i>Gdje je onaj cvijetak žuti</i> (G. B. Pergolesi); 5. <i>Zima</i> (II stav, A. Vivaldi); 6. <i>Dragoj mojoj BiH</i> (Ismet Kurtović); 7. <i>Turski marš</i> (Alla turca – W. A. Mozart); 8. <i>Vojnička koračnica</i> (R. Schumann); 9. <i>Veseli seljak</i> (R. Schumann); 10. <i>Koka i pilići</i> (Akvarij, Ptice – Camille Saint Saens); 11. <i>Instrument čarobnjak</i> (Božidar Sakač); 12. <i>Zaleđena česma</i> (Kemal Monteno); 13. <i>Moje Saraj'vo</i> (Selma Muhedinović); 14. <i>Djeca grada mog</i> (Avdo Smajlović); 15. <i>Mačkin dom</i> (odlomci iz opere, V. Komadina); 16. <i>Mali ZOO</i> (J. Magdić);</p>	<p>Kompozicija – pjevanje (solo pjevač, hor), sviranje, muzički instrumenti, orkestar, himna, vokalna i instrumentalna muzika.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će moći prepoznavati ranije slušana djela. - Učenici će prepoznavati karakter djela, prepoznavat će instrumente koji izvode djelo (klavir, gitaru, bubanj, harmoniku). - Učenici će razlikovati izvođačke sastave (orkestar, solista, hor). - Učenici će moći razlikovati instrumente i grupe instrumenata (flautu, trubu, zvona, gotar, gudačke instrumente). - Učenici će razlikovati vokalno, instrumentalno i vokalno-instrumentalno izvođenje. - Učenici će moći prepoznavati narodnu muzičku tradiciju. - Učenici će slušanjem pjevušiti melodiju. - Učenici će razlikovati, upoređivati i izvoditi zaključke o djelu. - Učenici će znati tačno odrediti osnovne osobine 	8

		17. <i>Fosili i klokani</i> (kenguri). Obaveznih je 8 kompozicija za slušanje!		tona: visinu, trajanje, glasnoću, boju, tempo. - Razvijati će sposobnosti za praćenje notnog zapisa, kretanje melodijske linije.	
V	Dječije stvaralaštvo	-Praćenje samostalnog i grupnog pjevanja, izmišljanje melodije na zadani tekst, improvizacija na Orffovim instrumentima, pokreta u ritmu, plesna improvizacija, dramatizacija, likovno i literarno izražavanje doživljaja muzike, osmišljavanje muzičkog igrokaza, posjeta koncertu i slično.	Kreativnost, pokret, zvuk.	- Učenici će moći spontano improvizirati, dovršiti započetu pjesmu pjevanjem ili sviranjem. - Učenici će znati spontano progovarati na muziku pokretom, likovno ili literarno. - Učenici će uz podsticaj davati ideje za rad. - Učenici će samostalno smišljati, upoređivati, dodavati i mijenjati djelo. - Učenici će izražavati razne ritmove, zvukove i šumove iz prirode i života uz improvizaciju ritmičke pratnje. - Učenici će stvarati kombinacijom riječi, instrumenata, pokreta i likovnim izrazom.	2

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Pjevanje i sviranje: Usvajanje melodije, ritma i teksta pjesama po sluhu; Uvježbavanje uz označavanje doba i ritma raznim tjelesnim pokretima ili na udaraljkama; Utvrđivanje naučenog igrama i plesnim pokretom; Sviranje ritma i(li) doba prilikom uvježbavanja brojalice ili pjesme za pjevanje.

Muzičke igre: Plesne dramatizacije iz omiljene pjesme, priče, bajke, basne; Narodne igre i plesovi koji su prilagođeni i dostupni učenicima.

Brojalice: Igre igrača izvode se govorom vlastitog tijela (pljeskanjem ili dodiranjem rukama ili topotom nogama).

Slušanje muzike: Aktivno višekratno slušanje uz praćenje tempa, dinamike, prepoznavanja i ponavljanja instrumenata ili ansambla i, eventualno, drugih muzičkih elemenata; Prepoznavanje dijelova kompozicija koji se ponavljaju; Slušanje radi posebnog doživljaja kompozicije.

Dječije stvaralaštvo: Slobodno kreiranje, slobodno ritmiziranje imitacijom nastavnika, pljeskanje, kucanje, jednostavne udaraljke; Slobodno i stilizirano kretanje na slušanu muziku, sviranje na jednostavnijim instrumentima i slično.

NAZIV PREDMETA: MUZIČKA KULTURA

RAZRED: TREĆI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Pjevanje i sviranje	<p>Pjesme:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Maestral</i> (Josip Stamac); 2. <i>Prolječna pjesma</i> (Staniša Korunović); 3. <i>Trčimo za suncem</i> (R. Hodžić, N. Kapidžić-Hadžić); 4. <i>Reci Bosno ljubavi</i> (A. Horozić); 5. <i>Kad se male ruke slože</i> (A. Dedić); 6. <i>Zelen lišće goru kiti</i> (sevdalinka); 7. <i>Kad ja pođoh na Bentbašu</i> (sevdalinka); 8. <i>Želim</i> (Nino Pršeš); 9. <i>Šala, šalica</i> (Ajka Kolaković); 10. <i>Čestitka majčici</i> (J. Kaplan); 11. <i>Vrste kiše</i> (Damir Pjanić); 12. <i>Svemirac</i> (Refik Hodžić); 13. <i>Zekini jadi</i> (Alfi Kabiljo); 14. <i>Igrajmo se svi</i> (Melisa Salihović-Ibrahimbegović); 15. <i>Tri ciklame</i> (Refik Hodžić – stihovi Nasiha Kapidžić-Hadžić); 16. <i>Kišobran za dvoje</i> (Đelo Jusić); 17. <i>Majka Smaju pod đulom rodila</i> (uspavanka, Mostar); 18. <i>Spavaj, zlato, san te prevario</i> (Kozarac); 19. <i>Zaplovi barka</i> (kanon, Z. Grgošević); 20. <i>Čemu služe roditelji</i>; <p>Obaveznih je 8 pjesama!</p>	<p>Dječije pjesme, brojalice, narodna pjesma, melodija, intonacija, artikulacija, dikcija, notni sistem, note, polovinka, četvrtinka, osminka, notni zapis, oznake za dinamiku: piano (tiho) – p, mezzoforte (srednje / jako glasno) – mf, forte (glasno) – f... allegro... tempo: spor, umjeren, brz... takt, kantautor, koračnica, kanon, vokalno izvođenje, instrumentalno izvođenje, vokalno-instrumentalno izvođenje.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će poznavati veliki broj pjesmica, brojalica i muzičkih igara. - Učenici će znati prihvatati korekcije i poštovati pravila pjevanja (intonaciju, artikulaciju, dikciju) koja dovode do kvalitetnijeg skupnog muziciranja. - Učenici će razlikovati muzičke znakove u notnom zapisu (dinamika, tempo) note i pauze po trajanju. - Učenici će razlikovati i pronalaziti osminke, četvrtinke i upoređivat ih sa cijelim notama i njihovim pauzama. - Učenici će imenovati i korigovati greške u pjevanju i sviranju. - Učenici će poznavati i znati objasniti šta su oznake za dinamiku (p, mf, f) i koristiti ih u igri. - Učenici će znati pronaći tri oznake za tempo (spor, umjeren i brz). - Učenici će prihvatati korekcije i shvatati njihovu svrhu – kvalitet muziciranja u razredu. - Samostalnije će pjevati i svirati na Orffovim instrumentima i steći veće povjerenje u sebe. - Kod učenika će se razvijati osjet za mjeru (dvodijelnu, trodijelnu i četverodijelnu), tezu i arzu, ritam (duge i kratke slogove), tempo i dinamiku. 	10

				<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će upoređivati i korigovati vlastito pjevanje i sviranje u odnosu na druge. - Učenici će poznavati svoje mogućnosti i adekvatno će koristiti Orffove instrumente i kombinovati ih sa priručnim. 	
II	Muzičke igre	<p>Izbor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Poskakuša</i> (centralna Bosna); 2. <i>Brzjav</i> (V. Tomerlin); 3. <i>Treskavica okolo</i> (narodno kolo, Sarajevo i okolina); 4. <i>Golubovi</i>; 5. <i>Padaju, padaju s neba bijele zvijezde</i> (hor „Kolibri“); 6. <i>Izgubljeno pile</i> (V. Tomerlin); 7. <i>Ljetna pjesma</i>; 8. <i>I mi znamo svirati</i> (G. Odžak, Kupres); 9. <i>Roma</i> (narodno kolo, Polog i okolica Mostara); 10. <i>U ovom dvoru bijelom</i> (Livno); 11. <i>Grličica proso brala</i>, (narodna za zabavljanje); 12. <i>Dvi se babe vozale</i> (Guča Gora – Travnik); 13. <i>Razbolje se lisica</i> (Minja i Lidija). <p>Obaveznih je 5 muzičkih igara!</p>	<p>Četvrtinska pauza, repeticija, narodna igra, muzičko-scenska igra, ritamski govor, dvoglasno pjevanje, dvoglasni hor / zbor, duet.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će pokretom pratiti ritam pjesmice, izvodit će zadatu koreografiju. - Učenici će primjenjivati ranije stečena znanja na nove igre. - Učenici će pamtit i imenovati pojedine pjesme, igre i kola. - Učenici će pravilno primjenjivati pravila muzičkih igara. - Učenici će pravilno izvoditi igru. - Učenici će pokretima opisivati događaje u prirodi (život u prirodi, radovi, narodni običaji). - Učenici će prepoznati pojedine tradicionalne nošnje i igre. - Samostalnije će igrati u kolu i usvajati ih sa više sigurnosti. - Učenici će razvijati osjećaj za mjeru, ritam i izražavanje kroz muzičko djelo. 	7
III	Brojalice	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>En, den, dore</i>; 2. <i>Tike, tike, tačke</i>; 3. <i>Boc, boc iglicama</i>; 4. <i>Mijau, mijau mačka</i>; 5. <i>Ide kolo naokolo</i>; 6. <i>Jabučice crvena</i>; 7. <i>Patka patku pojela</i>; 8. <i>Kiša, kiša</i>; 9. <i>Jedna mačka živa</i>; 10. <i>Jedna kola žuta</i>; 11. <i>Hajd izađi medvjede</i>; 12. <i>Jedan dodan, dimi, disi</i> (Sarajevo); 13. <i>Pipalica pipa</i> (Jezero, Jajce). 	<p>Brojalice, dvodijelna mjera, trodijelna mjera, četverodijelna mjera, takt, ritam brojalice, promjena mjere, osminska pauza.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razumjeti i izvoditi brojalice prema zadatku, precizno i tačno. - Učenici će izvoditi odgovarajuće pokrete u mjeri i ritmu na različite načine. - Učenici će svirati pravilno ritam na ritmičkim instrumentima po uzoru i na osnovu vlastitih ideja. 	6

		Obavezno je naučiti 6 brojlica!		<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati preciznim pokretima. - Učenici će po sjećanju izvoditi veći broj ranije obrađenih brojlica. - Učenici će znati izgovarati duge i kratke note gledanjem u notni zapis. - Učenici će poznavati veći fond djela prilikom slušanja. Prema slogovima riječi brojalice, upoređivat će note i trajanje nota. - Učenici će tačno izvoditi mjeru i ritam brojalice skandiranjem, odbrojanjem ruke, koračanjem u koloni i na druge načine. 	
IV	Slušanje muzike	<p>Kompozicije:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Gle, igre li krasne</i> (iz opere <i>Čarobna frula</i>, W. A. Mozarta); 2. <i>Želja</i> (F. Chopin); 3. <i>Ptičija tuga</i> (L. V. Bethowen); 4. <i>Zeko i potočić</i> (B. Mihaljević); 5. <i>Vrapci i strašila</i> (V. Milošević); 6. <i>Djevojka viče iz tanka grla</i> (narodna); 7. <i>Manuet</i> (L. Bocherini); 8. <i>Čežnja za proljećem</i> (W. A. Mozart); 9. <i>Divlji jahač</i> (R. Schumann); 10. <i>Sanjarenje</i> (R. Schumann); 11. <i>Proljeće</i> (I stav iz <i>Četiri godišnja doba</i>, A. Vivaldija); 12. <i>Magarac i Pijanist</i> (iz <i>Karnevala životinja</i>, Camille Saint Saens); 13. <i>Valcer cvijeća</i> (iz baleta <i>Krcko Oraščić</i>, P. I. Čajkovskog); 14. <i>Bumbarov let</i> (odlomak iz opera <i>Bajka o caru Saltanu</i>, N. R. Korsakov); 15. <i>Da se pita dijete</i> (Nino Pršeš, stihovi Sanela Pršeš); 16. <i>Sa unukom Janom</i> (Avdo Smailović); 	<p>Kompozicija, kompozitor, pjevanje (pjevač, hor), sviranje, muzički instrumenti, orkestar, vokalna i instrumentalna muzika, strofa, refren, postepeno pojačavanje (crescendo), postepeno utišavanje (decrescendo,) menuet, ženski glasovi (sopran, mezzosopran, alt), muški glasovi (tenor, ariton, bas), tema, poznati svjetski kompozitori...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Proširit će se fond djela koja učenici prepoznaju slušanjem. - Učenici će prepoznavati i saopćavati ime kompozitora. - Učenici će prepoznavati orkestarske instrumente po grupama (gudački, duhački, drveni, limeni, udaraljke). - Učenici će razlikovati izvođačke sastave (orkestar, solista, hor, horski glasovi, dječiji hor). - Učenici će prepoznavati instrumente predstavnika grupa (flauta, truba, violončelo, klarinet, harfa, gitara, bubanj, doboš). - Učenici će prepoznavati vokalno, instrumentalno i vokalno-instrumentalno izvođenje. - Učenici će prepoznavati narodnu muzičku tradiciju. - Učenici će upoznati i 	10

		17. <i>Vrteška</i> (Milan Prebanda); 18. <i>Bosno moja</i> (narodna). Obaveznih je 8 kompozicija za slušanje!		pamtiti imena bosanskohercegovačkih kompozitora. - Učenici će znati pratiti jednostavnije notne zapise i primjenu termina (ritam, melodija, legato, staccato). - Učenici će poznavati i primjenjivati pravila ponašanja na koncertu.	
V	Dječije stvaralaštvo	- Izmišljanje melodija na novi ili zadani tekst. - Slobodna improvizacija na Orffovim instrumentima. - Improvizacija pokreta u ritmu i plesu. - Plesna dramaturgija. - Likovno i literarno izražavanje doživljaja muzike. - Osmišljavanje više novih muzičkih igrokaza. Posjeta koncertu u mjestu.	Ritmičke, melodijske i meloritmike cjeline, kreativnost, muzičko stvaralaštvo.	- Učenici će moći samostalno i spontano završiti započetu pjesmu pjevanjem ili sviranjem. - Učenici će znati samostalno istraživati instrument i na njemu improvizirati. - Učenici će praviti varijacije na zadanu temu. - Učenici će moći spontano odgovarati na muziku, pokretom, likovno i literarno. - Učenici će znati stvarati kombinacijom riječi, instrumenata, pokreta i likovnim izrazom. - Učenici će predlagati instrumente i dočaravati likove u igrokazu.	2

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Pjevanje i sviranje: Usvajanje melodije, ritma i teksta pjesama po sluhu; Uvježbavanje pjesama uz sviranje doba i ritma različitim pokretima tijela ili udaraljka; Utvrđivanje naučenog igrama i plesnim pokretom.

Muzičke igre: Plesne dramatizacije iz omiljene pjesme, priče, bajke, basne; Narodne igre i plesovi koji su dostupni učenicima.

Brojalice: Igre igrača izvode se govorom vlastitog tijela (pljeskanjem ili dodiranjem rukama ili topotom nogama).

Slušanje muzike: Aktivno, višekratno slušanje kompozicije uz praćenje tempa, dinamike, prepoznavanje instrumenata ili ansambla i, eventualno, drugih muzičkih elemenata; Slušati i primjere iz drugog razreda; Treba upamtiti osam (8) novih – odabranih kompozicija na nivou prepoznavanja (prema individualnim sposobnostima učenika); Izgovarati naslov kompozicije uz njeno prepoznavanje.

Dječije stvaralaštvo: Slobodno kreiranje, slobodno ritmiziranje imitacijom nastavnika, pljeskanje, kucanje, jednostavne udaraljke; Slobodno i stilizirano kretanje na slušanu muziku, sviranje na jednostavnijim instrumentima i slično; U ovim aktivnostima važan je kreativni proces, a ne rezultat; Samim sudjelovanjem u muzičkim aktivnostima kod učenika se izoštravaju pojedine muzičke sposobnosti (intonacijska i ritamska) i razvija senzibilitet za muziku; Aktivnosti tog tipa imaju i rekreativan učinak na učenike.

NAZIV PREDMETA: MUZIČKA KULTURA

RAZRED: ČETVRTI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br..	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Pjevanje i sviranje	<p>Pjesme:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>U proljeće - Evo nas opet</i> (Vladimir Dornević); 2. <i>Na kiši</i> (St. Korunović); 3. <i>Avanture maloga Juju</i> (Petar Bergamo); 4. <i>Medo kočijaš</i> (Franjo Povia); 5. <i>Nestašni dječaci</i> (Josif Marinković); 6. <i>Štamparska greška</i> (Asim Horozić, stihovi Kemal Coco); 7. <i>Mačak i miš</i> (Asim Horozić, stihovi Brato Pavlović); 8. <i>Pokraj grada Sarajeva</i> (narodna); 9. <i>Hej, potoče</i> (M. Meršnik); 10. <i>Školski odmor</i> (D. Basrak); 11. <i>Majčica</i> (Vera Makjanić); 12. <i>Nina, nina, ne da majka sina</i> (uspavanka, zapisao C. Rihtman, Cazin); 13. <i>Baba nina, malo ububano</i> (uspavanka, zapisao C. Rihtman); 14. <i>Tišina</i> (B. Šamac); 15. <i>Jagoda baštovanka</i> (E. Pandur); 16. <i>Dva i dva s u četiri</i>; 17. <i>Vrani se konji igraju</i> (svatovska, zapisao C. Rihtman, Lubovo, Šipovo); 18. <i>Uspavanka</i> (sefardska tradicionalna); 19. <i>Uspavanka</i> (romska tradicionalna); 20. <i>Jesen u šumi</i> (M. Milić); 21. <i>Uspavanka za jednu lutku</i> (Refik Hodžić, stihovi Ismet Bekrić); 22. <i>Notni stan</i> (Marija Matanović); 23. <i>Bratec Martin</i> (kanon, francuska pjesma); 24. <i>Sova</i> (kanon, M. Anceva); 25. <i>Igra kolo veselo</i> (kanon, Z. Grgošević). <p>Obaveznih je 10 pjesama!</p>	Dječija pjesma umjetnička, narodna pjesma, sevdalinka, solo pjevač, pjevanje u grupi i horu, ritam, ton, sviranje solo i sviranje u orkestru, mjera, tempo, dinamika, intonacija, teza, arza.	<ul style="list-style-type: none"> - Proširit će se fond pjesmica za pjevanje. - Učenici će pratiti ritam pjesmice pokretom, spontano i izvodit će zadatu koreografiju. - Učenici će pamtit i imenovati pojedine pjesme, igre i kola. - Razvijat će se osjet za mjeru i promjenu mjere: 2, 3 i 4, tezu i arzu. - Razvijat će osjet za ritam: podjela jedinice mjere na dva (ta, ta - te). - Osjećaj za tempo i dinamiku je sve razvijeni. - Učenici će se upoređivat sa drugima i korigirati vlastito pjevanje i sviranje. - Učenici će samostalno istražuju i uključuju se u sviranje pratnje pjesmi. - Učenici po potrebi traže i prihvataju pomoć, pružaju pomoć drugima i sarađuju. - Učenici će poznaju mogućnosti Orffovih instrumenata i adekvatno ih i kombiniraju sa priručnim. - Učenici muziciraju samoinicijativno i bez podsticaja i aktivno učestvuju u izradi aranžmana. - Učenici pokazuju visok nivo spretnosti u sviranju i improvizaciji. 	12

II	Muzičke igre	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Skače vrabac u kolu</i> (zapisao C. Rihtman); 2. <i>Treskavica sitna</i> (narodno kolo, Sarajevo i okolica); 3. Starobosansko kolo – osnovni korak (sela iz okolice Glamoča); 4. <i>Skaka</i> (narodno kolo, sela iz okolice Bosanskog Šamca); 5. <i>Koko graja</i> (Adnan Mušanović, stihovi Jasmina Mušanović); 6. <i>Djeca se igraju hvatača</i> (Refik Hodžić, stihovi Grigor Vitez); 7. <i>Hula hop</i> (Adnan Mušanović, stihovi Jasmina Mušanović); 8. <i>Muzikaš</i> (iz zbirke J. Tomasa); 9. <i>Urodile tetrejike</i> (starogradsko kolo iz Livna). <p>Obavezne su 4 muzičke igre!</p>	Sklad pokreta, ritama, zvuka, narodna igra, narodna nošnja, folklor.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će moći samostalno pjevati i igrati s osjećajem sigurnosti. - Pokretima će opisivati događaje u muzičkoj igri (u prirodi, narodni običaji). - Učenici će samostalno izvoditi zadane pokrete. - Učenici će predlagati nove pokrete koji su adekvatni. - Učenici će samostalno igrati u kolu i usvajati ih sa više sigurnosti. - Učenici će samostalno izražavati kretnjama ono što muzika sugerira. 	6
III	Brojalice	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Eglen, beglen</i> (Sarajevo); 2. <i>Igralica</i> (zapisala Bogdanka durić, Srbija); 3. <i>Elem, belem</i> (zapisao Branko Rakijaš, Senj); 4. <i>Ako poneš negdje van;</i> 5. <i>Leti, leti, ptičica;</i> 6. <i>Alaj ovaj Miki lep</i> (zapisala Elly Bašić, Cetinje); 7. <i>Mišu, mišu, mišiću;</i> 8. <i>Eti peti, u raketi;</i> 9. <i>Tip, tip, tip</i> (Nestašni vrapčići.) <p>Obavezno je naučiti 4 brojalice!</p>	Brojalice, metrika, dvodijelna mjera, trodijelna mjera, četverodijelna mjera...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će upoređivati note i njihovo trajanje u brojalici. - Brzo će uočavati sličnosti i razlike u trajanju nota i obrazlagati ih. - Na osnovu sviranja ritma učenici će prepoznavati ranije naučene brojalice (muzičke zagonetke). - Učenici će tačno izvoditi mjeru i ritam skandiranjem, odbrojavanjem rukom, koračanjem u koloni, izgovaranjem ritamskih slogova. - Učenici će samostalno izvoditi ritam sviranjem na instrumentima. - Poigravat će se brojalicom, predlagati i izvoditi pratnju, kombinirati instrumente (aranžmani). 	4
IV	Slušanje muzike	<p>Kompozicije:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Ne dam kamen zemlje moje</i> (S. Olujić, stihovi Z. Artuković); 2. <i>Amsej Paka Poan</i> (Adnan Mušanović); 	Legato, staccato, ritam, melodija muzički oblik (dvodijelna i	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će brzo pamtit i pjevušiti melodiju pjesme koju slušaju. - Učenici će uočavati, upoređivati i razlikovati samostalno i tačno 	10

		<p>3. <i>Pjesma šumskih vila</i> (odlomak iz opere <i>Aska i vuk</i>, Asim Horozić);</p> <p>4. <i>Došlo pismo iz Bosne</i> (narodna, obrada Rešad Arnautović);</p> <p>5. <i>Ljeto</i> (II stav, iz <i>Četiri godišnja doba</i> A. Vivaldija);</p> <p>6. <i>Iznad duge</i> (odlomak iz mjuzikla <i>Over the Rainbow</i>);</p> <p>7. <i>Čarobnjak iz Oza</i> (H. Arlen, E.Y. Harburg);</p> <p>8. <i>Bumbari i pčele</i> (S. Rajčić, tekst Čika Andra);</p> <p>9. <i>Sretna Nova godina</i> (Arsen Dedić);</p> <p>10. <i>Nebo i planete</i> (Nedžad Merdžanović, stihovi Sanela Pršeš);</p> <p>11. <i>Bosna, Bosnia</i> (Džani Hot);</p> <p>12. <i>Za djecu svijeta na kril'ma vjetra</i> (Suad Arnautović, stihovi Velimir Milošević);</p> <p>13. <i>Kornjače</i> (iz svite Karneval životinja, Camille Saint Saens);</p> <p>14. <i>Slon</i> (iz svite Karneval životinja Camille Saint Saens), kontrabas;</p> <p>15. <i>Ples šećerne vile i ruski ples</i>;</p> <p>16. <i>Trepak</i> (iz baleta <i>Krcko Oraščić</i>, Petra Iljiča Čajkovskog);</p> <p>17. <i>Dječija simfonija</i> (I stav, J. Haydn ili L. Mozart);</p> <p>18. <i>Ples pilića u ljuskama</i> (stav iz djela <i>Slike sa izložbe</i> M. P. Musorgski);</p> <p>19. <i>Mali crnac pleše</i> (C. Debussy);</p> <p>20. <i>Klovnovi</i> (D. Kabalevski);</p> <p>21. Pjesma sedam patuljaka iz filma <i>Snjeguljica</i> (W. Desney);</p> <p>22. <i>Neko me voli</i> (G. Gerhwin);</p> <p>23. <i>Sretan rođendan</i> (<i>Happy birthday</i>, pjesma iz Engleske);</p> <p>24. <i>Darovi za svu djecu</i> (Pajo Kanižaj, stihovi Dijana Bujlat);</p> <p>25. <i>Žuta podmornica</i> (Bitlsi).</p> <p>Obaveznih je 8 kompozicija za slušanje!</p>	<p>trodijelna pjesma, solo pjesma strofnog oblika), muzički instrumenti, motiv, tema...</p>	<p>izvoditi zaključke o slušanom djelu.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će brzo uočavati i saopćavati izvođača djela. - Samostalno će određivati karakter kompozicije. - Učenici će tačno određivati jačinu (glasnoću), tempo i druge karakteristike djela. - Učenici će razlikovati i poznavati pojedine instrumente i vizuelno i auditivno. - Učenici će biti sposobni za slušanje i praćenje jednostavnih notnih zapisa i primjenu muzičkih termina: legato, staccato, ritam, melodija. - Prilikom slušanja muzike, posebno na koncertu, učenici poštuju pravila ponašanja. - Učenici će koristiti jednostavan muzički jezik za saopćavanje ideja, imenovanje, opis djela i instrumenata. 	
V	Dječije stvaralaštvo	<ul style="list-style-type: none"> - Izmišljanje novih pjesmica na zadani ili novi tekst. - Izmišljanje taksta na zadanu ili izmišljenu melodiju. 	<p>Ritmičke, melodijske i melo-ritmičke cjeline.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će koristiti vlastitu kreativnost i maštu za rješavanje jednostavnih praktičnih 	3

		<ul style="list-style-type: none"> - Slobodna improvizacija na Orffovim instrumentima. - Improvizacija pokreta u ritmu i plesu. - Plesna dramatizacija. - Literarno i likovno izražavanje doživljaja muzike. - Osmišljavanje nekoliko novih muzičkih igrokaza. - Prezentacija samostalnog i grupnog rada. 		<p>problema.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će samostalno smišljati, upoređivati, dodavati, mijenjati muzičke elemente u improviziranim djelima. - Učenici će instrumentima izražavati razne ritmove iz života. - Učenici će praviti improvizaciju ritmičke pratnje pjesmi. - Učenici će stvarati kombinacijom riječi, instrumenata, pokreta i likovnim izrazom. - Učenici će predlagati ideje i uključivati se u rad na muzičkoj dramatizaciji instrumentima za dočaravanje likova u igrokazu. 	
--	--	---	--	--	--

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO-PLANSKE STRUKTURE

Pjevanje i sviranje: Pjesme se uče po sluhu, ali se uz njih može svirati, igrati ili plesati; Neke pjesme mogu se iskoristiti za uvježbavanje intonacije dura i mola – pjevanjem solmizacijom, a sve shvatati kao neobveznu igru; Naučene pjesme pjevati tako da se gledaju note, radi povezivanja notne slike s kretanjem melodije.

Muzičke igre: Plesne dramatizacije iz narodnih igara, elementi folklor a i igre i plesovi koji su dostupni učenicima.

Brojalice: Igre igrača izvode se govorom vlastitog tijela (pljeskanjem ili dodiranjem rukama ili topotom nogama).

Slušanje muzike: Slušanjem kompozicija učenici prate oblikovne elemente, kretanje teme (melodije), ritam, tempo, dinamiku i druge muzičke dijelove.

Intonacijske i ritmičke pojave osvješčuju se na naučenim pjesmama po sluhu, bez ulaženja u teoriju i bez uvježbavanja.

Instrumenti se upoznaju na temelju slušanja odgovarajućih muzičkih djela.

Primjeri su ilustracijski i ne moraju se slušati u cjelini, ali se slušanje preporučuje ako za to postoji raspoloživo vrijeme; Tada je to aktivno slušanje s aktivnim praćenjem sastava kompozicije: melodije, ritma, tempa.

Muzički oblici se upoznaju na temelju slušanja i aktivnog praćenja predloženih muzičkih primjera; Učenici sami izvode zaključke; Temeljna metoda: razgovor (nakon slušanja).

Verbalne obavijesti svode se na određenje vrste, na glavne osobine, glavne kompozitore (informativno); Ne uče se definicije. Temeljna metoda: razgovor (nakon slušanja).

Dječije stvaralaštvo: Slobodno, improvizirano ritmiziranje, kretanje uz muziku, ples; Sviranje organizira nastavnik i ostvaruje potpuno slobodno, vodeći pri tome računa o muzičkoj relevantnosti. U ovim aktivnostima važniji je kreativni proces od ishoda. Samim sudjelovanjem u muzičkim aktivnostima kod učenika se izoštravaju pojedine muzičke sposobnosti (intonacijska i ritamska) i razvija senzibilitet za muziku i stvaralaštvo. Aktivnosti tog tipa imaju i rekreativan učinak na učenike. Može se koristiti spontana ritmička improvizacija uz primjenu vlastitog tijela kao „instrumenta“ i na predmetima u okolini; Spontana melodijska improvizacija glasom i na instrumentima Orffova dječijeg instrumentarija; Spontana ritmička improvizacija na instrumentima Orffova dječijeg instrumentarija; Literarno izražavanje uz slušanje muzike; Likovno izražavanje uz slušanje muzike; Muzičko-scenske igre (pjevanje, sviranje, ritmika, balet, dramatizacija).

NAZIV PREDMETA: MUZIČKA KULTURA

RAZRED: PETI

BRJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	Predmetno područje	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Pjevanje i sviranje	<p>Pjesme:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Prvi maj</i> (Milan Jelićanin); 2. <i>Pijetao i sat</i> (Refik Hodžić, stihovi Arif Semanić ili <i>Vučja želja</i> (Marija Matanović); 3. <i>Čičak</i> (Julio Marić, stihovi Rajko Balaban); 4. <i>Cvrčak i bubamara</i> (Alfi Kabiljo, stihovi Stjepan Jakševac) ili <i>Ševin kljun</i> (Asim Horozić, stihovi Ivica Vanja Rorić); 5. <i>Tetkino, tetkino</i> (Damir Pjanić, stihovi Enes Kišević) ili <i>Mjesečev pjesnik</i> (J. Kaplan); 6. <i>Dajte nam ljubavi</i> (Hana i Dinko Šimić); 7. <i>Macice u livadama</i> (J. Kaplan); 8. <i>Osvanu dan</i> (kanon) ili <i>Svitac</i> (Božidar Stančić); 9. <i>S one strane Jajca</i> (narodna) ili Pjevaj mi, pjevaj sokole (narodna); 10. <i>Bosa Mara Bosnu pregazila</i> (narodna) ili <i>Trepeljika trepetala</i> (narodna svatovska, Mostar); 11. <i>Marko Skače po zelenoj trati</i> (narodna iz Slovenije) ili <i>Po koroškem, po Kranjskem</i> (narodna); 12. <i>Evo san ti doša</i> ili <i>Jučer si mi rekla</i> (narodna iz Dalmacije). <p>Obaveznih je 10 pjesama!</p>	Dječija pjesma umjetnička pjesma, narodna pjesma, sevdalinka, solo pjevač, ritam, ton, tekst, grupno – horsko pjevanje, muzička pratnja.	<ul style="list-style-type: none"> - Kod učenika su osjećaji za ritam i mjeru sve izraženiji. - Učenici će moći samostalno korigovati vlastito pjevanje i sviranje upoređujući se sa drugima. - Učenici će istraživati samoinicijativno i uključivati se u sviranje prateće pjesmi. - Kod učenika je kooperativnost u stalnom porastu, kao i osjećaj kompetentnosti u pjevanju i sviranju. - Učenici će muzicirati samoinicijativno i bez podsticaja. - Učenici komuniciraju uz pomoć instrumenata. - Učenici će aktivno učestvovati u izradi i izvođenju aranžmana. - Kod učenika se razvija sve veća samostalnost, originalnost i spretnost u improvizaciji. 	12
II	Muzičke igre	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Lovac Ranko</i> (V. Makjanić); 2. <i>Na slovo</i> (pjesma iz Engleske); 3. <i>Pleši, pleši</i> (Slovačka, 	Pokret, ritam, zvuk, narodna igra, narodna nošnja,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici samostalno pjevaju i izvode zadane pokrete s osjećajem sigurnosti. 	4

		tradicionalni ples); 4. <i>La kukarača</i> (Meksiko, tradicionalna). Obavezne su 4 muzičke igre!	folklor, narodni ples.	- Učenici će se samostalno igrati i usvajati pravila sa više sigurnosti. - Učenici će samostalno izražavati kretnjama ono što tekst i muzika sugerišu.	
III	Brojalice	1. <i>Sjela baba u balon</i> (Zagreb); 2. <i>Maco, maco mala</i> ; 3. <i>Aro, baro, piko paro</i> (zapisala Elly Bašić, Bilja-Gorica); 4. <i>Ena, mena, nikoti</i> (zapisala M. Obradović, Jajce). Obavezno je naučiti 4 brojalice!	Brojalice.	- Učenici će upoređivati i brzo uočavati sličnosti i razlike u trajanju nota, obrazlagati ih i tačno izvoditi po zadatku. - Učenici će na osnovu sviranja ritma prepoznavati ranije naučene brojalice (muzičke zagonetke). - Učenici će samostalno izvoditi ritam sviranjem na instrumentima. - Učenici će osmišljavati, predlagati i izvoditi pratnju, kombinirati instrumente (aranžmani).	4
IV	Slušanje muzike	Kompozicije: 1. <i>Tu hanina, johanino</i> (sefardska romansa); 2. <i>Delem, delem</i> (romska pjesma); 3. <i>Na Avinjonskom mostu</i> (<i>Sur le pont d'Avignon</i> , francuska pjesma) ili <i>Pjesma rastanka</i> (popijevka iz Škotske); 4. <i>Molimo za finu tišinu</i> (A. Korać) ili <i>Zdravo maleni</i> (Alfi Kabiljo); 5. <i>Osmjeh majke</i> (S. Mihaljinac, stihovi M. Keran, arr. dr. Vinko Krajtmajer); 6. <i>Uz jutarnju šetnju</i> (A. Smailović); 7. <i>Kad bi svi ljudi na svijetu</i> (Arsen Dedić, stihovi Milan Grgić) ili <i>Dvoboj</i> (Asim Horozić, stihovi Šimo Ešić); 8. <i>Djeca i skakavci</i> (<i>Ema esasa</i> , Josip Magdić) ili <i>Jadovanka za teletom</i>	Muzički oblik (dvodijelna i trodijelna pjesma, solo pjesma strofnog oblika, opera, balet, hor, bajka), muzički instrumenti, motiv, tema, klavir, violina, violončelo, flauta, klarinet, truba, harfa, gitara, bubanj i druge udaraljke, izvođački orkestar, tema, motiv, ritam, tempo, dinamika...	- Učenici će brzo pamtit i pjevušiti melodiju pjesme koju slušaju. - Učenici će brzo uočavati i saopćavati ime izvođača djela. - Učenici će upoređivati, razlikovati i samostalno i tačno izvodi zaključke o slušanom djelu. Tačno će određivati dinamiku, tempo i druge karakteristike djela. - Učenici će razlikovati i poznavati pojedine instrumente i vizuelno i auditivno. - Uz slušanje muzike učenici će pratiti jednostavni notni zapis i primjeniti muzičke termine: legato, staccato, ritam, melodija, odrediti mjeru i notne vrijednosti. - Učenici će prilikom	13

		<p>(J. Gotovac); 9. <i>Vesela pjesma (Do, re, mi)</i>, pjesma iz mjuzikla <i>Moje pjesme moji snovi (The sound of music)</i>, Richard Rogers); 10. <i>Scene</i> (II čin, <i>Andante-Andante non troppo</i>, Tempo I, odlomak iz baleta <i>Labudovo jezero</i> P. I. Čajkovskog), violončelo i violin; 11. <i>Šeherezada</i> (I stavak, <i>Sindbadovo putovanje</i>, odlomak iz orkestarske svite <i>Šeherezada</i>, bajka iz 1001 noći, N. R. Korsakov); 12. Nekoliko varijacija iz djela <i>12 varijacija u C-duru</i> (W. A. Mozart) ili <i>Posljednje proljeće</i> (E. Grig); 13. <i>Barcarolla</i> (iz opera <i>Hoffmannove priče</i>, J. Offenbach), orkestarska izvedba; 14. Dječiji hor iz opera <i>Karmen</i> (G. Bizet) ili <i>Vidjeh čudo</i> (Vlado Milošević), mješoviti hor.</p> <p>Obaveznih je 13 kompozicija za slušanje!</p>		<p>slušanja muzike, posebno na koncertu, poštovati pravila ponašanja.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će koristiti jednostavan muzički jezik za saopćavanje ideja, za imenovanje i opis djela, instrumenata, ansambala. - Učenici će razlikovati i obrazlagati vrste horova (dječiji, ženski, muški, mješoviti) i ženske i muške glasove po visini i zvučnoj boji. 	
V	Dječije stvaralaštvo	<ul style="list-style-type: none"> - Slobodna improvizacija na Orffovim instrumentima. - Plesna dramatizacija. - Literarno i likovno izražavanje doživljaja muzike. - Osmišljavanje muzičkog igrokaza i prezentacija rezultata samostalnog i grupnog rada. 	Ples, Orffovi instrumenti, muzički igrokaz.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će samostalno smišljati, upoređivati, dodavati, mijenjati muzičke elemente u improvizaciji. - Učenici će znati praviti improvizaciju ritmičke pratnje pjesmi. - Učenici će stvarati kombinacijom riječi, instrumenata, pokreta i likovnim izrazom. - Učenici će samostalno predlagati ideje i instrumente za dočaravanje likova i uključivati se u rad na muzičkoj dramatizaciji. 	2

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju

ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Pjevanje i sviranje: Po mogućnosti napustiti uobičajeni raspored sjedenja u dvoredima kako bi se učionica doživjela kao slobodan prostor u kojem učenici mogu ne samo sjediti nego i hodati i kretati se više ili manje stilizirano (plesati, koračati); Pjesme se uče po sluhu; Neke pjesme mogu se iskoristiti za uvježbavanje intonacije dura i mola – pjevanjem solmizacijom, a sve shvatati kao neobaveznu igru; Naučene pjesme pjevati tako da se gledaju note, radi povezivanja notne slike s kretanjem melodije; Mogu se pjevati i druge pjesme po slobodnom odabiru učitelja ako odgovaraju dobi, mogućnostima učenika i svrsi predmeta; Treba postići lijepo, izražajno pjevanje, jasan izgovor i razumijevanje, teksta te ostvariti primjerenu muzičku interpretaciju.

Muzičke igre: Plesni koraci iz igara, elementi folklora uz muziku, plesni elementi tradicionalnih igara uz pjevanje i muziciranje.

Brojalice: Igre igrača izvode se govorom vlastitog tijela (pljeskanjem ili dodiranjem rukama ili topotom nogama).

Slušanje muzike: Slušanjem kompozicija učenici prate oblikovne elemente, kretanje teme (melodije), ritam, tempo, dinamiku i druge muzičke dijelove;

Intonacijske i ritmičke pojave osvještavaju se na naučenim pjesmama po sluhu, bez ulaženja u teoriju i bez uvježbavanja.

Instrumenti se upoznaju na temelju slušanja odgovarajućih muzičkih djela; Kako bi se osvijetlile sve osobine zvuka pojedinog instrumenta, potrebno je za svaki od njih imati više muzičkih primjera.

Primjeri su ilustracijski i ne moraju se slušati u cjelini, ali se slušanje preporučuje ako za to postoji raspoloživo vrijeme; Tada je to aktivno slušanje s aktivnim praćenjem sastava kompozicije: melodije, ritma, tempa.

Muzički oblici se upoznaju na temelju slušanja i aktivnog praćenja predloženih muzičkih primjera; Učenici sami izvode zaključke; Temeljna metoda: razgovor (nakon slušanja).

7. LIKOVNA KULTURA

7.1. DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA

Razvoj likovnog obrazovanja se usmjerava na spoznajnu, kognitivnu, afektivnu i kreativnu dimenziju razvoja ličnosti učenika, kao i na socijalizirajuću ulogu umjetnosti i dizajna. Program likovne kulture za osnovnu školu usklađen je sa standardom, načelima i sadržajima vizuelnog obrazovanja, oslanja se na naše dosadašnje programske sadržaje likovne kulture, Okvirne prijedloge federalnog programa i zajedničke jezgre, slijedeći tako strukturu, teme i sadržaje likovne kulture iz bosanskohercegovačkog i evropskog okruženja.

Učenje u likovnoj kulturi (likovnom obrazovanju) uključuje proces povezivanja novih vizuelno-oblikovnih spoznaja s postojećim znanjem te dodavanjem novih likovnih sadržaja i likovnih iskustava postojećem razumijevanju likovne umjetnosti.

U programskoj strukturi za svaki razred i za svaku nastavnu cjelinu i temu dat je okvirni, odnosno orijentacioni broj časova, a nastavnik će broj časova, sadržaj i metodologiju rada prilagoditi razvojnim potrebama, sklonostima i kreativnim sposobnostima te interesovanjima učenika, uvjetima rada, potrebama škole i lokalne zajednice.

Nastavu likovne kulture od prvog do petog razreda izvode nastavnici razredne nastave, jer su oni didaktičko-metodički i pedagoško-psihološki najosposobljeniji za realizaciju navedenih programskih sadržaja likovne kulture u ovom razvojnom periodu kod učenika.

7.2. CILJEVI I ZADACI

U skladu sa navedenim polaznim načelima, a posebno radi potrebe razvoja likovne kulture u osnovnom obrazovanju, postavljena su četiri temeljna cilja koji određuju ključne aspekte likovne pismenosti učenika te odražavaju ukupnost i povezanost percepcije likovnog stvaralaštva i učenja:

- Likovna umjetnost, likovne tehnike, društvo i okolina – Učenici će steći sposobnosti za razumijevanje vizuelnog jezika i posebnost umjetničkih vrsta, likovnih tehnika, međusobnih odnosa i njihovih socijalizirajućih i ekoloških sadržaja;
- Vještine: Učenici će steći vještine potrebne za likovno-oblikovno i likovno-tehničko izražavanje, rješavanje vizuelnih problema i prenošenje likovnih ideja i rezultata, zajednički rad te vrednovanje rezultata.
- Znanje: Učenici će steći znanja i sposobnosti za razumijevanje slikarstva, kiparstva, arhitekture, primijenjenih umjetnosti, dizajna i novih medija koje će upotrebljavati za likovno izražavanje i proširivanje kompetencija vizuelnog mišljenja;
- Stavovi i vrijednosti: Učenici se podstiču u različitim dimenzijama likovne nadarenosti i dijelovima kreativnog procesa koji podržavaju divergentno mišljenje, kreativni proces i primjenu umjetničkih likovno-tehničkih i tehnoloških spoznaja.

NAZIV PREDMETA: LIKOVNA KULTURA

RAZRED: PRVI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 68

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Oblikovanje na ravni – crtanje	<ul style="list-style-type: none"> - Tačka i linija. - Površina. - Ravan. 	Tačka, ravna – prava linija, kriva linija, cik – cak linije, crtanje, glatka i hrapava površina, slobodni lik, geometrijski lik.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočavati osnovne likovne elemente: tačka, linija, ravan, površina. - Učenici će vizuelno opaziti, istražiti i likovno izraziti doživljaj linija. Imenovati će prave i krive, vodoravne i vertikalne, kose i cik-cak linije. - Učenici će uočavati, istražiti i razlikovati hrapave i glatke površine, početna taktilna osjetljivost. - Učenici će uočavati osnovne likovne elemente, opažati i likovno izražavati ritam, kontrast, hrapavo-glatko. - Učenici će vizuelno opažati i likovno se izražavati geometrijskim i slobodnim likovima. 	25
II	Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje	<ul style="list-style-type: none"> - Masa i prostor. - Površina. 	Geometrijsko tijelo, oblo i uglasto tijelo, modeliranje, građenje, različite površine.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razlikovati velike i male, oble i uglaste, ispupčene i udubljene mase. - Kod učenika će se razvijati estetske vrijednosti, briga za očuvanje okoliša i kulturne baštine, likovno će izražavati – oblikovati i graditi različita geometrijska tijela. - Učenici će vizuelno uočiti i oblikovanjem izraziti različite plastične teksture (stablo, grana). 	20

III	Primijenjeno oblikovanje - dizajn	<ul style="list-style-type: none"> - Boje – osnovne i izvedene. - Površina i vizuelna komunikacija. - Masa i prostor – industrijski dizajn. 	Boja, nijanse i miješanje boja, poruka, vrsta poruka, smisao poruka, oblik i namjena, industrijski dizajn.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će imenovati osnovne boje: crvenu, žutu, plavu, te neutralnih boja: bijele, crne i sive. - U likovnom izražavanju učenici će razlikovati osnovne i izvedene boje i u bojenju koristiti mehaničko miješanje boja. - Učenici će znati otkrivati poruke koje posreduju mediji, izgraditi pozitivan odnos prema medijima, otkrivati estetske vrijednosti u vizuelnim komunikacijama – u motivu i izvedbi. - Učenici će znati povezati izgled oblika i namjene predmeta sa kojima se svakodnevno služimo. - U likovnom izražavanju učenici će koristiti elemente industrijskog dizajna. 	23
-----	--	--	--	--	-----------

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO-PLANSKE STRUKTURE

Sadržaj i forma su obrađeni u uvodnim tekstovima, ovdje ih prevodimo u šta i kako? Kada se dijete s kistom u ruci nađe pred bijelim papirom, suočava se istovremeno s pitanjima šta će i kako će? Misli o sadržaju i o likovnom jeziku ili formi. Sadržaj je šta, forma je kako. Maternji jezik je nacionalan, likovni je internacionalan. On ima samo četiri osnovna elementa – crtu, boju, plohu i volumen te psihičke likovne regulatore – simetriju, kompoziciju i ritam. Kako će dijete rasporediti sadržaj i formu u crtežu je kompozicija i u njoj simetrija koja je svojstvena djeci. Ritam je rukopis, stil pisanja i stil crtanja, onaj dodir, ono subjektivno poigravanje srca i nerva, ruke, linije i boje na papiru.

Analiza „crteža“ podrazumijeva pokušaje učenika da nešto kažu o onom što su nacrtali, a da nastavnik zna na kraju nastavnog sata kazati ono šta su učenici crtali.

Sadržaj: U crtežu je ono što crtež sam po sebi priča, ono kada učeniku nije dovoljan crtež i ilustracija, već se domišlja i crtežu dodaje tekst, pa ide u strip. To je prijevod motiva, tema, ilustracija i inspiracija u priču.

Analiza likovnog jezika ili forme je subjektivna analiza likovnih elemenata:

1. Crte, boje, plohe, volumena i njihovih regulatora: kolorizma, asimetrije, kompozicije i ritma; To i jest umjetnost i ona zagonetka u crtežu, i žestoka boja, i simetrija i raspored i rukopis; Sve se može kopirati, ali rukopis ili ritam ne! Samo to mi, s djecom, treba da imenujemo;
2. Psihička forma je bliska tehnicima, crtačkim, slikarskim, grafičkim i kiparskim tehnikama i materijalima: olovka i flomaster, akvarel, tempera, kolaž, mozaik, otisak lista i dlana, glina i plastelin;
3. Estetsko u crtežu je ideja da dijete nešto crta, proces rada, sve ono što se u dječijoj glavi dešava dok dijete crta (od borbe do uspjeha i sreće, ono što dijete bogati) i lijep crtež. To je naš cilj.

Likovni prilozi

Zagonetke, bajke, basne i priče koje ovaj koncept nudi učenicima prvog razreda su iz „djetinjstva čovječanstva“ i same po sebi su bliske uzrastu učenika, ali i tu su još legende i priče iz domaće kulturne, likovne i književne baštine. U isto vrijeme im nudi vlastiti „crtež“ istog ili starijeg uzrasta. To znači da učenicima prvog razreda nudimo njihovu umjetnost kao estetski doživljaj i inspiraciju za interpretaciju i kreaciju vlastitog crteža, a ne kao učenje.

Vizuelno-likovni prilozi umjetnosti i „crteža“ su podloga nastavniku i inspiracija učenicima. Ovaj okvirni program treba realizirati u skladu sa okolnostima i mogućnostima.

Oblikovanje na ravni – crtanje:

Tačka i linija: Likovni jezik kao podsticaj, tačka i linija kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim vizuelno-likovnim sadržajima.

Površina: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Rad po sjećanju, mašti, na osnovu neposrednog posmatranja.

Ravan: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: sadržaji iz života učenika, naprimjer: *Ja i moji roditelji, Čega se plašim, Šta sanjam*; Sadržaji iz škole, naprimjer: *Ja i moji novi prijatelji*; Sadržaji iz prirode i godišnjih doba: prirodni i sagrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Rad po sjećanju, mašti, na osnovu neposrednog posmatranja, naprimjer: *Da sam nevidljiv, Kakav bih automobil želio, Stigli su vanzemaljci, Pronašao sam posebnu olovku, Kad bi drveće hodalo*.

Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje:

Masa i prostor: Likovni jezik kao podsticaj: oblici, tijela, površine i prostori kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Modeliranje: kocka, kugla, kvadar, piramida, valjak; Likovno-tehnički materijali i tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, papirna ambalaža, drveni otpadni materijali; Rad po sjećanju, na osnovu neposrednog posmatranja, umjetničko djelo kao inspiracija.

Površina: motivi –vizuelni poticaji iz dječije okoline, prirodni i izgrađeni oblici (drveće na vjetru i kiši); Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: površine i oblici kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Materijali i tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, papirna ambalaža, drveni otpadni materijali.

Primijenjeno oblikovanje – dizajn:

Boja: Posmatranje osnovnih i izvedenih boja u dječijoj okolini i umjetničkim djelima; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, ravnina, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima, dekorativni rad s grafikom (grafika se dobija štampom, otiskom ili tiskom u neograničenom broju originala, naprimjer: otisak prsta i dlana, krompira i lista ,prirodni otisak; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel.

Površina i vizuelna komunikacija: Televizija, video, kompjuterska komunikacija, kompjuterske igrice, film; Likovni scenariji, kombiniranje, variranje, građenje i razgrađivanje – rad u parovima.

Masa i prostor – industrijski dizajn: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline, prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: oblici, tijela, površine i prostori kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, papirna ambalaža, drveni otpadni materijali.

NAZIV PREDMETA: LIKOVNA KULTURA

RAZRED: DRUGI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Oblikovanje na ravni – crtanje	- Tačka i linija – linije po toku i karakteru.	Tačka, linija (različite linije), crtanje linije, skupljeno / raspršeno, niz, uspravno, koso, vodoravno.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznavati simboličku umjetnost iz „djetinjstva čovječanstva“ blisku svom „crtežu“. - Učenici će proširivati svoja osjećanja i znanja o „crtežu“. - Učenici će vizuelno opaziti i istražiti doživljaj linija, likovno će se izražavati i stvarati tačkama i linijama, razlikovat će linije (vrsta, smjer, niz). 	7
II	Oblikovanje na ravni – slikanje	<ul style="list-style-type: none"> - Boja – imena boja, osnovne i izvedene boje. - Boja – tonovi boje, kontrasti svijetlo-tamno, toplo-hladno; - Ravan – geometrijski i slobodni likovi. - Ravan – ritam likova. 	Boja, slika, slikanje, slikar, osnovne boje, izvedene boje, akromatske ili neakromatske boje, svjetlina boje, tonovi boje, miješanje boja, mrlja, potez, kontrast, geometrijski lik, slobodni lik, ritam, lik, ritam likova.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će vizuelno razlikovati boje, imenovati ih i likovno se izražavati različitim bojama. miješanjem dviju osnovnih boja - dobiti izvedenu boju. - Učenici će prihvatiti spoznaju kako „crtež“ i umjetnost nisu oponašanje, već stvaranje. - Učenici će njegovati emotivnu, a ne objektivnu proporciju, simboličku, a ne lokalnu boju. - Učenici će vizuelno razlikovati i koristiti tonove boja. - Učenici će miješanjem s bijelom i crnom bojom dobiti svjetliju i tamniju boju. - Učenici će imenovati i uočavati tople i hladne boje. - Učenici će usvojiti pojam kontrasta (toplo-hladno, svijetlo-tamno) 	11

				<p>i uočiti ga na likovnom djelu (učeničkom ili umjetničkom).</p> <ul style="list-style-type: none"> - U likovnom izražavanju učenici će koristiti tonove boja, kontrast svijetlo-tamno i toplo-hladno. - Učenici će vizuelno opaziti i likovno se izražavati geometrijskim i slobodnim likovima. - Učenici će, malo po malo, usvajati osnovnu likovnu terminologiju. - Učenici će s vremenom preći od pojave, preko predstave do pojma. - Učenici će opažati i likovno izražavati ritam ponavljanje likova i boja. - Učenici će kritikovati „crtež“ i hvaliti ga. 	
III	Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje	<ul style="list-style-type: none"> - Površina – plastične teksture. - Volumen i masa u prostoru – geometrijska i slobodna tijela. 	Glatka i hrapava površina, modeliranje, građenje, različite površine, plastične teksture, kip, kipar, geometrijsko tijelo, oblo i rogljasto tijelo.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočavati i spontanijem oblikovanjem izražavati različite plastične teksture. - Učenici će opažati, razlikovati i imenovati tijela, oblikovanjem izražavati različita geometrijska tijela u prostoru. 	7
IV	Primijenjeno oblikovanje – dizajn	<ul style="list-style-type: none"> - Linija – linija kao likovni element pisma. - Ravan – likovi i slika u pokretu. - Boja – ilustracija. - Površina – vizuelna komunikacija. - Volumen i masa u prostoru – dizajn. 	Znak, slikovno pismo, linija kao likovni element pisama, linijarni film, tv-slika, slikovnica, boja, ilustracija, reklama, poruka, čestitka,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočavati, razlikovati i likovno izražavati linije kao sastavne elemente pisma. - Učenici će prihvatiti spoznaju da „crtež“ i umjetnost nisu oponašanje već stvaranje. - Učenici će prepoznati animirani film kao niz slika u pokretu. 	10

			<p>vizuelna komunikacija kao poruka, volumen i masa u prostoru, dizajn, oblik i namjena.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će likovno – bojom – ilustracijom, izraziti doživljaj priče, teksta, predmeta, pojave ili drugog oblika izražavanja. - Učenici će uočavati i likovno izražavati vizuelne elemente prenosa poruke, cilj i sadržaj takvih poruka, odnosno vizuelnih komunikacija. - Učenici će povezati izgled oblika kojima se svakodnevno služimo s njihovom namjenom. - Učenici će likovno izražavati elemente dizajna u izgledu predmeta s kojima se svakodnevno služimo. 	
--	--	--	--	--	--

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Svi drugi predmeti u školi imaju uzlaznu liniju pa se daju stepenovati, na neki su način logični. U predmetu Likovna kultura nisu. Zašto? Zato što u prvom i drugom razredu svi učenici znaju crtati, u osmom i devetom razredu saopćavaju „da ne znaju“. Zato, na neki način, svi ostali predmeti bilježe logične rezultate napretka, a Likovna kultura „nazatka“, pa se onda izvodi definicija – da se djeci i učenicima nudi „crtež“ kao sredstvo odgoja i obrazovanja, dok ona žele da „crtaju“, a da se ta želja u devetom razredu prirodno gasi. Djecu prođe „crtanje“, kao što ih prođe djetinjstvo. Zato neki pedagozi žele da djeca, da bi duže „crtala“, što duže budu djeca. Ta činjenica predmet Likovnu kulturu čini specifičnom te Likovna kultura tako ne liči ni na jedan drugi predmet, već je identičan samom sebi. Crtež ovog uzrasta je u usponu, da bi crtež u šestom razredu objektivno bio bolji, ali je subjektivni crtež kreativniji crtež u kojem je potpuniji izraz djeteta. A, što učenici kad odrastu prestaju „crtati“ nije kriva ni škola niti nastavnik, već je to prirodni proces – usprkos tome što nastavnik uvijek od učenika zahtijeva maksimum. Tome treba dodati i slijedeće – iako se spoznaja može razviti po nekoj određenoj metodi i bez svijesti o njoj, kao što bi to moglo da se primijeni za dječiji „crtež“, da dijete „crtati“ čak i bez svijesti o sebi i o „crtežu“, ipak nastava predmeta Likovna kultura ima svoje jasne metode i principe u kojima nastavnik u praksi s manje truda postiže zavidne stvaralačke

rezultate. Ovdje samo ističemo princip nastavnikova rukovođenja i metode igre, nastave i stvaralaštva kao jedinstva suprotnosti i metodu aktivnog doživljaja u kojima učenik aktivno učestvuje u procesu rađanja svog subjektivnog „crteža“. Specifičnost je i u internacionalnom likovnom jeziku, u kojemu je sve simbolično, jer niko ne zna šta predstavlja ova ili ona linija i boja koju je dijete stavilo kistom na papir. Da li zato što je od svih mogućih učenik izabrao baš tu ili zato što na paleti nije imao neku drugu, pa mi onda, iako to sve izvire iz njegove duboke psihe, nagađamo: „šta je učenik htio da kaže?“. Ali, da bismo opravdali sebe, formuliramo: estetsko nastoji da u „crtežu“ razotkrije tajnu koja u njemu ipak ostaje sačuvana. Stoga, simboličku umjetnost, „crtež“ i u njima simbole teško je odgonetati. Ali je takva umjetnost i takav „crtež“ bogata umjetnost i bogat „crtež“.

Oblikovanje na ravni – crtanje:

Tačka i linija – linije po toku i karakteru: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline, prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: tačka i linija kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i linijačke tehnike: olovka, tuš (drvce, kist), ugljen; Rad po sjećanju, mašti, naprimjer: *Šta sanjam, Čega se plašim, Šta ću biti kad porastem, Da sam ja učitelj / učiteljica*); Rad na osnovu neposrednog posmatranja prirodnih predmeta ili umjetničkih djela; Tekst kao inspiracija.

Oblikovanje na ravni – slikanje:

Boja – imena boja, osnovne i izvedene boje: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline, prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel.

Boja – tonovi boje, kontrasti svijetlo–tamno, toplo–hladno: motivi – Vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel.

Ravan – geometrijski i slobodni likovi: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel.

Ravan – ritam likova: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani,

etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel.

Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje:

Površina – plastičke teksture: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: površine i oblici kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Materijali i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, papirna ambalaža, drveni otpadni materijal-umjetnička djela kao inspiracija u oblikovanju, modeliranju i građenju.

Volumen i masa u prostoru – geometrijska i slobodna tijela: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: površine i oblici kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, papirna ambalaža, drveni otpadni materijal.

Primijenjeno oblikovanje – dizajn:

Linija – linija kao likovni element pisma: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: linija kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i linijačke tehnike: olovka, tuš (drvce, kist), ugljen. Inspiracija u radu mogu biti predmeti iz okoline, predmeti i pojave po sjećanju, na osnovu neposrednog posmatranja, mašte, posmatranja umjetničkih djela i slično.

Ravan – likovi i slika u pokretu: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel, flomasteri u boji (za minijaturne slike).

Boja – ilustracija: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički

materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel, flomasteri u boji (za minijaturne slike). Inspiracija u radu mogu biti sjećanja, mašta, tekst, posmatranje prirodnih oblika, predmeta, izgrađenih oblika, umjetničkih djela i slično.

Površina – vizuelna komunikacija: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel.

Volumen i masa u prostoru – dizjan: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i načinjeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: površine, oblici tijela, površine i prostori kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, papirna ambalaža, drveni otpadni materijali.

NAZIV PREDMETA: LIKOVNA KULTURA

RAZRED: TREĆI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Oblikovanje na ravni – crtanje	<ul style="list-style-type: none"> - Tačka i linija – strukturne i obrisne (konturne) linije. - Tačka i linija – kontrast linija po karakteru. 	<p>Strukturna linija, obrisna linija – kontura, otvorena linija, zatvorena linija, tačka, linija (različite linije), crtanje, skupljeno / raspršeno, niz, uspravno, koso, vodoravno, kontrast linija po karakteru.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će otkrivati jedan skriveni unutrašnji, subjektivni doživljaj, svijet u sebi „crtežu“ i umjetnosti. - Učenici su i dalje subjektivni, ali je zato analiza crteža subjektivno objektivna. - Učenici su sigurniji u sadržajnoj, likovnoj, estetskoj i tehničkoj procjeni „crteža“ i umjetnosti. - Učenici će stvarati – likovno se izražavati strukturnim i konturnim linijama, razlikovat će u stvaranju strukturne i obrisne (konturne) linije. - Učenici će uočavati i likovno izražavati kontrast linija po karakteru različitim likovno-tehničkim sredstvima. - Učenici će se sigurnije služiti likovnim tehnikama: kolorizam, ritam, kompozicija, simetrija, asimetrija, ploha i volumen. 	6
II	Oblikovanje na ravni – slikanje	<ul style="list-style-type: none"> - Boja – čistoća boje. - Boja – kontrast svjetlo-tamno. - Boja – kontrast toplo-hladno. 	<p>Čistoća boje, jarke i zagasite boje, kontrast, suprotni tonovi, svjetlo-tamni ton, tople i hladne boje, kontrast toplo-hladno.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočavati i likovno izražavati kontraste toplih i hladnih boja, jarkih i zagasitih boja. - Učenici će posmatrati, upoređivati i likovno izražavati kontrast svijetlih i tamnih tonova boja, izražavati svjetlo-tamni kontrast u 	11

				<p>likovnom izražavanju.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočavati i likovno izražavati kontraste toplih i hladnih boja. - Učenici će znati reći šta je kist, paleta, štafelaj, kopija, original, imitacija, ilustracija, inspiracija, šta je crtež u boji, plitki i duboki reljef, arhitektura, freska... 	
III	Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje	<ul style="list-style-type: none"> - Površina – kontrast površina – tekstura. - Volumen i masa u prostoru. - Volumen i masa u prostoru – građevine i tijela u prostoru. 	<p>Kontrast površina – Tekstura, masa, veličine masa u prostoru, volumen i masa u prostoru, unutarnji i vanjski prostor, građevina i tijela u prostoru, ulica, trg.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočavati, upoređivati i razlikovati različite vrste tekstura, u likovnom izražavanju koristiti kontrast površina- tekstura. - Učenici će uočavati i izražavati u likovnom stvaranju različite volumene i mase u prostoru, uočavati različite veličine masa u prostoru. - Učenici će se snalaziti u prostoru, razlikovati i određivati položaj (smjer) u prostoru, likovno stvarati građevine i tijela u prostoru različitog volumena i mase. 	9
IV	Izborne teme – primijenjeno oblikovanje – dizajn	<ul style="list-style-type: none"> - Tačka i linija – grafički dizajn. - Ravan – fotografija. - Površina – odnos slike i teksta. 	<p>Grafički dizajn, vizuelni znak, poruka, upotrebna oznaka, fotografija, fotograf, primjena, reklama, cilj – poruka, odnos slike i teksta u reklami i poruci, plakat.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati objasniti grafički dizajn kao oblikovanje upotrebni predmeta u neposrednom okruženju. - U likovnom izražavanju učenici će koristiti na različite načine likovno-grafički dizajn. - Učenici će uočavati i razlikovati vrstu i upotrebu fotografije u svakodnevnom životu, izražavanju ideja i poruka fotografije. - Učenici će uočavati i razlikovati odnos slike i teksta na plakatu ili 	9

				reklami, uočiti značaj odnosa slike i teksta kao dodatne poruke u reklamama, plakatu ili likovnom djelu, cilj i sadržaj plakata i vizuelno-pisane poruke kao izražajnog sredstva.	
--	--	--	--	---	--

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO-PLANSKE STRUKTURE

Oblikovanje na ravni – crtanje:

Tačka i linija – strukturne i obrisne (konturne) linije: motivi – Vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: tačka i linija kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i linijačke tehnike: olovka, tuš i pero, tuš i kist, lavirani tuš, ugljen, bajc. Inspiracija za rad mogu biti motivi po sjećanju, naprimjer: *Doživljaj sa ljetnog raspusta, Ja i moja porodica, Izlet u prirodu, Jesenje plodovi, Vraćaju se laste, Gniježda i ptice, Praznici, Zimske radosti, Doček Nove godine, Doživljaji sa zimskog raspusta, Gradnja u mom gradu, selu ili naselju, Prvi simboli proljeća, Ptice selice se vraćaju, Proljetni radovi u bašti i na njivi, Saobraćajna nesreća na ulici* i slično; Sadržaji na osnovu direktnog posmatranja, naprimjer: *Klupe i stolice u mom razredu, Od krokia jedne figure do kompozicije figura, Autoportret* i slično; Frotiranje reljefnih predmeta: novčić, ključ, drvo.

Tačka i linija – kontrast linija po karakteru: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: tačka i linija kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i linijačke tehnike: olovka, tuš i pero, tuš i kist, lavirani tuš, ugljen, bajc.

Oblikovanje na ravni – slikanje:

Boja – čistoća boje: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni

elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž kupljeni, kolaž iz časopisa, pastel. Inspiracija za rad mogu biti sjećanja i mašta, naprimjer: *Rošarhove mrlje, 1001 boja crvenih, zelenih, žutih i plavih tačkica, Razlaganje boja crvene, žute i plave linije, Zamišljene životinje sa balonima, Igre krugova u boji, Šta sanjam i čega se plašim?*, zatim tekstovi gdje nastavnik po svom izboru predlaže rad prema tekstu, odnosno ilustraciji na osnovu važnijih objekata lokalne zajednice, naprimjer: *Ilustracija crtanog filma, Ilustracija lutkarske predstave, Legenda o Arslanagića mostu, Ilustracija tekstova o Starom mostu, Ilustracija književnog teksta: bajke, priče, pjesme, basne* (po izboru nastavnika), te umjetnička djela, naprimjer: umjetnost moga zavičaja: Travnik, Bugojno, Donji Vakuf, Gornji Vakuf, Vitez, Busovača, Fojnica, Kiseljak, Jajce, Novi Travnik, Kreševo; Mersed Berber – *Konj, Paul Klee – Moja soba*; Fotografija iz Walt Disney filma *Bambi*; Bosanska narodna nošnja; Edgar Degas – *Balerina*; Henri Matisse – *Otvoreni prozor*; Etrurska umjetnost; Ranokršćanska umjetnost; Islamska umjetnost (učenici ne memorišu, već gledaju likovna djela kao estetski čin); Neposredna posmatranja, prirodni i vještački oblici.

Boja – kontrast svjetlo-tamno: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž kupljeni, kolaž iz časopisa, pastel, flomasteri u boji (za minijaturene slike).

Boja – kontrast toplo-hladno: motivi – Vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž kupljeni, kolaž iz časopisa, pastel, flomasteri u boji (za minijaturene slike). Inspiracija za rad mogu biti motivi po sjećanju, po direktnom posmatranju: jesenje lišće, otisak lista u tri boje, otisak prstiju i dlana na listu papira, slikanje cvijeća za čestitku za Osmi mart i slično.

Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje:

Površina – kontrast površina-tekstura: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: površine i oblici kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, papirna ambalaža, drveni otpadni materijali.

Volumen i masa u prostoru: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija,

bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: oblici, tijela, površine i prostori kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, mekanilim (aluminijska folija), papirna ambalaža, drveni otpadni materijali.

Volumen i masa u prostoru – građevine i tijela u prostoru: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: oblici, tijela, površine i prostori kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, mekanilim (aluminijska folija), papirna ambalaža, drveni otpadni materijali.

Izborne teme – primijenjeno oblikovanje – dizajn:

Tačka i linija – grafički dizajn: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: tačka, linija, boja i lik kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i linijačke tehnike: olovka, tuš–pero, tuš–kist, lavirani tuš, ugljen, bajc.

Ravan – fotografija: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik i površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: fotografije iz časopisa, kalendara i slično.

Površina – odnos slike i teksta: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: tačka, linija, boja i lik kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž kupljeni, kolaž iz časopisa, pastel, fotografije iz časopisa.

NAZIV PREDMETA: LIKOVNA KULTURA

RAZRED: ČETVRTI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Oblikovanje na ravni – crtanje	<ul style="list-style-type: none"> - Tačka i linija. - Fokusrano istraživanje i uočavanje u okruženju i na likovnim djelima bogatstva raznolikosti linija / crta, njihovih odnosa, kontrasta, ritma, smjerova i analiza uočenog i istraženog. - Kombiniranje linije / crte s plohom, tačkom i mrljom. - Crtačke teksture. 	<p>Niz, smjer, ritam, preplet, ornament (narodni, ukras simetrija), CRTANJE: odnos linija / crta, ritam, smjer, mrlja, crtačka tekstura, površina, tlocrt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočiti i upoređivati na svojim i umjetničkim radovima kontrast, ritam, prostiranje linija, moći će se izražavati linijama različitog karaktera i toka. - Učenici će uočavati, razumjeti i moći predstaviti crtačku teksturu kroz kontrast skupljenih i raspršenih tačaka i linija u različitim odnosima. - Učenici će usvojiti pojmove za oblast linija: odnos linija / crta, ritam, smjer, mrlja, crtačka tekstura, površina, tlocrt. 	7
II	Oblikovanje na ravni – slikanje	<ul style="list-style-type: none"> - Boja. - Usmjereno istraživanje i opažanje u okruženju i na likovnim djelima kontrasta kvaliteta razlika (degradacija boja), kontrasta kvantiteta i komplementarnog kontrasta i prezentiranje istraženog i uočenog. - Mehaničko i optičko miješanje boja. - Tonsko i kolorističko slikanje. - Slikarske teksture. - Likovno područje slikanje: - U slikanim radovima primjećuje se da pored intenzivnih osnovnih boja učenici postepeno uvode i izvedene (sekundarne) boje. Još uvijek je prisutna naglašena konturna linija, a prisutne su i hromatske boje: 	<p>Intenzitet boje, razrjeđivanje boje, kvalitet boje, komplementarni kontrast, optičko miješanje boja, tonsko i kolorističko slikanje, slikarska tekstura.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočiti, razumjeti i moći predstaviti kontrast malih razlika obojenih površina, velikih razlika (kontrast) obojenih površina. - Učenici će uočiti razumjeti i izraziti komplementarni kontrast. - Učenici će razumjeti i moći predstaviti optičko miješanje boja upotrebom obojenih tačaka osnovnih boja. - Učenici će razumjeti i moći predstaviti mehaničko miješanje boja (dvije osnovne boje daju izvedenu boju). - Učenici će usvojiti pojmove za oblast boja: intenzitet boje, razrjeđivanje boje, kvalitet boje, 	7

		<p>crna, bijela i siva.</p> <p>Boje se postepeno miješaju i s drugim bojama te se na taj način proširuje paleta boja.</p> <p>Psihičkim odrastanjem djeteta povećava se broj predstavljenih detalja na likovnom radu.</p>		<p>komplementaran kontrast, optičko miješanje boja, tonsko i kolorističko slikanje, slikarska tekstura.</p>	
III	Oblikovanje na ravni – crtanje, slikanje i grafika	<ul style="list-style-type: none"> - Ploha. - Daljnje razvijanje senzibiliteta prema grafičkom izrazu. - Izrada složenije šablone za grafički otisak. - Crta i ploha, fundamentalni elementi grafike. - Višebojna papir grafika. <p>- Kroz tematsku oblast <i>Ploha</i> mogu se realizirati sve likovne oblasti koje se predstavljaju u dvodimenzionalnoj formi. crtanje, slikanje, grafika.</p> <p>- U četvrtom razredu, pored organizacije kompozicije u formi ritma (ponavljanja oblika), kružnog ritma, izmijenjenog ritma, slikarskih tekstura, transparentnosti oblika, odnosa slike i teksta, značajniji broj časova može biti usmjeren prema daljnjem savladavanju oblasti grafike, jednobojne i višebojne (visokog tiska), u tehnici papir grafike.</p>	<p>Višebojna grafika, šablon / matrica za preslikavanje / grafički otisak, grafičar, štampanje.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će usvojiti pojmove šablon / matrica, grafički otisak, grafičar, štampanje. - Učenici će savladati princip izrade jednostavnog šablona za višebojnu grafiku (papir grafika). 	7
IV	Oblikovanje na ravni – grafika	<ul style="list-style-type: none"> - Površina. - Koncentrirana pažnja na istraživanje i uočavanje proporcija oblika i prostora osnovnih kompozicionih odnosa (simetrije, asimetrije) u okolini i na umjetničkim djelima i predstavljanje istraženog i uočenog – crta / linija u prostoru / prostorni crtež. - Vizuelno opažanje kadra na fotografiji, stripu, TV-slici: - Kadrovi u nizu; - Crno-bijeli film; 	<p>Slika, kadar, strip, tekst, ritam i niz likova, lik u pokretu, film, animirani film, kadar, simbolika boja, scena, scenografija, scenski materijali, udubljeno-izbočena masa u prostoru,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočavati proporcije oblika i prostora i prostornih odnosa (simetrije, asimetrije) u neposrednom okruženju i na umjetničkim djelima. - Kod učenika će se razviti sposobnost predstavljanja istraženog i zapaženog. - Učenici će registrirati, razumjeti i moći predstaviti elemente scenografije, scene i scenske maske, spotove i zaštitne znakove, koristiti 	7

		<ul style="list-style-type: none"> - Boja na filmu; - Spot i njegovo značenje. - Pismo kao element vizuelnih poruka i njegova likovnost, - Scena i scenografija i scenska maska – oblikovanje i razumijevanje. - Zaštitni znakovi. - Tematska oblast <i>Površina</i> realizira se kroz likovne oblasti: dizajna, grafičkog dizajna, kroz analizu i uočavanju proporcija i odnosa oblika i površina, kompozicionih odnosa: simetrije i asimetrije. - Izrada scenografije, oblikovanje maske, kostima. - Pismo kao element vizuelnih poruka i njegova likovnost. - Učenici rade na izradi stripa, znakova vizuelnih komunikacija, analizi fotografije, uočavanju i razumijevanju spota, vizuelne medijske poruke. 	<p>grafički dizajn, maska, scena, scenografija, zaštitni znak, film, video, kadar, strip.</p>	<p>pismo kao element vizuelnih poruka (likovnost pisma, bosančica, kaligrafija...).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razumjeti ulogu i značaj vizuelnih medija: filma, TV-a, fotografije, značaj boje u medijima. - Učenici će usvojiti pojmove za oblast površina: grafički dizajn, maska, scena, scenografija, zaštitni znak, film, video, kadar, strip. 	
V	Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje	<ul style="list-style-type: none"> - Masa i prostor. - Ploha u prostoru. - Plastične teksture (teksture u prostoru). - Karakter oblika i prostora je rezultat / što proizlazi iz njihovih funkcija. - Puna plastika i reljef. 	<p>Plastična tekstura, površina, visoki, niski i udubljeni reljef, kiparstvo, prošupljena masa, udubljeno-ispupčena masa u prostoru, kontrast punog i praznog prostora, volumen i masa u prostoru, ravno istanjena masa, ravnoteža u prostoru.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će usvojiti pojmove masa i prostor: proporcija, kompozicija oblika i prostora, simetrija i asimetrija, prostorni crtež, trodimenzionalna tekstura, puna plastika, reljef. - Učenici će moći da shvate šta je proporcija. - Učenici će biti sposobni organizirati kompoziciju oblika u prostoru. - Učenici će razlikovati šta je puna plastika (figura u prostoru), a šta reljef. - Učenici će moći da kreativno izvedu masku, osmisle scenografiju teksta (za predstavu u razredu, u školi). 	7

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Likovna kultura u četvrtom razredu podrazumijeva angažiranje i povezivanje novih vizuelnih iskustava sa do tada usvojenim znanjem i dodavanjem novih likovnih sadržaja i likovnih iskustava usvojenom razumijevanju likovne umjetnosti.

Usvajanje znanja i likovno-kreativni rad realizira se kroz forme prostorne organizacije kompozicije:

1. Oblikovanje na plohi – dvodimenzionalna organizacija kompozicije;
2. Oblikovanje u prostoru – rješavanje trodimenzionalnih formi.

Ove dvije podjele kreativnog rada po prostornoj organizaciji kompozicije realiziraju se kroz likovne oblasti / likovna područja, i to:

Za oblikovanje na plohi kroz područja:

1. Crtanje;
2. Slikanje;
3. Grafika.

Oblikovanje u prostoru kroz područja:

1. Prostorno oblikovanje i građenje;
2. Područje vizuelnih komunikacija.

Programski sadržaji predmeta Likovna kultura u osnovnoj školi realiziraju se kroz formu tematskih cjelina / oblasti koje bi trebale biti uređene (unificirane) jednoobrazno:

1. Tačka i linija;
2. Boja;
3. Ploha;
4. Masa i prostor;
5. Površina.

Ovakva forma osigurava kontinuitet u usvajanju i proširivanju znanja, sposobnosti i likovne kreativnosti kod učenika, permanentno kroz cjelokupni osnovnoškolski odgoj i obrazovanje. Tematske cjeline će se realizirati kroz likovno-kreativni rad u svakom polugodištu, što znači da će svaka tematska cjelina biti dva puta obrađena u toku školske godine. Ovakav pristup zaokruživanju jedne cjeline kroz likovne zadatke (likovne probleme) osigurat će veću preglednost i sistematiziranje gradiva koje učenici treba da usvoje i njegovo logičko ponovno proširivanje u drugom polugodištu.

Ponavljanje tematskih cjelina u formi koncentričnih krugova pruža mogućnost preispitivanja usvojenih i prezentiranja novih sadržaja i znanja.

Motivi – teme (likovni sadržaji):

Zahvalne teme za likovno-kreativni rad predstavljaju doživljaji i spoznaje. Motive prema vizuelizaciji likovnih sadržaja dijelimo na:

1. Vizuelne motive:

a) Iz neposrednog okruženja djeteta: porodica, škola, mjesto stanovanja, prostori, objekti, pojave u prirodi, biljke i slično.

2. Nevizuelne motive:

a) Iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta (korelacija s drugim predmetima): Bosanskog jezika (priča, bajka, poslovice, basna, pjesmica), Matematike, Moje okoline, Muzičke kulture, Tjelesne i zdravstvene kulture;

b) Iz narodnih običaja (tradicije): značajni datumi, praznici, etnografsko naslijeđe.

3. Motive likovne forme (likovni i kompozicioni elementi):

a) Likovni i kompozicioni elementi: razrješavanje likovnih zadataka kroz upotrebu likovnih i kompozicionih elemenata, a u skladu s uzrastom učenika;

b) Nevizuelni podsticaji, emocije (osjećanja), čula, muzika i slično.

Ocjenjivanje dječijih crteža

Ocjenjivanje u predmetu Likovna kultura je izuzetno složen segment rada nastavnika, s obzirom na to da crtež predstavlja cjelinu koja u sebi sadrži komplekse sposobnosti i osobina djeteta, upornosti i iskustva, stečenog znanja i usvojenih navika, pozitivnog i negativnog utjecaja sredine, kao i sklada emocionalnih i izražajnih sposobnosti transponiranih u likovne elemente. Iz toga razloga dječiji crtež moguće je analizirati s različitih aspekata:

1. Estetskog;
2. Psihološkog;
3. Pedagoškog.

Ako prihvatimo da se djeca likovno izražavaju zato što imaju potrebu da iskažu svoj svijet, svoje viđenje svijeta, predmeta i pojava, svoje strahove i oduševljenja, onda su svi ti radovi „stenografski zapisi duše“ i kao takvi moraju biti dobri.

Činjenica je da se nastavnik u razredu susreće s učenicima koji su nadareni i onim koji to nisu, pa se postavlja pitanje: *Šta raditi u takvoj situaciji?* Učenici koji nisu nadareni ne bi smjeli biti „kažnjeni“ slabim ocjenama zato što je priroda „zaboravila“ da ih obdari sposobnostima za likovno-kreativno izražavanje (ne posjeduju likovni talent).

Predmet Likovna kultura složen je iz dva segmenta:

1. Likovna forma / likovni jezik;
2. Likovni sadržaji.

Oblast likovna forma (likovni jezik) koja se odnosi na likovne elemente i principe komponiranja, teoretskog je karaktera i može se savladati i usvojiti.

Dakle, učenici koji nisu talentirani trebaju imati priliku da u skladu sa svojim mogućnostima usvajaju likovni jezik i njime se izražavaju. Prilikom ocjenjivanja manje nadarenih učenika trebalo bi pratiti i imati u vidu individualne mogućnosti, stepen zalaganja i želje da se realizira postavljeni zadatak, napor koji dijete ulaže u realizaciju zadatka da bi postiglo rezultat, aktivnost na nastavi likovne kulture. Nema loših učeničkih radova.

Vizuelno-estetska kultura razvija kod djece sposobnost uživanja i razumijevanja umjetnosti, odnos prema estetskom, pravilno doživljavanje vizuelnih informacija, odnos prema svjetskoj i bosanskohercegovačkoj kulturnoj baštini. Pravilan odnos nastavnika prema učeničkim radovima je od izuzetnog značaja za likovno- kreativni rad djece. Ako nastavnik traži od djece da tačno „prepisuju“ percipirano, da doživljavaju i očima odraslih gledaju svijet oko sebe, onda takva nastava predmeta Likovna kultura ne odgovara osnovnim principima savremene nastave te ciljevima i zadacima koji se pred nju postavljaju.

Oblikovanje na ravni – crtanje:

Tačka i linija: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi, objekti, prostori; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta (korelacija s drugim predmetima): Bosanski jezik (priča, bajka, pjesma, poslovice i slično), Moja okolina, Matematika, Muzička kultura i Tjelesna i zdravstvena kultura. Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, značajni datumi, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: tačka i linija kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i linijačke tehnike: olovka, tuš i drvce, tuš i kist, lavirani tuš, flomasteri (crni ili tamni).

Oblikovanje na ravni – slikanje:

Boja: motivi – Vizuelni podsticaji iz dječije okoline: ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi, objekti, prostori; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta (korelacija s drugim predmetima): Bosanski jezik (priča, bajka, pjesma, poslovice i slično), Moja okolina, Matematika, Muzička kultura i Tjelesna i zdravstvena kultura. Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, značajni datumi, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: tačka i linija kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i likovne tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel, flomasteri u boji (za manje formate radova).

Oblikovanje na ravni – crtanje, slikanje i grafika:

Ploha: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Vizuelni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik, površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i likovne tehnike: papir, grafika (izrada šablona od papira i kartona), matrica, grafička boja, tempera.

Oblikovanje na ravni – grafika:

Površina: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Likovni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik, površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim

obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i slikarske tehnike: akvarel, gvaš tempera, kolaž, pastel.

Prostorno oblikovanje – modeliranje i građenje:

Masa i prostor: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: prirodni i izgrađeni oblici; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta: književni tekstovi, mitološki sadržaji, historija, bosanskohercegovačka i svjetska kulturna baština i slično; Iz narodnih običaja: događaji, blagdani, etnografska baština; Vizuelni jezik kao podsticaj: boja, ravan, lik, površina kao samostalni likovni elementi sa svim svojim likovnim obilježjima i kompozicijskim odnosima predviđenim u vizuelno-likovnim sadržajima; Iz područja nevizuelnog: emocije, osjeti, muzika i slično; Likovno-tehnički materijali i tehnike prostorno-plastičkog oblikovanja: glina, glinamol, plastelin, papir, karton, mekani lim (aluminijaska folija), papirna ambalaža, drveni otpadni materijali, žica.

NAZIV PREDMETA: LIKOVNA KULTURA

RAZRED: PETI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Oblikovanje na ravni – crtanje	<ul style="list-style-type: none"> - Tačka i linija. - Prepoznavanje, uočavanje / registriranje odnosa u svom okruženju i na likovnim djelima i sposobnost primjene prostornih organizacija kompozicije: - statična i dinamična; - vodoravna / horizontalna; - okomita / uspravna; - kružna; - piramidalna; - slobodna. - Savladavanje upotrebe linija / crta, tačaka u cilju ostvarivanja prostornih organizacija kompozicije. - Kombiniranje linije /crte sa plohom, tačkom i mrljom i njihov odnos. - Crtačke teksture. 	Organizacija kompozicije: statično – dinamično, vodoravno – uspravno, kružno, piramidalno i slobodno.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznati i uporediti na svojim umjetničkim radovima prostornu organizaciju kompozicije: - statičnu dinamičnu; - vodoravnu / horizontalnu; - okomitu / uspravnu; - kružnu; - piramidalnu; - slobodnu. - Učenici će moći registrirati, razumjeti i predstaviti različite forme organizacije kompozicije upotrebom crtačkih tekstura. - Učenici će usvojiti pojmove organizacije kompozicije: - statično i dinamično; - vodoravno / horizontalno; - okomito / uspravno; - kružno; - piramidalno; - slobodno. 	7
II	Oblikovanje na ravni – slikanje	<ul style="list-style-type: none"> - Boja. - Sposobnost opažanja, prepoznavanja i predstavljanja uočenog u okruženju i na likovnim djelima: - likovnih elemenata i - principa komponiranja mrlja, ploha, potez, debeli namaz, lazurni namaz, kompozicija boja, harmonija, ritam, dominacija, harmonija 	Mrlja, ploha, potez, pastuozni namaz, lazurni namaz, kompozicija boja, harmonija, ritam, dominacija.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razvijati sposobnosti posmatranja, sintetičkog koncipiranja, uočavanja, zaključivanja, snalažljivosti, kreativnog, konkretnog i apstraktnog mišljenja, bogaćenje mašte, orijentacije u vremenu i prostoru. - Učenici će razvijati sposobnosti pripremanja tonova boja, valerskih / svjetlosnih vrijednosti, za 	7

		<p>hromatske boje u funkciji bogaćenja palete boja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - oslabljene i intenzivne boje; - boja kao sredstvo ostvarivanja slikarskih tekstura. - U slikanim radovima primjenjivat će se kao izražajna sredstva pri realizaciji kompozicije: mrlje, potezi, lazurni / tanki nanos boje, pastuozni /debeli nanos boje, harmoničan /skladan odnos boja, ritam, dominacija. 		<p>njihovu primjenu u praktičnom radu / realizaciji likovnih radova, odijevanju, oplemenjivanju životnog prostora, kreiranju znakova vizuelnih komunikacija, kreiranju izgleda upotrebnih predmeta...</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razvijati sposobnosti predstavljanja sadržaja pjesme, priče, događaja, pojava u prirodi, osjećanja, emocija i slično kroz likovni izraz. 	
III	Prostorno oblikovanje – modeliranje	<ul style="list-style-type: none"> - Masa i prostor. - Daljnji rad na potpunijem shvatanju prostora i oblikovanja u prostoru. - Puna plastika u prostoru. - Mobili /pokretne forme u prostoru, dinamična skulptura. - Reljef kao skulptorska forma: niski /plitki reljef, meco reljef, srednje ispupčene forme, 1–2 trećine mase u prostoru, visoki reljef / skulptura u prostoru koja se samo sa nekim djelom utapa u osnovu. - Masa i prostor u arhitekturi, elementi građenja: - konstrukcija; - zid; - stub / kvadratne osnove; - stub / kružne osnove; - krov. - Oblikovanje, građenje, primijenjena umjetnost i dizajn. - I dalje je u ovom uzrastu prisutan izražen interes za oblikovanjem u prostoru, koje učenici doživljavaju kao igru povezanu sa estetskim stvaralačkim procesom. - U kreativnom procesu koriste se svi materijali pristupačni uzrastu i psihofizičkim mogućnostima djeteta. 	<p>Radovi u punoj plastici, mobili / pokretne forme u prostoru kao i reljefi / niski reljef, meco reljef, visoki radovi u punoj plastici, mobili, arhitektonski elementi / elementi gradnje: konstrukcija, zid, stub, stup, krov.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razumijevati i predstavljati prostor i oblike u prostoru. - Učenici će steći sposobnosti prevođenja / transponovanja dvodimenzionalnog u trodimenzionalno i trodimenzionalne u dvodimenzionalnu formu / organizaciju. - Učenici će znati primjenjivati prostornu organizaciju, rad će imati malu i veliku masu: mobili – rad na organizaciji ravnoteže i pokreta. - Učenici će usvojiti pojmove: masa, prostor, gradnja, arhitektura, građenje, elementi građenja, zid, stub, stup, krov, niski / plitki reljef, meco reljef, visoki reljef, mobili / skulptura u pokretu, pokretne forme. 	7

		<ul style="list-style-type: none"> - Definiraju se pojmovi i realiziraju radovi u punoj plastici, mobili /pokretne forme u prostoru kao i reljefi / niski reljef, meco reljef, visoki reljef. - Arhitektonski elementi / elementi gradnje: konstrukcija, zid, stub, stup, krov. 			
IV	Oblikovanje na ravni – crtanje, slikanje i grafika	<ul style="list-style-type: none"> - Ploha. - Dalje savladavanje oblasti grafike, građenje i razvijanje senzibiliteta prema grafičkom izrazu i oblasti grafike. - Daljnji rad na potpunijem odnosu primjene slike i teksta. - Organizacija kompozicije kroz oblasti: crtanja, slikanja, grafike. - Kroz tematsku oblast <i>Ploha</i> realizirat će se sve likovne oblasti koje se u svojoj konačnici iskazuju u dvodimenzionalnoj formi: crtež, slika, grafika. - U petom razredu, pored navedenih organizacija kompozicije, dalje će se raditi na potpunijoj primjeni odnosa slike i teksta, s obzirom na uzrast interes učenika će biti usmjeren prema daljnjem savladavanju oblasti grafike, jednoboje i višebojne, visokog tiska, u tehnici papir grafika i linorez. 	Malo-veliko, statično-dinamično, svijetlo-tamno, kliše za visoki tisak linorez, karton grafiku, inicijal, kaligrafija, minijatura.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uočavati značaj vizuelnog odnosa slike i teksta u primjeni organizacije kompozicije. - Učenici će razumijevati složene grafičke odnose, raditi na izradi klišea za visoki tisak / linorez, karton grafiku, dalje razvijati senzibilitet u grafičkom izrazu. - Učenici će usvojiti pojmove za oblast ploha: inicijal, kaligrafija, minijatura, vizuelna informacija, znak, linorez, visoki tisak, grafičar. 	7
V	Oblikovanje na ravni – grafika	<ul style="list-style-type: none"> - Površina. - Površina u likovnoj oblasti dizajna, grafičkog dizajna, industrijskog dizajna, primijenjene umjetnosti. - Uloga površine u savremenim medijima: kompjuterskoj grafici, spotu, tv poruci, plakatu kroz različite kompozicije – dinamična i statična kompozicija. 	grafički dizajn, vizuelna informacija /poruka/, industrijski dizajn, spot, TV poruka, statično, dinamično	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razumijevati uloge i značaj znakova vizuelnih komunikacija i ovladavanja mogućnostima korištenja sa ciljem prenošenja vizuelnih informacija. - Učenici će biti osposobljeni za kreiranje novih vizuelnih znakova i vizuelnih poruka. - Učenici će uočavati 	7

		<p>- Uloga površine u formi poruke, novi kreirani znakovi vizuelnih komunikacija, odnos površina i vizuelna jasnoća poruka.</p> <p>- Tematska oblast <i>Površina</i> realizira se kroz likovne oblasti dizajna, grafičkog dizajna, industrijskog dizajna, primijenjene umjetnosti, kompjuterske grafike, spot, tv poruka, plakat, navedenih kompozicionih odnosa: dinamična i statična kompozicija, horizontalna / vodoravna kompozicija, vertikalna / uspravna kompozicija, kružna, piramidalna / trougaona, slobodna / raspršena, dominacija.</p> <p>- Znakovi vizuelnih komunikacija, kao elementi vizuelnih poruka i njihova likovnost.</p> <p>- Učenici rade na izradi stripa, znakova vizuelnih komunikacija, analizi fotografije, uočavanju i razumijevanju spota, vizuelne medijske poruke.</p>		<p>značaj uloge površine u naglašavanju važnog / bitnog, malo-veliko, statično-dinamično, svijetlo-tamno...</p> <p>- Učenici će uočavati izražajne mogućnosti stripa / sinteze slike i teksta.</p> <p>- Učenici će razumjeti spot, tv poruke, plakat kao forme vizuelnih komunikacija.</p> <p>- Učenici će usvojiti pojmove za oblast površina: vizuelna informacija / poruka, industrijski dizajn, spot, tv poruka, statično, dinamično.</p>	
--	--	---	--	---	--

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO-PLANSKE STRUKTURE

Likovna kultura u petom razredu podrazumijeva početak sintetičkog koncipiranja vizuelnog doživljaja, povezivanje novih vizuelnih iskustava sa do tada stečenim znanjem, bogaćenje novim likovnim sadržajima i likovnim iskustvima, nivoom usvojenog doživljavanja likovne umjetnosti.

Usvajanje znanja i likovno-kreativni rad realizira se kroz forme prostorne organizacije kompozicije:

1. Oblikovanje na plohi – dvodimenzionalna organizacija kompozicije;
2. Oblikovanje u prostoru – rješavanja trodimenzionalnih formi.

Navedene podjele kreativnog rada po prostornoj organizaciji kompozicije realiziraju se kroz likovne oblasti / likovna područja

Za oblikovanje na plohi kroz područja:

1. Crtanje;
2. Slikanje;
3. Grafika;
4. Područje vizuelnih komunikacija.

Oblikovanje u prostoru kroz područja:

1. Prostorno oblikovanje i građenje;
2. Područje vizuelnih komunikacija.

Programski sadržaji predmeta Likovna kultura u osnovnoj školi realiziraju se kroz formu tematskih cjelina / oblasti koje treba da budu uređene (unificirane) jednoobrazno za sve razrede od prvog razreda do devetog razreda.

1. Tačka i linija;
2. Boja;
3. Ploha;
4. Površina;
5. Masa i prostor.

Ovakva forma osigurava kontinuitet u usvajanju i proširivanju znanja, sposobnosti i likovne kreativnosti kod učenika, permanentno kroz cjelokupni osnovnoškolski odgoj i obrazovanje. Tematske cjeline će se realizirati kroz likovno-kreativni rad u svakom polugodištu, što znači da će svaka tematska cjelina biti dva puta obrađena u toku školske godine. Ovakav pristup zaokruživanju jedne cjeline kroz likovne zadatke (likovne probleme) osigurat će veću preglednost i sistematiziranje gradiva koje učenici trebaju usvojiti i njegovo logičko ponovno proširivanje u drugom polugodištu. Ponavljanje tematskih cjelina u formi koncentričnih krugova pruža mogućnost preispitivanja usvojenih i prezentiranja novih sadržaja i znanja.

Ovako postavljene tematske cjeline ne isključuju ni jednu oblast, niti bilo koju tehniku. Kvalitet učenja u likovnoj kulturi je proces u kojemu kad učenici vizueliziraju problem za koji ranije nisu znali, prepoznaju ga i razriješe putem likovno-tehničkih sredstava. Taj proces kod učenika razvija kreativno mišljenje, sposobnosti i saznanja, a što utječe na formiranje likovno-oblikovnih temelja koji će im pomoći u analizi složenih vizuelno-likovnih ideja i problema u komponiranju osmišljenih likovnih kompozicija. Likovna pismenost podstiče se kroz nastavu koja učenike uključuje u aktivan proces vizuelnog istraživanja, doživljaj zadovoljstva u razrješavanju problema i sposobnosti vrednovanja. Razvoj likovne pismenosti obuhvata razradu zadatah nastavnih tema putem kojih djeca spoznaju (stvaraju predstavu) o značaju likovne umjetnosti u vlastitom životu, i interakciju umjetnosti, nauke i društva, novih medija i okruženja.

Motivi – teme (likovni sadržaji):

Zahvalne teme za likovno-kreativni rad predstavljaju doživljaji i spoznaje. Motive prema vizuelizaciji likovnih sadržaja dijelimo na:

1. Vizuelne motive:

a) Iz neposrednog okruženja djeteta: porodica, škola, mjesto stanovanja, prostori, objekti, pojave u prirodi, biljke i slično.

2. Nevizuelne motive:

a) Iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta (korelacija s drugim predmetima): Bosanskog jezika (priča, bajka, poslovice, basna, pjesmica), Matematike, Moje okoline, Muzičke kulture, Tjelesne i zdravstvene kulture;

b) Iz narodnih običaja (tradicije): značajni datumi, praznici, etnografsko naslijeđe.

4. Motive likovne forme (likovni i kompozicioni elementi):

a) Likovni i kompozicioni elementi: razrješavanje likovnih zadataka kroz upotrebu likovnih i kompozicionih elemenata, a u skladu s uzrastom učenika;

b) Nevizuelni podsticaji, emocije (osjećanja), čula, muzika i slično.

Ocjenjivanje dječijeg crteža

Ocjenjivanje u predmetu Likovna kultura je izuzetno složen segment rada nastavnika, s obzirom na to da crtež predstavlja cjelinu koja u sebi sadrži komplekse sposobnosti i osobina djeteta, upornosti i iskustva, stečenog znanja i usvojenih navika, pozitivnog i negativnog utjecaja sredine, kao i sklada emocionalnih i izražajnih sposobnosti transponiranih u likovne elemente. Iz toga razloga dječiji crtež moguće je analizirati s različitih aspekata:

1. Estetskog;
2. Psihološkog;
3. Pedagoškog.

Ako prihvatimo da se djeca likovno izražavaju zato što imaju potrebu da iskažu svoj svijet, svoje viđenje svijeta, predmeta i pojava, svoje strahove i oduševljenja, onda su svi ti radovi „stenografski zapisi duše“ i kao takvi moraju biti dobri.

Predmet Likovna kultura složen je iz dva segmenta:

1. Likovna forma / likovni jezik;
2. Likovni sadržaji.

Oblast likovna forma (likovni jezik) koja se odnosi na likovne elemente i principe komponiranja, teoretskog je karaktera i može se savladati i usvojiti.

Oblikovanje na ravni – crtanje:

Tačka i linija: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi, objekti, prostori; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta (korelacija s drugim predmetima): Bosanski jezik (priča, bajka, pjesma, poslovice i slično), Moja okolina, Matematika, Muzička kultura i Tjelesna i zdravstvena kultura. Podsticaji iz narodnih običaja: događaji, blagdani, značajni datumi, etnografska baština; Primjena tačaka i crta / linija sa svim karakteristikama u isticanju tekture. Kompozicioni (prostorni) odnosi u vizuelno-likovnim sadržajima. Primjena svih oblika podsticaja u realizaciji likovnih radova. Likovno-tehnički materijali i likovne tehnike: grafitna olovka, tuš i pero, tuš i drvce, tuš i kist, lavirani tuš, flomasteri (crni ili tamni), drveni ugljen.

Oblikovanje na ravni – slikanje:

Boja: motivi – vizuelni podsticaji iz dječije okoline: ljudi, životinje, biljke, pojave u prirodi, objekti, prostori; Podsticaji iz sadržaja ostalih nastavnih predmeta (korelacija s drugim predmetima): Bosanski jezik (priča, bajka, pjesma, poslovice i slično), Moja okolina, Matematika, Muzička kultura i Tjelesna i zdravstvena kultura. Podsticaji iz narodnih običaja: događaji, blagdani, značajni datumi, etnografska baština; Primjena tačaka i crta / linija sa svim karakteristikama u isticanju teksture. Kompozicioni (prostorni) odnosi u vizuelno-likovnim sadržajima. Primjena svih oblika podsticaja u realizaciji likovnih radova. Likovno-tehnički materijali i likovne tehnike: akvarel, gvaš, tempera, kolaž, pastel, zgrafito (grebanje premazane osnove prethodno obojene voštanim bojama), flomasteri u boji (za manje formate radova), mozaik.

Prostorno oblikovanje – modeliranje:

Masa i prostor: motivi – usložnjavanje odnosa prema prostoru i oblikovanje prostora u oblasti oblikovanja, građenja, primijenjene umjetnosti i dizajna; Rad na karakterizaciji figura u prostoru, odnos dijelova i cjeline; Realizacija plitkog reljefa; Ravnoteža i pokret u prostoru (mobili) realizacija skulpture u prostoru; Organizacija prostorne kompozicije različitim elementima (po veličini i obliku), instalacija, prostorna organizacija / maketa, urbanizam; Likovne tehnike: upotreba materijala dostupnih učenicima.

Oblikovanje na ravni – crtanje, slikanje i grafika:

Ploha – savladavanje oblasti grafike, građenje i razvijanje senzibiliteta prema grafičkom izrazu i oblasti grafike; Daljnji rad na potpunijem odnosu primjene slike i teksta; Organizacija kompozicije kroz oblasti: crtanja, slikanja, grafike; Kroz tematsku oblast *Ploha* realizirat će se sve likovne oblasti koje se u svojoj konačnici iskazuju u dvodimenzionalnoj formi: crtež, slika, grafika; U petom razredu, pored navedenih organizacija kompozicije, dalje će se raditi na potpunijoj primjeni odnosa slike i teksta, s obzirom na uzrast interes učenika će biti usmjeren prema daljnjem savladavanju oblasti grafike, jednobojne i višebojne (visokog tiska), u tehnici papir-grafika i linorez; Papir-grafika (izrada šablona od papira kartona); Visoki tisak, linorez (izrada šablona, klišea na linoleumu); Kolaž, kroz primjenu kompozicionih odnosa slike i teksta; Likovne tehnike: linoleum, papir, karton, kolaž.

Oblikovanje na ravni – grafika:

Površina – Složenija kreativna rješenja i realizacija u različitim materijalima; Kreiranje novih vizuelnih informacija (poruka), novih znakova, odnos slike i teksta: naslovne stranice knjige, školskog lista i slično; Kreiranje novog izgleda industrijskog predmeta / proizvoda. Likovne tehnike: učenici će koristiti sva dostupna likovna sredstva.

8. TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

8.1. DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA

Nastava predmeta Tjelesna i zdravstvena kultura je organizirani odgojno-obrazovni proces koji bitno utječe na psihofizički razvoj, kao i na planski organizirani proces učenja (usvajanja, razvijanja i usavršavanja) motoričkih kretanja. Tjelesno i zdravstveno odgojno-obrazovno područje utječe na skladan psihofizički razvoj te razvoj antropoloških obilježja učenika. Nastava Tjelesne i zdravstvene kulture treba biti primjerena razvojnim potrebama, interesovanjima i mogućnostima učenika i kao takva ona ima posebno mjesto u psihofizičkom razvoju. Na taj način se osigurava usmjerenost nastave Tjelesne i zdravstvene kulture na optimalni razvoj i usavršavanje znanja, vještina, sposobnosti i osobina koje su u pojedinim razvojnim područjima bitne za učenike i njihov svezkupni razvoj.

Obrazovni cilj nastave Tjelesne i zdravstvene kulture odnosi se na usvajanje bitnih teorijskih i motoričkih znanja zbog čega u programu Tjelesne i zdravstvene kulture u razrednoj nastavi prevladavaju modificirana biotička i osnovna kineziološka motorička znanja, dok su u predmetnoj nastavi, kao nadgradnja, uvrštena napredna kineziološka motorička znanja. Njih upotpunjuju temeljna teorijska znanja iz kineziologije, koja u vezi s motoričkim znanjima direktno podstiču razvoj individualnih karakteristika i osobnosti učenika.

U programskoj strukturi plana i programa Tjelesne i zdravstvene kulture za svaki razred, uz nastavnu cjelinu i temu dat je orijentacioni, okvirni broj časova, a zadatak je svake škole, stručnog aktiva nastavnika i nastavnika kao realizatora programskih sadržaja da ovaj broj časova i sadržaj rada prilagodi razvojnim i zdravstvenim potrebama, mogućnostima i interesovanjima učenika, potrebama i mogućnostima odjeljenja, škole i lokalne zajednice.

Svakako, pri odabiru i realizaciji tema i broja časova trebalo bi uključiti i roditelje kao jako zainteresirane partnere koji mogu pomoći nastavnicima u planiranju i osmišljavanju rada, u praktičnoj realizaciji određenih sadržaja, ali i u praćenju rada, napretka i razvoja sposobnosti kod učenika. Nastavnik će zajedno sa roditeljima planski i programski raditi na razvoju onih vještina, interesovanja i sposobnosti koje će najvjerodostojnije doprinosti punoj afirmaciji psihofizičkog razvoja ličnosti učenika u određenom, fizičkom i razvojnom području.

Osim redovne nastave učenike, posebno nadarenu djecu, treba uključivati u određene organizirane aktivnosti i sekcije u školi i lokalnoj zajednici te sportske klubove u kojima će ova djeca dodatno razvijati ona znanja, vještine i sposobnosti koja će doprinosti njihovoj punoj afirmaciji u određenim fizičkim i sportskim aktivnostima.

Nastavnik će, uz partnerstvo i podršku roditelja, pratiti razvoj svakog djeteta te nastavni rad Tjelesne i zdravstvene kulture individualno dozirati i usmjeravati prema zdravstvenim i razvojnim potrebama i mogućnostima učenika, čime će doprinijeti razvoju onih osobina i sposobnosti kod učenika koje će pospješiti njihov puni uspjeh i afirmaciju u tom dijelu nastavnog rada. Također, u nastavnom radu ne smijemo zapostaviti djecu s posebnim potrebama i teškoćama u psihofizičkom razvoju i radu s tom djecom treba planski raditi na njihovoj socijalizaciji, afirmaciji i aktivaciji u onom stepenu u kojem je to realno moguće u određenom području rada.

Smjernica za doziranje svih razvojnih i korektivnih fizičkih aktivnosti kod učenika je psihofizičko zdravlje učenika i u tom segmentu rada bitno je imati pouzdana znanja o zdravstvenom stanju učenika i određenim zdravstvenim problemima koji prate pojedine učenike. Iskrena saradnja sa roditeljima doprinjet će kvalitetnijem individualnom programiranju i doziranju fizičkih i tjelesnih aktivnosti učenika.

Na početku školske godine nastavnik će izvršiti inicijalna mjerenja psihomotornih vještina i sposobnosti i na osnovu toga planski uraditi program metodičkog rada i djelovanja u realizaciji programskih sadržaja koji će biti individualno prilagođeni razvojnim i zdravstvenim potrebama i mogućnostima učenika. Tokom školske godine nastavnik će pratiti razvoj svakog učenika, planski i metodički utjecati na razvoj te na kraju školske godine izvršiti završna mjerenja i utvrditi učinke organiziranog rada i tjelesnog vježbanja. Sugerirat će roditeljima šta treba da čine u daljem tjelesnom vježbanju i fizičkim aktivnostima kako bi se vršila određena korekcija i pozitivan uticaj na zdravlje i razvoj učenika.

Nastavu Tjelesne i zdravstvene kulture od prvog do petog razreda izvode nastavnici razredne nastave, jer su oni didaktičko-metodički i pedagoško-psihološki najosposobljeniji za realizaciju navedenih programskih sadržaja Tjelesne i zdravstvene kulture u ovom razvojnom periodu kod učenika.

Nastava Tjelesne i zdravstvene kulture je strukturirana na principima koncentričnih krugova, tematske cjeline iz razreda u razred se proširuju i nadopunjuju, a obrazovni ishodi se povećavaju iz razreda u razred sa uzrastom učenika i s njihovim psihofizičkim mogućnostima.

8.2. CILJEVI NASTAVE

Cilj nastave Tjelesne i zdravstvene kulture je osposobljavanje učenika za primjenu teorijskih i motoričkih znanja i vještina koje omogućuju samostalno tjelesno vježbanje radi većeg kvaliteta razvoja i kulture življenja. Istovremeno tjelesna i zdravstvena kultura efikasno mijenja osobine i razvija sposobnosti, čime direktno, osigurava zdrav razvoj i razvoj zdravlja kao nezamjenljiv faktor ljudskog života i pokretača svih ljudskih aktivnosti. Konkretno, cilj nastave Tjelesne i zdravstvene kulture je stjecanje znanja, vještina, sposobnosti, navika i stavova koji doprinose očuvanju i unapređenju zdravlja, skladnog psihofizičkog razvoja, osposobljenosti za samostalno vježbanje i sportske aktivnosti i u slobodnom vremenu, promoviranju druženja i pozitivnih socijalnih interakcija, jačanju samopuzdanja i pozitivne slike o sebi, razvoju kreativnosti u pokretima, tjelesnim vježbama i aktivnostima i u raznim vrstama natjecanja. Sve nastavne aktivnosti vode ka razvijanju motoričkih sposobnosti, umijeća i navika u razvijanju motoričkih znanja i sposobnosti u skladu sa psihofizičkim mogućnostima i individualnim osobenostima. Dakle, opći cilj nastave Tjelesne i zdravstvene kulture je da se planiranim i programiranim vježbanjem utječe na povoljnu konstelaciju antropoloških osobina, sposobnosti, motoričkih znanja i unapređenje zdravlja. Psihomotorna aktivnost je usmjerena na koordinaciju pokreta, brzinu, agilnost, preciznost, izdržljivost, a što podstiče razvoj ravnoteže u kretanju, snage i elastičnosti u tjelesnim aktivnostima.

8.3. ZADACI NASTAVE

Zadaci Tjelesne i zdravstvene kulture u osnovnoj školi usmjereni su na:

- Usvajanje teorijskih i motoričkih znanja i vještina za svakodnevne motoričke aktivnosti, efikasno korištenje slobodnog vremena i snalaženje u prirodnim, otežanim i urgentnim situacijama;
- Zadovoljavanje potreba za kretanjem i podsticanjem samostalnog vježbanja u funkciji razvoja i unapređenja zdravlja;
- Uključivanje u sportske sekcije i klubove radi razvijanja interesovanja za osobni razvoj i napredak u različitim sportskim aktivnostima;
- Usvajanje znanja o samostalnoj kontroli tjelesnog vježbanja;
- Upoznavanje sa zakonitostima rasta i razvoja temeljnih antropoloških obilježja;
- Usvajanje znanja o čuvanju i očuvanju zdravlja;
- Praćenje sastava tijela i prevencija pretilosti;
- Razvijanje i njegovanje zdravstvenih i higijenskih navika;
- Promoviranje općih ljudskih vrijednosti, socijalizacije, druženja, opuštanja, timskog rada i tolerancije;
- Omogućavanje osobne afirmacije učenika te razvoj vještina i sposobnosti u afirmaciji darovitosti;
- Osposobljavanje za timski (grupni) rad, za rad u timu i odgovornost u izvršavanju zadataka;
- Aktivan boravak u prirodi, aktivan odmor, očuvanje prirode i razvoj ekološke i zdravstvene kulture.

Mjerenje antropometrijskih dimenzija i testiranje motoričkih sposobnosti provodi se prvih petnaest dana na početku svake školske godine.

8.4. POSEBNI ZADACI NASTAVE

8.4.1. Obrazovni

Temeljna teorijska znanja

Primjenom teorijskih znanja potrebno je formirati pozitivan odnos prema predmetu Tjelesna i zdravstvena kultura, i to uz pomoć:

- Usvojenih znanja o potrebi nošenja odgovarajuće odjeće i obuće;
- Usvojenih znanja o značaju prostora za tjelesno vježbanje;
- Usvojenih znanja o higijenskim aktivnostima nakon tjelesnog vježbanja;
- Usvojenih znanja o značaju bavljenja tjelesnim aktivnostima;
- Usvojenih znanja o korisnosti i štetnosti utjecaja sunčevih zraka i djelovanju čistoga zraka na čovjeka;
- Usvojenih znanja o važnosti pravilne i raznovrsne prehrane za rast i razvoj;
- Usvojenih znanja o ispravnosti osnovnih položaja (stav, sjed, čučanj, klek, upor, vis i sl.) i kretnih struktura (hodanje, trčanje, naskakanje, saskakanje, preskakanje i slično) kako bi se spriječila ozljeđivanja;

- Usvojenih znanja o pravilnom držanju tijela, o održavanju i ispravljanju svoda stopala te značaju praćenja tjelesne visine i težine.

Temeljna motorička znanja

Temeljna motorička znanja koja imaju cilj pripremanje učenika za usvajanje složenijih motoričkih znanja su:

- Brzo trčanje do 20 metara iz visokog starta;
- Penjanje i silaženje po švedskim ljestvama;
- Različiti položaji visova upora i hvatova;
- Različiti naskoci i saskoci s povišenja do 60 cm.

Temeljna motorička znanja koja omogućuju razvoj ravnoteže i koordinaciju tijela u vremenu i prostoru su:

- Različiti položaji visova i upora;
- Stoj na lopaticama;
- Kolut naprijed i nazad;
- Premet strance.

Temeljna motorička znanja koja omogućuju razvoj ritma su:

- Hodanje i trčanje uz muzičku pratnju;
- Dječiji poskoci;
- Dječiji ples po izboru.

Temeljna motorička znanja koja omogućavaju prepoznavanje nadarene djece i njihovo uključivanje u sportske klubove i sekcije u kojima se razvijaju posebne vještine i sposobnosti su:

- Elementarne i štafetne igre;
- Bacanje lopte u zid i hvatanje;
- Dodavanje i hvatanje lopte u mjestu (R);
- Vođenje lopte lijevom i desnom rukom u mjestu i u kretanju;
- Vođenje lopte unutrašnjom stranom stopala;
- Vođenje lopte u mjestu i pri pravolinijskom kretanju (K);
- Suručno dodavanje i hvatanje lopte iznad glave u odbojkaškom stavu (O).

8.4.2. Antropološki

- Upotrebom različitih kinezioloških sadržaja djelovati na povoljan odnos između količine mišićne mase i potkožnog masnog tkiva;
- Pozitivno utjecati na nervno-mišićnu koordinaciju i brzinu aktivacije motoričkih jedinica tokom jednostavnih motoričkih kretanja;

- Utjecati na razvoj brzine reakcije na zvučne i vidne podražaje, manipulaciju predmetima i saradnju u prostoru s drugim učenicima;
- Utjecati na koordinaciju, gibljivost, statičku i dinamičku ravnotežu;
- Obratiti pažnju na razvijanje srčano-krvnog i disaonog sistema radi sprečavanja negativnih utjecaja sjedilačkog načina življenja;
- Prepoznati nadarenu djecu te ih u dogovoru s roditeljima uputiti u određene sportske klubove ili sekcije.

8.4.3. Odgojni

- Poznavanje preventivnih higijenskih standarda u prihvatanju mjera opreza u očuvanju zdravlja, a koje se ostvaruju njegovanjem higijenskih navika u svakodnevnom životu i vježbanju;
- Razvijanje interesovanja za bavljenje tjelesnim vježbanjem, kao dijelom odgovornosti za vlastito zdravlje;
- Prihvatanje i uvažavanje različitosti među učenicima kao i razumijevanje djece s posebnim potrebama;
- Razvijanje odlučnosti, snage, samopouzdanja, borbenosti i ustrajnosti i svladavanje straha;
- Razvijanje realne i pozitivne slike o sebi, realne slike o drugima i odnosa između slike o sebi i drugih;
- Organiziranjem igara utjecati na poštivanje i uvažavanje protivnika, pridržavanje pravila igre, savladavanje bijesa i nezadovoljstva, priznavanje pobjede protivniku i slično;
- Razvijati saradničko ponašanje radi osposobljavanja za timski rad, socijalizaciju i prihvatanje sportskih pravila u takmičenjima.

NAZIV PREDMETA: TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

RAZRED: PRVI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 68

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Antropometrijska mjerenja tjelesnog razvoja učenika	<ul style="list-style-type: none"> - Visina tijela. - Težina tijela. - Držanje tijela. 	Visina, težina, držanje tijela.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će usvojiti pojmove: visina tijela, težina tijela i držanje tijela. - Učenici će znati reći koliko su visoki i koliko su teški. - Učenici će više brige posvetiti pravilnom držanju tijela. 	3
II	Hodanja	<ul style="list-style-type: none"> - Prirodno pravolinijsko hodanje. - Prirodno hodanje s promjenom pravca, smjera, tempa i ritma. - Prirodno hodanje na različitoj vrsti, dimenzijama i obliku podloge, kombinirano. - Hodanje uz različite položaje ruku, koljena i stopala. - Kombinacija hodanja, trčanja i skakanja. - Hodanja u različitim kretnim zadacima. - Oponašanje pokreta i kretanja drugih živih bića (Kako medo hoda? Kako slon hoda? Kako leti ptica?). 	Hodanje, trčanje, ciklična kretanja, brzo trčanje, pretrčavanje, boravak u prirodi.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razlikovati pravilno držanje tijela od nepravilnog. - Učenici će uspješno izvoditi kretne manifestacije hodanja, trčanja i skakanja. - Učenici će pravilno izvoditi pokrete i kretanje po pravolinijskoj putanji. - Učenici će uspješno izvoditi različite kretne zadatke, oponašat će pokrete različitih životinja i slično. 	6
III	Skakanja	<ul style="list-style-type: none"> - Sunožni poskoci u mjestu i kretanju. - „Zečji“ poskoci (iz upora čučecog skoka u upor čučeci, u jednom trenutku noge nisu u kontaktu s podlogom). - „Kan-kan“ poskoci (poskoci na jednoj nozi, sa visokim prednoženjem drugom). - „Kik“ poskoci (poskoci na jednoj nozi, sa pružanjem potkoljenice slobodne noge). - Makazice. - Galop naprijed i strance. - Dječiji poskoci. - Sunožni poskoci sa okretom 	Skakanje, sunožni poskoci, „zečji poskoci“, „kan-kan“ poskoci, „kik“ poskoci, „makazice“, galop naprijed i galop strance, dječiji poskoci, preskakanje vijače, „školica“,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će imenovati osnovne položaje i stavove (uspravni stav, sjedeći i ležeći položaj, čučanj), stavove, pokrete i kretanja. - Učenici će vješto izvoditi jednostavne forme prirodnih oblika kretanja (hodanje, trčanje, skakanje, poskakivanje i slično). - Učenici će ovladati različitim vrstama skokova i poskoka. - Učenici će naučiti kako 	15

		<p>od 90 stepeni (u jednu i drugu stranu).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Preskakanje kratke vijače (individualno); - „Školica“, igre lastiša. - Izvođenje poskoka i skokova uz različite položaje rukama (uzručenje, odručenje, pljesak i slično). - Sunožni naskok iz mjesta na povišenje, doskok sa povišenja (do švedske klupe). - Preskakanje iz obližnjeg prostora u prostor preko prepreka (linije, obruči, vijače i slično). - Kretanje poskocima i skokovima u zadanom pravcu. - Kombinacije poskoka i skokova sa hodanjem, trčanjem i slično. - Primjena skokova i poskoka u različitim kretnim manifestacijama. 	uzručenje, odručenje, pljesak, sunožni naskok, doskok, poskoci.	da izbjegnemo situacije u kojima može doći do povrede i znat će zatražiti pomoć.	
IV	Bacanja i hvatanja	<ul style="list-style-type: none"> - Bacanje različitih lopti kotrljanjem. - Bacanje različitih lopti u visinu i daljinu, desnom i lijevom rukom i suručno. - Dodavanje lopti u paru, prvo sa male udaljenosti (suručno, jednom rukom). - Gađanje u metu (korpa, lopta, označeni prostor i slično). - Gađanje na različite načine (pogađanje, ubacivanje, rušenje i slično). - Primjena bacanja i gađanja u različitim kretnim manifestacijama. 	Bacanje lopte, dodavanje lopte, gađanje loptom, dodavanje loptu suručno (objema rukama) i jednom rukom, pogađanje loptom, rušenje loptom, ubacivanje lopte.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će naučiti pravilno bacati, dodavati i gađati loptom. - Učenici će voditi računa o pravilnom držanju tijela u sjedećem i stojećem položaju. - Učenici će vježbati u odgovarajućoj odjeći i obući. - Učenici će naučiti da ni na koji način ne ugrožavaju one koji se od njih razlikuju. - Učenici će razvijati i usvojiti vještine i sposobnosti bacanja, hvatanja, dodavanja lopte na različite načine te usvojiti vještine gađanja cilja (kotrljanjem i bacanjem lopti) – s mjesta i u pokretu. 	6
V	Trčanja	<ul style="list-style-type: none"> - Trčanje – pravolinijsko. - Trčanje s promjenom pravca, smjera, tempa i ritma. - Trčanje na različitoj vrsti, dimenzijama i obliku podloge, 	Trčanje, pravolinijsko trčanje, trčanje sa promjenom	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će prepoznati fiziološke znakove umjerenog opterećenja i zamora (naprimjer: brži rad srca, znojenje, 	6

		<p>kombinirano.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kombinacija trčanja, hodanja, skakanja. - Brzo trčanje (sprint) – dionice do 30 m. - Istrajno trčanje – u trajanju do 6 minuta. - Primjena trčanja u različitim kretnim manifestacijama. 	<p>pravca, smjera, tempa i ritma, brzo trčanje, istrajno trčanje.</p>	<p>nesvjestica i slično) i znat će zatražiti pomoć ako se budu loše osjećali.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će uspješno i pravilno izvoditi različite motoričke radnje. - Učenici će opažati svoje motoričke i druge sposobnosti i osobine. 	
VI	Posebni gimnastički sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Gimnastičko hodanje. - Ritmički skokovi. - Ritmički okreti. - Sunožni poskoci. - Različite vrste hodanja po liniji, obrnutoj švedskoj klupi ili niskoj gredi. - Jednostavni poligoni tako da zahtijevaju primjenu naučenih gimnastičkih elemenata. 	<p>Gimnastičko hodanje, ritmički skokovi, ritmički okreti, sunožni poskoci, hodanje po švedskoj klupi i niskoj gredi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici redovno i aktivno učestvuju u nastavi tjelesne kulture. - Učenici usavršavati i izvoditi pokrete i kretati se u zadanom smjeru (gore, dolje, lijevo, desno, naprijed, nazad). - Učenici će uspješno primjenjivati prirodne oblike kretanja u jednostavnim igrama i poligonima, pravilno će izvoditi jednostavne vježbe oblikovanja bez rekvizita. - Učenici će uočavati sličnosti i razlike među vršnjacima. - Učenici će naučiti da pozitivno vrednuju uspješne poteze i uloženi trud svih učesnika u igri, uz podsticaj i nadzor nastavnika. - Učenici će uspješno ovladati izabranim vještinama iz vježbi na spravama, na tlu i sportskih igara. - Učenici će imenovati dijelove tijela i znat će njihovu osnovnu ulogu prilikom vježbanja. 	4
VII	Dizanja i nošenja	<ul style="list-style-type: none"> - Dizanje i nošenje jednog ili više rekvizita različite veličine i mase, samostalno, u paru i grupno. - Primjena dizanja i nošenja u različitim kretnim aktivnostima. 	<p>Dizanje, nošenje, samostalno, u paru, grupno.</p>	<p>Učenici će moći dizati i nositi rekvizite različitih veličina i mase, samostalno, u paru i grupno.</p> <p>Učenici će dizati i nositi rekvizite u različitim kretnim aktivnostima.</p>	4

VIII	Puzanje i provlačenje	<ul style="list-style-type: none"> - Puzanje četveronoške. - Provlačenje kroz обруч, okvir švedskog sanduka, provlačenje između nogu para, provlačenje kroz upor klečeći i slično. - Puzanje ispod grede, puzanje ispod švedske klupe, puzanje ispod razapete vijače i slično. - Puzanje po švedskoj klupi. - Puzanje uz kosu i niz kosu švedsku klupu. - Kombinacija puzanja i provlačenja. - Primjena puzanja i provlačenja u različitim kretnim manifestacijama. 	Puzanje četveronoške, provlačenje kroz обруч, puzanje ispod grede, puzanje po švedskoj klupi.	Učenici će savladati tehniku puzanja četveronoške, savladat će provlačenje kroz обруч,, okvir švedskog sanduka, provlačenje između nogu para, te kroz upor klečeći i slično. Učenici će savladati puzanje ispod grede, puzanje ispod švedske klupe, puzanje ispod razapete vijače i slično. Učenici će naučiti da pužu po švedskoj klupi, kombinovat će puzanje i povlačenje, te će primjenjivati puzanje i povlačenje u različitim kretnim manifestacijama.	4
IX	Penjanje	<ul style="list-style-type: none"> - Penjanje uz stepenice. - Penjanje uz švedsku klupu, penjanje uz švedski sandučić, penjanje uz kosinu (švedska klupa, sanduk, prirodni uspon i slično). - Penjanje na ripstol, prelazak na drugi ripstol. - Penjanje uz morske ljestve do 2 m visine. - Kombinacija penjanja sa hodanjem, trčanjem, puzanjem, provlačenjem i slično. - Primjena penjanja sa različitim kretnim zadacima. 	Penjanje, penjanje uz stepenice, penjanje uz švedsku klupu, ripstol...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati pravilnim izvođenjem motoričkih radnji. - Učenici će naučiti da tokom vježbanja i igre prijateljski komuniciraju i saraduju sa vršnjacima, a uz podsticaj i nadzor nastavnika. 	6
X	Ples i pantomima	<ul style="list-style-type: none"> - Ritmičke i narodne igre: - Prikazivanje različitih pojava i situacija iz svakodnevnog iskustva pantomimom. - Usklađivanje pokreta pojedinih dijelova tijela i kretanja cijelog tijela sa karakterom muzike i ličnim doživljajem. - Izabrati 2 do 4 plesa (društvena, narodna, moderna) u skladu sa interesima i mogućnostima učenika i nastavnika, naučiti osnovne korake. 	Pantomima, ples.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će unapređivati motoričke sposobnosti (brzinu, koordinaciju, snagu, gipkost, izdržljivost, ravnotežu i preciznost). - Učenici će pravilno izvoditi osnovni korak dva izabrana plesa. - Učenici će otkriti da posjeduju i druga inetresovanja i sposobnosti za ples koje treba njegovati. - Učenici će jednostavne 	6

				<p>pokrete usklađivati sa muzikom.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pantomimom i pokretom prikazivat će različite pojave i svakodnevne situacije. 	
XI	Igre	<ul style="list-style-type: none"> - Različite elementarne igre loptom. 	<p>Lopte, dodavanje, prebacivanje i slično.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će usvojiti pravila elementarnih igara i pridržavati se tih pravila uz podsticaj i nadzor nastavnika. - Učenici će istraživati svoje sposobnosti i imat će izgrađenu tjelesnu šemu. 	2
XII	Briga o zdravlju	<ul style="list-style-type: none"> - Pravilna ishrana: - Izbor zdrave hrane, kombiniranje u obroku, dinamika uzimanja obroka, obim obroka, ponašanje i ophođenje za stolom. - Zdravlje: - Značaj i važnost zdravlja, tjelesna aktivnost, boravak u prirodi i zdravlje, dnevni ritam odmora i rada. - Higijena: - Lična, kolektivna i higijena životnog prostora. - Izvori opasni po zdravlje: - Mogućnosti lične zaštite. - Informiranje o štetnosti: - Tablete, biljke, piće, zrak... 	<p>Pravilna ishrana, obroci, tjelesna aktivnost, boravak u prirodi, dnevni ritam odmora i rada, lična higijena, kolektivna higijena, higijena životnog prostora, štetnost tableta, alkohola...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će posjedovati informacije o zaštiti zdravlja. - Učenici će usvojiti informacije o značaju tjelesne aktivnosti i boravka u prirodi za pravilan rast, razvoj i otpornost organizma. - Učenici će uz pomoć odraslih uskladiti svoje aktivnosti (učenje, igru, odmor i spavanje). - Učenici će se upoznati sa osnovnim principima pravilne ishrane. - Učenici će naučiti da održavaju ličnu higijenu (pranje ruku i zuba, umivanje, tuširanje i drugo) te kolektivnu higijenu (provjetravanje prostorija i odlaganje otpada). - Učenici će usvojiti informacije o štetnosti duhana, alkohola i droga. - Učenici će znati prepoznati zlostavljanje i zanemarivanje i znat će zatražiti pomoć ukoliko dožive ili primijete nešto slično. 	4
XIII	Druga motorička iskustva	<ul style="list-style-type: none"> - Plivanje. - Igre na snijegu. - Izleti u prirodu. - Vožnja bicikla, koturaljki. (Realizirati sadržaje u zavisnosti od interesovanja 	<p>Igre na snijegu, izlet u prirodu, vožnja bicikla, plivanje,</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će razvijati i druga motorička iskustva u zavisnosti od ličnih interesovanja i mogućnosti sredine (naprimjer: vožnja 	2

		učenika, nastavnika i roditelja i mogućnosti sredine – škole i lokalne zajednice.	klizanje...	bicikla, skijanje, sankanje, klizanje, pješaćenje u prirodi, tenis, sportski ples, plivanje i drugo). - Učenici će biti sposobni da preplivaju 25 m slobodnom tehnikom (u prvom, drugom ili trećem razredu).	
--	--	---	-------------	---	--

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

NAZIV PREDMETA: TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

RAZRED: DRUGI

BROJ SATI: SEDMIČNO: 2, GODIŠNJE: 70

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Antropometrijska mjerenja tjelesnog razvoja učenika	<ul style="list-style-type: none"> - Visina tijela. - Težina tijela. - Držanje tijela. 	Visina, težina, držanje tijela.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će usvojiti pojmove visina tijela, težina tijela i držanje tijela. - Učenici će znati iskazati koliko su visoki i koliko su teški. - Učenici će više brige posvetiti pravilnom držanju tijela. 	3
II	Prirodni oblici kretanja	- Različiti oblici hodanja i trčanja sa promjenom pravca kretanja, promjenom tempa, naprijed i nazad na raznim dijelovima stopala.	Hodanje, trčanje, ciklična kretanja, brzo trčanje, slobodno pretrčavanje preko prepreka.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o prirodnim oblicima kretanja. - Učenici će primjenjivati prirodne oblike kretanja i njihove kombinacije u igrama i poligonima (sa rekvizitima i bez rekvizita). - Učenici će znati pravilno držati tijelo. 	4
III	Skokovi i poskoci	<ul style="list-style-type: none"> - Sunožni skok uvis iz mjesta. - Preskakanje duge vijače pojedinačno, u paru i u trojkama jednonožno i sunožno. - Protrčavanje ispod vijače. - Preskakanje kratke vijače u mjestu i kretanju na različite načine. - Preskakanje raznih rekvizita poredanih u nizu, u krug ili polukrug, sunožno ili jednonožno. 	Sunožni skok uvis, preskakanje vijače, jednožno, sunožno, protrčavanje.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o izvođenju skokova i poskoka. - Učenici će moći vješto izvoditi skokove i poskoke. - Učenici će poznavati termine za označavanje osnovnih položaja, stavova, pokreta i kretanja. 	9
IV	Dizanja i nošenja	<ul style="list-style-type: none"> - Nošenje 3 do 4 lopte istovremeno 8 m. - Nošenje 2 medicine (0,5 do 1 kg) u odručenju 6 m. 	Nošenje lopte, odručenje, medicine.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o izvođenju radnji dizanja i nošenja. - Učenici će uvažavati međusobne razlike. - Učenici će se međusobno pažljivo ophoditi i uvijek biti spremni pružiti pomoć jedni drugima. 	4

V	Penjanja, puzanja i provlačenja	<ul style="list-style-type: none"> - Penjanje uz švedske ljestve. - Penjanje uz mornarske ljestve. - Penjanje i provlačenje kroz velike ljestve. - Penjanje uz motku 1,5 m od dohvatne visine. - Penjanje uz stablo. - Penjanje i spuštanje sa sprava. - Puzanje potrbuške, puzanje na boku, puzanje na leđima. - Provlačenja kroz ljestve, provlačenja kroz obručve, provlačenja ispod sprava i drugih prepreka. 	Penjanje, švedske ljestve, puzanje potrbuške...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će se upoznati sa svojim sposobnostima. - Učenici će znati prepoznati situacije u kojima se mogu povrijediti. - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o izvođenju vježbi penjanja, puzanja i provlačenja. - Učenici će prihvatiti postavljena pravila igara i nadzor nastavnika. 	6
VI	Višenja i upiranja	<ul style="list-style-type: none"> - Izdržaj u visu. - Pomicanje rukama u visu. - Zgib u visu, zgib uz pomoć izdržaja. - Kratkotrajni upori na tlu, kratkotrajni upori o zid, kratkotrajni upori o spravu. - Kretanje u uporu za rukama „četveronožno“. 	Izdržaj u visu, pomicanje rukama u visu, zgib u visu, kratkotrajni upori na tlu, „četveronožno“ kretanje...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanja o višenjima i upiranjima. - Učenici će upoznati osnovna načela sigurnosti u sali i na igralištu. - Učenici će ovladati pozitivnim iskustvom uspješnosti kroz ovladavanje sve složenijim kretnim zadacima. - Učenici vladati izabranim vještinama iz vježbi na spravama, na tlu i sportskih igara. 	5
VII	Vučenja i guranja	<ul style="list-style-type: none"> - Vučenja i guranja preko linije u parovima; Povlačenje užeta. - „Borba pijetlova“ i slično. 	Vučenje, guranje, „borba pijetlova“...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima izvođenja zadataka vučenja i guranja. - Učenici će znati uskladiti svoja kretanja sa kretanjem rekvizita. 	3
VIII	Atletski sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Hodanje i trčanje u prirodi. - Štafetne igre sa elementima trčanja, bacanja i skokova. - Preskakanje niskih prepreka jednoonožnim odrazom. - Preskakanje određene razdaljine (jarka, strunjače) kratkim zaletom jednoonožnim odrazom i sunožnim doskokom. - Skok udalj iz mjesta sunožnim odrazom. - Skok u dubinu – pijesak (60 cm); 	Hodanje, trčanje uz ritmičku pratnju, preskakanje, jednožni odraz, štafetne igre, skok udalj, sunožni odraz, trčanje,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima iz atletskih sadržaja. - Učenici će znati izvoditi pokrete / kretanje u zadatom smjeru i po zadatoj putanji. - Učenici će ovladati vještim izvođenjem raznovrsnih formi 	8

		<p>trčanje 30 m – visoki start.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Trčanje umjerenim tempom do 1 minute. - Bacanje loptice (200 g) udalj i u cilj. - Bacanje medicinke jednom rukom sa ramena (1 kg). 	<p>bacanje loptice, medicinke...</p>	<p>prirodnih oblika kretanja (hodanje, trčanje, skakanje...).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će povezivati prirodne oblike kretanja. - Učenici će shvatiti značaj pravilnog držanja tijela. - Učenici će razlikovati pravilno držanje tijela od nepravilnog držanja tijela. 	
IX	Gimnastički sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Vježbe oblikovanja za razvoj svih većih mišićnih grupa, sa posebnim akcentom na mišiće trbuha, leđa i ramenog pojasa, bez rekvizita i sa rekvizitima, sa muzikom i bez muzičke pratnje. - Savladavanje straha od sprava. - Poligoni sa prelaženjem sprava. - Osnovi akrobatike – valjanje povaljka, „svijeća“. - Skok uvito, mekani doskok. 	<p>Vježbe oblikovanja, poligoni s preprekama, akrobatika, „svijeća“, skok uvito, mekani doskok...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati izabaranim vještinama iz vježbi oblikovanja bez rekvizita i sa rekvizitima. - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima iz različitih gimnastičkih sadržaja. - Učenici će primjenjivati prirodne oblike kretanja i njihove kombinacije u igrama i poligonima (sa rekvizitima i bez rekvizita). - Učenici će prepoznati osnovne vrste vježbi oblikovanja (vježbe jačanja, vježbe istezanja, vježbe labavljenja). 	5
X	Elementarne igre	<p>- Elementarne igre sa različitim odgojno obrazovnim ciljevima:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvoj koordinacije; - Opuštanje; - Smirenje; - Socijalizacija i slično. 	<p>Koordinacija, opuštanje, smirenje, socijalizacija...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati izvođenjem različitih, primjerenih elementarnih igara. - Učenici će pozitivno doživljavati i vrednovati nastavu Tjelesne i zdravstvene kulture. 	4
XI	Preskoci	<ul style="list-style-type: none"> - Naskok na švedski sanduk uzduž u čučanj. - Saskok na meku strunjaču. 	<p>Naskok, čučanj, saskok, švedski sanduk...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o preskocima. 	2
XII	Vježbe ravnoteže	<ul style="list-style-type: none"> - Hodanje po niskoj gredi i po klupi u svim smjerovima. - Sunožni okret za 180 stepeni. - Sunožni saskok. 	<p>Hodanje, sunožni okret, sunožni saskok...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će poznavati ulogu pojedinih dijelova tijela pri vježbanju. - Učenici će unapređivati motoričke sposobnosti (koordinaciju, agilnost, ravnotežu, preciznost, gipkost, snagu, brzinu i izdržljivost). 	3

XIII	Ritmika i ples	<ul style="list-style-type: none"> - Oretanje obruča oko ruke i oko struka, vođenje obruča kotrljanjem naprijed, kotrljanje obruča u parovima. - Dječiji poskok, plesni dokoraci uz pratnju muzike. - Plesne koreografije po izboru nastavnika. - Improvizirane koreografije na različite vrste muzike. 	Obruč, okretanje, vođenje obruča, kotrljanje obruča, dječiji poskok, plesni dokoraci...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o ritmici i plesu. - Učenici će znati pokretom izraziti svoje emocije i iskustva, pokret usklađuju sa muzikom. - Učenici će znati pantomimom i pokretom prikazati različite životne situacije. 	4
XIV	Igre sa loptom	<ul style="list-style-type: none"> - Igranje različitim loptama rukom, nogom, glavom palicom ili reketom. - Vođenje lopte rukom ili nogom u jednom pravcu ili sa promjenom pravca. - Kontrolirano odbijanje balona jednom rukom ili objema rukama. - Dodavanje i hvatanje lopte jednom rukom i objema rukama. - Dodavanje lopte nogom. - Štafetne i elementarne igre sa loptom. - Odbojka preko konopca sa balonom. 	Vođenje lopte rukom, nogom, glavom, palicom, reketom, kontrolirano odbijanje, dodavanje i hvatanje lopti, odbojka, nogomet, košarka...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o nogometu, košarci, odbojci i rukometu. - Učenici će steći pozitivno iskustvo uspješnosti kroz ovladavanje sve složenijim kretnim zadacima. - Učenici će se igrati i vježbati u grupi, uspostavljajući saradnički odnos. - Učenici će pozitivno vrednovati uspješne poteze i uloženi trud svih učesnika u igri. 	3
XV	Izleti i pješačenja	<ul style="list-style-type: none"> - Dva izleta od kojih je jedan zahtjevniji u pogledu dužine puta i konfiguracije terena. 	Jednočasovni izleti...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će s radošću prisustvovati jednočasovnim izletima. 	2
XVI	Plivanje	<ul style="list-style-type: none"> - Hodanje i trčanje u plitkoj vodi sa različitim zadacima kroz igru. - Vježbe za prilagođavanje na otpor vode, potapanje glave, gledanje pod vodom, izdisanje pod vodom, plutanje na grudima. - Vježbe za sigurnost u dubokoj vodi. - Osnovi tehnike plivanja – rad nogu, rad ruku leđno i kraul. 	Hodanje i trčanje po plitkoj vodi, ronjenje, gledanje pod vodom, izdisaji po vodom, plutanje na grudima, osnovne tehnike plivanja...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će se upoznati sa osnovnim načelima ponašanja na bazenu. - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o plivanju. 	2
XVII	Zdravstveno -preventivni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Naše tijelo: - Lična higijena; - Zdravi zubi; - Zdrava ishrana; 	Lična higijena, zdravlje zuba, zdrava ishrana,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati principima pravilne i redovne ishrane, steći će kulturu objedovanja. 	3

		<ul style="list-style-type: none"> - Nastanak bolesti – kako očuvati zdravlje?; - Zdrava kičma i kostur; - Zdrava životna sredina; - Posljedice uzimanja droga, alkohola i duhana po zdravlje; - Značaj tjelesne aktivnosti i rekreacije za zdravlje; - Značaj igre i radosti za zdravlje; - Značaj školske sredine za zdravlje. 	<p>očuvanje zdravlja, zdrava kičma, zdrava životna sredina, štetnost droga, alkohola, duhana, značaj igre za zdravlje, značaj školske sredine za zdravlje...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati osnovnim ličnim i kolektivnim higijenskim navikama. - Učenici će znati zatražiti pomoć ukoliko budu zlostavljani (tjelesno, emocionalno ili seksualno) i ukoliko budu zanemareni ili znaju za takav slučaj. - Učenici će uskladiti dnevni ritam odmora, spavanja, učenja i igre, primjeren uzrastu, uz pomoć odraslih. - Učenici će znati da su psihoaktivne supstance štetne. - Učenici će ovladati znanjima o zdravlju. 	
--	--	---	--	---	--

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

NAZIV PREDMETA: TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

RAZRED: TREĆI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Antropometrijska mjerenja tjelesnog razvoja učenika	<ul style="list-style-type: none"> - Visina tijela. - Težina tijela. - Držanje tijela. 	Visina, težina, držanje tijela...	- Učenici će znati tačno koliko su porasli i koliko su dobili na težini od kraja drugog razreda do početka trećeg razreda.	3
II	Hodanja i trčanja	<ul style="list-style-type: none"> - Kretanje u različitim formacijama, hodanje ubrzavanjem i usporavanjem tempa. - Hodanje zadanom brzinom, ciklična kretanja do dvije minute, trčanje na kraće i na duže staze sa startom iz odgovarajućeg položaja. 	Hodanje u usponu, ciklična kretanja, brzo trčanje, ritmičko pretrčavanje prepreka.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o hodanju i trčanju. - Učenici će uvažavati kolektiv i međusobnu saradnju. - Učenici će ovladati pravilnim izvođenjem prirodnih oblika kretanja kao atletskih sadržaja, trčanja, visoki i niski start. - Učenici će znati prepoznati fiziološke znake umjerenog opterećenja i zamora (naprimjer: brži rad srca, znojenje, nesvjestice i slično) i znati će zatražiti pomoć ako se budu osjećali loše. 	5
III	Skakanja	<ul style="list-style-type: none"> - Preskoci kratke i duge vijače sunožnim odrazima. - Skokovi preko prirodnih horizontalnih i vertikalnih prepreka. - Nagazni skok na povišenje do 50 cm i saskok. - Skok udalj zgrčno. - Skok uvis kosim zaletom, odrazom sa lijeve ili desne noge. 	Skok uvis, preskakanje dugog konopca, naskok, preskoci, nasoci, skok udalj zgrčno, skok uvis...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o skokovima. - Učenici će steći naviku pravilnog držanja tijela pri sjedenju, stajanju i hodanju. 	5
IV	Bacanja, hvatanja i gađanja	<ul style="list-style-type: none"> - Bacanje i hvatanje loptice na različite načine, dodavanje i hvatanje lopte u kretanju. - Gađanje lopticom u 	Bacanje lopte – medicinke, gađanje loptom...	- Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o bacanju, hvatanju i gađanju	5

		<p>nepokretne i pokretne ciljeve sa udaljenosti do 5 m.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bacanje loptice o zid i hvatanje. 		<p>koptom.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će međusobno poticati prijateljstvo i strpljivo ponašanje u grupi. - Učenici će uvažavati kolektiv i međusobnu saradnju. - Učenicu će u igri biti aktivni, interaktivni i kreativni. 	
V	Kotrljanja i kolutanja	<ul style="list-style-type: none"> - Kolut naprijed na povišenju. - Kolut naprijed i nazad povezano. - Stav na rukama uz pomoć. - Vaga zanoženjem. 	<p>Kolutanje, kulut naprijed i kolut nazad, stav rukama, vaga zanoženjem...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o kolutanju i kotrljanju. - Učenici će znati zašto tjelesna aktivnost čovjeka utiče na pravilan rast, razvoj i funkcionisanje organizma, ukoliko se vježba svakodnevno. 	4
VI	Penjanja, puzanja i provlačenja	<ul style="list-style-type: none"> - Penjanje na različite predmete (švedska klupa, švedski sanduk, uz kosinu, uz prirodni uspon i slično) i silaženje, puzanje i provlačenje u različitim kretnim manifestacijama (pojedinačno, u parovima, grupno i slično). - Kombinacija provlačenja, puzanja, hodanja, trčanja. - Provlačenje ispod raznih predmeta (grede, švedske klupe, razapete vijače). 	<p>Penjanje i silaženje, puzanje, provlačenje.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o penjanjima, puzanjima i provlačenjima. - Učenici će znati zašto je igra posebno značajna za razvoj dječijih osobina i sposobnosti. 	5
VII	Višenja i upiranja	<ul style="list-style-type: none"> - Zavjes za oba potkoljena, iz upora prednjeg spust naprijed, višenje i upiranje na spravama kao preprekama, naskoci i saskoci u upor, klečeći, čučeci i saskok, preskoci zgrčeno i raznoške. 	<p>Višenja, upiranja, penjanja, naskoci, saskoci, preskoci...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati pravilnim izvođenjem vježbi na visu. - Učenici će pozitivno doživljavati i vrednovati nastavu Tjelesne i zdravstvene kulture. 	4
VIII	Općeprilomni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Gimnastičke vježbe predstavljaju jedan od osnovnih sadržaja pripremnog dijela svakog časa. U ove vježbe ulaze prosti oblici postrojavanja i prestrojavanja. - Vježbe oblikovanja: <ul style="list-style-type: none"> - fiziološki: jačanja mišića i labavljenja mišića i umjerenog istezanja tetiva i mišića; 	<p>Postrojavanje, prestrojavanje, vježbe oblikovanja...</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati izvesti osnovne elemente gimnastike – vježbe oblikovanja: jačanja, istezanja i labavljenja. - Učenici će znati samostalno primjenjivati naučene modele tjelesne aktivnosti: jutarnja gimnastika, zagrijavanje 	9

		<ul style="list-style-type: none"> - topološki: ruku i ramenog pojasa, trupa, nogu i karličnog pojasa); - veći dio općepripremnih vježbi bez sprava, sa spravama (loptice, palice, krugovi, lopte i kratke vijače), na spravama (švedska klupa, niska greda) i u parovima. - općepripreme vježbe u obliku postavljanja motoričkih zadataka, vježbe sa raznim estetskim sadržajima. - Veliki značaj ima prateća muzika te aktivnost u grupama i kontrola discipliniranosti u grupi. 		<p>i smirivanje organizma, igre.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će međusobno uvažavati (spolne) karakteristike, uvažavati suprotan spol. 	
IX	Vučenje, potiskivanje i nadvlačenje	<ul style="list-style-type: none"> - Vučenje predmeta po tlu. - Vučenje i potiskivanje suvježbača uz korištenje pomagala (palice, medicinke, vijače). - Grupno vučenje, potiskivanje i nadvlačenje. 	Vučenje, potiskivanje, nadvlačenje...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o vučenju, potiskivanju i nadvlačenju. - Učenici će poštovati postavljena pravila igara. 	4
X	Igre	<ul style="list-style-type: none"> - Elementarne, štafetne i timske igre, dječiji nogomet, rukomet i košarka. 	Elementarne igre, štafetne igre, timske igre.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o nogometu, košarci, odbojci i rukometu. - Učenici će prepoznavati nespportska ponašanja: grubu igru, kršenje pravila, nepristojno ponašanje i slično. 	4
XI	Posebni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Vježbe ravnoteže sa otvorenim i sa zatvorenim očima (stajanje i hodanje na ograničenoj i podignutoj podlozi, okretanje tijela oko vertikalne i oko horizontalne ose. - Hodanje i trčanje sa oštrim okretanjem glave u stranu, skokovi, poskoci i okreti u mjestu, hodanje natraške, bočno i dijagonalno i slično. - Vježbe brzine pojedinačnih pokreta i frekvencije pokreta istih i različitih amplituda (pokreti, kruženja i lupkanja rukama i nogama u različitim 	Vježbe ravnoteže, hodanje, trčanje, vježbe brzine, vježbe koordinacije, vježbe preciznosti, gađanje...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati pravilno izvesti posebne sadržaje – vježbe ravnoteže, vježbe brzine i vježbe preciznosti. - Učenici će znati da čovjek posjeduje kretne sposobnosti koje se mogu povećavati i prilagođavati potrebama čovjeka svakodnevnim vježbanjem u djetinjstvu i mladosti. - Učenici će znati tri kompleta vježbi u trajanju od po 12 minuta. 	8

		<p>smjerovima).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vježbe koordinacije (ruku: vođenje, hvatanje, odbijanje i prebacivanje lopte s jednom rukom, s obje ruke i naizmjenično – u stajanju, u hodu, u okretu; nogu: pisanje i crtanje nogama – po horizontalnoj, po kosoj i po vertikalnoj površini, poskoci i sunožni poskoci s okretima). - Vježbe preciznosti (ciljanjem: ciljanje rukom i nogom u metu, ciljanje rukom i nogom natraške, ciljanje štapom u pokretnu metu; gađanjem: gađanje horizontalnog, vertikalnog i pokretnog cilja rukom i nogom – naprijed, ustranu i natraške, gađanje glavom vertikalnog cilja). 			
XII	Plesne strukture	<ul style="list-style-type: none"> - Vježbe napetosti i opuštanja. - Hodanje, trčanje i poskoci u raznim tlocrtnim oblicima, realizacija zadanog ritma, plesna struktura i plesni koraci. 	Vježbe napetosti i opuštanje, hodaње, trčanje, poskoci...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati predviđenim plesnim strukturama. - Učenici će plesati i igrati određena narodna kola i druge predviđene plesne vježbe. 	4
XIII	Plivanje	<ul style="list-style-type: none"> - Početak obuke plivanja se preporučuje od četvrtog razreda, ali ukoliko škola posjeduje odgovarajuće uslove, obuka može početi i od prvog razreda. - Sadržaji obuke su: plivanje u dubokoj vodi, ronjenje, plivanje pod vodom sa otvorenim očima, pravilno disanje, plutanja i klizanja na površini vode, igre u vodi, početno plivanje na grudima (kraul), početno plivanje na leđima (leđni kraul), plivanje na distancu. - Plivanje predstavlja nezamjenjivo sredstvo za jačanje zdravlja kod djece, jer doprinosi normalnom razvoju, poboljšava rad kardiovaskularnog, respiratornog i nervnog sistema. 	Plivanje....	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati predviđenom tehnikom plivanja i kulturom ponašanja na bazenima. 	4

XIV	Osnovna znanja i metode očvršćavanja, samoregulacije i samokontrole	<ul style="list-style-type: none"> - Predvidjeti posebne časove (po jedan mjesečno), ili na drugi način upoznati učenike sa osnovama zdravog života, neophodnosti održavanja lične higijene, značaju tjelesne kulture, štetnosti pušenja, štetnosti alkohola, štetnosti narkotika, pozitivnom utjecaju sunca, zraka i vode na dječiji organizam, razvijanju kontrole pokreta, regulaciji tonusa mišića, pravilnom disanju i samomasaži, načinom praćenja promjena u njihovom razvoju, mjerenju mase tijela, mjerenju visine, mjerenju pulsa. 	Lična higijena, značaj tjelesne kulture, štetnost alkohola, duhana, narkotika, mjerenje mase tijela, mjerenje visine...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će poznavati osnovne navike lične i kolektivne higijene. - Učenici će znati zašto su psihoaktivne supstance štetne. - Učenici će znati koristiti zdravstvene usluge. - Učenici će znati zatražiti pomoć ukoliko budu zlostavljani na bilo koji način ili ako znaju za takav slučaj. - Učenici će znati da je prekomjerna tjelesna težina izvor brojnih tegoba i zdravstvenih problema i da je najčešći uzrok prekomjerne tjelesne težine nepravilna ishrana. - Učenici će znati zašto je pravilno držanje tijela uslov da se spriječe deformacije kičme, grudnog koša, ekstremiteta i da se osigura normalno funkcionisanje organizma. 	3
XV	Skijanje	<ul style="list-style-type: none"> - Usvajanje početnih elemenata kao što su: nošenje i stavljanje skija, kretanje bez štapova i kretanje sa štapovima, prelaženje od 1 do 2 km, penjanje uz blagu padinu i spuštanje niz blagu padinu, padanje i ustajanje iz pada i slično. 	Skijanje, nošenje skija, kratko skijanje bez štapova...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati osnovnim znanjima o skijanju. - Učenici će znati da boravak na čistom zraku i bavljenje sportom unapređuju zdravlje. 	2
XVI	Tjelesno-zdravstvene aktivnosti u toku nastavnog dana	<ul style="list-style-type: none"> - Izvode se prije časova, za vrijeme časova i za vrijeme odmora. - Gimnastičke vježbe prije časova sastoje se od nekoliko vježbi niskog inteziteta, ukupnog trajanja 5 do 7 minuta. - Izvode se na početku prvog časa, pod nadzorom nastavnika. - Cilj im je da povećaju radnu sposobnost učenika, da 	Vježbe oblikovanja bez sprava, vježbe oblikovanja sa spravama...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati da se redovnim bavljenjem tjelesnim aktivnostima unapređuje zdravlje. - Učenici će znati unapređivati međusobne odnose u odjeljenju. - Učenici će uvažavati i suprotan spol. - Učenici će znati primjenjivati pravilno držanje tijela. 	

		<p>pripreme učenike za predstojeću nastavu, kao i da preduprije negativne pojave izazvane dužim zadržavanjem u sjedećem položaju.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vježbe priprema nastavnik i mijenja ih petnaestodnevno. - U toku časova vježbaju se 2 do 3 vježbe usmjerene na relaksaciju mišića leđa, ruku i ramenog pojasa. - Izvode se po odluci i uz kontrolu nastavnika, a treba ih raditi i za vrijeme rješavanja domaćih zadataka. - Za vrijeme odmora preporučuju se vježbe sa loptama, vijačom, elementi plesa, elementarne i sportske igre. - Pri kraju aktivnosti intenzitet se smanjuje da učenici budu spremni za slijedeći čas. - Vježbe priprema nastavnik. - Učenike neposredno nadgleda dežurni nastavnik, zajedno sa dežurnim učenicima. 			
XVII	Promocija tjelesne kulture i sporta	<ul style="list-style-type: none"> - Cilj aktivnosti je promocija tjelesne kulture i sporta, kao i uključivanje učenika u aktivno bavljenje tjelesnom i sportskom aktivnošću izvan škole. - Mogu se organizirati kao: dani zdravlja i sporta; slobodne igre i takmičenja; prigodna sportska druženja. - S obzirom na ograničenja u nastavnom procesu, najveći uspjeh nastave Tjelesne i zdravstvene kulture bio bi da animira i pripremi učenike za svakodnevno vježbanje. 	Značaj sporta za razvoj mladih...	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će shvatiti važnost bavljenja sportom i učestvovanja u humanim akcijama. - Uvažavat će se međusobno i poštovati nastavnike i starije. 	1

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

NAZIV PREDMETA: TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

RAZRED: ČETVRTI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Hodanja i trčanja	<ul style="list-style-type: none"> - Hodanje zadanom brzinom. - Ciklična kretanja različitim tempom do 4 minute. - Brzo trčanje do 50 metara iz niskog, visokog i poluvisokog starta. - Hodanje po uskoj površini – uz nošenje manjeg tereta jednom ili dvjema rukama – ravnoteža tijela. <p>(Mjerenje antropometrijskih dimenzija i testiranje motoričkih sposobnosti).</p>	Hodanje, trčanje, ciklična kretanja, brzo trčanje, hodanje po uskoj površini.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati zašto je zdravlje osnova i preduslov svih ljudskih aktivnosti. - Učenici će se upoznati sa napretkom u visini i težini u početnom i završnom stanju, kao i sa stvarnim stanjem stopala, ekstremiteta, kičme, grudnog koša i potrebnim korektivnim aktivnostima. - Učenici će u početnom i završnom stanju, za četiri minute moći da pretrče distancu za ocjenu aerobne izdržljivosti (loše, ispod prosjeka, prosječno, natprosječno, izvrsno); predložene aktivnosti za normalizaciju stanja. 	10
II	Skakanja i preskakanja	<ul style="list-style-type: none"> - Preskakanje kratke vijače u kretanju. - Naskok na povišenje do 60 cm i različiti saskoci. - Sunožni naskok na odskočnu dasku i skok pružno. - Skok udalj iz zaleta. 	Preskakanje, sunožni i jednonožni poskoci, preskakanje konopca, skok udalj iz zaleta, preskakanje kratkog konopca u kretanju, naskok.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će u početnom i završnom stanju dobiti ocjenu za skok udalj (loše, ispod prosjeka, prosječno, natprosječno, izvrsno), učestvovat će u aktivnostima za stimulaciju napretka. - Učenici će znati zašto je igra posebno značajna za razvoj dječijih osobina i sposobnosti. - Učenici će razvijati smisao za takmičenje uz poštovanje pravila i igre takmičenja. 	10
III	Bacanja, hvatanja i gađanja	<ul style="list-style-type: none"> - Gađanje lopticom u cilj sa različitim udaljenosti u pokretne ciljeve s udaljenosti od 5 m. - Bacanje medicine od 1 kg suručno iz različitih položaja. 	Bacanje lopte, gađanje i hvatanje.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će se naviknuti da pravilno drže tijelo pri sjedenju, stajanju i hodanju. - Učenici će pozitivno doživljavati i vrednovati 	7

		- Bacanje i hvatanje lopti na različite načine, dodavanje i hvatanje lopte u kretanju.		nastavu Tjelesne i zdravstvene kulture. - Učenici će znati pravilno izvesti forme prirodnih elemenata kretanja i atletskih sadržaja, kao naprimjer: bacanja, gađanja, hvatanja i dodavanja.	
IV	Kolutanja	- Kombinacija koluta naprijed i natrag.	Kolut nazad i naprijed povezano.	- Učenici će poticati međusobno prijateljstvo i strpljivo ponašanje. - Učenici će znati pravilno izvoditi zadane radnje, kretnje, vježbe i drugo. - Učenici će poznavati ulogu dijelova tijela pri vježbanju. - Učenici će razumjeti termine za izvođenje osnovnih vježbovnih položaja, stavova, pokreta i kretanja.	4
V	Penjanja	- Penjanje na morske ljestve. - Penjanja na konopac ili motku uz pomoć ruku i nogu na visinu do 2 m.	Penjanje, puzanje, silaženje, povlačenje.	- Učenici će samostalno primjenjivati naučene modele fizičke aktivnosti, jutarnja gimnastika, zagrijavanje i smirivanje organizma, igre. - Učenici će upoznavati, prihvatati svoje osobine, sposobnosti i ograničenja od značaja za učešće u fizičkoj aktivnosti. - Učenici će ovladati pravilnim izvođenjem zadanih vježbi i radnji.	5
VI	Upiranja i višenja	- Višenje i upiranje na spravama kao preprekama. - Vis prednji na karikama. - Vis stojeći prednji provlakom u vis stojeći stražnji. - Saskok iz upora prednjeg odnjihom.	Upiranja, višenja.	- Učenici će znati zašto je fizička aktivnost izvor dobrog raspoloženja koje pomaže zdravlju. - Učenici će znati pravilno izvoditi vježbe upiranja i višenja. - Učenici će znati da posjeduju kretne sposobnosti, koje mogu povećati i prilagođavati potrebama čovjeka za svakodnevnim vježbanjem u djetinjstvu i mladosti.	6

VII	Vučenja, potiskivanja	<ul style="list-style-type: none"> - Vučenje i potiskivanje suvježbača na različite načine bez pomagala koristeći ruke i tijelo. - Vučenje predmeta različite težine po tlu. - Vučenje i potiskivanje suvježbača uz korištenje pomagala (palice, medicinke, vijače), grupno vučenje, potiskivanje i nadvlačenje. 	Vučenje, potiskivanje, nadvlačenje.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će usavršavati i uvježbavati vježbe vučenja, potiskivanja i nadvlačenja. - Učenici će steći iskustvo kroz ovladavanje sve složenijim kretnim zadacima. - Učenici će u igri biti aktivni, interaktivni i kreativni. 	4
VIII	Ritmičke i plesne strukture	<ul style="list-style-type: none"> - Trokorak. - Galop naprijed i bočno. - Vaga zanoženje na tlu. - Narodni ples zavičajnog područja. 	Ritmičke igre, plesne strukture, troskok, galop, vaga zanoženje, narodni ples, dječiji ples, balet, ritmičko-muzička koreografija.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati pravilno izvesti osnovne sadržaje planiranih elemenata ritmike: plesa i narodnih igara. - Učenici će znati pantomimom i pokretom pokazati različite životne situacije. - Učenici će znati pravilno izvesti osnovne elemente gimnastičke vježbe oblikovanja: jačanja, istezanja i labavljenja. - Učenici će upoznati i uvažavati rodne (spolne) karakteristike, uvažavat će suprotan spol. 	8
IX	Igre	<ul style="list-style-type: none"> - Dječiji rukomet: dodavanje i hvatanje lopte u kretanju. - Dodavanje i hvatanje lopte u kretanju. - Dječija košarka: osnovno dodavanje i hvatanje lopte u mjestu i kretanju; osnovna promjena pravca i tempa kretanja sa loptom i bez lopte. - Dječija odbojka: igre vršnim odbijanjem 1:1 i 2:2. - Dječiji nogomet: vođenje lopte sredinom hrpta stopala; šut na gol sredinom hrpta stopala. - Slobodna igra – primjena naučenih motoričkih znanja, vještina i sposobnosti. 	Vođenje, dodavanje i zaustavljanje lopte, pravila igre u nogometu, rukometu i košarci.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati da je kretanje čovjekova prirodna potreba i da je svakodnevno kretanje uslov za normalan rast, razvoj i funkcioniranje organizma. - Učenici će znati prepoznati fiziološke znakove umanjelog opterećenja i zamora i znat će zatražiti pomoć ako se osjećaju loše. - Učenici će znati zašto su osobine i sposobnosti čovjeka nedjeljiva cjelina. - Učenici će upoznati tri kompleta jutarnjih vježbi u trajanju od 12 minuta. - Učenici će poznavati principe pravilne ishrane i kolektivne ideje. - Učenici će znati pravilno 	13

				izvesti zadane igre, vježbe i druge kretne aktivnosti. - Učenici će znati da se bez kisika ne može živjeti i da je dovoljna količina kisika uslov za normalan rast, razvoj i funkcioniranje organizma tokom svih ljudskih aktivnosti.	
X	Sadržaji zdravstvene kulture	<ul style="list-style-type: none"> - Zdravlje porodice. - Zdrava životna sredina. - Ishrana i zaštita od bolesti. - Humani odnosi među polovima. - Međuljudski odnosi. - Mentalno zdravlje. - Odnos zdravstvenog radnika i pacijenta. - Različiti faktori rizika. - Povrede. 	Zdravlje, životna sredina, međuljudski odnosi, mentalno zdravlje	- Učenici će shvatiti da Tjelesna i zdravstvena kultura nije samo širenje informacija o zdravlju , već aktivan proces učenja kroz iskustva primjerena individualnim i zajedničkim potrebama s ciljem da se zdravlje učini cijenjenom društvenom vrijednošću, pomogne djetetu da postane odgovorno za svoje zdravlje i unaprijedi razvoj i korištenje zdravstvenih ustanova.	3

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

NAZIV PREDMETA: TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA

RAZRED: PETI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Trčanja	<ul style="list-style-type: none"> - Ciklična kretanja različitim tempom do 6 minuta. - Brzo trčanje na 60 m iz niskog starta. <p>(Mjerenje antropometrijskih dimenzija i testiranje motoričkih sposobnosti).</p>	Trčanje, ciklična kretanja, brzo trčanje.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će usvojiti osnovna teorijska i praktična znanja o cikličnim kretanjima do 6 minuta te o brzom trčanju do 60 m iz niskog starta. - Učenici će znati samostalno primjenjivati aerobne programe za razvoj maksimalnog primanja kisika. - Učenici će razvijati neophodnu nervno-mišićnu koordinaciju i kontrolu složenijih pokreta. - Učenici će znati izračunati ITM (indeks tjelesne mase). 	10
II	Skakanja	<ul style="list-style-type: none"> - Skok uvis iz kosog zaleta – odraz lijevom i desnom nogom. - Skok uvis sa prekoračnom tehnikom „škare“. - Skok udalj zgrčnom tehnikom. - Zgrčni skok odrazom sa odskočne daske. 	Skok uvis, skok udalj, zgrčni skok, sunožni naskoci, oskočna daska.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati osnovnim teorijskim i praktičnim znanjima o skoku uvis „škare“. - Učenici će održavati povoljan odnos između količine mišićne mase i potkožnog masnog tkiva. - Učenici će shvatiti funkcionalno-morfološke promjene i probleme tokom puberteta i sazrijevanja. 	10
III	Bacanja	<ul style="list-style-type: none"> - Bacanje male medicinke od 1 kg s mjesta lijevom i desnom rukom. 	Bacanje	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o bacanjima medicinke do 1 kg s mjesta zamahom lijeve ruke. - Učenici će potrebnom snagom i brzinom izvoditi jednostavne pokrete i kretanja. 	6

IV	Zdravstveni sadržaji	<ul style="list-style-type: none"> - Zdrava životna sredina. - Humani odnosi među polovima. - Odnosi zdravstvenih radnika i pacijenata, povrede. - Mentalno zdravlje. - Zdravi stilovi života, odnosno zdrava ponašanja. - Ishrana i zaštita od bolesti. 	Zdravlje, međuljudski odnosi, humanost.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će shvatiti da Tjelesna i zdravstvena kultura nije samo širenje informacija o zdravlju , već aktivan proces učenja kroz iskustva primjerena individualnim i zajedničkim potrebama s ciljem da se zdravlje učini cijenjenom društvenom vrijednošću, pomogne djetetu da postane odgovorno za svoje zdravlje i unaprijedi razvoj i korištenje zdravstvenih ustanova. 	4
V	Penjanja i puzanja	<ul style="list-style-type: none"> - Penjanje po mornarskim ljestvama. - Penjanje po konopcu ili motki do 5 m visine. 	Penjanje, mornarske ljestve, konopac i motka;	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati osnovnim teorijskim i praktičnim znanjima o penjanju na motku do 5 m, galopu naprijed po tlu i gredama različitih visina i na gredama različitih visina. - Učenici će poštovati razliku u tjelesnim sposobnostima između osoba sa posebnim potrebama i osoba bez posebnih potreba. 	5
VI	Višenja , upiranja i penjanja	<ul style="list-style-type: none"> - Penjanja na motki do 5 m. - Jednonožni uzmah na niskoj pritci. - Stoj na rukama uz okomitu plohu. - Njih u upor u na paralelnim rukama do sjeda raznožno. - Galop naprijed po tlu i po gredama različitih visina. - Vaga zanoženjem na tlu i na gredama različitih visina. 	Višenja, upiranja i penjanja.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o njima u upor u na rukama do sjeda raznožno, jednožnom uzmahu na niskoj prečki, stoju na rukama uz vertikalnu površinu, vagi zanoženjem na tlu... - Učenici će vježbom postići optimum motoričkih sposobnosti brzine, koordinacije, gibljivosti i ravnoteže. - Učenici će poštovati razliku u tjelesnim sposobnostima između različitih spolova. 	8
VII	Preskakanja	- Raznoška.	raznoška	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati osnovnim i teorijskim znanjima o izvođenju zgrčke. 	2

VIII	Ritmičke i plesne strukture	<ul style="list-style-type: none"> - Osnovni koraci aerobike niskog i visokog intenziteta. - Skok „škarice“. - Narodni ples po izboru iz zavičajnog područja.. 	Aerobik, skok „škarice“, narodni ples iz zavičaja, ritmičko-muzičko-baletna improvizacija.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima o osnovnim koracima aerobike niskog i visokog intenziteta, skoku „škarice“ te narodnom plesu po izboru iz zavičajnog područja. - Učenici će ovladati osnovnim znanjima o povezanosti tijelesnog vježbanja sa volumenožnošću tijela. 	10
IX	Igre	<ul style="list-style-type: none"> - Igre (rukomet, košarka, nogomet, odbojka) – uvod u pravila igre. - Rukomet – vođenje lopte na različite načine, dodavanje i hvatanje lopte na različite načine, šut sa tla osnovnim načinom, mini rukomet. - Košarka – osnovni košarkaški stav u napadu sa loptom i pivotiranje, šut jednom rukom s prsa iz mjesta, slobodna igra 1:1, ubacivanje lopte u koš jednom rukom odozgo nakon vođenja – košarkaški dvokorak, dodavanje i hvatanje lopte u kretanju, vođenje lopte s promjenom smjera kretanja; dječija košarka. - Nogomet – zaustavljanje lopte hrptom stopala, principom amortizacije, osnovno oduzimanje lopte – suočavanjem, žongliranje loptom, udarci na gol, vođenje, dodavanje, odbrana, vođenje lopte sredinom stopala, udarac na gol sredinom stopala. - Odbojka – vršno odbijanje iz srednjeg odbojkaškog stava, donji servis i prijem servisa vršno, igre vršnim odbijanjem 1:1 i 2:2; dodavanje i hvatanje lopte iz „košarice“ u odbojkaškom stavu. 	Košarka, nogomet, odbojka, rukomet.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će ovladati teorijskim i praktičnim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> o rukometu (vođenju lopte rukom različitim načinima, dodavanjem i hvatanjem lopte rukom, različitim načinima, šutiranje sa tla rukom, osnovnim načinom); o košarci (šutiranje jednom rukom s grudi iz mjesta, košarkaškom stavu i pivotiranju); o odbojci (vršnom odbijanju iz srednjeg odbojkaškog stava, podlaktičnom odbijanju, donjem servisu i prijemu servisa vršno, mini odbojci 3:3; o nogometu (zaustavljanju lopte amortizacijom hrptom stopala, oduzimanju lopte sučelice ili bočnim izbijanjem, žongliranju loptom. - Učenici posjeduju uljudne navijačke navike, prihvataju pozitivne sportske i ljudske uzore. - Učenici dostojanstveno iskazuju razočarenja neuspjehom i 	15

				zadovoljstva uspjehom. - Učenici će znati prepoznavati pogreške i osuđivati neprimjerna ponašanja, - Učenici će znati sarađivati u igri i nenasilno rješavati konflikte. - Učenici će steći osnovna znanja o umoru u školi i načinima otklanjanja ovog umora.	
--	--	--	--	--	--

OPĆE NAPOMENE

Broj nastavnih sati za pojedina područja dat je samo kao orijentaciona naznaka vremena potrebnog za realizaciju predviđenih programskih sadržaja. Nastavnici imaju potpunu slobodu u planiranju i uspostavljanju ravnoteže između prethodnih postignuća u pojedinim područjima i vremena potrebnog za daljnji rad. Također, nastavnici imaju potpunu slobodu i pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada, a što je određeno postavljenim ciljevima i jasno naznačenim ishodima učenja.

POJAŠNENJA PROGRAMSKO-PLANSKE STRUKTURE

Realizacija košarke, rukometa i odbojke uvjetovana je posjedovanjem koševa sa mogućnošću podešavanja visine koševa. Ako ne postoje mogućnosti za realizaciju trebalo bi realizirati one igre za koje postoje potrebni uvjeti u školi.

Međupredmetna povezanost:

Postoji povezanost teme *Narodni ples iz zavičaja* s predmetom Muzička kultura te sa temama iz folklorne muzike, ritmike i muzičko-scenskih koreografija koje se realiziraju na nivou improvizacija, ali se mogu dobro pripremiti i za školske priredbe ili druge manifestacije.

Teorijska znanja u Tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi upućuju učenike na formiranje mišljenja o važnosti bavljenja sportom i tjelesnim aktivnostima, kao i o pozitivnom djelovanju svježeg zraka na čovjeka te značaju pravilne ishrane za rast i razvoj, a što ima dodirnih tačaka s pojedinim temama iz predmeta Priroda.

Teme koje se odnose na bacanja kao što su *Bacanje medicinke od 1 kg s mjesta lijevom i desnom rukom* povezane su sa temama iz predmeta Matematika u kojima se izučavaju određeni sadržaji iz geometrije. Pravilno određivanje ugla bacanja loptice i medicinke pomažu učenicima pri shvaćanju pojma ugla, procjeni dužine, visine i razumijevanju određenih mjernih jedinica u praksi.

Nastavu Tjelesne i zdravstvene kulture možemo povezivati i korelirati sa određenom govornom ili pismenom vježbom gdje ćemo njegovati pravilan, izražajni govor, opis, redoslijed ili tok događaja u određenoj priči ili opisu nekog sportskog događaja ili takmičenja.

Mnoštvo je tema i sadržaja rada u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture koje možemo kasnije razrađivati na časovima ostalih predmetnih i programskih područja, a takav rad povezuje nastavu sa

životom. U ovom segmentu rada bitne su voljne i kreativne karakteristike nastavnika koje treba posebno cijeniti i podsticati u radu.

Stručni aktiv nastavnika za svaki razred posebno treba da pri planiranju rada utvrdi međupredmetnu povezanost nastave tjelesne i zdravstve kulture sa drugim predmetnim i programskim sadržajima, kako bi se povećala efikasnost i povezanost nastavnog rada sa praksom i životom.

9. PRIRODA

9.1. DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA

Priroda je novi nastavni predmet u petom razredu devetogodišnje osnovne škole. Kreiran je tako da metodama i oblicima rada, te svojim sadržajem omogući učenicima stjecanje cjelovitog znanja o prirodi. Uza sve to, ima velike mogućnosti objedinjavanja i povezivanja u cjeline koje se odnose na različita područja prirode i svijeta u širem smislu značenja te riječi. Stoga, nastavni predmet Priroda, kao malo koji predmet u ukupnom školovanju, doprinosi stvaranju cjelovite slike o svemu što nas okružuje u svijetu. To okruženje je potrebno spoznavati sa aspekta bioloških, hemijskih i fizikalnih procesa.

Ovakav način pristupa spomenutom predmetu je važna priprema učenika za cjelovit način shvatanja rješavanja problema, te svakako priprema pojmovne podloge za buduće predmete prirodnih nauka u višim razredima, tj. fiziku i hemiju.

Da bi se zacrtani cilj u potpunosti ostvario, neophodno je, što je moguće više, prakticirati vanučioničku nastavu, gdje se posmatraju, bilježe i prate prirodne pojave i procesi. Način realizacije vanučioničke nastave planirale bi škole u ovisnosti o svojim mogućnostima. Kod planiranja nastave Prirode, valja imati u vidu iskustveno i interaktivno učenje, problemski orijentiranu nastavu i primjere iz svakodnevnog života i okruženja u kojem učenici žive. Gdje god je to moguće, nastavni sadržaji koje planira nastavnik treba da se drži načela aktuelnosti u neposrednom okruženju učenika i lokalnoj zajednici. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti učenicima s teškoćama u razvoju.

U nastavnom predmetu Priroda integrirane su biologija, hemija i fizika te se, stoga, sadržaji ovog predmeta pretežno obrađuju s aspekta ovih triju prirodno-znanstvenih disciplina. Također tome su dodati i odgovarajući sadržaji iz ekologije. Osnovni razlog za takvo što je jednostavnost prirode te uloga čovjeka u mijenjanju prirode i njegovog odnosa prema njoj.

Pri izboru nastavnih sadržaja vodili smo računa o međusobnoj povezanosti živih organizama i neživih tvari. Odabrani su sadržaji za koje se vjeruje da će kod učenika pobuditi radoznalost i podsticati želju za učenjem Prirode, te njegovati i razvijati ljubav prema njoj i lagano usmjeravati učenike u šire i dublje proučavanje pojedinih prirodnih nauka u višim razredima osnovne škole. Nastojali smo da raspored nastavne građe odgovara stepenu razvoja pojedinih prirodnih nauka.

Učenici treba da steknu osnovno znanje o prirodi, te da polazeći od uočenog u posmatranju spoznaju najvažnija svojstva tijela i pojava koji su im dostupni, kao i odnose koji postoje između živih bića i nežive prirode i da u opisu pojavnosti traže logiku i odgovarajuće veze. Za to je neophodna organizacija nastave koja će omogućiti razvijanje mišljenja, a to, prije svega, zahtijeva stjecanje znanja na primarnim izvorima, ogledima, mjerenju, korištenju raznovrsne literature te usvajanje metoda posmatranja i otkrivanja bitnog u posmatranim pojavama. S tim u vezi, učenike treba što više osamostaliti u radu, osposobljavati ih za samostalno učenje i učiti ih kako se, zapravo, uči.

Od mnogostruke važnosti je da se uvođenje učenika u elementarno izučavanje prirode zasniva na neposrednom kontaktu učenika s prirodom, kao i na posmatranju i praćenju pojava u samoj prirodi ili putem izvođenja ogleada. Također, značajno je i to da učenici u procesu savladavanja gradiva dolaze do saznanja o velikoj praktičnoj koristi izučavanja prirode. Ovo se ne može postići samo verbalnim ukazivanjem na primjenu znanja o prirodi u svakodnevnom životu, nauci, tehnici, nego i izvođenjem eksperimentalnih dokaza ili konkretnim upoznavanjem ostvarenih primjera u užoj i široj okolini.

9.2. CILJ NASTAVE

Cilj nastavnog predmeta Priroda je da učenici spoznaju prirodu u cjelini, pojave i procese u prirodi i, u konačnici, istraživanje i razumijevanje prirode na temelju naučnih saznanja i dostignuća.

9.3. ZADACI NASTAVE

- Osposobljavanje učenika za posmatranje procesa i pojava u prirodi i objašnjavanje osnovnih zakonitosti prirode;
- Upoznavanje učenika s odlikama živog svijeta i podjelom živih bića;
- Usvajanje znanja o dijelovima ćelije i razlikama između biljne i životinjske ćelije;
- Stjecanje znanja o podjeli organizama s obzirom na način ishrane;
- Upoznavanje učenika sa životnim zajednicama, biljkama kao proizvođačima hrane i kisika, građi i funkciji biljaka, disanju biljaka, fotosintezi, cvijetu i cvatu, oprašivanju i oplodnji biljaka;
- Usvajanje znanja o građi tijela, pojmu tvari / supstance i fizikalnim svojstvima tvari;
- Upoznavanje sa tlom kao proizvodom fizikalnog i biohemijskog procesa;
- Sticanje znanja o raznovrsnosti i rasprostranjenju plodova i sjemenki, značaju biljaka za čovjeka;
- Usvajanje osnovnih znanja o divljim i samoniklim biljkama, gajenim biljkama, uzgoju i zaštiti biljaka;
- Upoznavanje sa značajem, uzgojem i zaštitom životinja, njihovoj potrebi za hranom i kisikom, razmnožavanju i ponašanjem;
- Razumijevanje značaja ekologije i očuvanja životne sredine;
- Podsticanje zanimanja učenika za prirodu, za njeno istraživanje i razumijevanje na osnovu naučnih saznanja i dostignuća;
- Razvijanje svijesti o važnosti očuvanja prirode te razvoju radne i životne okoline;
- Osposobljavanje učenika za primjenu stečenih znanja u svakodnevnom životu.

NAZIV PREDMETA: PRIRODA

RAZRED: PETI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Životne zajednice	<ul style="list-style-type: none"> - Životne zajednice i njihova staništa. - Životne zajednice voćnjak i povrtnjak, livada i pašnjak, šuma. - Životna zajednica bara, močvara, jezero, more. 	<p>Životna zajednica, životni uslovi, stanište, biljke, životinje, voćnjak i povrtnjak, livada i pašnjak, šume, bare, močvare, jezera, more.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati šta su staništa i šta je životna zajednica. - Učenici će steći znanja o životnim zajednicama livade, povrtnjaka, voćnjaka, šume, bare, mora i jezera. - Učenici će steći znanja o uslovima života i rasta biljaka i životinja u životnim zajednicama. - Učenici će shvatiti povezanost biljaka i životinja u životnim zajednicama. - Učenici će znati prepoznati životne zajednice, opisati ih, nabrojati biljke i životinje, napraviti lance uzajamnih odnosa. - Učenici će moći uočiti razloge ugroženosti životnih zajednica i navesti načine zaštite. 	9
II	Biljke	<ul style="list-style-type: none"> - Biljke – proizvođači hrane i kisika, uslovi za rast biljaka. - Građa i funkcija biljaka. - Disanje biljaka. - Fotosinteza. - Mikroskop. - Cvijet i cvat. - Oprašivanje i oplodnja biljaka; - Raznovrsnost plodova i sjemenki. - Značaj biljaka za čovjeka; - Divlje (samonikle) i gajene biljke. - Ljekovite biljke. - Uzgoj i zaštita biljaka. 	<p>Biljke, građa biljaka, funkcija biljaka, disanje biljaka, fotosinteza, mikroskop, oprašivanje, plodovi biljaka, sjemenke biljaka, divlje biljke, ljekovite biljke.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će steći znanja o biljkama kao proizvođačima hrane i kiseonika. - Učenici će shvatiti značaj biljnog svijeta za život na Zemlji. - Učenici će moći prepoznati razne biljke u okruženju i znati pronaći biljke za herbar. - Učenici će steći znanja o građi i funkciji biljaka, njihovim osnovnim dijelovima te građi i funkciji osnovnih dijelova. - Učenici će moći razlikovati biljni od 	30

				<p>životinjskog svijeta te praviti jednostavnije klasifikacije biljaka.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Učenici će moći razlikovati glavne dijelove biljke. -Učenici će shvatiti osnovnu ulogu glavnih dijelova biljke. -Učenici će shvatiti važnost biljaka za život. -Učenici će znati opisati građu korijena, izdanka, stabla i lista. -Učenici će znati šta je biljkama potrebno za disanje i na koji način biljke dišu. -Učenici će shvatiti značaj disanja biljaka za život na Zemlji. -Učenici će steći osnovna znanja o cvijetu i cvatu. -Učenici će moći razlikovati cvijet i cvat. -Učenici će znati osnovne dijelove cvijeta i njihovu ulogu. -Učenici će steći znanja o prirodnom i vještačkom oprašivanju i oplodnji biljaka. -Učenici će steći znanja o raznovrsnosti plodova i sjemenki te njihovoj ulozi u životu i razmnožavanju biljaka. -Učenici će znati prepoznati plodove i sjemenke različitih biljaka te razlikovati jestive od nejestivih. -Učenici će shvatiti značaj biljaka za čovjeka. -Učenici će znati pravilno upotrijebiti biljke u ishrani ljudi i životinja. -Učenici će steći znanja o samoniklim i gajenim biljkama te njihovoj upotrebi u ishrani ljudi i očuvanju zdravlja. -Učenici će moći razlikovati divlje od gajenih biljaka. -Učenici će steći znanja o uzgoju i zaštiti biljaka, načinima uzgoja i načinima zaštite biljaka. 	
--	--	--	--	--	--

				<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će shvatiti značaj uzgoja biljaka za ishranu ljudi i ishranu životinja. - Učenici će steći znanja o pravilnoj upotrebi zaštitnih sredstava kod uzgoja biljaka i zaštiti prilikom upotrebe zaštitnih sredstava. 	
III	Životinje	<ul style="list-style-type: none"> - Uzgoj i zaštita životinja. - Životinje u svojoj sredini. - Životinje izgled i građa tijela. - Lanac ishrane u prirodi. 	Životinje, uzgoj životinja, izgled i građa životinja, lanac ishrane.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati načine razmnožavanja i ishrane životinja te potrebi životinja za kisikom, kao i njihovo učešće u lancima ishrane. - Učenici će znati podjelu životinja prema načinu ishrane, prema izgledu i građi tjela te znati o načinu njihovog razmnožavanja. - Učenici će shvatiti lanac ishrane i način života pojedinih životinja. 	15
IV	Ekologija	<ul style="list-style-type: none"> - Očuvanje životne sredine. - Zagađenost vode. - Zagađenost zraka. - Zagađenost zemljišta. 	Ekologija, voda, zrak, zemljište.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će steći znanja o ekologiji kao nauci te o očuvanju zdrave životne sredine. - Učenici će znati načine zagađenja životne sredine. - Učenici će shvatiti razloge važnosti očuvanja životne sredine. 	8
V	Fizikalna svojstva tvari	<ul style="list-style-type: none"> - Osobine tvari. - Termometar. - Agregatna stanja. - O tijelima. 	Tvar, agregatna stanja materije, termometar.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će steći znanja o pojmovima tvar / supstanca, svojstva tvari, čvrsta, tečna i gasovita tijela, agregatna stanja pojedinih materija. - Učenici će znati prepoznati agregatna stanja vode, znati mjeriti temperature vode, izraditi grafikon. - Izvođenjem ogleada pokazati da su i plinovi tijela i da zauzimaju prostor (naprimjer, obrnutim uranjanjem čaše u vodu), uporedba pravilnih i nepravilnih oblika. - Učenici će znati šta je termometar i kako ga koristiti. 	8

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO-PLANSKE STRUKTURE

Životne zajednice: Grupni rad (prepoznavanje i imenovanje različitih vrsta biljaka u životnim zajednicama; Uočavanje životnih uslova i prepoznavanje životinja koje žive u raznim staništima; Razgovarati o načinima očuvanja životnih zajednica.

Biljke: Posmatrati biljke i bilježiti osnovne podatke koji su opaženi; Posmatrati i bilježiti dijelove biljke, cvijeta, ploda; Opisivati i imenovati dijelove biljke, cvijeta, ploda; Razgovarati sa učenicima tako da steknu mogućnost razlikovanja glavnih dijelova biljke i shvate osnovnu ulogu glavnih dijelova biljke; Uočiti važnost biljaka za život; Vježbati prikupljanje biljaka i načine pravljenja herbara; Posmatrati presjek stabla radi razumijevanja građe i njegove funkcije; Izvoditi razne oglede; Objašnjavati procese fotosinteze; Izvoditi vježbe za rad sa mikroskopom ukoliko ga škola posjeduje; Pratiti proces klijanja i razvoja biljke pomoću sjemenke graha; Prikupljati i sušiti plodove i razne sjemenke biljaka; Izraditi pano Koristi biljaka za čovjeka.

Životinje: Pomoću slika voditi razgovor o uzgoju i zaštiti životinja; Izraditi lanac ishrane, razgovarati o način života pojedinih životinja i njihovom razmnožavanju te njihovim potrebama za kisikom.

Ekologija: Učestvovati u akcijama uređenja okoliša, te tako davati doprinos očuvanju životne sredine.

Fizikalna svojstva tvari: Izvoditi oglede sa vodom – uzorak mjerenja temperature leda prilikom topljenja i temperature vode koja se zagrijava, vode koja ključa i isparava se; Izraditi grafikon promjene temperature u odnosu na vrijeme zagrijavanja; Izvesti ogled i pokazati da su i plinovi tijela i da zauzimaju prostor (naprimjer, obrnutim uranjanjem čaše u vodu), uporediti pravilne i nepravilne oblike.

10. DRUŠTVO

10.1. DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE PREDMETA

Nastavni predmet Društvo novi je predmet u petom razredu. Po svojim programskim sadržajima i oblicima rada ovaj predmet pruža neiscrpane mogućnosti odgojno-obrazovnih strategija koje podstiču aktivno učenje i mogućnost kritičkog mišljenja, kako bi obrazovanje na ovom stepenu odražavalo potrebe demokratizacije obrazovanja u kojem će učenici moći opisati svijet i suditi o njemu.

Nastavni predmet Društvo nastao je na temelju saznanja o potrebi djece za cjelovitim doživljajem neposredne stvarnosti i participiranjem škole u potpomaganju učenika u njihovoj spremnosti za sve složenije zahtjeve životnog okruženja, kao i potrebe sticanja bazičnih znanja koja garantuju uspješno snalaženje u društvenim predmetima viših razreda osnovne škole. U ostvarivanju složenih pitanja razumijevanja uzročno-posljedičnih veza i odnosa u društvenim pojavama i procesima koje predviđa nastavni program, kod učenika je, prije svega, potrebno podsticati i razvijati znatiželju i propitivanje, te umijeće kritičkog mišljenja koje stavlja u funkciju više mentalne procese. Pođemo li od uvažavanja demokratskih procesa u kvalitetnoj nastavi predmeta Društvo, za učenike će biti naročito važno kako će u predviđenim nastavnim sadržajima i polazištima promišljati samostalno i postupati u skladu sa svojim promišljanjima, te kako će iskoristiti određene informacije sa različitih stanovišta, prosuđivati o vrijednostima istih na osnovu vlastitih potreba i ciljeva.

Da bi učenici uspješno promišljali, kritičko mišljenje mora postati konstanta njihova neposrednog iskustva, stoga se s pravom problematizira uloga nastavnika kao odgovorne osobe u procesu kreiranja kvalitetne nastave Društva. Nastavnik u ovom predmetu treba voditi učenike kroz procese učenja i prednosti učenja s aktiviranjem mišljenja kod učenika, i to određivanjem svrhe učenja (motivacijom), aktivnim uključivanjem učenika u proces učenja različitim tehnikama – podsticanjem refleksije (različitost mišljenja, podsticanje samoistraživanja) olakšava se obrada informacija u procesu učenja i kritičko mišljenje.

U petom razredu učenici će proširiti stečena znanja o svojoj domovini, o narodima koji žive na prostorima domovine i u susjednih država te kulturološkim razlikama u našoj domovini. U okviru cjeline „Bosna i Hercegovina – moja domovina“, pored geografskog položaja i osnovnih podataka, pri obradi simbola treba istaći njihovo historijsko porijeklo i kontinuitet bosanske državnosti.

Za obradu državnosti Bosne i Hercegovine i međunarodnog priznanja, treba koristiti pisani i snimljeni materijal. To su pogodni sadržaji za djelovanje na emocionalnu stranu ličnosti i razvijanje patriotizma. Usmjeravanje emocija je vrlo značajno, kako za razvoj, tako i za očuvanje mentalnog zdravlja ličnosti.

Prirodno-geografske odlike treba obraditi najprije u općem pregledu, a zatim posebno naglasiti utjecaj klimatskih uvjeta na život i rad čovjeka u datim okolnostima. Neophodno je naglasiti specifičnosti svake prirodno-geografske cjeline za razvoj djelatnosti ljudi, u niziji (poljoprivreda, prehrambena industrija i sl.), u planinskim predjelima (šumska i plovna industrija, rudarstvo, stočarstvo i turizam), u primorju (pomorstvo, vinogradarstvo i primorski turizam).

Prirodne mogućnosti Bosne i Hercegovine treba obraditi sagledavajući resurse kao uvjet za razvoj određenih privrednih grana, njihov adekvatan razmještaj i odgovornost čovjeka za pravilan odnos i racionalno korištenje prirodnih bogatstava.

Pri obradi stanovništva Bosne i Hercegovine treba istaći pokazatelje o tome koji je narod živio na ovim prostorima prije doseljavanja Slavena (historijski spomenici iz tog perioda) i migracijskoga

miješanja stanovništva. Na osnovu takvih saznanja učenici će shvatiti stanovništvo danas, jezike, kulture, naselja i religije.

Učenici će u petom razredu učiti i o povijesti svoje domovine, a kako bi bolje razumjeli njenu prošlost, sadašnjost i budućnost. Također, učenici će posebno učiti i o kulturno-historijskim znamenitostima koje su vezane za prostor Bosne i Hercegovine. Stoga, da bi se učenici bolje upoznali sa svojom domovinom, u nastavnim sadržajima predviđeno je da se gradivo obrađuje po regijama. Na koncu svega, učenici će obnoviti i produbiti svoja znanja o vrsti naselja i saobraćajnoj povezanosti domovine.

Izučavanjem ovako predviđenih sadržaja učenici će steći potrebna znanja o svojoj domovini i tako se postepeno uključiti u društvene predmete koji su predviđeni u višim razredima osnovne škole. Primjenom metoda racionalnog učenja i motiviranjem učenika u obradi nastavnih sadržaja, uz aktivno učešće nastavnika, omogućit će im se stjecanje potrebnih znanja iz predmeta Društvo.

Učenike treba upućivati na samostano čitanje odgovarajućih tekstova, korištenje enciklopedija i leksikona te na posjete muzeja i historijskih spomenika. Razvijanje kreativnih mogućnosti kod učenika, također je od velike važnosti. Učenici treba da, prije svega, kroz likovne i literarne radove učestvuju u obilježavanju prigodnih datuma i uređenju zajedničkih panoa.

10.2. CILJ NASTAVE

Cilj nastavnog predmeta Društvo je da učenici steknu osnovna znanja o prirodnim i sociološkim karakteristikama Bosne i Hercegovine, upoznaju prirodne resurse i uvjet za život ljudi, upoznaju prošlost i sadašnjost te da se pripreme za učenje historije i geografije u višim razredima osnovne škole.

10.3. ZADACI NASTAVE

- Usvajanje osnovnih znanja o geografskom položaju Bosne i Hercegovine (na karti), granicama, susjednim državama, simbolima i njihovoj historijskoj utemeljenosti;
- Upoznavanje sa prirodno-geografskim odlikama reljefa, klime, vode i mora Bosne i Hercegovine;
- Upoznavanje sa prirodno-geografskim odlikama susjednih država: Republike Hrvatske, Republike Srbije i Republike Crne Gore;
- Upoznavanje sa prirodno-geografskim odlikama kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske;
- Stjecanje osnovnih znanja o stanovništvu Bosne i Hercegovine;
- Stjecanje osnovnih znanja o historijskim etapama razvoja, događajima iz prošlosti i borbi naroda za slobodu i nezavisnost domovine u toku njenog dugog postojanja;
- Usvajanje znanja o kulturno-historijskim znamenitostima domovine, nacionalnim, kulturološkim i vjerskim obilježjima i različitostima u Bosni i Hercegovini;
- Upoznavanje učenika sa prirodnim resursima Bosne i Hercegovine kao osnovama za razvoj privrede, te sa regionalnim obilježjima Bosne i Hercegovine;
- Razvijanje sposobnosti posmatranja, pamćenja, mišljenja i zaključivanja;

- Razvijanje kritičkog promišljanja kod učenika s pomoću kojeg će, na osnovu ponuđenih teza, doći do vlastitih zaključaka bez nametanja stavova od strane nastavnika, a što će biti svekoliki doprinos razvoju tolerancije i prava na drugačije mišljenje.
- Razvijanje pozitivnih vrijednosti i stavova prema domovini, prema sebi samima, prema drugima i drugačijima te poštovanja i uvažavanja drugog i drugačijeg;
- Oblikovanje moralnih vrijednosti.

NAZIV PREDMETA: DRUŠTVO

RAZRED: PETI

BROJ SATI: SEDMIČNO 2, GODIŠNJE 70

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Ključni pojmovi	Obrazovni ishodi	Orientacioni broj sati
I	Moja domovina	<ul style="list-style-type: none"> - Porijeklo imena Bosna i Hercegovina, granice Bosne i Hercegovine. - Državni simboli. - Prirodno-geografske karakteristike Bosne i Hercegovine. - Klima Bosne i Hercegovine. - Vode Bosne i Hercegovine. - Bosna i Hercegovina i okruženje. - Federacija Bosne i Hercegovine. - Glavni grad Bosne i Hercegovine, sjedišta kantona i njihova uloga. - Stanovništvo Bosne i Hercegovine (broj, raspored, nacionalna struktura, konstitutivni narodi). 	<p>Porijeklo imena država, državni simboli, granice, susjedne zemlje, prirodne i vještačke granice, glavni grad, kantoni, stanovništvo, klima, vrste klime, klimatska obilježja, vode, rijeke, jezera, Jadransko more.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati porijeklo imena Bosna i Hercegovina. - Učenici će znati prepoznati i pokazati na kartama granice svoje zemlje. - Učenici će znati značenje pojmova država i domovina, kao i to da svaki narod i država imaju svoje simbole. - Učenici će znati nabrojati simbole države Bosne i Hercegovine. - Učenici će znati da je reljef Bosne i Hercegovine pretežno planinski, ali da ima i nizijskog, brežuljkastog i primorskog te razlikovati četiri reljefne cjeline Bosne i Hercegovine. - Učenici će naučiti šta je klima, koje vrste klime su karakteristične za Bosnu i Hercegovinu i koja klimatska obilježja. - Učenici će znati nabrojati i na karti pokazati najveće i najznačajnije vode u Bosni i Hercegovini. - Učenici će shvatiti značaj voda u životu čovjeka i neophodnost zaštite pitke vode. - Učenici će znati odrediti na karti susjedne zemlje Bosne i Hercegovine. - Učenici će znati položaj Bosne i Hercegovine i granice sa susjednim državama. - Učenici će znati teritorijalnu podjelu Bosne i Hercegovine i ulogu glavnoga grada. - Učenici će znati imenovati 	25

				<p>glavni grad i gradove sjedišta kantona u Bosni i Hercegovini i odrediti njegovo mjesto na karti.</p> <p>-Učenici će znati imenovati narode i nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini i bit će upoznati s pokazateljima o prirodnom i fizičkom kretanju bosanskohercegovačkog stanovništva.</p> <p>-Učenici će znati prepoznati na demografskim piramidama glavne karakteristike bosanskohercegovačkog stanovništva.</p>	
II	Iz prošlosti domovine	<ul style="list-style-type: none"> - Područje današnje Bosne i Hercegovine u prethistorijskom dobu i najznačajnija nalazišta. - Područje današnje Bosne i Hercegovine u antičko doba – antička kultura u mome kraju. - Nastanak i teritorijalni razvoj srednjovjekovne bosanske države. - Slaveni i njihovi civilizacijski okviri. - Najznačajnije ličnosti bosanske države – vjerska slika, kultura i umjetnost. - Gubitak samostalnosti bosanske države –pad pod tuđu vlast (Osmansko carstvo i Austro-Ugarska) – specifičnosti i posebnosti političkog, ekonomskog, društvenog i kulturnog razvoja. - Bosna i Hercegovina između dva svjetska rata. - Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu. - Bosna i Hercegovina u FNRJ / SFRJ. - Nastanak nezavisne i suverene Bosne i Hercegovine. 	<p>Prehistorija, antičko doba, antička kultura; dolazak Slavena, srednjovjekovna Bosna, gubitak samostalnosti, Bosna pod Osmanskom vlašću, Bosna i Hercegovina pod Austrougarskom vlašću, period između dva svjetska rata, Drugi svjetski rat, ZAVNOBIH, Bosna u sastavu FNRJ i SFRJ, sticanje nezavisnosti.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati o prošlosti svoje domovine od prvih doseljavanja do danas. -Učenici će znati osnovne karakteristike prostora današnje Bosne u prethistorijskom dobu. -Učenici će steći znanja o najznačajnijim ostacima iz perioda antičkog doba. -Učenici će shvatiti važnost srednjovjekovne bosanske države i njene najznačajnije ličnosti. -Učenici će steći znanja o osvajačima u prošlosti i borbama naroda za svoju slobodu. -Učenici će shvatiti položaj Bosne između dva svjetska rata, njen kulturni i prosvjetni razvoj. -Učenici će upoznati značaj Bosne i Hercegovine u Drugom svjetskom ratu. -Učenici će znati šta je ZAVNOBIH i datum njegovog održavanja. -Učenici će se upoznati sa položajem Bosne i Hercegovine u FNRJ i SFRJ. -Učenici će znati kako je i kada Bosna i Hercegovina proglašena suverenom državom. 	15

III	Kulturno-historijske znamenitosti Bosne i Hercegovine	<ul style="list-style-type: none"> - Kulturno-prosvjetne ustanove u Bosni i Hercegovini. - Vjerske ustanove. - Kulturno-historijske znamenitosti Bosne i Hercegovine. - Religija u Bosni i Hercegovini. 	Univerzitet u Sarajevu, Zemaljski muzej, Nacionalna i univerzitetska biblioteka, Narodno pozorište, džamije, crkve, katedrale, sinagoge, religija, vjera.	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati nazive univerziteta u Bosni i Hercegovini i njihov značaj za razvoj obrazovanja u zemlji. -Učenici će upoznati kulturne znamenitosti naše zemlje. -Učenici će upoznati neke historijske i kulturne spomenike Bosne i Hercegovine na temelju najbližeg kulturno-historijskog spomenika (naprimjer, Humačka ploča, stećak, tvrđava, vjerski objekat i slično). -Učenici će znati imenovati nekoliko važnijih kulturno-historijskih spomenika u Bosni i Hercegovini, posebno one koji su pod zaštitom UNESCO-a. -Učenici će upoznati vjerske ustanove. -Učenici će znati najznačajnije kulturno-historijske znamenitosti naše domovine. -Učenici će upoznati vjerski život naroda u Bosni i Hercegovini i najznačajnije vjerske knjige. -Učenici će znati imenovati religije i vjeroispovijesti svih konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini. -Učenici će znati razlikovati religiju od nacije. -Učenici će poznavati glavno obilježje svake pojedine religije i vjeroispovijesti u Bosni i Hercegovini. -Učenici će znati najznačajnija dovišta Bošnjaka, ali i svetišta ostalih konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini. 	6
IV	Geografska obilježja Bosne i Hercegovine	<ul style="list-style-type: none"> - Prirodni resursi, geografska obilježja Bosne i Hercegovine. - Privreda Bosne i Hercegovine. - Industrija Bosne i 	Poljoprivredn o zemljište, rudarsko bogatstvo,	<ul style="list-style-type: none"> - Učenici će poznavati regionalnu podjelu Bosne i Hercegovine. -Učenici će znati 	24

		<p>Hercegovine.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Saobraćaj. - Trgovina. - Turizam. - Uzajamni odnos privrede i prirodno-geografskih odlika regija. 	<p>vodeni resursi, šume, poljoprivreda, zemljoradnja, voćarstvo i vinogradarstvo, stočarstvo, pčelarstvo, ribarstvo, šumarstvo, energetika, teška industrija, laka industrija, saobraćaj, turizam.</p>	<p>karakteristike svake od navedenih regija u kulturnom i privrednom pogledu.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Učenici će znati prepoznati na geografskoj karti regionalne podjele Bosne i Hercegovine. - Učenici će moći razlikovati grane privrede i njihovu zastupljenost prema regionalnoj podjeli Bosne i Hercegovine. - Učenici će znati nabrojati i na karti pokazati poljoprivredne krajeve u Bosni i Hercegovini. - Učenici će znati naći na karti ravničarske oblasti, oblasti sa najvećim uzgojem stoke, voća i vinove loze. - Učenici će znati nabrojati i na karti pokazati šumska područja u Bosni i Hercegovini. - Učenici će shvatiti povezanost prirodno-geografskih uslova i šumarstva kao grane poljoprivrede. - Učenici će poznavati najveće rudnike i rude koje se u njima kopaju. - Učenici će znati imenovati i pronaći najznačajnije termoelektrane i hidroelektrane. - Učenici će poznavati najveće fabrike i mjesta gdje se one nalaze. - Učenici će moći prepoznati različite vrste saobraćajnica na karti i pokazati najznačajnije saobraćajnice u Bosni i Hercegovini. - Učenici će shvatiti i znati naznačiti važnost saobraćajnica u razvoju privrede i turizma u Bosni i Hercegovini. - Učenici će znati nabrojati vrste turizma te koja je vrsta najpoznatija u određenom kraju, znati će uočiti povezanost turizma i 	
--	--	--	--	--	--

				<p>prirodno-geografskih uslova.</p> <p>-Učenici će znati imenovati i pronaći aerodrome te najznačajnije turističke centre u našoj zemlji.</p>	
--	--	--	--	---	--

POJAŠNJENJA PROGRAMSKO- PLANSKE STRUKTURE

Moja domovina: Izraditi državna obilježja, izraditi mapu s granicama Bosne i Hercegovine; Izraditi mapu s teritorijalnom podjelom Bosne i Hercegovine – entiteti i kantoni; Posmatrati kartu Bosne i Hercegovine i prepoznavati reljefna obilježja i cjeline; Pronalaziti na karti rijeke, jezera i more; Izraditi demografsku piramidu koja će pokazivati prirodno kretanje stanovništva Bosne i Hercegovine; Analizirati pojedine nacionalne i državne simbole i otkriti njihovo značenje; Zajedno s učenicima prikupiti što više informacija o glavnom gradu – turistički vodiči, razglednice, novine, fotografije, multimedijalni CD-i, pjesme; Motivirati učenike na razgovor o naseljenosti u Bosni i Hercegovini; Grupnim radom otkriti rasprostranjenost konstitutivnih naroda na prostoru Bosne i Hercegovine; Objasniti značenje pojma nacionalna manjina; Razgovarati o potrebi učenja i čuvanja maternjeg jezika za opstanak i kulturu naroda u Bosni i Hercegovini; Objasniti pojmove službeni jezik i pisma.

Iz prošlosti domovine: Prikupljati materijale o prošlosti naše domovine; Izraditi lentu vremena; Izraditi pano Prošlost naše domovine; Organizirati školske izložbe povodom važnijih državnih praznika; Obići kulturno-historijske spomenike i raditi na njihovoj zaštiti i kroz čišćenje prostora oko njih; Pronalaziti granice i teritorije bosanske države u različitim historijskim periodima.

Kulturno-historijske znamenitosti Bosne i Hercegovine: Razgovarati o obrazovnim ustanovama koje su važne za razvoj ličnosti svakog čovjeka; Razgovarati o spomenicima u bližem okruženju i brizi o njima; Grupnim radom otkrivati obilježja kulturnih spomenika koje treba zaštititi i očuvati; Izraditi plakat s najvažnijim kulturno-historijskim spomenicima u Bosni i Hercegovini; Razgovarati o različitostima vjera, nacija, boja kože i spolova među ljudima i narodima; Grupnim radom otkrivati glavna obilježja, sličnosti i posebnosti religija i vjeroispovijesti u Bosni i Hercegovini; Pozvati gosta predavača iz vjerskih ustanova; Posjetiti vjerski objekat.

Geografska obilježja Bosne i Hercegovine: Razgovarati o svakoj pojedinoj grani privrede; Vježbati se na geografskoj karti u pronalaženju najznačajnijih prirodnih resursa u našoj zemlji, otkrivati poljoprivredne krajeve u Bosni i Hercegovini te razgovarati o poljoprivrednim proizvodima koji se tamo proizvode; Dijalogom otkrivati povezanost klimatskih uvjeta pojedinih krajeva s poljoprivrednom; Izraditi plakat o poljoprivredi svoga kraja; Posmatrati karte i otkrivati važnije saobraćajnice u Bosni i Hercegovini; Na mapi ucrtati najvažnije saobraćajnice i turističke destinacije u Bosni i Hercegovini; Razgovarati o iskustvima putovanja u turističke, kulturne i vjerske centre; Izraditi plakat na temu *Povezanosti turizma i prirodnih ljepota*.

**RIJASET ISLAMSKE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI
VJERSKOPROSVJETNA SLUŽBA
SARAJEVO**

**ISLAMSKA VJERONAUKA
NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA
I RAZRED
OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE
(2 sata sedmično)**

Ovaj Nastavni plan i program Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini usvojio je i propisao za upotrebu: zaključkom broj: 2387/2006 od 19.06.2006. od I do III razreda, zaključkom broj: 1247/07 od 26.03.2007. za IV razred, zaključkom broj: 0143-01/08 od 13.05.2008. za V razred i zaključkom broj: 184/09 od 21.01.2009. za VI razred.

**Rukovodilac:
Mr. Muharem Omerdić**

Sarajevo, 2009.

**NASTAVNI PLAN I PROGRAM ISLAMSKE VJERONAUKA
ZA I RAZRED**

OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

(2 sata)

11. ISLAMSKA VJERONAUKA - PRVI RAZRED

11.1.1. UVOD

Činjenica da u biti svake civilizacije stoji određena religija koja bitno određuje njen karakter, kulturu i način života dovoljno govori o potrebi njenog poznavanja i izučavanja u odgojno-obrazovnom sistemu svakog društva. U našem slučaju riječ je o izučavanju islama kao dominantnog svjetonazora Bošnjaka, na kojem je izgrađena svijest o svijetu i životu kao Božijem daru, u koje su utisnute Njegova neizmjerljiva ljubav i dobrota.

Značaj izučavanja vjeronauke u ovom uzrastu polazi od islamske premise da se svako dijete rađa u čistoj prirodi s kojom je islam u znaku jednakosti kao što je u znaku jednakosti s prirodnim ljepotama koje nas okružuju i govore o ljepoti i dobroti Onoga koji sve to daje. U tom smislu krajnji odgojni, obrazovni i funkcionalni cilj ovog predmeta jeste sačuvati čistu čovjekovu prirodu kroz faze njegovog sazrijevanja i odgajati u njemu one vrline kojima se čuvaju i podupiru red i zakon, dobrota, ljubav, solidarnost i pozitivne aktivnosti u ime Božije i za Njegovu ljubav, a na korist svoju i svih ljudi.

Nastavni program za prvi razred devetogodišnje osnovne škole pruža početna znanja o vjeri, na način **primjeren** uzrastu, kako bi djeca stekla osnovne predodžbe o njenim principima i vrijednostima te vrlinama lijepog ophođenja i ispravnog suočavanja s problemima u njihovom životnom okruženju.

U okviru predmeta, učenici razmišljaju, istražuju i postavljaju pitanja o svemu i svačemu (svijetu, životu, prirodi i Bogu) i uče da je život vrijednost i Božiji dar. Također uče da ih povezivanje s Bogom, poštivanje Njegovih pravila vodi sretnom i sigurnom životu. Nastavni predmet Vjeronauka fundamentalno doprinosi izgrađivanju moralno-etičkih vrijednosti u životu mladih.

Za nastavnike kao kreatore nastavnog procesa jedan od najsloženijih, najtežih, ali i najplemenitijih zadataka jeste uvođenje djeteta u spoznaje islama kroz programske sadržaje, preko kojih će se, to plemenito i nježno biće, čiji su intelekt i emocija u razvoju, osposobljavati za duhovno i moralno-estetsko poimanje života u okrilju vjere.

Strategije nastave i učenja se izmjenjuju u nastavi vjeronauke i baziraju se na višestrukoj ulozi nastavnika. Nastavnik svakodnevno provodi s učenicima više sati i neposredno učestvuje u formiranju njihove ličnosti, što nameće potrebu stalnog, temeljitog, stručnog i metodičkog pristupa u svakodnevnom djelovanju.

Djelotvoran nastavnik zna **čime i kako** će potaknuti učenike da uče, kako pobuditi interes za rad, njihovu znatiželju, pronicljivost, maštu, emocije, htijenja i sklonosti. Razredni ugođaj, koji je svrhovit,

radni, opušten i srdačan, potiče učenika na učenje i održava pozitivan odnos i motiviranost za nastavu. Uz dobro rukovođenje svim aktivnostima, on je preduvjet za postizanje uspjeha i dobrih rezultata. To se postiže kvalitetnom nastavom i kreativnošću, što podrazumijeva skup pedagoško-piholoških, organizacijskih i didaktičko-metodičkih mjera kojim se postižu progresivne promjene u organizaciji i realizaciji odgojno-obrazovnog rada u stvaralačkim interakcijskim odnosima nastavnika i učenika.

Svakom djetetu treba omogućiti da dođe do izražaja. Sve aktivnosti prilagoditi dječijim psihofizičkim sposobnostima. Procjenjivanje naglašene primjerenosti zasniva se na načelnom stavu poslanika Muhammeda, a.s.: „Olakšavajte, a ne otežavajte!“.

Svaki sat započeti Bismillom. Poželjno je uvježbavanje (memorisanje) teksta protegnuti kroz nekoliko sati. Kombinovanjem tradicionalnih metoda, didaktičkih principa zornosti i očiglednosti, oblika rada i primjenom metode aktivnog učenja i interaktivne nastave (igre, pitanja i odgovori, dramatizacije, razgovore, učenički radovi, ilustracije) dosegnut će se **uspješno učenje**.

11.1.2. CILJ VJERONAUKE

Cilj nastave vjeronauke u prvom razredu je planski i sistematično potaknuti početno uređeno i kontinuirano saznavanje o svojoj vjeri. Time se kreira kvalitetna pretpostavka za dugotrajan, vođeni rast učenika u vjeri.

11.1.3. ZADACI VJERONAUKE

1. Potaknuti kod učenika ugodno osjećanje nastavnog predmeta Islamska vjeronauka;
2. Uvesti učenika u temelje islamskog učenja na uzrastu primjeren način;
3. Upoznavanje učenika sa islamskim pozdravom;
4. Upoznavanje učenika sa mjestom islama u svakodnevnom školskom životu;
5. Približiti dječijem svijetu značenje džamije kao bitnog mjesta u njihovom bliskom okruženju;
6. Insistirati kod učenika na razvijanju poimanja higijene i upražnjavanju higijenskih navika;
7. Uvesti činjenicu postojanja i veličine Kur'ana u kognitivni i efektivni prostor djetetove ličnosti;
8. Začeti razumijevanje, djetetu bliskog, pojma porodice u kontekstu islama;
9. Pripremiti djecu da kroz nastavu vjeronauke spremno, punije i mnogoznačnije, dočekaju i žive ramazan;
10. Intenzivirati kod učenika doživljaj bajrama;
11. Začeti tok kontinuiranog razvijanja ljubavi prema Muhammedu, a.s.;
12. Uputiti učenike na ispravan odnos prema prirodi, Allahovom daru i potrebi njenog čuvanja;
13. Insistirati na formiranju pozitivnih međuljudskih vrijednosti primjerenih ovom školskom uzrastu;
14. Uvesti učenike u ljepotu islamskog izraza posredstvom ilahije.

11.1.4. PROGRAMSKA STRUKTURA PREDMETNIH SADRŽAJA

a) Dobrodošli na vjeronauku

1. Upoznajmo se;
2. Moja najdraža igračka;
3. Na vjeronauci ćemo učiti.
4. Rabbi jessir.

Didaktičke naznake:

1. Nastavnik će inicirati razvijanje poticajne i slobodne atmosfere za spontano poludirigirano međusobno upoznavanje;
2. Učenici će donijeti svoju najomiljeniju igračku i po želji podijeliti s drugarima istinu kako su do nje došli i zašto im je najomiljenija;
3. Nastavnik će izdvojiti najkarakterističnije segmente iz programa vjeronauke i podijeliti individualne zadatke po afinitetu i sposobnostima, nakon uvida u predznanje učenika;
4. Učenici pokazuju jedni drugima kako uče, razgovaraju o osjećaju sreće i ugodnosti Božije pomoći;
5. Nastavnik planira, pomaže učenicima u grupnom i individualnom učenju, vodi i usmjerava aktivnost učenika, pokazuje, demonstrira.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Pravilno učiti Rabbi jessir s prijevodom;
2. Razumijevanje da Bog daje dobro i pruža pomoć onima koji traže pomoć;
3. Uvježbanost pravilnog izgovora i zapamćenost dove Rabbi jessir;
4. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: opisivanje najomiljenije igračke, pravilno i tečno izgovaranje;
2. Likovna kultura: crtanje najomiljenije igračke.

b) Naša vjera

1. Islam mi je vjera, islam mi je spas;
2. Čemu nas uči vjera;
3. Stvoritelj Allah;
4. Svi ljudi su pred Bogom jednaki;
5. Hasbi Rabbi džellallah – ilahija.

Didaktičke naznake:

1. Nastavnik će poticati razvijanje svijesti o postojanju Boga te da smo članovi zajednice i da se ponašamo po pravilima i principima vjere, nastaviti izgrađivanje kod učenika lijepih osobina (bogobožnost) koje vode ka moralnoj savršenosti čovjeka te poticati razvijanje osjećaja zahvalnosti i pokornosti prema Stvoritelju;
2. U toku nastavnih sati nastavnik komunicira sa učenicima, priprema i vodi ih kroz aktivnosti dijaloga i interakcije;
3. Učeničke aktivnosti će se svoditi na crtanje onog što je stvoreno, prezentaciju crteža, estetsku analizu i procjenu crteža;
4. U cilju razvijanja ljubavi prema ilahijama nastavnik inicira individualno učestvovanje u zajedničkom učenju te učenje u skladu sa individualnim mogućnostima.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o nazivu vjere, Božijoj Jednoći i činjenici da vjera traži nauku i rad;
2. Razumijevanje da Gospodar voli dobre i iskrene ljude;
3. Poštivanje i uvažavanje pripadnika druge vjeroispovijesti;
4. Razlikovanje etičkih normi: dobro - loše, pošteno - nepošteno;
5. Uvježbanost pravilnog učenja ilahije;
6. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: opisivanje Allahovih stvorenja, pravilno i tečno izgovaranje;
2. Muzička kultura: uvježbavanje pravilnog interpretiranja ilahije;
3. Likovna kultura: crtanje Allahovih stvorenja.

c) Pozdrav

1. Naziv pozdrava;
2. Značenje i prijevod pozdrava;
3. Način pozdravljanja;
4. Šta želimo onome kome se obraćamo selamom.

Didaktičke naznake:

1. Nastavnik nastoji da kreira takvu razredno-nastavnu klimu u kojoj učenici bez stida i straha iskazuju svoje stavove; razvija osjećaj dužnosti međusobnog povjerenja, poštovanja, uvažavanja; podstiče razvijanje znanja o kulturi ponašanja prilikom susreta, ulaska u kuću i izlaska iz kuće;
2. Nastavnik planira, osmišljava igre, demonstrira i komunicira sa učenicima;

3. Učenici razvijaju umijeće ponašanja po pravilima; provedba discipline, međusobnog pozdravljanja, pozdravljanje uposlenih u školi; osmišljavaju i kreiraju prikladan igrokaz u učionici; raspravljaju o ponašanju u pojedinim situacijama.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o načinu pozdravljanja sa muslimanima i pripadnicima drugih vjeroispovijesti;
2. Razumijevanje pravila lijepog ponašanja;
3. Razumijevanje da pozdravom iskazuju svoja osjećanja, znake pažnje, ljubavi, i međusobnog poštovanja;
4. Osposobljenost za komuniciranje sa drugovima, nastavnikom;
5. Pozdravljanje u školi, na ulici, u porodici i najbližem okruženju;
6. Razvijenost osjećaja da se međusobno cijene, uvažavaju, potpomažu, vole;
7. Učešće u osmišljavanju i realiziranju igrokaza.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: izvođenje prikladnih igrokaza, učešće u raspravi o situacijama pozdravljanja;
2. Likovna kultura: crtanje različitih situacija vezanih za pravila pozdravljanja.

d) Učim Euzu i Bismillu

1. Pravilan izgovor teksta;
2. Prijevod Euzubille i Bismille;
3. Kako počinjemo svaki posao;

Didaktičke naznake:

1. U okviru ovog tematskog područja akcenat se stavlja na uvježbavanje pravilnog izgovora Euzubille i Bismille, opisivanje poslova kad se uči Bismilla te razvijanje sposobnosti koncentracije i pamćenja;
2. Nastavnik nastoji potaknuti praktično primjenjivanje Euzubille i Bismille u životu, inicira razvijanje svijesti o Božijoj zaštiti; nastoji jačati uvjerenje i ubjeđenje u Allahovu ljubav i milost prema nama – Božijim stvorenjima;
3. Nastavnik promatra i prati učenike u njihovim aktivnostima, osmišljava, priprema i organizira igrokaz u učionici vezan za primjenu Euze i Bismille u realnim životnim situacijama;
4. Učenici učestvuju u osmišljavanju i realiziranju igrokaza u učionici vezanog za situacije u kojima se uči Euzubilla i Bismilla, crtaju te situacije i aktivnostima u kojima se ona uči te aktivno učestvuju u raspravi o ponašanju u situacijama u kojima se ona uči.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Pravilnost učenja Euzubille i Bismille;
2. Razvijenost osjećaja da svaku novu aktivnost počinjemo Božijim imenom;
3. Razvijenost uvjerenja da Bog daruje snagu i moć; O prisustvu Božije pomoći i razvijenost navike traženja milosti i zaštite od prokletog šejtana;
4. Učešće u osmišljavanju i realiziranju igrokaza;
5. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: izvođenje prikladnih igrokaza, učešće u raspravi o situacijama i aktivnostima u kojima se uče Euzubilla i Bismilla;
2. Likovna kultura: crtanje različitih situacija vezanih za učenje Euzubille i Bismille.

e) Moja škola

1. Učenje u ime Allaha, dž.š.;
2. Pravila ponašanja;
3. Izvršavanje postavljenih zadataka;
4. Poštivanje nastavnika;
5. Čuvanje materijalnih sredstava;
6. Kako nas islam uči da se družimo i uvažavamo;
7. Odnos prema starijim.

Didaktičke naznake:

1. Nastavnik kod učenika potiče razvijanje osjećaja pripadnosti učeničkom kolektivu; razvijanje svijesti o obavezama koje treba ispunjavati; razvijanje i učvršćivanje temeljnog osjećaja i stava prema sebi i prema drugima; razvijanje osjećaja urednosti, čistoće, tačnosti i upornosti te inicira razvijanje navike za savjesno izvršavanje školskih obaveza;
2. Nastavnik promatra i prati učenike u njihovim aktivnostima, osmišljava, priprema i organizira igrokaz u učionici vezan za primjenu znanja iz ove tematske cjeline;
3. Aktivnosti učenika se usmjeravaju na ponašanje po pravilima; održavanja higijene u školskom prostoru; disciplinu u školi; uređenje i čuvanje radnog kutka i učeničkih stvari te prakticiranje normi finog ponašanja prema starijima.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Odnos učenika prema školskim prostorijama i inventaru;
2. Nivo razvijenosti osjećaja za korištenje, čuvanje ličnih i zajedničkih stvari;
3. Razumijevanje pravila ponašanja, rada i reda u školi;
4. Učešće u osmišljavanju i realiziranju igrokaza;
5. Komuniciranje sa drugovima, nastavnikom;
6. Uzajamno potpomaganje i saradnja;
7. Održavanje higijene radnog prostora;

8. Razvijenost kulture govora i ponašanja prema starijima;
9. Naviknotost na red i rad;
10. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: izvođenje prikladnih igrokaza, pisanje sastava ili pjesmica vezanih za školu, nastavnika, školskog druga;
2. Likovna kultura: crtanje sadržaja unutarškolskog i vanškolskog okruženja te različitih situacija vezanih za ovu tematsku cjelinu.

f) Džamija

1. Mjesto u kojem se obavlja namaz, gdje se uči i veliča Gospodar;
2. Allahu najdraža mjesta;
3. Džamija kao mjesto rasadnika ljubavi, tolerancije među ljudima, izvor humanosti, nauke i pravde.

Didaktičke naznake:

1. Nastavnik kroz ovo tematsko područje učenike vodi kroz različite komunikacijske postupke – razgovor sa imamom i ostalim osobljem, razgovor sa starijim osobama, razgovor druga sa drugom; razvija kod učenika bonton ponašanja u džamiji – otkloniti suvišan razgovor, pažljivo slušati; razvija osjećaj za održavanje higijene;
2. Nastavnik će u okviru govora o džamiji koristiti ilahiju o džamiji, pjesmice i uzrastu prikladne priče;
3. Nastavnik inicira razvijanje svijesti o kulturi ponašanja prilikom ulaska u džamiju (tiho, čiste odjeće), s ljubavlju i poštovanjem prema Božijoj kući te kroz održavanje higijene razvija osjećaj i svijest o čistoći;
4. Nastavnik usmjerava svakog učenika blago i nježno i kod njih inicira razvijanje osjećanja da vole i poštuju vjerske ustanove; pokušava da omogući svakom djetetu da dođe do izražaja; planira, priprema i potiče učenike na kreativan rad;
5. Učenici crtaju najomiljeniju džamiju; uz nastavnikovu pomoć i vođenje osmišljavaju i realiziraju prikladan igrokaz vezan za pravila ponašanja u džamiji; prikupljaju slike džamija i izrađuju zidni pano;
6. U cilju boljeg ovladavanja ovim tematskim područjem, gdje je to moguće, poželjno je organizirati posjetu džamiji, a gdje nije aranžirati posjetu mjesnog imama na nastavni sat te tom prilikom inicirati raspravu o ponašanju u pojedinim situacijama.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o dijelovima i prostorijama u džamiji i njihovoj namjeni;
2. Lijepo ponašanje;
3. Usvojenost znanja o tome da se džamiju ulazi čist, okupan, lijepo i propisno odjeven;

4. Učešće u osmišljavanju i realiziranju igrokaza;
5. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: opisivanje džamije, pričanje doživljaja vezanih za džamiju;
2. Likovna kultura: crtanje sadržaja unutar džamijskog prostora i vandžamijskog okruženja te crtanje džamije iz najbližeg okruženja.

g) Higijena i ja

1. Higijena tijela;
2. Higijena obuće i odjeće;
3. Higijena kuće i dvorišta.

Didaktičke naznake:

1. Nastavnik o okviru ovog tematskog područja inicira razvijanje svijesti o tome da se održavanjem čistoće postiže Allahovo zadovoljstvo; inicira razvijanje urednosti, reda i čistoće;
2. Nastavnik potiče razvijanje navike za redovno održavanje lične higijene, higijene prostora i higijene okoline; inicira razvijanje osjećaja o potrebi pružanja pomoći u kućanskim i drugim poslovima;
3. Nastavnik nastoji ustanoviti interesovanja učenika i njihov napredak; razvijenost kreativnih, higijenskih i radnih navika kod učenika; pomaže učenicima u demonstraciji upotrebe sredstava za higijenu, te im pomaže u grupnom i individualnom radu;
4. Učenici nastoje razviti naviku redovnog održavanja higijene; pravilnu i praktičnu upotrebu sredstava za higijenu; Izrađuju raspored i vode evidenciju urađenih aktivnosti održavanja higijene za svaki dan (upisati + ili –).

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o održavanju lične higijene, higijene ishrane, higijene stanovanja i higijene okoline;
2. Usvojenost znanja o stavu islama o potrebi održavanja higijene;
3. Učešće u osmišljavanju i realiziranju igrokaza;
4. Razvijenost navike za održavanje lične higijene;
5. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: izvođenje prikladnih igrokaza, razvijanje pravilnog izražavanja prilikom opisivanja svoga odnosa prema higijeni sebe i svoga okruženja;
2. Likovna kultura: likovno izražavanje na teme: *Moj drug, Moj dom, Moje dvorište*.

i) Higijena tijela – zdravo dijete

1. Lična higijena;
2. Pranje, kupanje, oblačenje;
3. Njega zuba, kose, noktiju;
4. Pranje ruku, bolesti prljavih ruku;
5. Čistoća tijela, doprinos zdravlju;
6. Voda kao blagodat.

Didaktičke naznake:

1. U okviru ove tematske cjeline nastavnik nastoji inicirati razvijanje svijesti o tome da Allah voli čiste i uredne; inicirati razvijanje pozitivnih navika, ponašanja u skladu sa higijenom te razvijanje svijesti kod učenika radi izgradnje vlastitog pozitivnog stava o čistoći;
2. Nastavnik nastoji ustanoviti interesovanja učenika i njihov napredak; razvijenost kreativnih, higijenskih i radnih navika kod učenika; pomaže učenicima u demonstraciji upotrebe sredstava za higijenu te im pomaže u grupnom i individualnom radu;
3. Nastavnik nastoji kod učenika razviti sposobnost za održavanje lične higijene, korištenje sredstava za ličnu higijenu, uočavanje i procjenjivanje šta je korisno, a šta štetno; nastoji razviti osjećaj za čuvanje, cijenjenje i umjereno trošenje vode;
4. Učenička aktivnost se usmjerava na crtanje i pravljene pribora za ličnu higijenu; razvijanje osjećaja za redovno održavanje lične higijene;
5. Učenici uz pomoć i vođenje nastavnika izrađuju zidni pano *Budi uredan i čist, pa ćeš biti zdrav.*

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o načinu i važnosti održavanja lične higijene;
2. Razvijenost navike za održavanje lične higijene;
3. Učešće u osmišljavanju i izradi zidnog panoa;
4. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: opisivanja svoga odnosa prema ličnoj higijeni, osmišljavanje i izrada zidnog panoa i svoga okruženja;
2. Likovna kultura: likovno ukrašavanje zidnog panoa, crtanje pribora i sredstava lične higijene.

j) Kur'an

1. Kur'an je Božija knjiga;
2. Čemu nas uči Kur'an;
3. Subhaneke – dova.

Didaktičke naznake:

1. Nastavnik u okviru ove tematske cjeline kod učenika razvija sposobnost slušanja, svijest o cijenjenu Božije knjige te razvija interesovanja učenika;
2. Učenici će biti angažirani na crtanju Knjige, slušanju sura iz Kur'ana;
3. Nastavnikovo angažiranje će biti usmjereno na sticanje saznanja kod učenika da je Kur'an divna uputa, da smo dužni čitati Kur'an te saznanja da će biti sretni i uspješni oni koji budu poštovali Allahova naređenja iz Kur'ana;
4. Prilikom učenja dove Subhaneke nastavnik akcentat stavlja na uvježbavanje pravilnog izgovora, razvijanje sposobnosti zapamćivanja i razvijanje ljubavi za učenjem;
5. Nastavnik pomaže učenicima u grupnom i individualnom učenju, pokazuje, demonstrira, procjenjuje individualna postignuća i interesovanja.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost elementarnih znanja o Kur'anu (Božija Objava, objavljen Muhammedu, a.s., objavljen na arapskom jeziku);
2. Razvijenost saznanja o važnosti Kur'ana u životu muslimana;
3. Usvojenost sura iz Kur'ana;
4. Usvojenost dove Subhaneke;
5. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilnost artikulacije jezičkog izražavanja;
2. Likovna kultura: crtanje Knjige.

k) Moja porodica

1. Članovi porodice;
2. Međusobno poštovanje i pomaganje;
3. Tvoja uloga u zajedničkom životu;
4. Sloga i zajednički život, pažnja, ljubav i briga.

Didaktičke naznake:

1. Cilj ovog tematskog područja je da se kod učenika razvija uzajamno potpomaganje, pružanje pažnje, ljubavi i brige; nastojanje da se komunicira blago, nježno, s ljubavlju sa članovima porodice; navikavanje na red i rad; ispunjavanje svojih obaveza; ponašanje po jasno utvrđenim pravilima;
2. Nastavnik će svoja nastojanja usmjeriti na razvijanje svijesti o obavezi poštovanja, poslušnosti i međusobne ljubavi i povjerenja unutar porodice;

3. Učešće učenika će se ogledati u osmišljavanju i izvođenju prigodnih igara (uloga članova porodice), crtanju članova porodice, prezentaciji crteža, planiranju svoga načina učešća u pomoć u porodici.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o radu i dužnostima članova porodice;
2. Raspored poslova među članovima porodice;
3. Imenovanje članova porodice;
4. Nivo razumijevanja uloge i značaja porodice;
5. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: osmišljavanje i izvođenje prigodnog igrokaza o porodici;
2. Likovna kultura: crtanje članova porodice.

I) Ramazan i ja

1. Ramazan najdraži gost, mjesec mira i Božijeg spasa;
2. Ramazan u mojoj kući;
3. Pripremanje za radosni doček;
4. Uređivanje kuće, dvorišta.

Didaktičke naznake:

1. U okviru ovog tematskog područja nastavnik će kod učenika nastojati inicirati razvijanje svijesti o ispunjavanju individualnih obaveza te o solidarnosti i pružanju pomoći;
2. Učeničke aktivnosti će biti raznolike, a sastojat će se iz pisanja čestitke svojim roditeljima, slušanja ilahije „Hej mubarek ramazan“, crtanja džamije i kandilja, pričanja nekih ramazanskih zgoda;
3. Socijalna akcija: uređenje učionice vjeronauke i školskog dvorišta u čast dočeka mubarek mjeseca ramazana;
4. Nastavnik vodi i usmjerava aktivnosti učenika.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o ramazanu;
2. Nivo razumijevanja obaveza u toku ramazana;
3. Interpretiranje ilahije;
4. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: osmišljavanje i izvođenje prigodnog igrokaza o ramazanu, usmeno jezičko izražavanje kroz opis doživljavanja ramazana u porodici;
2. Muzička kultura: uvježbavanje interpretiranja ilahije;
3. Likovna kultura: crtanje džamije sa kandiljima.

m) Iftar i ja

1. Radost postača;
2. Pripremanje iftara i pozivanje rođaka, drugova, komšija i prijatelja;
3. Upućivanje dove Elhamdulillah – hvala Allahu.

Didaktičke naznake:

1. Nastavnik će u okviru ovog tematskog područja inicirati usvajanje znanja o iftaru, iftarskim običajima kod Bošnjaka te razvijati svijest o tome da u dovi zahvaljujemo Bogu i mislimo jedni na druge;
2. Nastavnik učestvuje u osmišljavanju i organiziranju prigodnih igrokaza sa učenicima, komunicira sa učenicima i koordinira njihove individualne i grupne aktivnosti;
3. Učeničke aktivnosti će biti raznolike, a sastoje se iz crtanja iftara i ramazanskih jela, prezentacije crteža, estetske analize i procjene crteža, osmišljavanja i izvođenja igrokaza u učionici.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o iftaru i ponašanju prilikom iftara;
2. Razvijenost svijesti da u dovi zahvaljujemo Bogu i mislimo jedni na druge;
3. Nivo razumijevanja značaja dove;
4. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: osmišljavanje i izvođenje prigodnog igrokaza o iftaru, usmeno jezičko izražavanje kroz opis doživljavanja iftara u porodici;
2. Likovna kultura: crtanje iftara u porodici te raznih ramazanskih jela.

n) Bajrami i ja

1. Ramazanski bajram;
2. Kurban-bajram;
3. Bajramski običaji;
4. Bajram šerif mubarek olsun;
5. Ilahija – *Bajram dođe*.

Didaktičke naznake:

1. U okviru ove tematske cjeline učenici će usvojiti znanje o muslimanskim mubarek danima, o tome kako se čestita bajram, kako se bajram obilježava;
2. Cilj tematskog područja je razvijanje svijesti o humanoj, općeljudskoj i socijalnoj strani bajrama, održavanje tradicije i običaja te razvijanje ljubavi prema ilahijama;
3. Učeničke aktivnosti će biti raznolike, a sastojat će se iz izrade čestitki za mubarek dane, pričanja jednog bajramskog doživljaja, slušanja i uvježbavanja interpretiranja ilahije;
4. Nastavnik komunicira sa učenicima; planira, priprema i potiče učenike na kreativan rad; pomaže učenicima u kolektivnom, grupnom i individualnom učenju te procjenjuje njihova individualna postignuća.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o mubarek danima Ramazanskog bajrama i Kurban-bajrama;
2. Usvojenost znanja o načinu čestitanja bajrama;
3. Interpretiranje ilahije *Bajram dođe*;
4. Učešće u zajedničkim aktivnostima;
5. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

5. Bosanski jezik: osmišljavanje i izvođenje prigodnog igrokaza o iftaru, usmeno jezičko izražavanje kroz opis doživljavanja iftara u porodici;
6. Muzička kultura: uvježbavanje interpretiranja ilahije *Bajram dođe*;
7. Likovna kultura: crtanje iftara u porodici te raznih ramazanskih jela.

o) Muhammed, a.s.

1. Rođenje i djetinjstvo.

Didaktičke naznake:

1. U okviru ove tematske cjeline učenici će usvojiti znanje o rođenju i djetinjstvu Muhammeda, a.s.;
2. Cilj tematske cjeline je razvijanje ljubavi prema našem Poslaniku, a.s.;
3. Slušanje dijela mevluda o rođenju Muhammeda, a.s.;
4. Nastavnik komunicira sa učenicima; planira, priprema i potiče učenike na kreativan rad; pomaže učenicima u kolektivnom, grupnom i individualnom učenju te procjenjuje njihova individualna postignuća.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o rođenju i djetinjstvu Muhammeda, a.s.;
2. Usvojenost znanja o roditeljima Muhammeda, a.s.;
3. Usvojenost znanja o tradiciji i sadržaju mevluda;
4. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: metodički oblikovano interpretiranje priče o rođenju i djetinjstvu Muhammeda, a.s.;
2. Muzička kultura: melodično izvođenje salavata;
3. Likovna kultura: bojenje levhe *Muhammed, a.s.*

p) Priroda i ja

1. Priroda – Božiji dar;
2. Allah je Stvoritelj svega;
3. Pravila ponašanja;
4. Subhanallah – Slava Bogu.

Didaktičke naznake:

1. U okviru ove tematske cjeline učenici će usvojiti saznanja o tome da prirodu treba čuvati, ne uništavati; o imenovanju prirodnih bogatstava; da je prirodno bogatstvo dato čovjeku na korištenje te saznanje da čuvanjem prirode iskazuju sviju ljubav prema Stvoritelju;
2. Cilj tematske cjeline je razvijanje pozitivnog ponašanja u prirodi; razvijanje svijesti o očuvanju životne sredine; razvijanje ekoloških stavova, pozitivnih navika; razvijanje ljubavi prema prirodi i čuvanje okoline;
3. Učeničke aktivnosti će biti raznolike, a sastojat će se iz izrade zidnih panoa o zaštiti i čuvanju prirode, organiziranih i vođenih rasprava o ponašanju u pojedinim situacijama;
4. Nastavnik je češće u ulozi i animatora i koordinatora u okviru učeničkih aktivnosti.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o stavu vjere o prirodi i našem odnosu prema njoj;
2. Imenovanje prirodnih bogatstava naše domovine;
3. Usvojenost znanja o pravilima ponašanja u prirodi;
4. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: metodički oblikovano interpretiranje priče pravilnom i nepravilnom odnosu prema prirodi, izrada panoa o zaštiti i čuvanju prirode;

2. Likovna kultura: crtanje prirodnih ljepota po vlastitom izboru te likovno oblikovanje panoa.

r) Dobrota i poštenje

1. Dobro dijete;
2. Dobar brat ili sestra;
3. Dobar drug.

Didaktičke naznake:

1. Cilj tematske cjeline je izgrađivanje kod učenika lijepih osobina: biti dobar i pošten;
2. Učeničke aktivnosti će biti raznolike, što zavisi od kreativnosti nastavnika kao animatora i koordinatora, a mogu biti: izrada pravila ponašanja na razrednom nivou u saradnju sa učenicima;
3. Nastavnik će osmisliti različite aktivnosti u cilju temeljite obrade ove tematske cjeline, a započet će uzrastu prilagođenim pričama, događajima ili doživljajima vezanim za dobrotu i poštenje i situacije u kojima ih nije bilo.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o dobroti i poštenju;
2. Ustanovljena prisutnost dobrote i poštenja;
3. Aktivnost na nastavnom satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: metodički oblikovano interpretiranje priča o pozitivnom i negativnom poštenju u dobroti; usmeno prenošenje individualnih doživljaja vezanih za dobrotu i poštenje;
2. Likovna kultura: crtanje dobrog druga.

s) Govoriti istinu

1. Spas i sreća u istini;
2. Dobra navika – uvijek istinu govoriti.

Didaktičke naznake:

1. U okviru ove tematske cjeline će se govoriti o važnosti istine u svakodnevnom životu; inicirati razvijanje stava da dobri ljudi i dobri muslimani su oni koji uvijek govore istinu; inicirati razvijanje razumijevanja da Bog voli iskrene i one koji govore istinu;
2. Nastavnik će kod učenika inicirati davanje obećanja: „Uvijek ću govoriti istinu!“ te osmisliti i voditi razgovor o ponašanju u datoj situaciji;

3. Nastavnik intenzivno komunicira sa učenicima; vodi ih kroz aktivnosti dijaloga i interakcije.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o važnosti istine u svakodnevnom životu;
2. Ustanovljena prisutnost prakse govorenja istine;
3. Aktivnost na nastavnom satu;

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: metodički oblikovano interpretiranje priča o situacijama u kojima je govorena istina i onima u kojima je ona zaobiđena; individualno usmeno ili pismeno izražavanje situacija u kojima je govorena istina i onima u kojima je ona zaobiđena;
2. Likovna kultura: likovno izražavanje učenika na temu *Istina i laž*.

**RIJASET ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI
VJERSKOPROSVJETNA SLUŽBA
SARAJEVO**

**ISLAMSKA VJERONAUKA
NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA
II RAZRED
OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE
(2 sata sedmično)**

Ovaj Nastavni plan i program Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini usvojio je i propisao za upotrebu: zaključkom broj: 2387/2006 od 19.06.2006. od I do III razreda, zaključkom broj: 1247/07 od 26.03.2007. za IV razred, zaključkom broj: 0143-01/08 od 13.05.2008. za V razred i zaključkom broj: 184/09 od 21.01.2009. za VI razred.

**Rukovodilac:
Mr. Muharem Omerdić**

Sarajevo, 2009.

**NASTAVNI PLAN I PROGRAM ISLAMSKJE VJERONAUKJE ZA
II RAZRED**

OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

(2 sata)

11.2. ISLAMSKA VJERONAUKA – DRUGI RAZRED

11.2.1. Uvod

Aktivnost planiranja i programiranja nastave islamske vjeronauke za drugi razred utemeljena je na razumijevanju prirode razvojnih procesa koji se odvijaju na tom uzrasnom periodu. Iz spoznaje i osjećanja procesa razvoja izvedeni su primjereni principi nastave islamske vjeronauke u drugom razredu. Iako je pregled razvojnih procesa ponuđen kroz pojedine dimenzije ne gubi se iz vida da razvoj jedne dimenzije pod utjecajem je a, jednako tako, i utječe na razvoj drugih dimenzija. Nomotetske norme treba interpretirati kao fleksibilne okvire, a osjetiti pojedinačno, konkretno dijete sa njegovom posebnosću, stilom učenja, osobenim porodičnim okruženjem.

Shodno modelu razvojnog kurikulumu, nastavnik izabire, uvažavajući princip korelacije s nastavnim sadržajima drugih predmeta, odnosno podudarnosti s nekim datumskim događanjima kad će realizirati sljedeće nastavne sadržaje: tematska područja *Priroda je Božiji dar* i *Mubarek dani* te socijalne akcije posjeta *Posjeta bolesnom drugu* i *Oplemenimo školsko dvorište*.

U spoznajnom području razvojni kvalitet perioda sedme i osme godine života obilježen je početkom operativnog mišljenja, konkretnim logičkim operacijama pri čemu percepcija ima još uvijek značajnu ulogu. Otud nužnost nuđenja djeci znanja koja im odgovaraju i koja su izložena na način na koji bi ih mentalni kvalitet tog perioda mogao asimilirati. Pri tome, spoznajne i osjećajne strukture su dva aspekta jednog cjelovitog procesa i zato već i interes djeteta za neku pojavu znak je njene asimilacije u djetetov mentalni obrazac. Upravo je temeljni izazov kreatora kurikulumu za ovaj uzrast kako iskoristiti djetetove prirodne interese u procesu planiranja nastavne ponude.

Socijalni i emocionalni razvoj obilježava intenzivan poriv djeteta da ovlada poštovanjem odraslih i starije djece, snažan poput poriva jednogodišnjeg djeteta da prohoda. Otud je razvojni izazov ovog perioda u borbi između razvoja osjećaja kompetentnosti ili osjećaja manje vrijednosti. Nerealna očekivanja prema djetetu oslabiće njegovu motiviranost i snažno oruniti samopouzdanje.

Razvoj moralnosti karakterizira početak procesa koji će trajati tokom cijelog života, procesa razlučivanja istine od laži. Novooblikovano osjećanje savjesti veoma je intenzivno, doslovno, tako da na primjer i svaku malu pogrešku dijete može smatrati teškim prijestupom koji zaslužuje strogu kaznu. Važno je umjeti pomoći mu da realno prihvati pogrešku i iznađe način da je ispravi.

Da li se nastava islamske vjeronauke u prvom razredu uobličila u doživljaj „čvrste pozadine“ koja pruža podršku, bdije, obećava? Pozitivna osjećanja prema islamskoj vjeronauci kao prvenstveno novom, drukčijem komunikacijskom činu u drugom razredu treba ojačati, proširiti. Vjeronauka će uspjeti u tom ukoliko ponudi pitke, bliske sadržaje svijetu sedmogodišnjaka i ukoliko to učini na način

koji djeca prepoznaju svojim – aktivan, apstrakciju približiti i mogućnošću dječije tjelesne akcije, osmisliti kontekst u kojem znanje treba razumjeti, razigrati djecu.

Kurikulumska pozadina ovakve intencije objedinila je najnovija didaktička saznanja koja proizlaze iz teorije, istraživanja i odgojne prakse s jedne i govora islama s druge strane. Potpuno pripadajuće islamu je oblikovati sedmogodišnjaku koncept poštenja za kojim on razvojno žudi, ili naučiti ga da se nosi s greškom, naučiti ga kako je nadići.

11.2.2. Cilj vjeronauke

Cilj islamske vjeronauke u drugom razredu je osvijestiti pitanju i začeti proces odgovaranja na razvojne preokupacije ovog uzrasta, a sve obgrljujući prirodnim kontekstom islamskog učenja. Na takav, uzrastu primjeren način, učenici će produbiti i proširiti početne predstave o islamu, i to na spoznajnoj, osjećajnoj i ponašajnoj ravni.

11.2.3. Zadaci vjeronauke

1. Otkriti učenicima mogućnost posmatranja svakodnevnog, iskustvenog u duhu vrijednosti islama;
2. Približiti učenicima značenje islama;
3. Osvijestiti važnost zajedništva iz dvostruke perspektive: svijeta iskustva sedmogodišnjaka i islamskog sistema vrijednosti;
4. Senzibilizirati ih za uočavanje promjena u prirodi kao znakova Allahove milosti;
5. Razvijati kod učenika emotivnu naklonost prema Muhammedu, a.s.;
6. Ukazati učenicima na prostor obraćanja Allahu, dž.š.;
7. Otkriti dimenziju radovanja, zajedništva, saosjećanja u posebnim, mubarek, danima;
8. Islamom široko, bogato, uokviriti djetetu značajne relacije: prema čovjeku, biljkama i životnjama;
9. Uvesti ih u temeljne postulate interkulturalnog odgoja.

11.2.4. Programska struktura predmetnih sadržaja

a) Radost ponovnog susreta

1. Dova za nastavak druženja na vjeronauci;
2. Kako sam proveo raspust;
3. Doživljaj s raspusta – osjetio sam da me Allah voli;
4. Moji novi prijatelji;
5. Razgledice moje domovine;
6. U sklopu ovog tematskog područja ponoviti i Selam, pozdrav spasa i mira.

Didaktičke naznake:

1. Vjeronauku početi sa dovom Allahu: Euza i Bismilla i Rabbi jessir;
2. Potaknuti oblikovanje relaksirajuće atmosfere u razredu u kojoj učenici bez ustezanja i straha iznose svoja iskustva i doživljaje;
3. Doživljaji sa raspusta sa drugim učenicima i njihova analiza na vjeronauci produžuje njihova ugodna osjećanja;
4. Nastavnik će iznošenjem jednog svog doživljaja u kojem je osjetio da ga Allah voli pomoći učenicima u pravilnom razumijevanju onoga što se od njih traži i animirati učenike za iznošenje svojih doživljaja;
5. Razgovor o novim prijateljima koje smo stekli: u opuštenom razgovoru sa učenicima saznati o novim prijateljima, kontekstu njihovog upoznavanja, elementima koji su ih zbližili i eventualnim planovima za očuvanje i jačanje razvijenog novog prijateljstva;
6. Sakupiti što veći broj različitih razglednica iz BiH, akcentirati staviti na one koje predstavljaju kulturnu i vjersku baštinu, arhitekturu, prirodna bogatstva i ljepote i organizirati, ovisno od situacije i naviknutosti na različite sociološke oblike nastavnog rada, razgovor i analizu kulturnih, vjerskih i prirodnih ljepota naše domovine;
7. Koristeći pjesmu: *Selam, Selam* Edina Pandura u svečanoj, učenicima dragoj, atmosferi ponoviti sve što je poznato učenicima o Selamu – pozdravu spasa i mira.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost Euzubille, Bismille i dove Rabbi jessir;
2. Razvijenost osjećaja za potrebu stalnog obraćanja Allahu, dž.š.;
3. Sposobnost zapažanja, uživanja, divljenja i razumijevanja;
4. Razvijenost osjećanja postojanja brige i ljubavi Allaha, dž.š.;
5. Sposobnost uočavanja pozitivnih karakteristika pravih prijatelja;
6. Nivo razvijenog poznavanja i ljubavi prema domovini;
7. Usvojenost značenja pojma selam, načina nazivanja selama u različitim situacijama.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: opisivanje doživljaja sa raspusta, opisivanje doživljaja na posjetama gradovima u BiH i o prirodnim ljepotama domovine;
2. Moja okolina: koreliranje sa nastavnim sadržajem *Drugi smo razred* te *Moja zemlja se zove Bosna i Hercegovina*;
3. Likovna kultura: Likovno izražavanje na temu: *Moj raspust – gdje sam ga proveo*;
4. Muzička kultura: pjevanje pjesme *Selam, Selam*.

b) Iskreno prijateljstvo

1. Svako od nas je neponovljivo Allahovo, dž.š. djelo;
2. Važnost uzajamnog potpomaganja;
3. Moj prijatelj;

4. Budimo prijatelji;
5. Ljubav jača prijateljstvo.

Didaktičke naznake:

1. Potaknuti razmišljanje kod učenika da je čovjek najsavršenije Allahovo, dž.š. stvorenje, poredeći ga u komparativnim razlikama i prednostima sa drugim stvorenjima;
2. Opisivanje prijateljevih osobina;
3. Likovno izražavanje na temu: *Moj prijatelj*;
4. Metodički oblikovana interpretacija prigodnih priča o prijateljstvu (uzrastu primjereni zahtjevi pri analizi književnih tekstova su sljedeći: zapažanje teme događaja – radnje; zapažanje likova, njihovih osobina i postupaka i to osnovno na izrazitim primjerima; zauzimanje stava prema likovima u njihovim postupcima);
5. Hadisi o prijateljstvu i međusobnom pomaganju;
6. Osvijestiti značenje ljubavi i iskrenosti u jačanju prijateljstva;
7. Analizirati Poslanikovu, a.s. izreku „Allah pomaže svome robu dok on pomaže svome prijatelju“;
8. Analizirati Poslanikovu a.s. izreku „Nećete ući u džennet dok se međusobno ne budete voljeli“.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Razumijevanje pojmova prijatelj i prijateljstvo;
2. Usvojenost osobina iskrenih prijatelja;
3. Razvijenost osjećaja za pomaganje drugome;
4. Otvorenost i spremnost na prijateljstvo;
5. Usvajanje spremnosti i načina uspostavljanja i raskidanja iskrenih prijateljstava;
6. Usvajanje načina čuvanja iskrenih prijateljstava.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: opisivanje prijatelja, jezičko izražavanje na temu: *Moj najbolji prijatelj*, tema za samostalni rad učenika u saradnji sa roditeljima: *Iskreno prijateljstvo je...*;
2. Likovna kultura: likovno izražavanje na teme: *Moj prijatelj*, *Moja mahala*, *Moja čaršija*, *Moje selo...*

c) Islam je naša vjera

1. Islam – pravilno razumijevanje riječi islam? (Predanost Allahu);
2. Allah se brine za svakog;
3. Šehadet – svjedočenje pripadanja islamu;
4. Ilahija *Šehadet*;
5. Džemat – zajedništvo muslimana (porodica, razred, džamija);
6. Ilahija: *Kad ja pođoh u džamiju*;

7. Kako je lijepo biti musliman.

Didaktičke naznake:

1. Aranžirati relaksirajuću atmosferu u razredu u kojoj učenici bez ustezanja i straha iznose svoje predstave o islamu;
2. Metodički oblikovana interpretacija izabranih tekstova, prigodnih priča, pjesmica i lutkokaza (apstrahiranje pouke, po mogućnosti likovno izražavanje shvaćenog);
3. Razgovarati o zajedničkoj podlozi kvaliteta zajedništva u porodici, razredu, komšiluku;
4. Organizirati posjete džamijama s ciljem začinjanja novog pogleda na džamiju – kao na centar oko kojeg se ljudi okupljaju.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Razumijevanje pojma is l a m ;
2. Ugodno osjećanje (konotativna dimenzija) prema pojmu islama;
3. Zapamćivanje i razumijevanje Šehadeta;
4. Shvatanje pojma dž e m a t ;
5. Pozitivno osjećanje džemata;
6. Primjena naučenog o zajedništvu u svojoj participaciji u porodici, razredu, komšiluku...

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: analiza i interpretacija priča: *Allah se brine za svakog, Kako je lijepo biti musliman*, pisanje kraćeg sastava ili pjesmice na teme: *Ja sam musliman, Moj prvi ulazak u džamiju*, pravilno recitiranje ilahije i pjesmice;
2. Likovna kultura: likovno izražavanje na temu: *Moja najdraža džamija, Bojenje bojanki i materijala sa prizorima iz razreda, porodice, džamije...*;
3. Muzička kultura: uvježbavanje pravilnog učenja ilahije *Šehadet* i pjesmice *Kad ja pođoh u džamiju*.

d) Priroda je Božiji dar

1. Proljeće:
 - Allah oživljava zamrlu prirodu;
 - Otkud raznobojno cvijeće?;
 - Opiši proljeće i njegove darove;
 - Slušanje i analiza ilahije *Puhnuće behar*;
 - I cvrkut ptica Allaha slavi;
2. Ljeto:
 - Zašto sunce tako jako sija?;
 - Dani su dugi a noći kratke;
3. Jesen:
 - Zašto lišće žuti?;

- Ko daje rumenilo Suncu, oblake i kišu?;
 - Ko daje tako sočne i lijepe plodove?
4. Zima:
- Milioni pahuljica iz obilja Božijeg stvaranja spuštaju se na zemlju;
 - Snijeg, led, ledenice.

Didaktičke naznake:

1. Uočavajući promjene u prirodi kroz izmjenu godišnjih doba, što integrirajuće prate svi nastavni sadržaji, odabrati za realizaciju odgovarajući sadržaj iz tematskog područja;
2. Metodički oblikovana interpretacija izabranih tekstova, prigodnih priča, pjesmica i lutkokaza (apstrahiranje pouke, po mogućnosti likovno izražavanje shvaćenog);
3. Animirati i organizirati učenike za istraživački pristup prema prirodi;
4. Ukazati na rafiniranost gledanja na prirodu iz perspektive islama, naprimjer: kiša ne pada, kiša nam biva spuštena...;
5. Podstaci učeničku kreativnost, naprimjer: izložbe cvijetnih aranžmana, oblika u snijegu, lišća...

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Probuditi osjetljivost za zbivanja, promjene u prirodi;
2. Razvijati učenikove promatračke sposobnosti, sposobnosti zapažanja pojedinačnog, tipičnog, karakterističnog:
 - auditivni elementi (cvrkut ptica),
 - vizuelni elementi (dostupni sluhu, dostupni vidu),
 - alfaktivni elementi (dostupni njuhu),
 - gustativni elementi (dostupni okusu),
 - taktilni elementi (dostupni dodiru, opipu),
 - kombinirani senzorni elementi;
3. Osposobljavati učenike za misaone operacije: uočavanje, razlikovanje, imenovanje;
4. Bogatiti rječnik učenika i razvijati sposobnosti izražavanja;
5. Proizvesti početni senzibilitet za dimenziju Božijeg određenja zbivanja u prirodi;
6. Razbuditi aktivan, kreativan kvalitet odnosa prema prirodi (učešće u projektima);
7. Stimulirati finoću, nijansiranost upotrebe jezičkih sredstava pri govorenju o prirodi.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno artikuliranje priča i doživljaja o godišnjim dobima, pisanje kraćih sastava o godišnjim dobima;
2. Moja okolina: korelacija s nastavnim sadržajem *Vremenske pojave*;
3. Likovna kultura: likovno izražavanje na temu o prirodi i mahali u različitim godišnjim dobima, bojenje bojanke *Godišnja doba*;
4. Muzička kultura: uvježbavanje pravilne muzičke interpretacije ilahije *Puhnuće behar*.

e) Naš vjerovjesnik Muhammed, a.s.

1. Posebnost Muhammeda, a.s. u dječjačkom dobu;
2. Rani gubitak roditelja;
3. Osmjehnuti Poslanik, a.s.;
4. Slijeđenje Poslanika – najljepši uzor;
5. Salavat na Poslanika, a.s.

Didaktičke naznake:

1. Na uzrastu primjeren način pripovijedati o djetinjstvu Muhammeda, a.s.;
2. Ukazujući na uzorite primjere u kojim je Muhammed, a.s., nadilazio teškoće u djetinjstvu, poticati učenike na konstruiranje vlastitih modela suočavanja s životnim teškoćama;
3. Naučiti ih načinu donošenja salavata na Muhammeda, a.s.;
4. Poticati učeničko osjećanje ljubavi prema Muhammedu, a.s.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Pričanje za pamćenje i shvaćene dječije priče o Muhammedu, a.s.;
2. Analiza priče, apstrahiranje pouke;
3. Memoriranje salavata;
4. Promjene u ponašanju za koje su učenici motivirani naučenim o Muhammedu, a.s.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno artikuliranje i izražajno čitanje priča o vjerovjesniku Muhammedu, a.s.;
2. Likovna kultura: Bojenje Poslanikove džamije u Medini;
3. Muzička kultura: uvježbavanje pravilnog i melodičnog učenja salavata.

f) Sveobuhvatna je Allahova milost

1. Voda kao blagodat za održavanje čistoće i zdravlja;
2. Čistoća tijela;
3. Abdest (pravilo uzimanja abdesta i njegov značaj);
4. Zdravlje je Allahov dar;
5. Pjesmica *Zdrava djeca*;
6. Posjeta bolesnom prijatelju (socijalna akcija);
7. San kao odmor, Allahov je dar: dova za lahak san, adabi za lijep san.

Didaktičke naznake:

1. Organizirati obilazak: rijeke, česme, šadrvana, izvora, potoka... (zavisno o hidrografskim karakteristikama mjesta);

2. Improvizirati česmu i uvježbavati abdestne radnje;
3. Metodički oblikovana interpretacija izabranih tekstova, prigodnih priča, pjesmica i lutkokaza (apstrahiranje pouke, po mogućnosti likovno izražavanje shvaćenog);
4. Zajednička posjeta stomatologu (edukacijsko-prevencijski karakter);
5. Dosljedna pažnja kad je bilo ko u razredu bolestan (posjete, redovni raporti o zadaći, obavezama);
6. Problemsko-kreativno komuniciranje o zdravoj hrani;
7. Razgovori o učeničkim navikama vezanim za odlazak na spavanje.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Učenikovo razumijevanje važnosti vode u čovjekovom životu: šta znači voda u njihovom životu;
2. Revnosnost higijenskih navika;
3. Naučen način uzimanja abdesta;
4. Shvaćanje značenja abdesta;
5. Shvaćena pouka ponuđenih tekstova;
6. Učešće i zalaganje u socijalnim akcijama, zajedničkom istraživačkom projektu;
7. Ispravan odnos prema odlasku na spavanje: vrijeme, higijenske pretpostavke...

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno artikuliranje glasova, riječi i rečenica u komuniciranju o zdravoj hrani, pravilno artikuliranje priča i njihova analiza, pravilno recitiranje pjesmica i organiziranje lutkokaza (*Razgovor povrća*);
2. *Moja okolina*: koreliranje s nastavnim sadržajima *Svojstva vode u pojedinim agregatnim stanjima* i *Ljudsko tijelo*;
3. Likovna kultura: slikanje ambijenta čiji je sadržaj i rijeka, crtanje ili bojenje česme, šadrvana, izvora, potoka, bojenje slikovnice o higijeni i abdestu.

g) Kako se musliman obraća Allahu, dž.š.

1. Namaz: moja zahvalnost Allahu, dž.š.;
2. Dova: traženje pomoći od Allaha Uzvišenog;
3. Fatiha: memoriranje i značenje;
4. Tespih (značenje tespihskih riječi, i riječi Mašallah...);
5. Sura Ihlas;
6. Sura Kevser.

Didaktičke naznake:

1. Heuristički razgovor o namazu: da li su nekada klanjali ili vidjeli klanjanje, šta osjete dok posmatraju nekog ko klanja, šta osjete a šta učine kad začuju ezan, koliko puta dnevno se oglasi ezan...?;

2. Predavačko komuniciranje namaza kao vida zahvalnosti Allahu, dž.š.;
3. Dova: značenje, forma, jednostavne Poslanikove dove (analitičko-interpretacijski komunikacijski sistem);
4. Učenje Fatihe: memoriranje i razumijevanje;
5. Poticanje djece da svoje obraćanje Allahu, dž.š. oblikuju u svoju dovu;
6. Uz tespih, naučiti šta znače tespihske riječi;
7. Interpretacijsko komuniciranje i zapamćivanje sure Ihlas;
8. Interpretacijsko komuniciranje i zapamćivanje sure Kevser.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Znanje o namazu: broj dnevnih namaza, ezan kao poziv na namaz;
2. Razumijevanje značenja namaza kao mogućnosti neposredne komunikacije sa Stvoriteljem;
3. Umijeće iskenog, kreativnog oblikovanja osobne dove;
4. Zapamćena i shvaćena Fatiha te sure Ihlas i Kevser;
5. Razumijevanje značenja tespihskih riječi;
6. Prepoznati dječiju zainteresiranost za ezan, namaz, dovu, tespih...

Međupredmetna korelacija:

5. Bosanski jezik: pravilno artikuliranje i izražajno čitanje tekstualnog sadržaja, pisanje kraćih sastava na temu: *Moj prvi namaz*, izražajno oblikovanje dove, izražajno interpretiranje i memoriranje sura;
6. Likovna kultura: likovno izražavanje na temu: *Moj tespih*, *Džemat na namazu*, *Ja ili Vjernik u dovi*, bojenje segmenata bojanke *Moj dan*;
7. Muzička kultura: uvježbavanje pravilnog i melodičnog učenja Fatihe.

h) Mubarek dani

1. Mevlud – Rođenje Muhammeda, s.a.v.s.;
2. Muslimanska nova godina;
3. Ramazan – napravite zajednički iftar;
4. Lejletu-l-Kadr – Noć Kur'ana;
5. Bajrami – dani radosti;
6. *Bajramske cipele* (priča);
7. Dan šehida.

Didaktičke naznake:

1. Prigodno organiziranje učeničkog obilježavanja mubarek dana: literarni program, izložbe...;
2. Učeničko istraživanje načina obilježavanja mubarek dana u konkretnoj sredini;
3. Aranžiranje gostovanja starijih osoba koje umiju govoriti o načinu obilježavanja mubarek dana nekad i danas;

4. Metodički oblikovana interpretacija izabranih tekstova, prigodnih priča, pjesmica i lutkokaza (apstrahiranje pouke, po mogućnosti likovno izražavanje shvaćenog);
5. Analiza i interpretacija ilahije *Bajram dođe*;
6. Uz obradu nastavne teme *Dan šehida* planirati obilazak šehidskog mezaristana, upućivanje dove Allahu, dž.š.
7. Animiranje roditelja da na principima partnerstva porodice i škole učestvuju u obilježavanju mubarek dana.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Angažman učenika u projektima obilježavanja mubarek dana;
2. Učešće u istraživačkim projektima motiviranim interesom za mubarek dane;
3. Razumijevanje prigodnih tekstova.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno artikuliranje glasova, riječi i rečenica u komuniciranju o mubarek danima, pravilno artikuliranje priča i njihova analiza, pisanje kratkog sastava na temu *Ramazan u mojoj porodici, mahali...*;
2. Moja okolina: toreliranje s tematskim područjem *Praznici* te s nastavnim sadržajem *Prepoznavanje i opisivanje života ljudi u prošlosti i sadašnjosti*;
3. Likovna kultura: likovno izražavanje na teme mubarek dana i priprema za izložbe likovnih radova u školi, bojenje bojanke *Naši bajrami*;
4. Muzička kultura: uvježbavanje pravilnog i melodičnog učenja ilahije *Bajram dođe*.

i) Odnos prema čovjeku – najodabranijem Allahovom stvorenju

1. Moja porodica;
2. Odnosi u školi (prema učeniku, učiteljici, školskom osoblju...);
3. Koliko poznajem svoju rodbinu? Kad se posjećujemo?;
4. Obradovao sam svoju sestru / brata;
5. Briga o komšiji;
6. Kako se ophoditi prema pripadnicima drugih vjera?

Didaktičke naznake:

1. Heuristično-problemski način pozicioniranja odnosa prema roditeljima: kakav odnos imaju prema svojim roditeljima, kako islam uređuje ovaj odnos, izdvajanje relacije prema majci kao u islamu posebno važne...;
2. Sistematsko praćenje kvaliteta učeničkih odnosa u školi;
3. Pisanje literarnih radova / crtanje crteža na temu: *Obradovao sam svoju sestru / brata*;
4. Metodički oblikovana interpretacija izabranih tekstova, prigodnih priča, pjesmica i lutkokaza (apstrahiranje pouke, po mogućnosti likovno izražavanje shvaćenog);
5. Poticanje i organiziranje zajedničkih projekata čiji bi realizatori bile grupe učenika koje pohađaju konfesionalno različitu nastavu vjeronauke;

6. Pisanje pisma prijateljstva učenicima u drugom mjestu koji pohađaju konfesionalno različitu vjeronauku.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Primjena naučenog o islamskom kvalitetu odnosa u realnim odnosima u svakodnevnicima;
2. Ispoljavanje islamskog kvaliteta odnosa u svakodnevnim školskim interakcijama;
3. Iskrenost, originalnost svjedočenja o odnosu prema bratu, sestri u literarnim i likovnim radovima;
4. Ispoljavanje odnosa prema komšijama: pozdravljanje, pomaganje, posjećivanje...;
5. Razumijevanje principa interkulturalnosti u odnosu s pripadnicima druge konfesije;
6. Manifestiranje islamske kvalitete odnosa prema učeniku u razredu, školi koji je pripadnik druge konfesije.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno artikuliranje glasova, riječi i rečenica u komuniciranju o roditeljima, porodici, rodbini; pravilno artikuliranje priča i njihova analiza, pisanje kratkog sastava na teme: *Moja porodica, majka, baba, brat, sestra, nena, Moja učiteljica, Moj vjeroučitelj*;
2. Moja okolina: koreliranje s nastavnim sadržajima *Život u školi* i *Uža i šira porodica*;
3. Likovna kultura: likovno izražavanje na teme: *Moja porodica, majka, baba, brat, sestra, nena, djed; Moja učiteljica, Moj vjeroučitelj*.

j) Volim biljke i životinje

1. Kako se odnositi prema životinjama?;
2. Bosanska avlija – zelenilo i ruže;
3. Uređujemo svoje avlije;
4. Oplemenimo školsko dvorište (socijalna akcija).

Didaktičke naznake:

1. Razgovor s djecom o kućnim ljubimcima;
2. Učeničko takmičenje za najljepši literarni ili likovni rad o kućnom ljubimcu (analiza radova pretpostavlja isticanje, intenziviranje mjesta koja su sukladna islamom inspiriranim odnosom prema životinjama);
3. Metodički oblikovana interpretacija izabranih tekstova, prigodnih priča, pjesmica i lutkokaza (apstrahiranje pouke, po mogućnosti likovno izražavanje shvaćenog);
4. Zajednička posjeta lijepoj avliji;
5. Razgledanje fotografija ili power point prezentacije koje paradigmatično prikazuju ljepotu uređenja prostora oko kuće;
6. Interpretacijsko komuniciranje odabranih hadisa: obavezno otkrivanje, označavanje mjesta refleksije shvaćenog u učeničkoj zbilji: „Uređujte svoje avlije“ – hadis;
7. Organiziranje prigodnih socijalnih akcija.

Parametri deskriptivne evaluacije:

4. Kvalitet učešća u projektima vezanim za tematsko područje (zainteresiranost, istrajnost, raznolikost...);
5. Razumijevanje obrađenih tekstova;
6. Spremnost za prihvatanje osobina islamskog odnosa prema biljkama i životinjama;
7. Ispoljavanje naučenog u životu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno artikuliranje glasova, riječi i rečenica u komuniciranju o biljkama i životinjama, pravilno artikuliranje priča i njihova analiza, pisanje kratkog sastava *Moja avlija, kvart*, literarno izražavanje na temu: *Moj kućni ljubimac*;
2. Moja okolina: koreliranje s tematskim područjem *Biljke i životinje*;
3. Likovna kultura: slikanje ambijenta čiji je sadržaj avlija, ulica, kvart; bojenje bojanke o životinjama, likovno izražavanje na temu: *Moj kućni ljubimac*;
4. Muzička kultura: slušanje i uvježbavanje pravilnog i melodičnog pjevanja pjesme *Nek mirišu avlije*.

14.2.5. Literatura

1. *Kur'an*, prijevod;
2. *Zbirka hadisa*;
3. Midhat i Abdulah Čelebić: *Ilmihal*, Zenica, 1995.;
4. *Muzička kultura za IV razred osnovne škole*;
5. Sabahudin Bećirović: *Vježbanka i bojanke za najmlađe*, Zenica, 2005.;
6. *Moj dan*, bojanke br. 1, NID Novi Kevser, Sarajevo, 2002.;
7. *Godišnja doba*, bojanke br. 2, NID Novi Kevser, Sarajevo, 2003.;
8. *Naši bajrami*, bojanke br. 3, NID Novi Kevser, Sarajevo, 2004.;
9. *Kevserko*, izdanje Kevsera za najmlađe, NID Novi Kevser, Sarajevo;
10. Udžbenici za II razred osnovne škole;
11. Po izboru nastavnika: priče, bajke, basne i sadržaji iz dječije književnosti.

1 U koncepciji NPP islamske vjeronauke za II razred priložena didaktička uputstva uz tematska područja treba razumijevati heurističkim poticajem za nastavnika, a ne receptom uspješno primjenjivim bez obzira na osobine konkretne grupe s kojom nastavnik radi.

2 Razgovori o prirodnim pojavama, tematska cjelina *Put do Allahove milosti*, pa i drugi sadržaji (uvjetovano nastavnikovom procjenom i senzibilitetom) realiziraju se u najprimjerenijom vremenskom i situacijskom-antropogenom, sociogenom odsječku, odnosno, konkretnom životnom, društvenom ambijentu u kojem se Vjeronauka realizira.

**RIJASET ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI
VJERSKOPROSVJETNA SLUŽBA
SARAJEVO**

**ISLAMSKA VJERONAUKA
NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA
III RAZRED
OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE
(2 sata sedmično)**

Ovaj Nastavni plan i program Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini usvojio je i propisao za upotrebu: zaključkom broj: 2387/2006 od 19.06.2006. od I do III razreda, zaključkom broj: 1247/07 od 26.03.2007. za IV razred, zaključkom broj: 0143-01/08 od 13.05.2008. za V razred i zaključkom broj: 184/09 od 21.01.2009. za VI razred.

**Rukovodilac:
Mr. Muharem Omerdić**

Sarajevo, 2009.

**NASTAVNI PLAN I PROGRAM ISLAMSKE VJERONAUKE ZA
III RAZRED**

OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

(2 sata)

11.3. ISLAMSKA VJERONAUKA – TREĆI RAZRED

11.3.1. Uvod

U trećem razredu osnovne škole Islamska vjeronauka je orijentirana da i dalje prati, uočava i potiče razvoj djece na uzrastu kojem je namijenjena.

I dalje, samo produbljenije u odnosu na prethodno godišće, prijateljstvo među djecom i kvalitet međusobnog komuniciranja posebni su interesi Islamske vjeronauke.

Biranim programskim sadržajima i nadnesenim vođenjem, nastavnik može itekako biti u funkciji razvoja učenikove socijalne vještine.

U situaciji kad su temeljne kompetencije kojima mlad čovjek treba ovladati u suvremenom društvu pomjerene od poznavanja mnoštva informacija ka socijalnoj kompetentnosti, nova dimenzija uloge nastavnika Islamske vjeronauke postaje veoma važnom. A, upravo je ovaj uzrast važan period, nešto poput „senzitivnog intervala“ za razvijanje zdravih temelja u odnosu prema drugima.

Novina u programskom sadržaju za ovo godišće je prisustvo određenog broja „refleksivnih sadržaja“, primjerenih uzrastu, a nuđenih kako bi intelektualno, emotivno, socijalno odjekivali u djetetovoj osobi, moralno je oblikujući i motivirajući.

Zadatak Islamske vjeronauke je da posvijesti mogućnost formativnog oblikovanja osobe učenika.

Kurikularna struktura je fleksibilna, zahtijeva nastavnikov senzibilitet za duhovno „najotvoreniji“ trenutak za obradu pojedinih nastavnih sadržaja.¹

11.3.2. Programska struktura predmetnih sadržaja

a) Ponovo miris septembra

1. Dova za uspješan početak;
2. Islam mi je sve (pjesma);
3. Šta smo po vjeri?;
4. Ljepota selama – islamskog pozdrava;
5. Kako postajemo istinski muslimani?;
6. Pravo druženje – drugarstvo – prijateljstvo.

Didaktičke naznake:

1. Vjeronauku početi sa dovom Allahu: Euza, Bislilla, Rabbi jessir, Rabbi zidni ilma (Gospodaru moj povećaj mi znanje), kratki salavat;
2. Ponoviti značenje pojma islam, kelime-i-šehadet uz korištenje ilahije *Šehadet*, obrađivane u II razredu;
3. Obrada, analiza i usvajanje islamskih propisa / šarta;
4. Situacije nazivanja selema i načini ponašanja učenika u njima;
5. Razgovarati s djecom o tome kome nazivaju selam? Na kojim mjestima? U kojim prilikama? Nastavnik bilježi na školskoj tabli učeničke odgovore i na kraju sata rezimira „uokvirivanjem“ neupitnih osoba, mjesta, prilika u kojima dijete pozdravlja selamom;
6. Metodički oblikovana interpretacija prigodnih priča o prijateljstvu (uzrastu primjereni zahtjevi pri analizi književnih tekstova su sljedeći: zapažanje teme događaja – radnje; zapažanje likova, njihovih osobina i postupaka i to osnovno na izrazitim primjerima; zauzimanje stava prema likovima u njihovim postupcima);
7. Na primjeru pravilnog i nepravilnog druženja ukazati na elemente poželjnog drugarstva i pravog prijateljstva;
8. Likovno izražavanje na temu *Moj pravi prijatelj*;
9. Organizirati u razredu oblikovanje pismenog izričaja na temu: *Moj prijatelj, Kad sam se pokazao prijateljem, I sad se sjećam, tada se nisam ponio kao prijatelj...*

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost Euze, Bismille, dove Rabbi jessir, kratkog salavata i usvojenost dove Rabbi zidni ilma – Gospodaru moj povećaj moje znanje;
2. Usvojenost islamskih propisa / šarta;
3. Usvojenost znanja o situacijama nazivanja selema i načinima ponašanja učenika u njima;
4. Usvojenost osnovnih elemenata likovnog i literarnog izraza na zadane teme i situacije;
5. Zalaganje na satu, spremnost na saradnju;
6. Moralna osjetljivost za konstrukt prijateljstva, drugarstva.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: opisivanje situacija u kojima se uči Euza, Bismilla, dove, salavati, pozdrav – djeci primjerene životne situacije; pravilno artikuliranje priča i njihova analiza, pravilno recitiranje pjesmica;
2. Moja okolina: objedinjavanje situacija kulturnog, primjerenog ponašanja;
3. Likovna kultura: likovno izražavanje na temu *Moj pravi prijatelj*;
4. Muzička kultura: interpretacija ilahije *Šehadet*.

b) Vjerujem u jednog Boga

1. *Ja vjerujem jednog Boga* (ilahija);
2. Kako postajemo vjernici?;

3. Amentu billahi – ja vjerujem u Allaha, dž.š.;
4. Priroda – svjedočanstvo Božijeg opstojanja;
5. Život je svuda oko nas;
6. Biljni i životinjski svijet djelo je Božije;
7. Mala slatka beba (pjesmica);
8. Čovjek kao najljepše Allahovo stvorenje;
9. Allah sve vidi;
10. Allah Sveznajući, Svemoćni (priča);
11. Zahvala Allahu.

Didaktičke naznake:

1. Uvježbavanje pravilnog učenja ilahije *Ja vjerujem jednog Boga*;
2. Govoriti o Allahu Uzvišenom kao Jedinom Bogu, Stvoritelju i Gospodaru svih svjetova, Vladaru Milostivom i Opskrbitelju..., pokušati kod djece razvijati osjećaj za vjeru u Jednog Boga i Njegovo opstojanje, zatim oblikovati lijepo mišljenje o Njemu Uzvišenom; inicirati memoriranje nekoliko imena Allaha Uzvišenog sa prijevodom: Rabb, Rahman, Rahim, Malik, Selam, Alim;
3. „Oslobađati“ kroz poticanje, ohrabrivanje i necenzurirani razgovor djetetove asocijacije na Milost, Blagost, Učenost, u svakodnevnim životnim situacijama; Ko ih ispoljava? Kako? Konstruirati gradacijsku ljestvicu ovih vrijednosti s ciljem da djeca naslute, nauče neprikosnovenu veličinu Allahove Milosti, Blagosti, Učenosti...;
4. Razgovarati o prirodi i prirodnim pojavama: nebo, kiša, zemlja, rijeke, planine, šume, more – pokušati organizirati čas u prirodi;
5. Likovni izraz: rijeka, planina, kiša, povezano sa situacijama u kojima se dijete našlo;
6. Pisanje sastava o omiljenoj životinji;
7. Skretanje pažnje na bogatstvo života koji nas okružuje: cvijeće, mirisi, pčele, ribe, izbor djeci poznatih domaćih i divljih životinja – po mogućnosti čas u prirodi;
8. Razvijati humani odnos prema biljkama i životinjama iz okruženja: Ebu Hurejre, hadisi o ženi i mački, o čovjeku i psu i o devi koja se je požalila Poslaniku;
9. Započeti razvijanje osjećaja da nas Allah stalno gleda – razvijanje potrebe stalnog lijepog ponašanja (kod kuće, na ulici, sa drugovima, u školi, na času);
10. Razgovarati o priči Allah, Sveznajući, Svemoćni;
11. Metodički oblikovana interpretacija izabranih tekstova, prigodnih priča, pjesmica i lutkokaza (apstrahiranje pouke, po mogućnosti likovno izražavanje shvaćenog);
12. Razgovarati o djeci primjerenim životnim situacijama (koje su bliske dječijem iskustvu) u kojima su se zahvaljivali Allahu; učenje dove Suhanekellahumme s prijevodom.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Receptivna ravan: ilahija; prigodno pismeno učeničko izražavanje;
2. Usvojenost i razumijevanje prvog imanskog islamskog šarta;
3. Interpretativna ravan: senzibilitet za graduiranje vrijednosti s neupitnom pozicioniranošću Allahove, dž.š., veličine;

4. Ovladanost elementima prirodnog okruženja (nazivi, opis, likovni izraz);
5. Poznavanje vrsta iz životinjskog svijeta (nazivi, opis, likovni izraz);
6. Prepoznavanje na čovjeku savršenstva Allahovog, dž.š., stvaranja;
7. Razvijenost navike zahvaljivanja Allahu, dž.š.;
8. Usvojenost Subhaneke s prijevodom.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: uvježbavanje pravilnog čitanja i recitiranja ilahije; literarno izražavanje na teme: *Moja okolina (šuma, rijeka, planina, nebo, kiša), Moj kućni ljubimac;*
2. Likovna kultura: uvježbavanje interpretacije ilahije, likovno izražavanje na teme: *Moja okolina, Proljetna kiša, Jesenje lišće, Moj kućni ljubimac;*
3. Muzička kultura: uvježbavanje pravilnog učenja ilahije *Ja vjerujem jednog Boga.*

c) Put do Allahove milosti

1. U namazu se susrećemo sa svojim Gospodarom;
2. Priprema za namaz;
3. Oblačenje najljepše odjeće u namazu;
4. U svakom dijelu dana se obraćam Allahu;
5. Kaba – tačka orijentacije u namazu;
6. *Bejtullahov crn ogrtač* (ilahija);
7. U ramazanu je Allah posebno milostiv;
8. *Nek' mirišu avlije* (pjesma);
9. *Čovjek koji je davao zekat* (priča u stripu);
10. *Kraj Kabe sam stajao* (ilahija)
11. Kurban – darivanje siromašnima, rodbini i komšijama;
12. *Na bajram* (priča);

Didaktičke naznake:

1. Ponoviti islamske šarte; analiza i obrada uslova za namaz; razgovor o tome šta dobivamo obavljajući namaz: milost, nagradu, oprost, snagu koja nas štiti od grijeha i svega što ne valja, pomoć u nesrećama i tegobama;
2. U okviru pripreme za namaz staviti akcenat na čistoću, abdest i kupanje;
3. O trećem uslovu za namaz – biti propisno odjeven, govoriti na djeci prilagođen način o lijepom i skladnom odijevanju;
4. Ponavljanjem dijelova dana u dijelove dana smještati dnevne namaze, nastojati usvojiti njihove nazive i vremensku pozicioniranost;
5. Istaknuti orijentaciju muslimana iz cijeloga svijeta u toku namaza samo prema jednoj orijentacijskoj tački – Kibli (Ka'bi) u Meki;
6. U predramazansko vrijeme govoriti o ramazanu: sehur, iftar, mukabele, teravije; propisi o načinu posta, „post“ za malu djecu, pjesmica o ramazanu;

7. Analizom pjesme *Nek' mirišu avlije* govoriti o posebnosti i običajima za bajram; obraditi tekbire;
8. Kroz razgovor o priči ponuditi kratku informaciju o zekatu;
9. Analizom ilahije *Kraj Kabe sam stajao* govoriti o hadžu i našim običajima vezanim za hadž, poželjno je da u pripremi za ovaj sat učenici i nastavnik donesu veći broj fotografija sa prizorima sa hadža; prikazivanje desetominutnog dokumentarca;
10. Kroz razgovor o običajima u dijeljenju kurbana u našim krajevima istaknuti važnost njegovanja rodbinskih veza i brige o rodbini i komšijama, podstaknuti pismeno izražavanje kroz pisanje jedne rečenice u susret bajramu ili nešto u vezi sa Kurban-bajramom;
11. Organizirati učnički istraživački projekat *Razgovor s hadžijom* (posjeta osobi koja je ranije obavila hadž, njezini utisci...); svi učenici će ponešto zabilježiti u tim razgovorima, a nastavnik na školskoj tabli rezimira istraženo.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Razvijenost osjećaja za potrebu obraćanja Gospodar;
2. Usvojenost elemenata koji su odnose na pripremu za namaz – uslova za namaz;
3. Usvojenost znanja o propisnom odijevanju u namazu;
4. Usvojenosti naziva dijelova dana i naziva dnevnih namaza;
5. Zapamćivanje: Kaba – mjesto orijentacijska tačka u namazu;
6. Nivo uvježbanosti pravilnog učenja ilahija;
7. Nivo usvojenosti pravilnog prepričavanja i izvlačenja pouke i zaključaka iz priča;
8. Razvijenost navike brige o drugu u razredu;
9. Učnička osjećanja koja svjedoče da i dijete živi, ili makar samo sluti, ono što uči u Vjeronauci.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: uvježbavanje pravilnog čitanja i prepričavanja priča, recitiranja i melodičnog interpretiranja ilahija; literarno izražavanje na teme: *Moj prvi namaz, Odlazak u džamiju, Moj (djed, nena, babo, mama...) je išao na hadž*;
2. Moja okolina: korelirati s kulturom komuniciranja u zajednici (naprimjer: Kurban – briga za drugog, Briga o siromašnima, rodbini i komšijama);
3. Likovna kultura: likovno izražavanje na teme: *Kaba, Džamija u ramazanu, Bajramska sofr, Dijeljenje kurbana...*;
4. Muzička kultura: uvježbavanje pravilnog učenja ilahija *Bejtullahov crn ogrtač, Kraj Kabe sam stajao* i pjevanje pjesme *Nek' mirišu avlije*.

d) Božiji poslanici prije Muhammeda, a.s.

1. Božiji poslanici – učitelji svojih naroda;
2. Adem a.s. – prvi čovjek na Zemlji;
3. Hud, a.s., i njegov narod;
4. Deva u gradu prokletih ljudi (priča);

Didaktičke naznake:

1. Allah je poslao poslanike da pokažu ljudima ispravan način života koji vodi ljude istinskoj sreći i spasu;
2. Uvoditi dijete u islamsko razumijevanje pojma učitelj – onaj koji odgaja, podstiče na dobrotu, „obavezuje“ na poštenje...
3. Metodička obrada prigodnih priča o poslanicima;
4. Priča o Hudu, a.s. – razviti ključno odgojno mjesto: za zlo neizostavno slijedi kazna, a za dobro Allahova nagrada;
5. Razgovarati sa djecom šta u njihovoj svakodnevici mogu razumijevati kao znak Allahove nagrade – uspjeh u školi, dobar drug, zdravlje roditelja, lijep izlet s roditeljima, dobrotu koju je neko prema njima ispoljio...

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Informiranost o povijesnoj situiranosti pojedinih poslanika; informiranost ko je Iblis;
2. Usvojenost osnovnih informacija o poslanicima (imena i situacija u kojoj su djelovali);
3. Začimanje stava osude prema zlu, razbojništvu...;
4. Interes, budnost za slušanje priča o poslanicima, aktivno učešće u obradi priča.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: metodički parametri obrade priče²; literarno izražavanje na teme: *Dobrota je za mene, Tada sam bio pošten, Moj učitelj, Moj nastavnik vjeronauke, Zašto volim Adema, Huda, Saliha*;
2. Likovna kultura: likovno izražavanje na dijelove sadržaja iz priča o poslanicima, s uvažavanjem stava islama o slikanju poslanika.

e) I ja učim Kur'an i dove;

1. Ponovimo Fatihu i Ihlas;
2. Priprema za obraćanje Allahu dž.š.;
3. Sura En-Nas;
4. Mjesto Kur'ana u mojoj porodici?;
5. Sura El-Felek;
6. Tebi se obraćam i Tebe molim dragi moj Allahu;
7. Družimo se sa Et-Tehijjatu;
8. Allah je čuo i uslišao moju molbu;
9. Ponovimo naučene sure i dove.

Didaktičke naznake:

1. Razgovor o tome ko ide u mekteb i doživljaji iz mekteba, ponavljanje Fatihe i Ihlasa, akcentiranje njihovih prijevoda i isticanje situacija i vrijednosti njihovog učenja;

2. Objasniti djeci islamsku činjenicu da musliman kad ispuni preduslove (čisto srce, abdest) može stati pred svog Gospodara;
3. Naučiti djecu da oblikuju svoje želje, molbe, ambicije kroz dovu upućenu Allahu dž.š.;
4. Aranžirati necenzurirani razgovor o Kur'anu: nalazi li se i u mojoj kući, na kojem mjestu, uči li ga ko, čita li se njegov prijevod, kad se spominje Kur'an...;
5. Zadati djeci projektni zadatak: svako neka prepíše iz prijevoda Kur'ana nekoliko ajeta, po izboru, a onda čitati na satu šta su učenici zapisali, primjereno uzrastu interpretirati izvadke;
6. Inicirati pisanje individualnih dova Allahu dž.š. u cilju razvijanja bliskosti i prisutnosti u dovi.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Nivo zapamćivanja i reproduciranja izabranih sura i dova;
2. Djetetovo novoosvojeno saznanje, osjećanje o mogućnosti da bez posredovanja stane pred Allaha, dž.š.;
3. Usvojenost uvjeta za stajanje pred Allaha, dž.š.;
4. Pohvaliti vijest o postojanju Kur'ana u kući u kojoj ga ranije nije bilo;
5. Senzibilitet prema potrebi obraćanja Allahu, dž.š.;
6. Aktivnost u realizaciji nastave.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: razgovor o prilici u kojoj je Allah uslišao dovu učenika; literarno izražavanje na teme: *U mojoj porodici Kur'an je..., Dragi moj Bože, molim Te*;
2. Likovna kultura: likovno izražavanje na teme: *Kur'an, Bojenje i ukrašavanje levhe*;

f) Ponovo s Muhammedom, a.s.

1. Salavatom se sjećamo Muhameda, a.s.;
2. Muhammed, a.s., bio je marljivo i pouzdano dijete;
3. Muhammedova, a.s., ljubav prema djeci;
4. Prva objava – uči, čitaj...;
5. Poslanikovi, a.s., odani prijatelji;
6. Ebu Bekr – iskreni vjernik i drug;
7. Kako je jedna djevojčica voljela svoga oca;
8. Alija – hrabri drug;
9. Hasan i Husejn – trajni uzori muslimanskoj djeci.

Didaktičke naznake:

1. Ponoviti salavat sa prijevodom koji je ranije naučen, obraditi i uvježbati salavat iza Et-Tehijatu;
2. Ukazati na to da Muhammed, a. s., nije pravio razliku među djecom; navesti primjere kako je Muhammed, a. s., podjednako volio djecu, na koji način se je sa njima igrao;

3. Navesti primjer kada je hazreti Fatima, kao mala djevojčica skinula sa babinih leđa unutricu koja je bačena na njegova leđa dok je bio na sedždi kod Ka'be, ilahija o hazreti Fatimi;
4. Koristeći dio iz mevluda (nastavnikova interpretacija ili pomoću kasetofona) dočarati situaciju u kojoj se našao Muhammed, a.s., kada je primio prvu objavu;
5. Govoriti o tome kako je hazreti Alija kao mali dječak pratio Poslanika, a. s., zatim da je sa deset godina prihvatio islam, da je kao mladić bio hrabar, odvažan i spreman da se žrtvuje za Poslanika, a. s., kako je dobio nadimak Allahov lav...;
6. Metodički oblikovana interpretacija izabranih tekstova i prigodnih priča (apstrahiranje pouke, po mogućnosti likovno izražavanje shvaćenog);
7. Uvezivati ono što se uči sa djetetu bliskim svakodnevnim situacijama; pratiti emotivno reflektiranje sadržaja u djetetu, promjene u svakodnevnom socijalnom ponašanju.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Aktivno učešće u razgovorima na satu;
2. Usvojenost salavata;
3. Razvijenost osjećaja za pravilno usmeno izražavanje i prepričavanje;
4. Usvojenost novih likova iz muslimanske povijesti (njihovih imena i osnovnih osobina);
5. Vrednovanje pokazanog, pa i naslućenog traga emotivnog odnosa prema onom što se govori o Muhammedu a.s., hazreti Fatimi, Ebu Bekru, Aliji, Hasanu, Husejnu...

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: interpretacija izabranih tekstova i prigodnih priča; kroz razgovor razvijanje kompetencija pravilnog izražavanja, opisivanja i prepričavanja;
2. Likovna kultura: bojenje i ukrašavanje levhi *Muhammed, Poslanikove, a.s., džamije*;

g) Islamski se ponašam

1. Allah voli ljepotu, čistoću i urednost;
2. Dobro dijete čuva svoje zdravlje;
3. Zdrava i čista hrana;
4. Muhammed, a.s., podstiče da se bavimo sportom;
5. Za uspješniji dan i ljepši san;
6. Desna ruka, desna noga;
7. Lijepo ponašanje u kući;
8. Briga o školi i školskom dvorištu;
9. Ne griješimo prema drugima!;
10. Poštujemo i uvažavamo drugoga!

Didaktičke naznake:

1. Kroz predočavanje primjera iz neposrednog životnog okruženja skrenuti pažnju na ljepotu i sklad Allahovog stvaranja;

2. Muhammed, a. s., bio je uzorito uredan, discipliniran, posvećivao je pažnju lijepom izgledu, drugima preporučivao da lijepo izgledaju i održavaju čistoću;
3. Na razvojno primjeren način ukazati djeci na njihovu ulogu u očuvanju zdravlja, navesti primjere ponašanja djece koja čuvaju i koja ne čuvaju svoje zdravlje; izražavanje na temu *Čuvam svoje zdravlje*;
4. Socijalna akcija: posjeta bolesnom prijatelju, dova za bolesnika i dova za svoje zdravlje;
5. Analizirati dozvoljenu i nedozvoljenu hranu bez uvođenja termina halal i haram;
6. Inicirati i afirmirati bavljenje sportom i uključivanje u sekcije i klubove; afirmirati plivanje, borilačke vještine i biciklizam;
7. Ovladati pravilima ponašanja iz islamskog bontona vezanim za lijevanje u postelju i buđenje; naučiti optimalno Bismillahi vel-hamdu lillahi, a za one koji žele i mogu više naučiti dove prilikom lijevanja i ustajanja;
8. Inicirati razvijanje navike davanja prednosti desnoj strani u odijevanju i obuvanju; putem pjesmice *Meho ljevatan* ili druge adekvatne pjesmice i priče olakšati usvajanje ove navike;
9. Analizirati dobre i loše primjere ponašanja u kući, usvojiti pravilno ponašanje prilikom ulaska u kuću, ulaska u zatvorenu sobu i izlaska iz kuće;
10. Oblikovati pravilan odnos prema školskom prostoru i njegovom inventaru te školskom dvorištu; akcija čišćenja učionice i školskog dvorišta;
11. Razvijanje svijesti kod učenika da ne smijemo svoje drugove, prijatelje, komšije, rođake... vrijeđati, o njima ružno i s podsmijehom govoriti...; pjesma *Zašto dva oka imamo*;
12. Oblikovati pravilan islamski odnos prema nemuslimanima te razvijati osjećaj za uvažavanje i prihvatanje drugog i drugačijeg.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Razvijenost osjećaja za uočavanje ljepote Allahovog stvaranja;
2. Kvalitet pismenog, usmenog i likovnog izražavanja;
3. Usvojenost znanja o načinima čuvanja zdravlja;
4. Isticati pozitivne primjere bavljenja sportom i vrednovati ih;
5. Usvojenost znanja o načinima lijepog ponašanja;
6. Evaluirati odnos učenika prema ostalim učenicima i prema školskom inventaru;
7. Istaknuti i vrednovati pozitivne primjere lijepog odnosa prema drugu;
8. Istaknuti pozitivne primjere odnosa prema drugima i drugačijima (nemuslimanima) iz muslimanske povijesti i tradicije u BiH.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: interpretacija izabranih tekstova i prigodnih priča; kroz razgovor razvijanje kompetencija pravilnog izražavanja, opisivanja i prepričavanja; pismeno izražavanje na teme: *Kako čuvam svoje zdravlje, Moje ponašanje u kući, Moja škola, Pogriješio sam, Dobro sam postupio, Moj komšija*;
2. Moja okolina: zdravlje, ishrana, urednost, briga o čistoći okoline; narodi, kulture i religije u Bosni i Hercegovini;
3. Tjelesna i zdravstvena kultura: afirmiranje bavljenja sportom;

4. Likovna kultura: likovno izražavanje na teme: *Moja okolina, Moj bicikl, Moja škola, školsko dvorište*;

h) Putovanje kroz Bosnu

1. Moja domovina Bosna i Hercegovina;
2. Bosna – zemlja bogatstva različitosti;
3. Priča o Sarajevu;
4. Ponosni Bošnjak;
5. Nišani – svjedoci postojanja i hrabrosti;
6. U posjeti travničkoj čaršiji;
7. Stari most u Mostaru;
8. Kako ćemo provesti školski raspust?

Didaktičke naznake:

1. Upoznavanje sa osnovnim podacima o domovini Bosni i Hercegovini: izgled na karti; glavni grad, planine, rijeke, more, grb, zastava; pjesma navijača *Hajmo Bosno, hajmo Hercegovino*;
2. Upoznavanje sa bogatstvom različitosti u Bosni i Hercegovini: multinacionalnost, multikulturalnost i multikonfesionalnost naše domovine; gledanje i slušanje na televiziji pjesme *Bosno i Hercegovino – naša domovino* (u kojoj se čuju ezani i zvona i prikazuju džamije, crkve i sinagoga u Sarajevu);
3. Obezbeđivanje i zapamćivanje činjenica o važnim i pozitivnim osobama u bošnjačkoj prošlosti;
4. Razgovor o agresiji na Bosnu i Hercegovinu (1992–1995), njenim tragovima (djeci bez roditelja) i nišanima po Bosni – kad god prolaze pored njih da znaju da oni svjedoče hrabrost i postojanje Bošnjaka kroz povijest;
5. Socijalna akcija: uređenje i briga o najbližem mezarju;
6. Posjeta Sarajevu, Travniku, Mostaru (ovisno o geografskoj gravitiranosti);
7. Crtanje Starog mosta (prema modelu);
8. Šta se sve važno nalazi u Sarajevu? (memoriranje relevantnih mjesta i institucija, ali i interesantnog za djecu – tramvaj, zoološki vrt, fijaker s konjima...);
9. Travnik – Plava voda (mjesto za dječije ekskurzije), Stari grad (tajanstven poput mjesta gdje se skrivaju i igraju dječije tajne družine), tekije, džamije, vode, šehidsko mezarje...
10. Istraživački zadatak u toku raspusta: ustanoviti dnevnik u koji će bilježiti ono što misle da je važno da saopće na Vjeronauci – gradovi, događaji, osobe, osjećanja...

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o domovini: geografskom izgledu na karti, grbu, zastavi, glavni grad, znameniti gradovi, rijeke, planine...
2. Uzrastu primjerena posviještenost postojanja različitih kultura, religija / bogomolja i naroda u Bosni i Hercegovini;
3. Usvojenost znanja o znamenitim pojedincima u Bosni i Hercegovini;

4. Kvalitet pismenog, usmenog i likovnog izražavanja;
5. Aktivnost na satu.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: interpretacija izabranih tekstova i prigodnih priča; kroz razgovor razvijanje kompetencija pravilnog izražavanja, opisivanja i prepričavanja; pismeno izražavanje na teme: *Moja domovina Bosna, Moja čaršija, Kako planiram provesti raspust, U Bosni imamo džamije, crkve i sinagoge;*
2. Odgojni rad na satu OZ: kompatibilnost učiteljevog i vjeroučiteljevog nastojanja da formativno ojačaju dijete uzrasta III razreda osnovne škole;
3. Moja okolina: upoznavanje sa osnovnim podacima o domovini Bosni i Hercegovini: izgled na karti; glavni grad, planine, rijeke, more, grb, zastava;
4. Muzička kultura: interpretacija himne navijača *Hajmo Bosno, hajmo Hercegovino*, pjesme *Bosno i Hercegovino – naša domovino;*
5. Likovna kultura: bojenje karte Bosne i Hercegovine, bojenje šehidskog mezarja na papiru.

Literatura:

1. *Kur'an*, prijevod;
2. Zbirke hadisa;
3. Midhat i Abdulah Čelebić: *Ilmihal*, Zenica, 1995.;
4. Redžep Muminhodžić: *Ta'limu-l-islam*, Sarajevo, 2001.
5. Esmir Halilović: *Pravedne halife*, Zenica, bez g.;
6. Mehmed Karahodžić: *Vi u njima imate divan uzor*, Sarajevo, 2004.;
7. Mustafa Necati Bursali; *Hazreti Alija*, Bemust, Sarajevo, 2001.;
8. Ebul-Hasan Ali en-Nedevi: *Priče o Božijim poslanicima*, Tuzla, 2004.;
9. Muahmed Meveffek Sulejme: *Kćerke Vjerovjesnika, sallallahu alejhi ve sellem*, Novi Pazar, 2004.;
10. Isnam Taljić: *Najveće priče*, Sarajevo, 2005.;
11. Šefik Kurdić: *Islamski bonton*, Islamska pedagoška akademija u Zenici, Zenica, 2005.;
12. Refik Ćatić i Izet Pehlić: *Metodika nastave islamske vjeronauke*, Islamska pedagoška akademija u Zenici, Zenica, 2004.;
13. Seyfetin Yazici: *Osnove nauke o vjeri*, Ankara 2003.;
14. Objavljene biografije Muhammeda, a.s., na bosanskom jeziku;
15. Priče o Muhamedu, a.s. – različita izdanja;
16. Hilmi Ali Osman: *Ashabi Allahovog Poslanika*, Porodična biblioteka, Sarajevo, 2002.;
17. Radovi dr. Safveta Halilovića o biografiji Muhammeda, a.s., Novi horizonti, brojevi 65 i dalje;
18. *Kevserko*, izdanje Kevsera za najmlađe, NID Novi Kevser, Sarajevo;
19. *Kevser*, list za djecu, NID Novi Kevser, Sarajevo.

**RIJASET ISLAMSKE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI
VJERSKOPROSVJETNA SLUŽBA
SARAJEVO**

**ISLAMSKA VJERONAUKA
NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA
IV RAZRED
OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE
(2 sata sedmično)**

Ovaj Nastavni plan i program Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini usvojio je i propisao za upotrebu: zaključkom broj: 2387/2006 od 19.06.2006. od I do III razreda, zaključkom broj: 1247/07 od 26.03.2007. za IV razred, zaključkom broj: 0143-01/08 od 13.05.2008. za V razred i zaključkom broj: 184/09 od 21.01.2009. za VI razred.

**Rukovodilac:
Mr. Muharem Omerdić**

Sarajevo, 2009.

**NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA ISLAMSKJE VJERONAUKE ZA
IV RAZRED**

OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

(2 sata)

11.4. ISLAMSKA VJERONAUKA – ČETVRTI RAZRED

11.4.1. Uvod

Pred vama je Nastavni plan i program islamske vjeronauke za četvrti razred osnovne škole. Konceptijska zamisao je da program IV, V i VI razreda predstavlja jednu cjelinu kojoj je osnovna namjera započeti, uzrastu primjeren, problemski pristup u predstavljanju sadržaja odgoja i obrazovanja u vjeri. Time bi se postigao iskreniji, „djelotvorniji“ u pogledu odgojnog značenja za dijete – stvarniji govor vjere. Drugi aspekt namjere (na ovaj način tretirajući pojedine bitne razvojne tačke) je da se pomogne djetetu da spremnije uđe u period puberteta. Uobičajeno je da period djetinjstva kojem se obraća vjeronauka u IV razredu osnovne škole u literaturi biva nazvan „mirnim periodom“. Iz razvojno primjerenog, zadobijenog identitetskog samopoimanja (u ravni osobnog, ali i vjerskog kao njegovog integralnog aspekta), mlada osoba će lakše, „izvjesnije“ ući u period burnih pubertetskih zbivanja. Prilog ovakvoj programskoj namjeri su i tematske cjeline koje propitujuće govore o porodici, uvode u prostor raznolikosti svijeta s kojima će se mladi čovjek, nadamo se spremno i uređeno, sutra sresti te tematska cjelina koja istražuje efikasne metode učenja.

Spiralni redosljed programske strukture postignut je proširivanjem, produblivanjem kontinuiteta prisustva određenih tema u programu te uvođenjem novih.

11.4.2. Programska struktura predmetnih sadržaja

a) Za sretni početak

1. Šta ćemo učiti na vjeronauci?;
2. Zgode i nezgode sa raspusta i iskustva moga vjerovanja.

Didaktičke naznake:

1. Organizirati uvodni sat: izdvojiti markantnije i interesantnije sadržaje iz NPP, eventualno podijeliti zaduženja i zadatke, uključiti učenike u aktivno planiranje i realiziranje nastave vjeronauke s ciljem razvijanja samostalnosti i drugih njihovih individualnih kompetencija;
2. Vjeronauku početi sa zahvalom i dovom Allahu: E'uzubilla, Bismilla, Rabbi jessir, Rabbi zidni 'ilma (Gospodaru moj, povećaj mi znanje!); usvajanje nove dove: *Allahu moj, pomoz mi da Te stalno imam na umu, da Ti se zahvaljujem i da Ti na najljepši način ibadetim*;
3. Aranžirati poticajnu nastavnu klimu s ciljem slobodnijeg iznošenja učeničkih iskustava sa raspusta i iz situacija u kojima je do izražaja došlo svjedočenje njihovog vjerovanja.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost E'uzubille, Bismille, dove Rabbi jessir, kratkog salavata i usvojenost dove Rabbi zidni 'ilma - Gospodaru moj, povećaj mi znanjel;
2. Usvojenost dove: *Allahu moj, pomoz mi da Te stalno imam na umu, da Ti se zahvaljujem i da Ti na najljepši način ibadetim;*
3. Nastojanje učenika da se aktivno uključe u planiranje, pripremanje i realiziranje nastave vjeronauke;
4. Senzibiliziranost učenika za prepoznavanje situacija u kojima su pokazali vjerničko funkcioniranje i svijest o Allahovoj dobroti i sveprisutnosti.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: opisivanje situacija u kojima se uči E'uzubilla, Bismilla, dove, salavati, pozdrav; djeci primjerene životne situacije; pravilno artikuliranje doživljaja i događaja sa raspusta; literarno izražavanje na temu *Zahvalan sam Ti, moj Bože;*
2. Moja okolina: objedinjavanje situacija kulturnog, primjerenog ponašanja; opisivanje mjesta u kojima se boravilo u toku raspusta;
3. Likovna kultura: likovno izražavanje na temu *Moj raspust;*
4. Muzička kultura: interpretacija.

b) Kako učim

1. Jesu li islamske vrijednosti redovnost, pravovremenost, sistematičnost...?;
2. Moj sedmični plan rada.

Didaktičke naznake:

3. Pripremiti učenicima razvojno poticajne primjere – priče, antropološke fotografije, primjere iz historije i suvremenosti – radinosti, tačnosti, discipliniranosti i istrajnosti;
4. Organizirati učenike u grupe; svaka grupa dobiva zadatak da napravi sedmični plan aktivnosti: učenje, slobodne aktivnosti, rad na školskim projektnim zadacima, aktivni odmor...; svaki učenik pojedinačno „prevodi“ na sebi odgovarajući način sedmični plan grupe u svoj vlastiti plan;
5. Unutar razreda, na temelju realiziranog plana, razgovara se o slabostima prethodnog planiranja i otklanjaju ih u narednom planiranju.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Nivo uključenosti i aktivnosti u individualne i grupne zadatke;
2. Revnosnost u realizaciji planiranog.

c) Savršenstvo Allahovog stvaranja vidljivo je u našem okruženju

1. Okruženi smo vidljivim i nevidljivim svijetom;
2. Meleki su nevidljiva duhovna bića;
3. Promjenom godišnjih doba mijenjaju se biljke i životinje;
4. Pčele i mravi – Allahovi primjeri ljudima;
5. Allah je Milostivi i Samilosni Vladar.

Didaktičke naznake:

1. Nakon izvođenja ilahije *Šehadet (Srcem svojim vjerujem...)* aranžirati pozitivnu atmosferu u kojoj će učenici govoriti o svojim osjećanjima i mislima u toku učenja ilahije te inicirati pismeno i/ili usmeno izražavanje na temu *Šta znam o Allahu, dž.š., i kako u Njega vjerujem*;
2. Aranžirati vođenu diskusiju na temu *Ono što ne vidimo ne znači i da ne postoji* i time učenike uvesti u razmišljanje o egzistiranju nevidljivog pored jasno vidljivog svijeta i života u našem okruženju;
3. S ciljem razvijanja ihsanske dimenzije kod učenika govoriti o melekima kao duhovnim bićima koja egzistiraju i bespogovorno izvršavaju Božija naređenja i, po Allahovoj volji, izvršavajući svoje dužnosti učestvuju u oblikovanju ambijenta za normalan život i ostvarenje čovjeka kao Božijeg namjesnika na Zemlji;
4. U raznim ljudskim čulima „vidljivim“ fenomenima i događanjima pokušati usmjeriti učeničku percepciju na mudrost Allahovog stvaranja: vjetar, svjetlost, voda, zrak, biljni i životinjski svijet;
5. Na primjerima pčele i mrava (uz isticanje razloga njihovog spominjanja u Kur'anu i naglašavanja mudrosti u Allahovom stvaranju); afirmirati aktivnost nasuprot ljudskoj pasivnosti; govoreći kroz primjer mrava analizirati ljudske aktivnosti vezane za godišnja doba (radovi, osiguravanje uvjeta za zdrav život);
6. Učeći o povezanosti svega stvorenog na Zemlji, razvijati učeničku svijest o posebnoj odgovornosti za postupke čovjeka kao razumnog Allahovog stvorenja;
7. Analizirati i usvojiti Allahova imena: Milostivi, Samilosni i Vladar; analiza značenja imena i ljudskog udjela u ovim svojstvima; podsjećanje na imena kroz Fatihu;
8. Uz interpretaciju ilahije *Bože Vječni, Bože Blagi, veličinu sve Ti...* podsjetiti na stalnu vjerničku potrebu za spominjanjem i veličanjem Allaha, dž.š.; obnavljanje i utvrđivanje Subhanekellahumme.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o Allahu, dž.š., melekima i njihovoj osobenosti i ulozi;
2. Razvijenost svijesti o različitosti prirodnih procesa kao mudrosti u Allahovom stvaranju;
3. Razvijenost svijesti o blagodatima sunčeve svjetlosti, vode, zraka, vjetra;
4. Uspostavljenost logične veze između živih bića u lancu ishrane;
5. Uočavanje i najmanjeg nastojanja učenika da se aktivno uključi u kreiranje ljepšeg okruženja i pokaže briga za Allahova stvorenja;
6. Usvojenost Allahovih, dž.š., imena: Milostivi, Samilosni i Vladar;

7. Usvojenost dove Subhanekellahumme.

Međupredmetna korelacija:

6. Bosanski jezik: opisivanje na temu *Šta znam o Allahu, dž.š., i kako u Njega vjerujem*; izražavanje na temu *Ono što ne vidimo ne znači i da ne postoji*;
7. Moja okolina: raznovrsnost pojava i procesa u prirodi; povezanost živih bića, živa bića u godišnjim dobima, čovjekove aktivnosti u godišnjim dobima;
8. Likovna kultura: likovno izražavanje na temu: pojave u prirodi, moja omiljena životinja, lanac ishrane, živa bića u godišnjim dobima;
9. Muzička kultura: interpretacija ilahije *Bože Vječni, Bože Blagi...*

c) Učim iz Allahove, dž.š., objave

1. Bio jedan Ebu Leheb – sura *Leheb* s prijevodom;
2. Uzvišeni Allah pomaže i voli one koji u Njega vjeruju – sura *Nasr* s prijevodom.

Didaktičke naznake:

1. Kroz odgovarajuće oblike rada ponoviti Ihlas, Felek, Nas i Fatihu s prijevodom;
2. Analizirati povijesni kontekst u kojem je objavljena sura Leheb, kroz analizu lika Ebu Leheba prepoznati njegove loše postupke i suprotstaviti im ono što je dobro, usvojiti suru s prijevodom;
3. Zavisno od tehničke opremljenosti škole, aranžirati prezentacije, video-projekcije, isječke iz filma, iskaze pojedinaca o situacijama u kojima su osjetili da im je Allah, dž.š., pomogao i da ih voli; analizirati i usvojiti suru *Nasr* s prijevodom.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost sura Ihlas, Felek, Nas, Fatiha, Leheb, Nasr;
2. Aktivnost u toku nastavnog sata;
3. Jezički ispravno i pravilno artikulirano izražavanje.

Međupredmetna korelacija:

10. Bosanski jezik: opisivanje u okruženju primjera pozitivnog i Allahu Uzvišenom milog ponašanja;
11. Likovna kultura: likovno izražavanje na temu *Dobri i loši postupci i ponašanje*;
12. Muzička kultura: tedžvidski pravilna i melodijski korektna interpretacija kur'anskih sura.

e) Vjerujemo u poslanike prije Muhammeda, a.s.

1. Govorili smo o Allahovim, dž.š., poslanicima: Ademu, Hudu i Salihu, – a.s.;
2. Idris, a.s., prvi perom piše;
3. Nuh, a.s., gradi lađu.

Didaktičke naznake:

1. S ciljem ostvarivanja kontinuiteta u govoru o Allahovim, dž.š., poslanicima, ponoviti naučeno o Ademu, Hudu i Salihu, – a.s., uz potcrtavanje najbitnijih momenata koji ih čine posebnim;
2. U obradi nastavne jedinice *Idris, a.s., prvi perom piše*, pored isticanja saznanja de je njegova osobenost što je prvi perom pisao, istaknuti i važnost stjecanja znanja za uspjeh u životu; po mogućnosti nabaviti i učenicima pokazati pero i mastilo, papirus..., u cilju predstavljanja načina zapisivanja u povijesti te podsjetiti na osobenost našeg vremena (prednosti i mogućnosti) u stjecanju znanja;
3. Cjelovito predstaviti kazivanje o Nuhu, a.s., koji gradi lađu za spašavanje svojih sljedbenika, istaknuti sistematičnost u izboru parova svih vrsta u cilju njihovog očuvanja; iskoristiti momenat neposluha njegovog sina u cilju odgojnog djelovanja; istaknuti bitnost vjerovanja u Allaha, dž.š., i poslušnosti prema roditeljima; činjenicu da Allah, dž.š., obavještava Nuha, a.s., da mu sin nije njegovo čeljade zato što se nije odazvao pozivu u vjeru, iskoristiti u cilju animiranja pojedinačne odgovornosti za postupke – pred Allahom, dž.š., smo za svoje postupke lično odgovorni;
4. Interpretacija ilahije o poslanicima.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o specifičnostima pojedinih analiziranih Allahovih, dž.š., poslanika;
2. Aktivnost u toku nastavnog sata;
3. Napredovanje u jezičkom, likovnom i muzičkom izražavanju.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno jezičko izražavanje i pisanje slova perom; analiza i interpretacija kazivanja o poslanicima;
2. Moja okolina: briga o očuvanju biljnih i životinjskih vrsta;
3. Likovna kultura: slobodno likovno izražavanje uz pomoć pera i mastila;
4. Muzička kultura: interpretacija ilahije o poslanicima.

f) Iz života posljednjeg Božijeg poslanika

1. Uzorito djetinjstvo Muhammeda, a.s.;
2. Poslanik, a.s., ženi se Hatidžom;
3. Muhammed, a.s., tajno poziva vjeri i iskušenja prvih muslimana;
4. *Tesnimsko vrelo* – ilahija;
5. Hrabri i odvažni hazreti Omer i dobročinitelj hazreti Osman;
6. Poslanikova, a.s., djeca.

Didaktičke naznake:

1. Pravilnom interpretacijom i didaktičko-metodičkim oblikovanjem kazivanja iz života Allahovog, dž.š., Poslanika, a.s., razvijati pozitivne emocije kod učenika i jačati ljubav prema plemenitom Poslaniku;
2. U analizi Poslanikovog, a.s., djetinjstva pažnju usmjeriti na teškoće kroz koje je prolazio, ali ga to nije sprečavalo da bude uzoran; naglasiti da je djetinjstvo Muhammeda, a.s., uzor za muslimansku djecu; posebno naglasiti činjenicu da su u njegovom okruženju u njega svi imali povjerenje zbog čega je i dobio časni nadimak El-Emin; podsjetiti učenike na važnost njihovih članova porodice; literarno izražavanje na teme kao što su, naprimjer: *Hvala ti, Bože, što imam majku, oca, djeda i nanu* (posebno voditi računa o djeci koja su bez jednog ili oba roditelja, koja ne žive sa rodbinom i ohrabriti ih da uzor imaju u Poslaniku, a.s.);
3. Prilikom analize nastavne jedinice *Poslanik se ženi Hatidžom* naglasiti činjenicu da Allah, dž.š., ni u najtežim trenucima ne ostavlja vjernike i da je najbolji prijatelj; analizirati detalje koji su bitni u razumijevanju posebne uloge hazreti Hatidže;
4. Analizirati i interpretirati ilahiju *Tesnimsko vrelo*;
5. Prezentirati isječak iz filma *Poruka* (Pod zastavom Muhammeda) iz kojeg se najbolje vidi težina situacije u kojoj se nalazio Poslanik, a.s., i njegovi sljedbenici; usmjeriti pažnju na nemilosrdnost i okrutnost neprijatelja i odvažnost i ustrajnost Poslanika, a.s., i njegovih sljedbenika; zaključiti da su ovi primjeri najbolji uzori nama sljedbenicima Muhammedovim, a.s.; u prezentaciji filma pažnju učenika usmjeriti na hrabrost i odvažnost Hamze, kako bi se lakše moglo povezati sa odvažnošću i hrabrošću hazreti Omera;
6. Podsjetiti na naučeno da je Muhammed, a.s., uvijek volio djecu i upoznati učenike sa Poslanikovom, a.s., djecom;
7. Različitost ljudskih karaktera je vrijednost i Allahova, dž.š., mudrost. Tako je i hazreti Osman bio osoben i poznat kao veliki dobročinitelj; „osvrnuti se“ na dobročinitelje u svom bliskom okruženju i afirmirati dobročinstvo kroz ihsansku dimenziju osobe: i kad „niko ne vidi“ Allah, dž.š. vidi;
8. Upriličiti kratko literarno izražavanje na teme: *Volim Muhammeda, a.s., zato..., I ja sam Poslanikov, a.s., sljedbenik*;

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost novih saznanja iz života Muhammeda, a.s., hazreti Hatidže, Omera, r.a., i Osmana, r.a.;
2. Usvojenost imena Poslanikove, a.s., djece;
3. Sposobnost razlikovanja i važnosti životnih uloga muškarca i žene;
4. Izgrađivanje pozitivnog stava o ljudima bez obzira na boju, rasu, vjeru, jezik...;
5. Komunikacijske sposobnosti;
6. Pozitivan primjer u razredu u bilo kom pogledu;
7. Vrednovanje aktivnog učešća u toku nastave i doprinosa kvalitetu nastave;
8. Napredovanje u jezičkom (usmenom i pismenom), likovnom i muzičkom izražavanju.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno jezičko izražavanje; analiza i prepričavanje kazivanja iz života Muhammeda, a.s.;
2. Moja okolina: čovjek kao prirodno i društveno biće;
3. Likovna kultura: slobodno likovno izražavanje uz pomoć pera i mastila;
4. Muzička kultura: interpretacija ilahije *Tesnimsko vrelo*.

g) Porodica i škola

1. Porodica, sigurnost dječijeg uzrastanja;
2. Šta učim u školi?

Didaktičke naznake:

1. Razgovarati sa djecom o njihovoj porodici. Neka svako dijete napiše dvijet-tri bitne „stvari“ kojima njegova porodica teži. Čime ono doprinosi ostvarenju porodičnih ciljeva? Pomoći djeci da u vođenom razgovoru izgrade makar i najtanje mostove između onog čemu teže njihove porodice i islamskih vrijednosti poput čestitosti, radinosti, sloge...;
2. Razgovarati sa djecom o onom što uče u školi. Kako ih odgajaju u kući? Da li su ta dva htijenja bliska? Po čemu? Objasniti im ulogu Vjeronauke u približavanju odgojnih nastojanja porodice i škole;
3. Podijeliti učenike u grupe sa zadatkom da napišu, pobroje što više tema o kojima međusobno razgovaraju (naravno, ne insistirajući na diskretnim temama). Vjeroučitelj intenzivira razgovor o temama koje procjenjuje značajnim za međudječije druženje. Korigira „naivni, pogrešni“ dječiji pristup, „podebljava“ dobra mjesta.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Spremnost djeteta za razgovor;
2. Otvorenost djeteta za približavanje svakodnevnog događanja (u porodici, školi, među vršnjacima) islamskom razumijevanju Dobra.

h) Kako biti aktivan član zajednice

1. Moj doprinos odjeljenskoj zajednici;
2. Sarađujem sa ostalim članovima svoje porodice i pomažem roditeljima;
3. Njegujem prijateljstvo i brinem o svojim drugovima;
4. Zdravljem protiv bolesti;
5. Šta bih želio / željela biti;
6. Ustat ću na sehur i ići ću na bajram-namaz.

Didaktičke naznake:

1. U okviru nastavne jedinice *Moj doprinos odjeljenjskoj zajednici* pažnju učenika usmjeriti na njihovu individualno specifičnu ulogu u zajednici; literarno izražavanje na teme: *Šta mogu učiniti da nam u školi bude bolje, Kako mogu doprinijeti svojoj odjeljenjskoj zajednici*; u analizi radova usmjeriti ulogu učenika: ona nije prezahativna, prilagođena je mogućnostima i očekivanjima od djece;
2. Afirmirati ulogu učenika kao aktivnog člana svoje porodice: pospremanje ličnih stvari, održavanje uredne i čiste odjeće i obuće; razvijanje navike samostalnog oblačenja i svlačenja odjeće te obuvanje i izuvanje obuće; pospremanje ličnih stvari na odgovarajuće mjesto; pospremanje svoje sobe – krevet, igračke, radni sto; istaknuti potrebu da svoje obaveze sami odluče ispunjavati na vrijeme; može se organizirati kalendar praćenja obaveza u toku sedmice: da li su izvršavane na vrijeme?;
3. Socijalna humana akcija: prikupljanje viška kvalitetne odjeće, obuće i igračaka za pomoć onima kojima je ona potrebna – kroz humanitarne organizacije;
4. Kreirati poticajnu situaciju za nesputano iznošenje stavova o socijalno-interakcijskoj situaciji u odjeljenju: koliko sarađujemo i pomažemo jedni drugima?; ko najviše ulaže u dobre odnose?; uraditi sociogram odjeljenja u cilju ustanovljavanja stanja – s kim bi najradije sjedio?; s kim ne bi nikako sjedio?; ko najviše ometa u razredu?; kako pomoći da budemo pravi tim i pravi drugari?;
5. U okviru nastavne jedinice *Zdravljem protiv bolesti* učenike ojačati metodama i načinima preventivnog djelovanja protiv zaraznih bolesti; usvojiti znanje i o zdravoj kulturi stanovanja, življenja, ishrane, odijevanja, obuvanja u cilju prevencije; organizirati razgovor na temu: *Čistoća je pola zdravlja*. Poželjno bi bilo ugostiti ljekara, prikazati dokumentarni film o čuvanju zdravlja ili posjetiti neku od zdravstvenih ustanova s ciljem razgovora sa doktorom; stjecanje znanja da su i odmor i rekreacija osnovne ljudske potrebe koje utječu na zdravlje, radne aktivnosti i opće funkcioniranje osobe. Razvijanje radnih navika, navika za aktivni odmor i rekreaciju; aranžirati situaciju u kojoj će učenici individualno, partnerski ili u grupama osmisliti jedan radni dan koji sadrži i rad i odmor i rekreaciju; nastavnik je u ulozi koordinatora i pomaže učenicima u radu;
6. Pismeno izražavanje na temu: *Šta bih želio / željela biti*, nakon toga organizirati razgovor i staviti se na raspolaganje radi pružanja pomoći, pojašnjenja, dodatnih instrukcija itd; istražiti u koje sekcije u školi se uključuju učenici, zašto ih biraju, koja su im očekivanja, šta su učinili da to postignu; šta čine da doprinesu kvalitetnijem radu sekcija;
7. Aktivna uloga učenika u životu podrazumijeva i njegovu ličnu odluku da u toku mubarek-mjeseca ramazana sam odluči da ustane na sehur i posti; nastavnik će razgovarati s učenicima o njihovoj odluci i prvom danu posta; poželjno je da se ova nastavna jedinica obrađuje u toku mjeseca posta;
8. Vremenski u blizini bajrama realizirati nastavnu jedinicu *Ići ću na bajram-namaz*; iznošenje vlastitih iskustava i doživljaja vezanih za bajram; pismeno ili usmeno opisivanje odlaska na bajram-namaz; koristiti sevdalinku *Nek mirišu avlije*.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Aktivnosti koje doprinose jačanju odjeljene kohezije i socijalnih veza među učenicima;
2. Odnos prema obavezama: učestvovanje u radu odjeljenja i grupe, izvršavanje zadataka...;
3. Urednost učenika;
4. Primijećena briga o drugu;
5. Aktivno učešće u radu sekcija;
6. Napredovanje u jezičkom (usmenom i pismenom), likovnom i muzičkom izražavanju.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno jezičko izražavanje na teme: *Trudim se da postanem... ili Želio bih biti...*; razgovor na temu *Čistoća je pola zdravlja*;
2. Moja okolina: kultura življenja, odjeća, obuća, odmor i rekreacija kao higijenska navika, uzročnici bolesti – neprijatelji zdravlja;
3. Likovna kultura: slobodno likovno izražavanje;
4. Muzička kultura: interpretacija sevdalinke *Nek mirišu avlije*.

i) Odlučio sam da naučim klanjati

1. Ne želim da pokvarim namaz;
2. *Kome sedždu činiš, brate* – ilahija; sastavni dijelovi namaza;
3. Allahu moj, oprosti meni i roditeljima mojim – učimo dove s prijevodom.
4. Rani sabah.

Didaktičke naznake:

1. U okviru nastavne jedinice *Ne želim da pokvarim namaz* ponoviti i utvrditi uslove za namaz; ponoviti elemente koji kvare abdest i usvojiti one koji kvare namaz; u motivacijskoj ulozi može se koristiti basna *Pijevac i lisica*;
2. Kroz analizu basne *Pijevac i lisica* usvojiti nova znanja o pojmu i osobnosti džemata – vrijednosti zajedničkog klanjanja; usvajanje pojma saf, način formiranja i ravnjanja safova; istaknuti bitnost reda i urednosti u formiranju safova;
3. Uvježbavanje pravilne interpretacije ilahije *Kome sedždu činiš, brate*; korištenjem različitih metoda i socioloških oblika rada obraditi sastavne dijelove namaza: iftitahi tekbir, stajanje – kijam, učenje Kur'ana u namazu – kiraet, pregibanje tijela u namazu – ruk'u, spuštanje lica na tle u namazu – sedždu, i sjedenje u namazu – tešehhud; za učenike koji mogu ponuditi mogućnost usvajanja elemenata koji se uče na pojedinim sastavnim dijelovima namaza;
4. U formi kazivanja, a u cilju ponavljanja Et-Tehijjatu i salavata, podsjetiti učenike o pozadini njegovog nastanka: susret Allaha, dž.š., i Poslanika, a.s. te prisustvo meleka u tom susretu;
5. Govor o namazu u ovom razredu se nastavlja usvajanjem dova (Rabbena atina...) poslije Et-Tehijjatu i salavata (na arapskom i bosanskom jeziku) kako bi se učenici koji budu aktivni osposobili za klanjanje sabah-namaza; podsjećanje da je svaki namaz najbolja prilika za upućivanje dova Allahu, dž.š.;

6. Kroz analizu pjesme *Rani sabah* usvojiti važnost pravovremenog klanjanja; usvojiti broj rekata sabahskog senneta i farza te šta se uči na kojem rekatu; s ciljem afirmiranja brige o džematu i brige o pojedincima u zajednici, obraditi važnost obavljanja namaza u džamiji; poželjno je ovu nastavnu jedinicu izvoditi u džamiji, a ako to nije moguće onda uz obaveznu prezentaciju dijelova džamije pomoću slika, slajdova, multimedijalne prezentacije, dokumentarnih filmova..., organizirajući nastavu na više nivoa složenosti, za učenike koje mogu bolje naučiti nijet za sabah-namaz.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost uvjeta za namaz, pojmova džemat i saf, postupaka koji kvare namaz, sabahskih nijjeta, sastavnih dijelova namaza i šta se na njima uči, dova nakon Et-Tehijjatu i salavata;
2. Usvojenost broja rekata sabaha, nijjeta i šta se uči na kojem rekatu;
3. Elementi lijepog ponašanja;
4. Učestvovanje u radu odjeljenja i grupe, izvršavanje zadataka...;
5. Napredovanje u jezičkom (usmenom i pismenom), likovnom i muzičkom izražavanju.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno jezičko izražavanje; analiza pjesme *Rani sabah*;
2. Moja okolina: kultura življenja, odjeća, obuća, odmor i rekreacija kao higijenska navika;
3. Likovna kultura: slikanje dječaka ili djevojčice u određenim dijelovima i fazama namaza;
4. Muzička kultura: interpretacija ilahije *Kome sedždu činiš, brate*.

j) Bosna i Hercegovina je moja domovina

1. Obilježja moga šireg zavičaja;
2. Domovina se gradi ljubavlju;
3. Upoznajmo ljepote naše domovine: rijeke, jezera, planine, šume, more;
4. Moj doprinos u čuvanju zavičajne okoline.

Didaktičke naznake:

1. U korelaciji sa predmetom Moja okolina steći osnovna znanja o snalaženju na geografskoj karti i mogućnost pronalaženja svoga mjesta, mjesta rođenja svojih roditelja, mjesta gdje žive dragi prijatelji i poznanici; upoznati se sa vjerskim i kulturnim znamenitostima te prirodnim i geografskim posebnostima svoga užeg i šireg zavičaja;
2. Istraživanje: koliko je učenih ljudi: imama, hafiza, književnika, naučnika te mujezina i hadžija, koji su rođeni u mome zavičaju; nastavnik će dati detaljne instrukcije, pratiti, nadzirati i pomagati učenike, animirati roditelje, a sve s ciljem aktivnije uloge učenika u osmišljavanju i realiziranju nastave i zadataka iz nastave;
3. Opskrbiti učenike znanjima o tome po čemu se posebno izdvaja mjesto u kojem žive, koja su njegova osnovna obilježja i posebnosti u odnosu na druga mjesta; kod učenika pobuditi interes za ekskurzije po domovini dok je dobro ne upoznaju; organizirati grupne izrade panoa

o gradovima, kulturnim i vjerskim znamenitostima Bosne i Hercegovine; animirati likovno i literarno izražavanje na teme koje su vezane za njihov zavičaj; analiza i interpretacija, animirati likovno izražavanje, tragati za pjesmama ili pričama iz zavičaja;

4. Na tragu hadisa „Voljeti svoju domovinu je vjerska dužnost svakog muslimana“, razvijati kod učenika ljubav prema domovini;
5. Upoznavanje sa prirodnim bogatstvima u cilju razvijanja svjesnog vjerničkog odnosa prema Allahovim, dž.š., blagodatima; razvijati sposobnosti razumijevanja značaja čiste životne okolice za zdravlje ljudi;
6. U okviru nastavne jedinice *Moj doprinos u čuvanju zavičajne okolice* organizirati vođeni razgovor ili pismeno izražavanje; ukazati na bitnu individualnu ulogu u očuvanju životne sredine od zagađivanja – učestvovanjem u akcijama čišćenja, neučestvovanjem u zagađivanju, utjecanjem na druge iz okruženja da se ponašaju odgovorno; organizirati grupne izrade panoa na zadate teme iz očuvanja zdrave i čiste okolice;
7. Socijalne akcije: individualno i grupno čišćenje bliže okolice (školsko dvorište, ulica, mahala, haustor...); izvještavanje o individualnim i grupnim akcijama izvan nastave i škole.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Poznavanje užeg i šireg zavičaja: osobnosti, kulturnih i vjerskih znamenitosti, poljoprivrednih, privrednih posebnosti i potencijala;
2. Učestvovanje u projektima i radu odjeljenja i grupe, izvršavanje zadataka...;
3. Napredovanje u jezičkom (usmenom i pismenom), likovnom i muzičkom izražavanju.

Međupredmetna korelacija:

1. Bosanski jezik: pravilno jezičko izražavanje; analiza i interpretacija pjesme ili priče iz kraja;
2. Moja okolina: obilježja zavičaja;
3. Likovna kultura: slikanje detalja iz zavičaja;
4. Muzička kultura: interpretacija pjesme iz zavičaja.

k) Raznolikosti svijeta

1. Bogatstvo i raznolikost jezika;
2. Po čemu smo slični, po čemu različiti?;
3. Različitosti među ljudima kao znak Božije milosti.

Didaktičke naznake:

1. Predočiti učenicima lingvističku kartu svijeta / Evrope. Razgovarati na temu *Jezici kojima ljudi govore: bosanski, arapski, engleski, njemački, turski, francuski*; interesirati se da li oni uče strane jezike, i koje; pripremiti poneku, uzrastu interesantnu i razumljivu, kulturološku posebnost vezanu za narod koji govori određenim jezikom;
2. Raznolikosti među ljudima: razgovarati s učenicima o sličnostima i razlikama. Čemu nas uče Svete knjige? Kakvi ljudi trebaju biti? Kojim vrijednostima nas uče?;

3. Potkrijepiti kur'anskim tekstom odgovor na problemsko pitanje: Zašto je Allah, dž.š., ljude stvorio različitim?; Razviti grupni oblik rada tako što će grupe oblikovati odgovore na pitanje potrebe upoznavanja među ljudima: jedni će odgovarati na pitanje kulture ponašanja za vrijeme praznika drukčijeg od našeg, drugi će kreirati odgovor na pitanje međuljudske solidarnosti, treći će pronaći karakteristične običaje za neki narod...

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Interes i posjedovanje informacija o manifestacijama različitosti i sličnosti među ljudima.

Literatura:

1. *Kur'an*, prijevod;
2. Zbirke hadisa;
3. Priče o Muhamedu, a.s. – različita izdanja;
4. Objavljene biografije Muhammeda, a.s., na bosanskom jeziku;
5. Halid Muhammed Halid, *Ljudi oko Poslanika*, El-Kalem, Sarajevo, 2007.
6. Radovi dr. Safveta Halilovića o biografiji Muhammeda, a.s., *Novi horizonti*, brojevi 65 i dalje;
7. Hilmi Ali Osman: *Ashabi Allahovog Poslanika*, Porodična biblioteka, Sarajevo, 2002.;
8. Esmir Halilović: *Pravedne halife*, Zenica, bez g.;
9. Ebul-Hasan Ali en-Nedevi: *Priče o Božijim poslanicima*, Tuzla, 2004.;
10. Refik Ćatić i Izet Pehlić: *Metodika nastave islamske vjeronauke*, Islamska pedagoška akademija u Zenici, Zenica, 2004.;
11. Dr. Tarik Suvejdan: *Vjerovjesnici i njihovi narodi – pouke i poruke*, priredio Senad Ćeman, Živinice, Selsebil, 2003.;
12. Redžep Muminhodžić: *Ta'limu-l-islam*, Sarajevo, 2001.;
13. *Kevser i Kevserko*, listovi za djecu, NID Novi Kevser, Sarajevo.

**RIJASET ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI
VJERSKOPROSVJETNA SLUŽBA
SARAJEVO**

**ISLAMSKA VJERONAUKA
NASTAVNI PLAN I PROGRAM ZA
V RAZRED
OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE
(2 sata sedmično)**

Ovaj Nastavni plan i program Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini usvojio je i propisao za upotrebu: zaključkom broj: 2387/2006 od 19.06.2006. od I do III razreda, zaključkom broj: 1247/07 od 26.03.2007. za IV razred, zaključkom broj: 0143-01/08 od 13.05.2008. za V razred i zaključkom broj: 184/09 od 21.01.2009. za VI razred.

**Rukovodilac:
Mr. Muharem Omerdić**

Sarajevo, 2009.

**NASTAVNI PLAN I PROGRAM ISLAMSKE VJERONAUKA ZA
V RAZRED**

OSMOGODIŠNJE I DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

(2 sata)

11.5. ISLAMSKA VJERONAUKA – PETI RAZRED

11.5.1. Uvod

Program islamske vjeronauke za peti razred devetogodišnje osnovne škole predstavlja konstrukciju jedne etape primjerene uzrastu djece u tom razredu, a koja je konceptualno dio još u prvom razredu započetog procesa kreiranja okvirnog kurikuluma za osnovnu školu u kojem se postupno, primjereno uzrasnoj potrebi, razvija odgojno-obrazovna vjeronaučna intencija.

Četvrti, peti i šesti razred, zajedno čine jednu programsku cjelinu, kojoj je bazična odgojna intencija što čvršće, stamenije i djelotvornije situirati mladu osobu u burni pubertetski period.

Odgojna ambicija vjeronauke u ovom razredu biva potcrtana i utemeljena na egzaktno izdvojenim pokazateljima razvojnih teškoća i stranputica ove (desetogodišnjaci) životne dobi. Naime, istraživački rezultati ukazuju na sniženu dobnu granicu „eksperimentisanja” sa alkoholom, cigaretom, drogom. Generalna sklonost za ovakvo „eksperimentisanje” obitava u prostoru socijalizacijskog kapaciteta mlade osobe. Ključna hipoteza u pristupu problemu odnosi se na postojanje odgojno uvjetovanog socijalizacijskog deficita. Istraživanja su, upravo, pokazala da sklonost drogi egzistira u formi latentnog poriva, bez svjesnih asocijacija s drogom i bez artikuliranja interesa za nju (slično je i s cigaretom, alkoholom). Droga dobiva psihološku vrijednost baš u fazi ”eksperimentisanja”, kad se instrumentalno povezuje s unutrašnjim potrebama.

Ključ pristupa problemu je u postojanju odgojne kreacije koja će dovesti do toga da mladi čovjek razvije zahtjevnije, konstruktivne obrasce svog i funkcioniranja u cjelini.

U petom razredu se dio ove odgojne ambicije nastoji ostvariti uvrštavanjem programa razvijanja temeljnih životnih vještina, koje će podržati mladog čovjeka u umijeću građenja odnosa, podnošenju i rješavanju interpersonalnih konfliktata i izlaženju na kraj na konstruktivan način sa svojim osjećanjima.

Nedostatak ovih životnih vještina je u osnovi pojave i emocionalnih i ponašajnih teškoća kod djece i mladih.

11.5.2. Programska struktura predmetnih sadržaja

i) Sjetimo se na početku

1. Allah nam je dao određene dužnosti;
2. Ja to želim, ja to mogu.

Didaktičke naznake:

1. Ova cjelina ima za cilj da podsjeti učenike na njihove obaveze i radne navike na početku školske godine. Nastavnik kroz priču *Allah nam je dao određene dužnosti* (priča je uzeta iz: *Majko pričaj mi o Allahu*, S. YILDIRIM, Bookline, 2005.) treba da potakne učenike da savjesno i odgovorno pristupe radu u novoj školskoj godini;
2. Na početku će kroz razgovor i različite tehnike uvođenja u rad najaviti nastavnu jedinicu. Nakon metodičkog interpretiranja priče, pitanjima ih usmjeriti da zaključe šta je Omer želio, da li se to ostvarilo i zašto nije?;
3. Potaknuti učenike da oni kažu šta žele u novoj godini, kako bi to mogli ostvariti i zašto baš tako.
4. Rukovodeći se ajetom: „Čovjekovo je samo ono što sam uradi, i trud će se njegov sigurno iskazati!“ (En-Nedžm, 39-40.), usmjeriti djecu da urade individualne planove rada u novoj školskoj godini. U tom cilju, nastavnik će na početku dati instrukcije i iskazati svoja očekivanja šta treba da sadrži individualni plan i staviti će se na raspolaganje u cijelom procesu u ulozi koordinatora, a insistirat će i na njihovom međusobnom konsultiranju. (Elementi plana: period za koji se planira, aspekti planiranja – rad i zabava, razloženost prema nastavnim predmetima.)

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Nastavnik će evaluirati ne samo produkt (individualni plan za školsku godinu) nego i proces: kreativnost, trud i zalaganje, broj konsultiranih izvora, kolega učenika, partnerske i timske radove. Pratit će, zajedno sa učenicima, realizaciju plana i za tu svrhu uraditi listu za individualnu samoevaluaciju za učenike i zajedničku listu za evaluaciju realizacije plana;
2. Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim stavovima i mišljenjima;
3. Pratit će i sljedeće elemente: aktivno učešće učenika, razvojno nastojanje učenika, želja za napredovanjem i novim saznanjima, prikazivanje neizvjesnog kao lagahan svakodnevni rad, dosljednost u provođenju plana, razvijanje osjećaja odgovornosti prema vlastitim obavezama;
4. Vrednovanje grupnih i individualnih prezentacija.

i) Socijalne vještine:

1. Žao mi je, pogriješio sam;
2. Treba reći – hvala;
3. Pismo mome prijatelju;
4. Otkrij ko si i budi to što jesi;
5. Suosjećam sa drugima;
6. Spreman sam da saradujem.

Didaktičke naznake:

1. Ova tematska cjelina planirana je da se razbije na svoje dijelove, pojedine vještine, i da se realizira tokom cijele školske godine. Nastavnik ih kontinuirano prati i na kraju školske godine zajedno evaluira. U tu svrhu nastavnik vodi dnevnik bilješki za svakog učenika ponaosob, prati poteškoće i ostvarenje vještina. Za svaku vještinu treba izraditi program njenog dosezanja i tačno utvrditi faze realizacije programa. Inicijalno mogu poslužiti nastavne jedinice planirane u okviru ove tematske cjeline;
2. Socijalne vještine mogu se učiti samo u grupi, gdje su odnosi najvažniji dio cjelokupnog procesa (Kobolt, 1997);
3. Na početku rada na nekoj vještini nastavnik kreira relaksiranu atmosferu, koristeći razgovor, igru s djecom, različite projektivne tehnike uvođenja u rad. Nakon toga najavljuje kompetenciju o kojoj će se tog dana govoriti, čini to ukratko, kombiniranjem svoje informacije i razgovora s učenicima, potom „pokazuje“ djeci vještinu: prigodnim filmom, videoinsertom, pričom, problemskom fotografijom, nizom fotografija, adekvatnom narodnom ili umjetničkom pričom... Nakon toga se učenicima metodički interpretira viđeni edukativni materijal. Učenici se potiču pitanjima: šta su oni osjetili, šta su osjećali akteri priče ili filma, kako su akteri postupili, je li se moglo drukčije postupiti, da li učenici mogu zamisliti situaciju iz svakodnevnice gdje je ova vještina primjenjiva i demonstrirati je u razredu. Potom se može primijeniti tehnika igranja uloga: nastavnik instruiira grupu učenika u simulaciji određene situacije u kojoj će socijalna vještina biti primijenjena. Učenici dobivaju domaću zadaću da zabilježe u svojoj svakodnevici u kojoj je određena vještina profunkcionirala ili situaciju kad su u tome uspjeli, i da o tome zajedno razgovaraju na satu vjeronauke;
4. Razviti svijest kod učenika o značaju uočavanja vlastitih grešaka i razbijanje svijesti o sebi kao nepogrešivoj osobi. Razviti misao da je ljudski griješiti, ali da grešku treba priznati i tražiti oprost od onog kome je nenesena nepravda, srcem i riječima;
5. Na tragu kur'anskog ajeta u suri Ibrahim: „Lijepa riječ kao lijepo drvo, korijen mu je duboko u zemlji, a grane se u nebo uzdižu“, inicirati razvijanje svijesti da jedna lijepa riječ može razviti niz lijepih osjećanja, naprimjer: ljubav, povjerenje, sreću, ohrabrenje, uljudnost i slično, pokušati izraditi mapu *Lijepa riječ*;
6. Nastavnik kreira situaciju sa izmišljenim pismom prijatelju u kome se iznosi problem. Učenike podstiče da uoče taj problem, da se izjasne da li opravdavaju ili ne postupke navedene u pismu i kako bi savjetovali o datom problemu. Radom u grupi učenici pišu o problemu i opisuju trenutnu situaciju, a svi članovi grupe kružnim tokom upisuju svoj prijedlog rješavanja problema. Sličnim aktivnim radom u grupi i paru uraditi i ostale nastavne jedinice, važno je da se iskazivanje emocija, empatija, saradnja pokažu kroz igrokaz na času.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Evaluacijski slojevi: učešće učenika, iskrenost, pounutrašnji efekti odgojnog rada na socijalnoj kompetenciji (naprimjer, želja za primjenom vještine, razvojno nastojanje mlade osobe...);
2. Gradacijski kontinuum usvojenih vještina: *Izvinjavanje* (prepoznaje kad se treba izviniti, kaže oprost, svojim ponašanjem pokazuje kad mu je žao); *Zahvaljivanje* (prepoznaje da se treba

zahvaliti, kaže hvala, svojim ponašanjem pokazuje zahvalnost); *Rješavanje problema* (prepoznaje i prihvata problem, vjeruje da je problem rješiv, spreman je da riješi problem sam ili s drugima, ne odustaje dok problem ne riješi, prepoznaje da je problem riješen); *Prepoznavanje i iskazivanje emocija* (prepoznaje vlastite osjećaje, izražava osjećaje ne ugrožavajući druge, govori o tome kako se osjeća, neverbalnim znakovima pokazuje kako se osjeća, spreman je podijeliti svoje osjećaje s drugima); *Empatija* (pokazuje da prepoznaje osjećaje drugih, pokazuje da razumije osjećaje drugih, uživljava se u osjećaje drugih i prikladno reagira, tolerantan je prema osjećajima drugih); *Saradnja* (poštuje dogovorena pravila, prisutan je dok aktivnost traje, aktivno sudjeluje u radu grupe, obavlja svoj dio zajedničkog zadatka, cijeni rad drugih).

i) Božiji poslanici

1. Allahov prijatelj;
2. Sačuvajmo čistoću duše i tijela;
3. Poslušnost Bogu i roditeljima;
4. Plemeniti sin plemenitog poslanika;
5. Gradnja Kabe.

Didaktičke naznake:

1. Vještim rukovođenjem nastavnika napraviti mapu prijateljstva, iskrenog, pravog i lažnog. Primjereno kazivanje o Ibrahimu, a.s., smjestiti u mapu prijateljstva. Potaknuti učenike da uoče na mapi prijateljstva svoj nivo prijateljstva prema Allahu i drugima;
2. Primjenom različitih tehnika grupnog rada i rada u paru definirati čistoću duše i čistoću tijela. Primjerenim kazivanjem o Lutu, a.s., potaknuti učenike da prošire saznanje o čistoći duše i tijela. Mogu se primijeniti grozdovi, čitanje s pauzama, kolo uokolo i slično. Povezati prisutnost nemorala u vrijeme Luta, a.s., i u naše vrijeme, primjereno uzrastu;
3. Nastavnik će pažljivo oblikovati ponašanje učenika po ponašanju uzora, kako bi stekli različite oblike socijalnog ponašanja, ličnih osobina i vrijednosti, kao što su poslušnost, poštivanje, predanost, plemenitost, požrtvovanost. Sve ovo učenici mogu stjecati po uzoru na sinove Ibrahimove, Ismaila i Ishaka, a.s.;
4. Kroz živote spomenutih poslanika upoznati ih sa gradnjom Kabe. Sa ovom nastavnom jedinicom se može povezati Isra i Miradž, povezanost ranijih poslanika i Muhameda, a.s., vrijednost i značaj Kabe;
5. Tematska cjelina se ne mora realizirati u kontinuitetu, ali je važno da nastavnik aktivira što više različitih aktivnosti učenja, jezičke, tjelesne, slušne, emocionalne, vizuelne, voljne, spoznajne, interpersonalne, radi dugotrajnog cjeloživotnog učenja. Ove aktivnosti treba da osposobe ličnosti na toleranciju i međukulturalno komuniciranje;
6. Nastavnik može učenicima predložiti da se kreativno izraze (literarno, likovno) na dijelove sadržaja u kojima smatraju da njihov talenat može doći do izražaja.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o Božijim poslanicima; osobnostima Kabe;
2. Napredovanje u jezičkom (usmenom i pismenom) i likovnom izražavanju;
3. Učešće u realizaciji projektnih zadataka;
4. Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim stavovima i mišljenjima;
5. Vrednovanje grupnih i individualnih prezentacija;
6. Vrednovanje literarnih i likovnih radova na izabrane teme.

d) Iz života posljednjeg Božijeg poslanika

1. Najveći oslonac i podrška;
2. Poziv je upućen;
3. Ilahija *Dođi najdraži*;
4. Kršćani su ohrabрили i podržali muslimane;
5. Istrajnost u ostvarenju cilja;
6. Bliže se dani radosti.

Didaktičke naznake:

1. Događajima iz života Muhameda, a.s., pristupiti s ciljem uzimanja pouka i njihovim povezivanjem sa životom u vremenu u kojem živimo. Kroz primjer hzr. Hatidže potaknuti ih da prepoznaju svoj oslonac i podršku, ali i da sami pokušaju to biti nekoj dragoj osobi;
2. Javni poziv u vjeru treba da razvije svijest o tome da svaka ideja ima svoje vrijeme i da često treba biti strpljiv, istrajan i uporan u ostvarivanju svojih ideja, čak i onda kada nam se čini potpuno nemogućom;
3. Ilahijom probuditi najljepša osjećanja prema Poslaniku, a.s., njegovoj misiji i životu;
4. Prihvatanje muslimana i Abesiniji povezati sa suživotom, tolerancijom i međukulturalnim dijalogom;
5. Kroz godinu tuge pomoći učenicima u skorašnjim gubicima, razvijati poglede na smrt kao dio samog života i njenu neizbježnost i optimističan pogled na budućnost. Razgovorom uočiti različite oblike ispoljavanja tuge i poštivanje osjećanja drugih;
6. Rukovodeći se narodnom da poslije kiše dođe sunce, povezati događaj oko Miradža sa nagovještajem radosti i ostvarenja poslaničke misije. Razvijanje svijesti da čovjek bitno utječe na svoju sreću i da je ne treba tražiti spolja;
7. Nastavnik može učenicima predložiti da se kreativno izraze (literarno, likovno) na dijelove sadržaja u kojima smatraju da njihov talenat može doći do izražaja.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Nivo uključenosti i aktivnosti u individualne i grupne zadatke;
2. Usvojenost novog znanja o Poslaniku, a.s., i događajima iz njegovog života, Miradžu;
3. Kvalitet melodijske interpretacije ilahije *Dođi najdraži*;

4. Vrednovanje grupnih i individualnih prezentacija;
5. Vrednovanje literarnih i likovnih radova na izabrane teme.

e) Objave su milost ljudima

1. Od ropstva do moći;
2. Počinje nova era;
3. Milost je upotpunjena;
4. Vjera nas uči da druge poštujemo.

Didaktičke naznake:

1. Kroz kazivanje o Tevratu i Zeburu, učenike upoznati sa historijom Izraelićana. Istaći univerzalne pouke svetih knjiga i vjeru u jednog Boga;
2. Putem kazivanja o Indžilu i Isaa, a.s., upoznati učenike sa kršćanstvom i njegovim dodirnim tačkama sa islamom;
3. Predstavljanje Kur'ana kao knjige koja je upotpunila vjeru i milost Božiju prema ljudima, knjigu koja govori o suživotu, toleranciji, ljubavi, raznolikostima i uvažavanju;
4. U okviru nastavne jedinice *Vjera nas uči da druge poštujemo* predstaviti osnovne elemente o sve tri velike religijske zajednice u Bosni i Hercegovini;
5. Imati na umu već date napomene o načinima rada sa djecom ovog uzrasta i razvijanje čiste duše koja će uočavati svijetle strane i voljeti ljude onakve kakvi su.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost znanja o Božijim objavama;
2. Usvojenost znanja o osobenostima religijskih zajednica u Bosni i Hercegovini;
3. Nivo uključenosti i aktivnosti u individualne i grupne zadatke.

f) Moj vjerski odgoj

1. Allah voli da se volimo;
2. Allah želi da se pomažemo;
3. Dječak i njegova majka;
4. Mekteb – izvor sreće;
5. Allahu trebamo uvijek zahvaljivati;
6. Biramo vrijednosti.

Didaktičke naznake:

1. Na osnovu priče *Allah nas voli i štiti* iz knjige *Majko pričaj mi o Allahu*, kreirati ciljano vođeni razgovor koji će za cilj imati afirmaciju ljubavi kao univerzalne vrijednosti i bitne pretpostavke povoljne emocionalne klime u životu uopće, u porodici, školi, mektebu i slično. Upućivanje

- učenika da uoče više aspekata ljubavi, prema Bogu, ljudima, roditeljima, bratu i sestri, prijateljima i slično;
2. Razvijanje svijesti da je prirodno da se međusobno pomažemo kao što nas Allah pomaže svakodnevno bez prigovaranja. Podsticaj učenicima da otkriju svoje jake strane i njima da pomažu porodicu, zajednicu i slično. Afirmacijom i samopotvrđivanjem učenika razvijati njihove socijalne odnose, kvalitet odgoja, demokratsku klimu i osjećanje da svako u nečemu uspijeva;
 3. Nastavnik razvija bolje razumijevanje i prihvatanje učenika sa izraženim životnim teškoćama kao što je nedostatak roditelja, bolest, siromaštvo i slično, zatim učenika koji se teže socijalno prilagođavaju i iznalazi načine da im se pruži adekvatna pomoć. Podstiče djecu na uspostavljanje boljeg razumijevanja sa roditeljima i da slobodno iskazuju svoja osjećanja. Nastavlja sa vježbanjem sposobnosti prepoznavanja osjećanja kod drugih i razumijevanja uzroka koji su ih uvjetovali;
 4. Za realizaciju ove nastavne jedinice može poslužiti priča *Ile i njegova majka* (iz knjige *Razumevanje mladih*, Stojanović, S. 2003). Kroz aktivnost iskazivanja kako se osjećamo nacrtati likove koji izražavaju osnovna osjećanja i podstaći učenike da pojasne značenje riječi ljubav, mržnja, strah, ponos, zabrinutost i slično. Priča se može čitati tehnikom s pauzama i zapisivanjem očekivanog i stvarnog dešavanja ili raditi u grupama sa specijaliziranim zadacima. Podstaći učenike da razmisle kako bi oni pomogli dječaku iz priče, da li oni poznaju nekog sa sličnom životnom pričom i sl. Priču raditi u blok satu.
 5. Spontanom razgovorom s učenicima ustanoviti gdje se stječe vjerski odgoj (uraditi spisak svih mišljenja učenika i posebno istaknuti: u porodici, sa drugovima, u školi i u mektebu. U okviru nastavne jedinice Mekteb – izvor sreće nastavnik će kroz razgovor ustanoviti u kojoj mjeri i broju učenici idu u mekteb, provjerit će da li su stavili u svoj ovogodišnji plan i posjetu mektebu. Nastavnik će afirmirati pohađanje mekteba metodom „za one koji žele i mogu više“, konstatirati da će djeca o vjeri još više saznati u mektebu, a onaj ko više zna o Allahovoj vjeri Allahu je i bliži i draži. Nastavnik može inicirati i pismeno izražavanje na temu *Moj najljepši dan u mektebu*;
 6. Samo aktivnim učestvovanjem djece u ovom radu, mogu se podstaći na pravilno razmišljanje o Bogu, pokušati argumentirano potisnuti njihova različita praznovjerja, pojasniti im njihove nedoumice i slično. Obavezno dozvoliti djeci da iznesu svoja mišljenja i stavove bez osuđivanja i ismijavanja. Upoznati ih sa ajetima iz Kur'ana, Ajetu-l-Kursijjom, i pojasniti im njihovu vrijednost. Učenike potaknuti ali im ostaviti u slobodan izbor njihovo memoriranje;
 7. Čitanjem i analizom priče *Allahu trebamo uvijek zahvaljivati* potaknuti učenike da često izgovaraju riječi koje su nam lahke na jeziku, a teške kod Allaha, *subhanallah, el-hamdulillah* i *Allahu ekber*. Obraditi zikir poslije namaza. Ovim nastavnim jedinicama pokušati kod učenika potisnuti razne poštapalice koje često imaju i negativna značenja i zamijeniti ih navedenim riječima. Cilj ovog dijela je razvijanje svijesti o potrebi stalnog spominjanja i sjećanja na Allaha, dž.š.;
 8. Nastavnik će bolje upoznati učenike kroz upoznavanje njihovog preferiranja određenih vrijednosti. Nastavnik će na jedan list navesti veći broj vrijednosti (oko 20). Zadatak učenika može biti da individualno odaberu pet vrijednosti, zatim od tih pet izaberu tri, a od te tri izaberu samo jednu. Nastavnik će aranžirati ugodnu atmosferu za individualno prezentiranje rezultata rada. Učenici će govoriti zašto su izabrali određene vrijednosti, zašto su se

određenih odricali kad su morali, zašto su izabrali onu koja je ostala posljednja i kako su se osjećali kad su napuštali određene vrijednosti.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Nastojanje učenika da se aktivno uključe u planiranje, pripremanje i realiziranje nastave vjeronauke;
2. Senzibiliziranost učenika za prepoznavanje situacija u kojima su pokazali vjerničko funkcioniranje i svijest o Allahovoj ljubavi prema stvorenjima, o Njegovoj svemoći, o Njemu kao Stvoritelju svega;
3. Usvojenost salavata, Ajetu-l-Kursije, tespiha (zikra poslije namaza);
4. Senzibilitet za graduiranje vrijednosti;
5. Razvijenost navike zahvaljivanja Allahu, dž.š.;
6. Nivo uključenosti u individualne, partnerske i grupne zadatke i aktivnosti.

g) Namaz i planiranje vremena

1. Allah je stvorio dan i svjetlo;
2. Prvi mujezin;
3. U smiraj dana zahvaljujem Allahu;
4. Uljepšajmo se za namaz;
5. Kako ukrasiti namaz;
6. Najljepše sjećanje;
7. Sura Kafirun;
8. Kako da ostvarim planirano?

Didaktičke naznake:

1. Kroz razgovor i igru kreirati relaksiranu atmosferu. Nastavnik lagahno uvodi u nastavnu jedinicu ponavljajući sabah-namaz, koji povezuje za pričom. Povezati namaz sa ajetom „Allah je izvor svjetlosti nebesa i Zemlje!“ (Nur, 35.) Nastavnik će kroz razgovor s učenicima pobrojati blagodati koje postaju vidljive svitanjem dana u našem okruženju. Informirat će učenike da dužina dana na različitim dijelovima na Zemlji nije ista. Na primjeru pojave dana nakon noći nastavnik će konstatirati da će doći vrijeme kada će biti poznato sve što skrivamo, kao što odlazak snijega otkrije svo što nije u vrijeme njegovog prisustva bilo vidljivo. Inicirati pismeno izražavanje na temu: *Šta želim popraviti kod sebe „dok nije svanulo“?*;
2. Kazivanjem o prvom mujezinu naglasiti važnost i vrijednost mujezina, istaći osobine prvog mujezina i povezati ih sa životom. Pokazati film o prvom mujezinu i primijeniti tehniku igranja uloge mujezina. Podstaknuti učenike da uoče zajedništvo, jačinu, slogu i jedinstvo džemata;
3. Povezati naučeno o smjeni dana i noći i sabahu te obraditi klanjanje akšam-namaza. Nastavnik će različitim tehnikama potaknuti učenike da uoče važnost i vrijednost ovog namaza. Cilj je, također, potaknuti razvijanje svijesti o važnosti namaza za vjernika;
4. Ponovimo uslove i sastavne dijelove namaza iz ugla uljepšavanja svog izgleda i ukrašavanja svog govora tijelom i riječima. Nastavnik analizira pozicije tijela u namazu i upoređuje ih sa

pozicijama stvorenja koja se sličnom pozicijom zahvaljuju Gospodaru. Nastavnik potcrtava potrebu pravilnog i dosljednog izvođenja svih pokreta i pozicija tijela;

5. Adekvatnim razgovorom nastavnik će istaći da je najljepše sjećanje na Allaha i Poslanika. Korištenjem različitih tehnika poučice učenike kako da čine ovo sjećanje. Primjereno je da se uz ovu nastavnu jedinicu ponovi salavat i da ga memoriraju oni koji nisu u prošlom razredu. Učenike obavezno upoznati sa njegovom vrijednošću i prijevodom.
6. Ova tematska cjelina se može realizirati tokom cijele godine i nije obavezna da bude u kontinuitetu;
7. Učenjem sure Kafirun usmjeravati učenike da žive islam, ali da imaju tolerantan stav prema drugim vjеровanjima i uvjerenjima;
8. Na početku školske godine u okviru prve tematske cjeline Ja to želim, ja to mogu učenici su pravili individualni plan za ovu školsku godinu. Ovo je prilika da se osvrnu na plan i provjere da li se i u kojoj mjeri on realizira. Zadatak će im ovoga puta biti da planiraju rokove za realizaciju ostatka plana. Učenici će raditi individualno, a zatim će raditi u parovima da jedni drugima pomognu, da razmijene iskustva. Izvještavanje je individualno sa zamijenjenim ulogama: učenici izvještavaju o procesu realizacije plana i rokovima u ime svoga školskog druga u paru.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Razvijenost svijesti o različitosti prirodnih procesa kao mudrosti u Allahovom stvaranju;
2. Usvojenost sure Kafirun;
3. Jezički ispravno i pravilno artikulirano izražavanje;
4. Pravilnost i melodičnost u učenju ezana;
5. Usvojenost načina i sadržaja u klanjanju akšam-namaza;
6. Usvojenost salavata i njegovog prijevoda;
7. Nivo uključenosti u individualne, partnerske i grupne zadatke i aktivnosti;
8. Sposobnost planiranja i revnosnost u realizaciji planiranog.

h) U susret radostima ramazana

1. Ramazan – radost moje duše;
2. Druženje u ramazanu;
3. Ilahijom i kasidom o ramazanu;
4. Pišem o ramazanu.

Didaktičke naznake:

1. Svojim vještim rukovođenjem nastavnik će razviti najplemenitija osjećanja u mladoj osobi o ramazanu, koja osvježavaju i hrane dušu, potaknuti ih da pišu ta svoja osjećanja i razgovaraju o njima. Uputiće je da uživa u ramazanskim druženjima sa siromašnim ljudima, Božijim riječima, učenim ljudima, porodicom i prijateljima. Aktiviraće je da maksimalno iskoristi blagodat i ljepote ramazana kako bi postala bolja, plemenitija i sretnija osoba;

2. Nastavnik će učenicima dati zadatak da bilježe za njih najinteresantnije elemente sa ramazanskih druženja kojim su prisustvovali i da pripreme prezentacije. Time će ih indirektno uključiti u ramazanska druženja koja se organiziraju u porodici, komšiluku, džamiji...;
3. Nastavnik će iskoristiti činjenicu da učenici vole pjesme i pjevanje da se i u školi osjeti njihova radost kroz učenje ilahije i kaside u horu. Pored uvježbavanja melodijske interpretacije ilahije, nastavnik će ovaj nastavni sat iskoristiti za razgovor o sadržaju ilahije i učeničkim iskustvima koja su vezana za sadržaj ilahije. Nastavnik može inicirati da učenici nacrtaju svoj doživljaj ilahije ili sadržaje koji se u ilahiji spominju;
4. Nastavnik će u okviru nastavne jedinice Pišem o ramazanu inicirati pismeno izražavanje. Učenici će pisati o ramazanu i napisati ono što žele da poruče ovim povodom. Ukoliko nastavnik vidi da nekim učenicima teže ide pisanje pisma, predložit će im da napišu pjesmu ili priču o ramazanu. Ovu nastavnu jedinicu bi bilo dobro planirati kao blok sat, jer bi svi učenici napisano trebali i prezentirati i tako bolje i neposrednije iskazati svoja osjećanja;
5. Nastavnik će odabrati i prikladan način da obilježi bajrame sa učenicima i roditeljima u školskom okruženju, a dozvolit će i da se prenese porodična atmosfera obilježavanja Bajrama.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Jezički ispravno i pravilno artikulirano izražavanje;
2. Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim stavovima i mišljenjima;
3. Uključenost u planiranje i izvođenje bajramskih svečanosti;
4. Učešće u realizaciji projektnih zadataka;
5. Vrednovanje grupnih i individualnih prezentacija;
6. Vrednovanje literarnih i likovnih radova na zadane teme.

i) Različitosti u mome komšiluku

1. Katolički i pravoslavni blagdani;
2. Židovski blagdani.

Didaktičke naznake:

1. Primjenjujući različite methodske postupke (istraživanje, izlaganje, razgovor, proučavanje geografskih karata, čitanje i interpretacija tekstova, izradu plakata) obraditi osnovne katoličke, pravoslavne i židovske blagdane;
2. U funkciji boljeg razumijevanja osobnosti kršćanstva i židovstva upriličiti gledanje izabranih dostupnih filmova uz kraće informativno komentarisanje;
3. U okviru tematske cjeline o kršćanstvu i židovstvu cilj je: usvojiti stav poštovanja prema svim religijama; izgrađivati stav poštovanja duhovnih vrijednosti različitih kultura i civilizacija; razvijati sposobnosti uvažavanja tuđih stajališta i mišljenja; razviti sposobnost uočavanja elemenata/ponašanja koji ukazuju na osobe koje drukčije vjeruju; uočiti važnost poznavanja i poštivanja drugih kultura; razvijati poštovanje prema drugim narodima i religijskim zajednicama u bliskom okruženju.

Parametri deskriptivne evaluacije:

1. Usvojenost osnovnih informacija o kršćanskim i židovskim blagdanima;
2. Doprinos nastavi kvalitetnim individualnim stavovima i mišljenjima;
3. Učešće u realizaciji projektnih zadataka;
4. Vrednovanje grupnih i individualnih prezentacija.

11.5.3. Literatura:

1. Latić, Dž.: *Svjetske religije*, Sarajevo, Bosančica print i Bosanski kulturni centar, 1999.;
2. Stanojlović, S.: *Razumijevanje mladih – unapređivanje socijalnih i emocionalnih kompetencija*, 2003.;
3. Yildirim, S.: *Majko pričaj mi o Allahu*, Bookline, 2005.

12. ODJELJENSKA ZAJEDNICA

12.1. DIDAKTIČKO-METODIČKO STRUKTURIRANJE ODJELJENSKE ZAJEDNICE

Teme i programski sadržaji odjeljske zajednice su odgojno-edukativni sadržaji koji promoviraju moralne vrijednosti i znanja u skladu sa demokratskim, humanim i civilizacijskim vrijednostima.

Tematski sadržaji odjeljske zajednice su multidisciplinarno postavljeni i međusobno povezani. Sadržaji odjeljske zajednice obuhvataju sljedeća tematska područja:

Kulturno i prirodno naslijeđe – ekologija
Moralni odgoj – odgoj za demokratiju
Ukorak s vremenom – aktuelna zbivanja
Kultura življenja – zdrav način života i razvoja
Prevenција nasilničkog ponašanja
Učenje i razvoj ličnosti
Humanizacija odnosa – razvijanje socijalnih vještina
Saobraćajna kultura

12.2. CILJ ODGOJNOG RADA S ODJELJENSKOM ZAJEDNICOM:

- usklađivanje odgojnih potreba učenika-ovisno o uzrastu, interesima i sposobnostima- s potrebama zajednice;
- usklađivanje odgojnih potreba s procesom učenja i sazrijevanja, izgrađivanje samostalne, odgovorne, uspješne i zadovoljne ličnosti.

12.3. ZADACI RADA S ODJELJENSKOM ZAJEDNICOM:

- razvijanje pozitivne slike o sebi, svojim mogućnostima i o vlastitoj vrijednosti, razvijanje pozitivnih vrijednosti i karakternih osobina ličnosti;
- razvijanje međusobnog povjerenja, tolerancije i poštovanja, razvijanje komunikacijskih vještina i nenasilnog rješavanja konflikata i životnih problema;
- ovladavanje tehnikama suzdržavanja od agresivnog i nasilničkog ponašanja;
- upoznavanje učenika s pravima djeteta i univerzalnim pravima čovjeka i razvijanje svijesti i principa u poštivanju tih prava;
- razvijanje ljubavi prema svom zavičaju, gradu i domovini Bosni i Hercegovini;
- razvijanje ljubavi i pozitivnih stavova prema drugim narodima i narodnostima u Bosni i Hercegovini, prema kulturi i nacionalnim vrijednostima drugih naroda i narodnosti Bosne i Hercegovine;
- razvijanje društveno prihvatljivih i civilizacijskih navika i vrijednosti prema očuvanju prirodne okoline i ekologije;
- osposobljavanje učenika za zdrav način življenja i usvajanje adekvatnih zdravstveno-higijenskih navika i standarda te čuvanja od zaraznih i spolnih bolesti;
- razvijanje pozitivnih i društveno prihvatljivih saznanja o saobraćajnoj kulturi, poštivanje saobraćajnih znakova i pravila, poštivanje zakonskih odredbi iz oblasti saobraćaja;

ODJELJENSKA ZAJEDNICA

RAZRED: DRUGI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	Tematske cjeline	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Orientacioni broj sati
I	Kulturno i prirodno naslijeđe – ekologija	-Moj grad; - Zašto volim svoj grad (znamenitosti); -Moja škola .	3
II	Moralni odgoj – odgoj za demokratiju	- Organizacija djeljenske zajednice i izbor rukovodstva, prava i odgovornosti; -Upoznajmo kućni red i pravila škole; - Usvajanje pravila ponašanja u odjeljenju; - Prava djeteta: Moje je pravo ići u školu.	4
III	U korak s vremenom – aktualna zbivanja	- Dan škole; - Dan općine; - Državni praznici; - Vjerski blagdani, kako se slave.	4
IV	Kutura življenja – zdrav način života i razvoja	- Prirodne znamenitosti i očuvanje prirodnih znamenitosti u lokalnoj i široj zajednici; - Lična higijena kao preduvjet očuvanja zdravlja - Ponašanje za stolom; - Zdrava i pravilna ishrana; - Odlazak u prirodu.	5
V	Prevenција nasilničkog ponašanja	-Kako se ponašamo i ophodimo u školi; -Predrasude o drugima; -Razlike su istovremeno i sličnosti (veliki i mali, jači i slabiji, zdravi i bolesni, mladi i stari, bogati i siromašni, manjina i većina....); - Ja i moja ljutnja; -Ja i moji ukućani – komunikacija.	5
VI	Učenje i razvoj ličnosti	- To sam ja (predstavljanje sebe crtežom): - Ja i moja porodica (pravilni odnosi u porodici); - Moje vrline i moje mane (ja i drugi); - Moj uspjeh u učenju; - Ja i moje navike u gledanju televizije ili igranju igrice.	5

VII	Humani odnosi- razvijanje socijalnih vještina	<ul style="list-style-type: none"> - Strpljivost i umijeće, slušanje; - Primjena bontona u školi; - Prijateljstvo, kako nastaje prijateljstvo, kako se ono gasi ili razvija; - Predstavimo se zajedničkim crtežom,pjesmom,simbolom - Sretan sam. 	5
VIII	Saobraćajna kultura	<ul style="list-style-type: none"> - Prelaz preko ulice (praktična vježba); - Poštivanje saobraćajnih pravila; - Saobraćajni znakovi – pješački prijelaz; - Semafor. 	4

ODJELJENSKA ZAJEDNICA

RAZRED: TREĆI

Broj sati: sedmično 1, godišnje 35

red. br.	TEMATSKJE CJELINE	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Orientacioni broj sati
I	Kulturno i prirodno naslijeđe – ekologija	-Šta ja mogu učiniti da moj grad bude ljepši; -Uredimo svoju učionicu povodom....; - Ponašanje na izletu (odlaganje otpada).	3
II	Moralni odgoj – odgoj za demokratiju	- Organizacija odjeljske zajednice i izbor rukovodstva, prava i odgovornosti; - Usvajanje pravila ponašanja u odjeljenju; - Ponašanje na času i na odmoru; - Moja odgovornost u školi, obitelji....	4
III	Ukorak s vremenom – aktuelna zbivanja	- Aktuelna zbivanja u školi, općini, u bližem okruženju (Dan škole, Dan općine, državni i vjerski praznici u Bosni i Hercegovini).	4
IV	Kultura življenja – zdrav način života i razvoja	-Odlazak u kino, na predstavu, izložbu...; -Redovne fizičke aktivnosti-osnova dobrog zdravlja -Moje prehrambene navike (u školi, kod kuće, napolju...); -Moje slobodno vrijeme; - Moje eko-navike.	5
V	Prevenција nasilničkog ponašanja	- Odnos prema drugima, razuman i emocionalni odnos; - Ja i drugi – međusobno uvažavanje i poštovanje; - Rješavanje ljutnje, nekonfliktni način rješavanja problema; - Ja i moji ukućani – komunikacija; - Ja i moja ljutnja.	5
VI	Učenje i razvoj ličnosti	- Kako pisati zadaću; - Ja i moja porodica (pravilni odnosi u porodici); - Moje vrline i moje mane (ja i drugi); - Moj uspjeh u učenju; - Ja i moje navike u gledanju televizije ili igranju igrica.	5
VII	Humani odnosi- razvijanje socijalnih vještina	- Moje školske brige; -Oprezno s nepoznatim osobama; -Moje društvo i ja; -Parovi (ja i moj drug, par u klupi, prijatelji, bračni par, zaljubljeni par); -Sretan sam što...	5
VIII	Saobraćajna kultura	- Prelaz preko ulice (praktična vježba); - Poštivanje saobraćajnih pravila; - Saobraćajni znakovi – pješački prijelaz; - Semafor.	4

ODJELJENSKA ZAJEDNICA

RAZRED: ČETVRTI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	TEMATSKE CJELINE	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Orientacioni broj sati
I	Kulturno i prirodno naslijeđe – ekologija	<ul style="list-style-type: none"> - Kulturni i historijski spomenici u mome mjestu, gradu, kantonu i entitetu (vrijeme nastajanja, tvorci spomenika, kulturološki značaj očuvanja); - Posjeta jednom spomeniku culture; - Značaj čiste vode i čistog zraka za ljudski razvoj; - Kulturni običaji iz našeg kraja, pjesme, plesovi, običaji nekad i danas; - Dan planete Zemlje. 	5
II	Moralni odgoj – odgoj za demokratiju	<ul style="list-style-type: none"> - Organizacija odjeljske zajednice i izbor rukovodstva, prava i odgovornosti; - Usvajanje pravila ponašanja u odjeljenju, kućni red škole; - Prava djeteta; - Moja odgovornost u školi, obitelji. 	4
III	Ukorak s vremenom – aktuelna zbivanja	<ul style="list-style-type: none"> - Aktuelna zbivanja u školi, općini, u bližem i širem okruženju (Dan škole, Dan općine, državni i vjerski praznici u Bosni i Hercegovini, aktuelna zbivanja u kantonu i entitetu). 	3
IV	Kultura življenja – zdrav način života i razvoja	<ul style="list-style-type: none"> - Zdrav način života i razvoja ličnosti (fizičke aktivnosti, duhovna razonoda, posjeta izložbama, kinu, pozorištu i slično); - Lična higijena kao preduvjet očuvanja zdravlja; - Zdrava i pravilna ishrana (pravilan doručak, dnevni obroci i večera); - Čuvanje od prehlada i zaraznih oboljenja. 	4
V	Prevenција nasilničkog ponašanja	<ul style="list-style-type: none"> - Odnos prema drugima, razuman i emocionalni odnos, komunikacijske vještine; - Ja i drugi – međusobno uvažavanje i poštovanje, aktivno slušanje drugih; - Rješavanje ljutnje, nekonfliktni način rješavanja problema, nenasilno ponašanje; - Igra uloga (konfliktno i nekonfliktno ponašanje); - Agresivno ponašanje – vodi u konflikt. 	5
VI	Učenje i razvoj ličnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Kako pisati zadaću i koristiti druge izvore koji mogu biti od pomoći; - Kako učiti, kako se služiti knjigom i internetom; - Ja i moja porodica (pravilni odnosi u porodici); - Moje vrline i moje mane (ja i drugi, pravilna slika o sebi i drugima). - Igra uloga (kako se služiti internetom) 	5

VII	Humani odnosi- razvijanje socijalnih vještina	<ul style="list-style-type: none"> - Odnos prema drugima u odjeljenju i van odjeljenja, topao i hladan odnos, agresivno i neagresivno ponašanje; - Primjena bontona u školi – praktična igra uloga; - Prijateljstvo, kako nastaje prijateljstvo, kako se ono gasi ili razvija?; - Ja i moji prijatelji (igra uloga); - Odnos između dječaka i djevojčica (humanizacija). 	5
VIII	Saobraćajna kultura	<ul style="list-style-type: none"> - Pješaci i vozači u saobraćaju (saobraćajni znakovi i pravila); - Poštivanje saobraćajnih pravila; - Nesavjesni vozači u saobraćaju; - Saobraćajna policija i poštivanje Zakona o bezbjednosti u saobraćaju. 	4

NAZIV PREDMETA: ODJELJENSKA ZAJEDNICA

RAZRED: PETI

BROJ SATI: SEDMIČNO 1, GODIŠNJE 35

red. br.	TEMATSKE CJELINE	Programski sadržaji sa didaktičkim napomenama	Orientacioni broj sati
I	Kulturno i prirodno naslijeđe – ekologija	<ul style="list-style-type: none"> - Najvažniji kulturni i historijski spomenici u državi Bosni i Hercegovini (vrijeme nastajanja, graditelji spomenika, kulturološki značaj očuvanja); - Najvažnije prirodne znamenitosti i turistički sadržaji u Bosni i Hercegovini (značaj očuvanja prirodnih ljepota); - Posjeta jednom spomeniku kulture ili posjeta jednom prirodnom rezervatu u Bosni i Hercegovini; - Značaj čiste vode, čistog zraka, čiste zemlje i ekoloških standarda za ljudski razvoj; - Kulturni običaji naroda Bosni i Hercegovini, multikulturalnost i različitost. 	5
II	Moralni odgoj – odgoj za demokratiju	<ul style="list-style-type: none"> - Organizacija odjeljenske zajednice i izbor rukovodstva, prava i odgovornosti; - Usvajanje pravila ponašanja u odjeljenju, kućni red škole; - Prava djeteta, Konvencija UN-a o pravima djeteta (1989.) – kritička analiza ostvarivanja tih prava; - Deklaracija o univerzalnim ljudskim pravima (1948.) – osnovna prava, kritička analiza ostvarivanja tih prava u Bosni i Hercegovini. 	4
III	Ukorak s vremenom – aktuelna zbivanja	<ul style="list-style-type: none"> - Aktuelna zbivanja u školi, općini, Bosni i Hercegovini, Evropi i svijetu: (Dan škole, Dan općine, državni i vjerski praznici u Bosni i Hercegovini, aktuelna zbivanja kod nas, u Evropi i svijetu); - Dnevni listovi, internet stranice, televizija. 	3
IV	Kultura življenja – zdrav način života i razvoja	<ul style="list-style-type: none"> - Zdrav način života i razvoja ličnosti (fizičke aktivnosti, učenje, duhovna razonoda, posjeta izložbama, kinu, pozorištu i slično); - Ovisnost o pušenju, alkoholu, drogama i narkoticima – preduvjet očuvanja zdravlja (izgrađivanje pravilnih navika, korištenje zdravog načina opuštanja, sportske i druge slobodne aktivnosti); - Zdrava i pravilna ishrana – pravilan razvoj (pravilan doručak, dnevni obroci i večera); - Čuvanje od prehlada, zaraznih oboljenja i spolnih bolesti. 	4
V	Prevenција nasilničkog ponašanja	<ul style="list-style-type: none"> - Zašto i kako se družim ili ne družim s vršnjacima - Biti prihvaćen ili neprihvaćen od drugih; - Ruganje, vrijeđanje i rješavanje sukoba; - Igra uloga (konfliktno i nekonfliktno ponašanje); - Agresivno ponašanje – vodi u konflikt. 	5

VI	Učenje i razvoj ličnosti	<ul style="list-style-type: none"> - Kako se služiti internetom u učenju i pisanju lektire? Kako učiti, kako se služiti knjigom i internetom, pisati izvještaje ili esej?; - Ja i moja porodica (pravilni odnosi u porodici – prava i odgovornosti svih članova); - Moje vrline i moje mane (ja i drugi, pravilna slika o sebi i drugima); - Igra uloga (pubertet i promjene ponašanja u pubertetu). 	5
VII	Humani odnosi- razvijanje socijalnih vještina	<ul style="list-style-type: none"> - Koliko se međusobno poznajemo; - Znamo li razgovarati; - Šta me veseli a šta ljuti; - Ja i moji prijatelji (igra uloga); - Odnos između dječaka i djevojčica (humanizacija odnosa). 	5
VIII	Saobraćajna kultura	<ul style="list-style-type: none"> - Učesnici u saobraćaju (saobraćajni znakovi i pravila); - Poštivanje saobraćajnih pravila i propisa; - Nesavjesni vozači u saobraćaju, alkoholizam i druge ovisnosti; - Poštivanje zakona o bezbjednosti u saobraćaju koji se odnosi na sve učesnike u saobraćaju. 	4

OPĆE NAPOMENE

Nastavnici imaju potpunu slobodu pri revidiranju, inoviranju i dopunjavanju programskih sadržaja, te pri izboru nastavnih metoda, oblika rada i nastavnih sredstava u skladu sa uzrastom i sa savremenim tendencijama u metodici nastavnog rada.

PROGRAMSKO- PLANSKA POJAŠNJENJA

U fazi realizacije sadržaja i tema iz ove oblasti učenike osposobljavamo za kooperativni rad, za toleranciju i za humanizam, razvijamo kod njih socijalne vještine, a u istraživanju njegujemo timski rad, otkrivamo novo, učimo učenike da na različite načine pristupaju problemu, upućujemo ih na kritičko analiziranje i vrednovanje.

Učenici će kroz aktivno i interaktivno uključivanje u realizaciju ovih sadržaja biti u situaciji da uviđaju i drugačija razmišljanja i poglede o određenoj temi i moći će da te poglede dijele i analiziraju sa drugima. Naučit će da postoje različita iskustva o svakoj temi i kroz kritičku analizu zauzimat će adekvatne stavove o bitnim životnim pitanjima. Najvažnije je da učenike osposobljavamo za toleranciju i komunikaciju koja je zasnovana na međusobnom uvažavanju i poštivanju. Programski sadržaji iz odjeljske zajednice su teme i sadržaji multidisciplinarnog tipa, zasnovani su na različitim individualnim životnim i iskustvenim spoznajama. Zavisno od uzrasta učenika teme ćemo, po principu koncentričnih krugova, prilagođavati njihovim spoznajnim mogućnostima i realnim životnim okolnostima.

Za svaku programsku cjelinu i navedenu temu planirani su programski sadržaji, a za svaku programsku cjelinu određen je orijentacioni broj časova, Teme će se realizirati na različite načine i različitom metodologijom primjerenom uzrastu učenika i mogućnostima škole. Svih osam tema izučava se od drugog do petog razreda.

Svi programski sadržaji treba da budu konkretni i bliski iskustvima učenika kako bi i podstakli učenike da na različite načine iznose svoja razmišljanja i svoja iskustva o određenim sadržajima.

Nekad ćemo ove sadržaje realizirati kroz razgovor, diskusiju, panel-diskusiju, a nekad kroz pedagoške i kreativne radionice u kojima će dječija razmišljanja i kreativnost doći do punog izražaja. Najvažnije je da se svi programski sadržaji realiziraju interaktivnim metodama, ali koristeći grupni timski rad učenika kao osnovu za kreativno viđenje i osvjetljavanje problema. Na ovaj način učenike učimo da sarađuju, da komuniciraju, da zajednički rade i istražuju, te da prezentiraju ono što su otkrili i da argumentirano i bez ljutnje brane izneseno.

Ponekad će nastavnici učenicima dati zadatke da unaprijed istraže neku temu „na terenu“, u realnoj životnoj situaciji, koristeći data uputstva i protokol o unošenju sadržaja u protokol za odgovore koji su dobili od strane nastavnika. Na taj način, učenike osposobljavamo da u parovima ili u grupi istražuju određeni životni problem, da prave fotografije ili videozapise, da prikupljaju razne materijale za prezentaciju istraženog problema pred cijelim odjeljenjem. Nekad će učenici u takvom radu koristiti i iskustva određenih stručnjaka iz te oblasti, a nekad će biti dovoljno i uviđanje i slika realnosti sa terena.

Navedene teme su životne i konkretne te je važno da učenici o njima zauzimaju svoje stavove i formiraju adekvatne sudove, a kako bi o svim temama imali društveno prihvatljiva shvatanja i pozitivan odnos zasnovan na općeljudskim, multikulturalnim i civilizacijskim vrijednostima. Istraživački i kreativni rad učenika moguće je primjenjivati u svim navedenim programskim cjelinama, a posebno u proučavanju kulturnog i prirodnog naslijeđa – ekologije, kulture življenja i zdravog načina života te u istraživanju aktualnih zbivanja.

Kroz pedagoške i kreativne radionice možemo, također, realizirati mnoge od navedenih tema, a posebno ćemo kroz ove radionice realizirati teme iz oblasti moralnog odgoja i odgoja za demokratiju, humanizma i odgoja za ljudska prava, kroz nekonfliktnu komunikaciju, kulturu življenja i zdrav način života te aktualna zbivanja u životnoj i prirodnoj sredini.

Važno je, dakle, da u realizaciji tema i sadržaja nema klasičnih predavanja, tako da svaka druga metoda koja uključuje aktivnost i kreativnost učenika bude korisna. Ponekad ćemo u realizaciju sadržaja iz odjeljske zajednice uključiti goste, odnosno stručnjake iz određenih oblasti. To mogu biti drugi nastavnici, stručni saradnici koji rade u školi, a posebno je važno da česti gosti budu roditelji koji se bave određenim zanimanjima vezanim za realizaciju programskih sadržaja. Bitno je da učenici uče i stječu znanja i od drugih (ne samo nastavnika) i da se uče kako da uče od drugih te kako da ta saznanja praktično koriste u životu.

13. DJECA SA POSEBNIM POTREBAMA

Inkluzija je područje i princip u okviru cjelokupne reforme sistema odgoja i obrazovanja. U mnogim zemljama svijeta istražuju se fleksibilniji modeli organizacije ukupnog rada u školi s jednim ciljem – da se bolje shvate teškoće na koje djeca nailaze tokom školovanja.

Vrijedi razmisliti o pretpostavkama navedenim u UNESCO-ovom priručniku *Posebne potrebe u učionici* (urednice Lene Saleh):

Pretpostavka I

Svako dijete može naići na poteškoće u školi.

Pretpostavka II

Takve poteškoće mogu ukazati na način na koji možemo usavršiti naše podučavanje.

(I nastavnici mogu izazvati teškoće, ali ih mogu i izbjeći. Mi moramo učiti kako da pomognemo u prevladavanju poteškoća.)

Pretpostavka III

Ova poboljšanja vode boljim uvjetima učenja za sve učenike.

Promjene načinjene radi djeteta koje ima problem koristit će svima i sredstvo su poboljšanja ukupnih okolnosti.

Pretpostavka IV

Potpora treba da bude prisutna kao pokušaj nastavnika da poboljša svoju praksu.

Inkluzivno školovanje se odnosi na filozofiju obrazovanja koja promovira obrazovanje za sve učenike prema njihovim mogućnostima. Ovakav pristup zahtijeva temeljite promjene u razmišljanju ljudi, promjene u stavovima i odnosu prema različitostima.

Inkluzija redefinira stvari kako bi djeca i ljudi s posebnim potrebama bili cijenjeni zbog onog što jesu. Inkluzija nije nešto novo što se može napraviti ili osigurati. To je dugotrajan proces koji bi trebalo organizirano provoditi kako bi i rezultat bio stvaran za djecu i ljude s posebnim potrebama. Trenutno se u Bosni i Hercegovini uglavnom koristi termin djeca s posebnim potrebama. Ovaj termin pored djece ometene u psihičkom i fizičkom razvoju obuhvata i nadarenu djecu, djecu bez roditelja, izbjeglice, povratnike, djecu manjina u nekim područjima i drugo.

Inkluzivne škole prenose znanja učenicima preko dogovorenih programa koji se neznatno razlikuju, u obavezama škole, od onih koji se koriste u školama koje isključuju neke učenike iz redovnih odjeljenja (Ballard 1995).

Škola se organizira tako da se svakom djetetu osigura školovanje prema njegovim sposobnostima, odnosno potrebno je omogućiti da svako dijete bude uključeno u redovnu nastavu i dobije onoliko gradiva koliko može savladati a, uz to, ono ima pravo i na individualno prilagođeni program.

Prilagođeni program proizlazi iz okvirnog programa, stalno se prati i korigira.

13.1. OPSERVACIJA I PREPOZNAVANJE POTREBA UČENIKA U ŠKOLI ZA SVE

Nastavnici u školi od prvog dana posmatraju djecu. Postepenim posmatranjem otkrivaju određene uzroke ponašanja, područja učenja koja su im zanimljiva, razvoj određenih sposobnosti te djetetov ukupan razvoj i napredak.

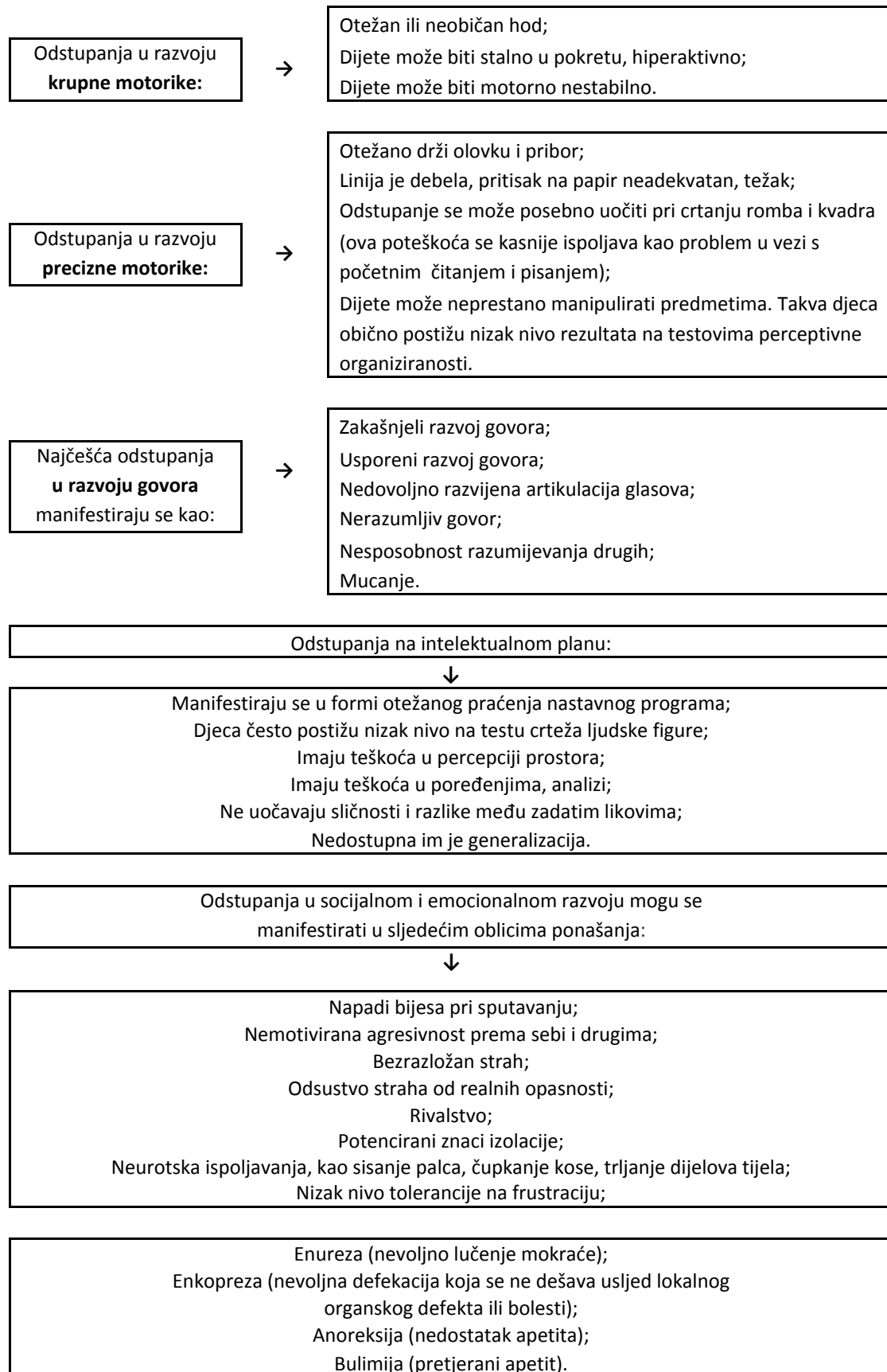
Osnovni cilj posmatranja je prikupljanje informacija koje će nastavniku ili timu za usvajanje prilagođenog programa rada pomoći da primjerenije programira rad.

Nastavnici mogu provoditi procjenu na više načina, koristeći različite metode zapisivanja. Najprirodnije, uobičajene metode posmatranja djece provode se u situaciji igre, rada, učenja i druženja. Nastavnik može identificirati i određene poremećaje u razvoju i ponašanju.

13.1.1. Bitni elementi za ostvarivanje pedagoške opservacije:

- uvažavanje pedagoških standarda s obzirom na broj učenika u odjeljenju i stručnu spremu;
- uvažavanje nastavnika i njegove istinske spremnosti da prihvati svako dijete. Nije dovoljno reći da je to njegova obaveza;
- nastavnik kojemu se povjerava opservacija, u pravilu, ne bi smio biti početnik u profesiji;
- škola treba da ima pedagoga, psihologa i imena osoba, specijaliziranih stručnjaka, koji mogu pružiti podršku i pomoć;
- pedagog je koordinator tima za opservaciju, stručnu pomoć i podršku;
- podrška roditelja, odnosno osoba koje se bave djetetom;
- opservacija u različitim situacijama (situacija igre, rada u grupi, samostalnog rada, u situacionom kontekstu);
- važno je rezultate opservacije posmatrati u kontekstu ukupnih spoznaja o djetetu;
- ne donositi zaključke ishitreno i bez uvida u ukupne prilike koje su oblikovale dijete;
- nastavnik nije dijagnostičar. On samo posmatra, evidentira zapažanja i u saradnji sa specijaliziranim stručnjacima planira rad sa učenicom. On je jedan od realizatora dogovorenog individualiziranog programa.

13.1.2. Neka odstupanja moguće je brzo zapaziti:

Identifikaciju vrši nastavnik u stručnom timu sa školskim pedijatrom koji daje ljekarsko uvjerenje, pedagogom-psihologom ili pedagogom i psihologom, nastavnikom tjelesnog odgoja, nastavnikom mentorom i roditeljem djeteta.

Ukoliko su odstupanja i poteškoće složenije, stručni tim škole od centra za opservaciju i dijagnostiku na području regije kojoj škola pripada zahtijeva opservaciju i identifikaciju poteškoća u razvoju djeteta.

Nakon prikupljenih svih podataka, školski stručni timovi kreiraju individualno prilagođeni program za svako dijete s posebnim potrebama, prema njegovim mogućnostima.

Školskim stručnim timovima su na raspolaganju mobilni stručni timovi resursnih centara specijalnih škola s različitim profilima specijalnih pedagoga (defektologa), logopeda, pedagoga-psihologa ili psihologa, ljekara i drugih.

Djetetu za koje se pretpostavlja da ima teškoća na spoznajnom planu, potrebno je posvetiti pažnju. Nastavnik, odnosno pedagog kao voditelj tima za opservaciju, zatraži od roditelja i prouči cijelu dokumentaciju: zdravstvenu, psihološku, socijalnu, pedagoško-defektološku, ako je dijete imalo neku od pomoći defektologa.

Da bi se utvrdio pravi uzrok uočenih teškoća potrebno je ispitati:

- prilike u porodici (socijalne, ekonomske, kulturne, zdravstvene);
- ko se bavi djetetom, koliko mu vremena posvećuje te kakav je kvalitet komunikacije.

13.1.3. Za pravilno utvrđivanje uzroka poteškoća potrebno je dobiti odgovor na sljedeća pitanja:

Igraju li se s djetetom i koliko?
Razgovaraju li s djetetom i koliko?
Da li šetaju svaki dan s djetetom?
Imaju li kakve jednostavnije kućne obaveze za dijete?
Kako se dijete ponaša prema roditeljima ili braći?
Da li samo spava u krevetu?
Zna li samo jesti, oblačiti se i obavljati toaletu?
Ima li neke funkcionalne smetnje u motorici, govoru, vidu i sluhu?
Pati li od nekog straha (od mraka, od zatvorenog prostora i slično)?
Tuži li se dijete češće na glavobolju i lupanje srca?

Smije li se ili plače li bez razloga?
Da li dijete rado crta, pjeva, igra se, gleda TV, igra se sa braćom i prijateljima?
Ima li dijete kućnog ljubimca?
Sluša li dijete roditelje?
Ima li neku svoju omiljenu igračku, slikovnicu ili predmet?
Ima li prijatelja i kojeg je uzrasta?
Da li je polazeći u školu bilo radosno, ravnodušno ili žalosno?

13.2. DJECA SA OŠTEĆENJEM VIDA

13.2.1. Razvojne specifičnosti

U pedagoškom i obrazovnom smislu učenike s oštećenjem vida dijelimo u dvije grupe:

- slijepe učenike, one koji ne mogu čitati tekst veličine Jeger 8 i manji – Times New Roman 22. Oni se obrazuju na Brailleovom pismu (brajici).
- slabovidne učenike, one koji čitaju slova veličine do Jeger 8. Ostatak vida na boljem oku, uz korekciju ili bez nje, kod ovih se učenika kreće od 0,00 do 0,40.

Nerijetko se zna desiti da tek nastavnik primijeti da učenik ima teškoća u vizuelnoj percepciji.

13.2.2. Simptomi koji mogu ukazati na smetnje vida:

- često trljanje očiju rukama;
- pokušaj tipa da se mrlja ili zamagljenje odstrani iz oka;
- razdražljivost i plač pri gledanju na blizinu pri gledanju u udaljene predmete i bića;
- držanje tijela napetim;
- podizanje lica i pogled prema gore;
- okretanje lica ili pogled ustranu;
- guranje glave naprijed, i slično.

13.2.3. Za vrijeme čitanja dijete:

- konstantno trepće;
- drži knjigu predaleko;
- drži knjigu preblizu;
- često mijenja odstojanje od knjige;
- nije pažljivo za vrijeme čitanja;
- često prekida čitanje ili pisanje;
- zatvara ili pokriva jedno oko;
- naginje glavu na jednu stranu;
- zamjenjuje slogove i riječi u čitanju;
- škilji kad čita;
- često gubi mjesto na stranici;
- ne razlikuje padeže i znakove interpunkcije (ne vidi tačku i zarez, dvije tačke, znakove navoda, c, d, dž, nj, j).

13.2.4. Djeca sa oštećenjem vida u inkluzivnoj nastavi

Djeca sa oštećenjem vida u inkluzivnoj nastavi ne zaostaju u intelektualnom razvoju za vršnjacima koji dobro vide i savladavaju redovni nastavni plan i program predviđen za svaki pojedini razred.

Učenici s oštećenjem vida upoznaju svijet, komuniciraju i uče koristeći ostala osjetila.

Za slijepe je najvažnija taktilna percepcija, sluh i govor. Svakako se koristi i ostatak vida ako postoji.

Zbog specifičnosti taktilne percepcije, ovim je učenicima potrebno osigurati više vremena za pojedine aktivnosti na času i uputiti ih da zadatke dovrše kod kuće.

13.2.5. Obezbeđivanje uvjeta za rad sa slabovidnom djecom

Za uspješan rad sa slabovidnom djecom potrebno je obezbijediti sljedeće uvjete:

- važno je prikladno osvjetljenje učionice;
- učenik s oštećenjem vida treba da sjedi na njemu najoptimalnijem mjestu u učionici;
- učenika s oštećenjem vida treba obavijestiti o svim položajima namještaja i eventualnim promjenama u organizaciji prostora (drugačiji raspored klupa, novi ormar i slično);
- nastavnik se treba pobrinuti se da učenik s oštećenjem vida uvijek dobro čuje ono što on govori;
- sadržaj koji piše na tabli nastavnik treba izgovarati glasno tako da učenik s oštećenjem vida može slijediti i zapisivati bilješke;
- pri davanju uputa nastavnik treba biti konkretan, sažet i precizan (naprimjer, umjesto „ovdje“ ili „tamo“ treba koristiti „ispred tebe“ ili „pored tebe“, „s tvoje lijeve / s tvoje desne strane“ i slično);
- nastavnik treba bez ustručavanja koristiti riječi kao što su: gledaj, vidiš, pogledaj i slično;
- nastavnik treba učeniku s oštećenjem vida dati dovoljno vremena za korištenje nastavnog materijala;
- nastavnik treba ponekad na satu učeniku s oštećenjem vida omogućiti snimanje diktafonom;
- nastavnik treba učeniku s oštećenjem vida osigurati individualni materijal za pojedine nastavne jedinice, didaktička sredstva i pomagala prilagođena osobama s oštećenjem vida;
- nastavnik treba nastojati provjeriti je li učenik s oštećenjem vida razumio ono što je nastavnik rekao;
- nastavnik treba odvojiti koju minutu za individualni rad sa učenik s oštećenjem vida;
- nastavnik treba ponekad provjeriti urednost pod školskom klupom kod učenika s oštećenjem vida;
- nastavnik treba uvijek imati na umu da dodir i sluh slijepom djetetu zamjenjuju vid;
- nastavnik treba osigurati smjenjivanje rada i odmora;
- nastavnik treba uključiti učenika s oštećenjem vida u sve aktivnosti razreda, jer učenik s oštećenjem vida to može.

13.2.6. Podrška nastavniku u radu

Potrebno je osigurati podršku stručnjaka defektologa iz specijalizirane ustanove za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju osoba sa oštećenjem vida, za specifične programe koji su u funkciji

obrazovanja kod ovih učenika (brajica, vježbe vida, peripatologija / vježbe orijentacije i kretanja, tiflotehnika i druge specifičnosti).

Svakodnevne i socijalne vještine ostvaruju defektolozi specijalizirani za navedena područja. Mobilni timovi resursnih centara pri specijaliziranim ustanovama pružaju podršku nastavnicima inkluzivnih odjeljenja putem programa savjetovanja, podrške i poučavanja učenika, njihovih roditelja i nastavnika.

13.3. DJECA SA OŠTEĆENJEM SLUHA

13.3.1. Razvojne specifičnosti

- **Nagluhim** se smatraju lica kod kojih je sluh oštećen od 25 do 90 decibela na uhu s boljim ostacima sluha i kod kojih je glasovni govor djelimično ili gotovo potpuno razvijen;
- **Gluhim** se smatraju lica koja imaju gubitak sluha od 91 decibela i više i koja ni uz pomoć slušnih pomagala ne mogu cjelovito percipirati glasovni govor.

Raspon oštećenja sluha od 20 dB do 120 dB:

- blaga naglušnost od 21 dB do 40 dB;
- umjerena naglušnost od 41 dB do 60 dB;
- teška naglušnost od 61 dB do 90 dB;
- praktična gluhoća 91 dB i više;
- klinička gluhoća – ispitanik ne reagira na zvučne podražaje.

Po vremenu nastanka oštećenja, ono može biti prije rođenja, u toku rođenja i poslije rođenja. Oštećenje sluha predstavlja takav oblik senzorne ometenosti koji donosi višestruke posljedice u općem razvoju djeteta. U toku razvoja osoba s oštećenim sluhom ove posljedice su vezane za određena područja, u prvom redu za područje govora.

Ukoliko se oštećenja sluha protežu na skali od blagih oštećenja do kliničke gluhoće, tada će se i razvoj govora nalaziti na skali od jedva uočljivih oštećenja govora do potpunog izostanka govora. Dijete teško uči govor, javljaju se zaostajanje u usvajanju govornog i pisanog jezika, problemi u pismenom izražavanju, siromaštvo rječnika, agramatičnost, otežano razumijevanje pisanog teksta i slično.

13.3.2. Simptomi na osnovu kojih nastavnik može zaključiti da dijete slabije čuje:

- okreće jedno uho prema nastavniku (ili drugom izvoru informacija) na upadljiv način;
- diše otvorenim ustima i otežano;
- govori glasnije nego što je to potrebno u komunikaciji;
- govor je monoton, bez intonacije, agramatičan;
- rječnik mu je oskudan;
- zamjenjuje glasove i slova (vitibaba);
- bučno je u igri;
- teško diskriminira glasove – slova: č, ć, dž i đ;

- izbjegava igre u kojima je važna verbalna komunikacija;
- ne piše redovno domaće zadaće.

Nerazvijenost govora i jezika utječe na zaostajanje u razvoju ostalih područja razvoja – područje mišljenja, kognitivnog razvoja, emocionalnog i socijalnog razvoja i motorike.

Djeca s oštećenjem sluha predstavljaju zaseban dio populacije djece sa smetnjama u razvoju, te zbog specifičnih potreba i mogućnosti koje sa sobom nose odgojno-obrazovni proces kod djece s oštećenjem sluha trebalo bi posmatrati i proučavati u izdvojenom kontekstu. Većina gluhih osoba komunicira znakovnim jezikom, ali neki gluhi i mnogi nagluhi ne poznaju znakovni jezik i komuniciraju govorom.

Zbog toga je prilikom određivanja modela obrazovanja (specijalizirane ustanove ili inkluzija) kao najvažniju činjenicu neophodno uvažavati način komuniciranja konkretnog pojedinca. Najmanje ograničavajuća okolina za gluhe učenike je ona koja omogućava slobodnu i potpunu komunikaciju s učiteljima i učenicima, što je preduslov za obrazovni, emocionalni i socijalni razvoj.

Najvažniji princip u obrazovanju gluhe i nagluhe djece trebao da bude dostupnost informacijama, odnosno mogućnost praćenja nastave i razumijevanja obrazovnih sadržaja.

Kulturološki pristup gluhim osobama afirmira dvije ideje u rehabilitaciji i edukaciji gluhe djece:

- podsticanje rane komunikacije na znakovnom jeziku;
- omogućavanje korištenja prevodilaca za gluhe osobe u uvjetima edukacijske integracije od vrtića do fakulteta.

U vezi s tim, djecu s težim oštećenjem sluha koja nemaju razvijen oralno-glasovni govor moguće je uključiti u redovnu školu samo pod uvjetom da su ispunjene sljedeće pretpostavke:

- priznavanje znakovnog jezika kao prirodnog jezika komunikacije gluhih osoba;
- istraživanje lingvistike bosanskog znakovnog jezika i oblikovanje gramatike toga jezika;
- edukacija prevodilaca za gluhe u različitim situacijama pa tako i u školskom radu.

13.3.3. Dijete sa oštećenjem sluha u inkluzivnoj nastavi

Učenici s oštećenjem sluha koji su uključeni u redovne škole mogu biti vrlo uspješni u savladavanju redovnog programa, uz razumijevanje i uvažavanje razvojnih problema i specifičnosti te primjenu specifičnih postupaka u toku izvođenja nastave.

Za djecu s oštećenjem sluha važno je znati koji su opći odgojno-obrazovni uvjeti u školi primjereni, koje je uvjete moguće prilagoditi, koje češće upotrebljavati i koje je potrebno dodatno osigurati.

Standardni učionički prostor u školi i ostali prostor odgojno-obrazovne organizacije sasvim zadovoljava potrebe djece s oštećenim sluhom. Međutim, važno je da se djetetu s oštećenim sluhom osigura smještaj u onom dijelu učionice iz kojeg najbolje može pratiti sve što se događa u učionici, a posebno da ima mogućnost **direktnog gledanja u dobro osvijetljeno lice nastavnika** te da ima mogućnost optimalnog korištenja svojih slušnih potencijala. Zato bi to mjesto trebalo biti što bliže radnom stolu nastavnika i tamo gdje je osigurano optimalno difuzno osvijetljenje.

Većina opće i tehničke opreme redovne škole može se koristiti i za djecu s oštećenim sluhom, međutim treba voditi računa o načinu njihovog korištenja (upotreba table i krede, posebno krede u boji, koja treba biti češće korištena i osmišljenija); koristiti razna tehnička pomagala kao što su grafoskop, videorekorder, kinoprojektor i filmovi, dijaprojektor i dijapozitiv, televizija i slično, a koja,

opet, treba koristiti i češće nego što je to potrebno za djecu bez oštećenja sluha, ali ne u zamračenim prostorijama; kod izvođenja praktičnih radova učenik s oštećenim sluhom mora biti u neposrednoj blizini i slično).

Od specifičnih i dodatnih sredstava i pomagala važno je učeniku s oštećenim sluhom osigurati individualni slušni aparat, primjerene tekstove, ilustracije, slike, konkretne predmete, makete, sheme i slično, koje ostalim učenicima nisu uvijek neophodne u savladavanju sadržaja. Za učenike s oštećenjem sluha koji nisu u dovoljnoj mjeri savladali govor, odnosno kod kojih su prisutne nepravilnosti i greške u govoru i značajno pojmovno siromaštvo, nužno je osigurati uvjete da se kroz nastavna područja podstiče i razvoj govora.

Da bi se to moglo ostvariti, treba da bude osigurana kontinuirana stručna pomoć posebnog stručnjaka defektologa surdoaudiologa i organizirani dodatni oblici rada tokom samog nastavnog procesa i odvojeno u posebno opremljenom prostoru, koji bi morao obavezno imati elektroakustičku opremu za individualnu rehabilitaciju slušanja i govora.

13.3.4. Podrška nastavniku u radu

Odgajno-obrazovnu integraciju djece s oštećenim sluhom ne provode samo redovni nastavnici. Da bi se zadovoljile njihove specifične potrebe, odnosno da bi se uz nastavni proces provodili i postupci za razvoj govora, škola mora osigurati stručnu pomoć defektologa surdoaudiologa iz specijalizirane ustanove za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju slušanja i govora. Surdoaudiolog je član mobilnog stručnog tima (defektolog, pedagog-psiholog, pedagog, psiholog, socijalni radnik) resursnih centara pri ovim specijaliziranim ustanovama, koji djeluju u vidu pružanja podrške nastavnicima inkluzivnih odjeljenja putem ostvarivanja programa rehabilitacije slušanja i govora, programa edukacije i savjetovanja učenika, roditelja i nastavnika. Defektolog surdoaudiolog s redovnim nastavnikom i ostalim relevantnim stručnjacima defektolozima, pedagogom-psihologom, pedagogom, psihologom, socijalnim radnikom, utvrđuje specifične potrebe djeteta i na osnovu utvrđenog donosi prilagođene nastavne programe. Pri tome, surdoaudiolog treba da upozna nastavnika s fondom pojmova koje dijete s oštećenim sluhom ima, načinom provođenja rehabilitacije slušanja i govora, mogućnostima podsticanja razvoja govora u okviru određenih nastavnih sadržaja i slično. Tokom izvođenja nastave trebalo bi zajedno razraditi primjerenost odgojno-obrazovnih postupaka (metoda i oblika rada, adekvatnost općih i specifičnih sredstava i pomagala, posebno konkretizirati postupke za individualizirani rad, za motiviranje, za razvijanje primjerenih odnosa s ostalom djecom i slično).

Osnovni zadatak surdoaudiologa je provođenje specifičnih odgojno-obrazovnih postupaka i postupaka rehabilitacije slušanja i govora. Ti postupci su u odnosu na dijete sa oštećenim sluhom posebno važni kako bi se, zbog redukcije sluha, u maksimalno mogućoj mjeri nadoknadilo propušteno u razredu i kako bi se razvijao govor. Naime, ovo dijete zbog toga što teže prati i učestvuje u govornoj komunikaciji s nastavnikom i drugom djecom neminovno prima manji broj informacija.

Na njegov takav, uvjetno rečeno, nepovoljan položaj u razredu treba djelovati dodatnim oblicima pomoći, odnosno pronalaziti rješenja u efikasnom načinu komuniciranja (pisani tekstovni materijali, ilustracije, praktični rad i eksperiment, daktilologija i hirologija, gestovni govor, očitavanje govora sa usana i lica).

13.3.5. Preporuke nastavnicima

Potrebno je **da se nastavnik dobro informiše o vrsti oštećenja** i ostalim sposobnostima djeteta. Trebalo bi koristiti tehnike učenja kao što su kooperativno učenje, timsko poučavanje sa surdoaudiologom. Treba omogućiti učeniku sjedenje u prvim klupama. Nastavnik treba **govoriti umjereno, razgovijetno** i s naglaskom na ritmu i intonaciji.

Kod obrade novog gradiva, nastavnik treba da stoji **licem okrenut** učeniku, tako da učenik očitava govor nastavnika sa njegovih usana. Nastavnik treba da bude spreman na **ponavljanje** iste poruke, govor drugim riječima, korištenje manuelnih oblika komunikacije, kao i upotrebu vizuelnih didaktičkih sredstava. Trebalo bi izbjegavati saopćavanje važnih informacija dok dijete ne obrati pažnju na govornika. Koristiti značajno očigledna nastavna sredstva, slike, ilustracije, pokrete, modele, dijafilmove, videozapise, kompjuterske programe, crteže i nastavne listiće, značajno osigurati udio vizuelne metode (polisenzorni pristup), te osigurati što više auditivnih i vizuelnih sredstava.

Značajno koristiti **praktični rad** u funkciji usvajanja vještina, jačanja volje i motivacije. Kontinuirano pratiti **emocionalni i socijalni razvoj djeteta** oštećenog sluha i ne dopustiti izolaciju ove djece, jer „nema teže samoće od samoće u grupi“. Koristiti **pokret** kao nosioca radnje za sve što se teže izgovara govorom. **Crtanje** slobodno ili tematski olakšava razumijevanje.

Pružiti učenicima dovoljno vremena da počnu i da završe započeto. Osnovni principi u radu su: očiglednost, postupnost, kreativne aktivnosti i strpljenje. Treba češće provjeravati da li je učenik shvatio uputu ili zadatak, dati učeniku povratnu informaciju i potvrditi da li je nastavnik shvatio djetetovo pitanje ili odgovor. Nastavnici bi morali biti dobro educirani o načinu rada s djecom oštećenog sluha i spremni na saradnju sa surdoaudiologom, s kojim će unaprijed planirati programske sadržaje i načine njihove realizacije.

13.4. DJECA S OŠTEĆENJEM GOVORA I SPECIFIČNIM POTEŠKOĆAMA U UČENJU

13.4.1. Razvojne specifičnosti

Govorne specifičnosti se mogu podijeliti na:

Govorne, glasovne teškoće koje uključuju poremećaje izgovora glasova, zamjene ili dodavanja glasova, mucanje, disfoniju (nazalni izgovor, nerazumljiv govor) i mnoge druge. Nepravilan izgovor glasova ili nepravilan govor privlači negativnu pažnju kod onih koji slušaju, utječe na međusobnu komunikaciju, uzrokuje poteškoće kako na socijalnom tako i na emocionalnom planu kod djeteta.

Jezičke teškoće koje uključuju siromašan vokabular, kratke rečenice, nepravilnu gradnju rečenica, nemogućnost slijeđenja instrukcija, nepravilnu morfološku strukturu, probleme s imenovanjem predmeta, osoba, pojava i svega ostalog sa čime se učenik susreće, selektivni mutizam i drugo.

Govorni poremećaji u procesu učenja uključuju sporo imenovanje, sporo traženje odgovarajućih riječi, siromašan vokabular, upotrebu riječi samo u jednom kontekstu, nemogućnost razumijevanja i upotrebe višeznačnih riječi ili prenesenog značenja, čestu upotrebu gesti, slabu mogućnost izvođenja definicija (što rezultira težim usvajanjem gramatike u jezicima i teškoćama u razumijevanju matematičkih zadataka, posebno onih koji su zadani riječima) i slično.

13.4.2. Učenici s jezičnim teškoćama i specifičnim teškoćama u učenju (disleksije, disgrafije, diskalkulije)

Ovi učenici su redovno prosječnih ili natprosječnih intelektualnih sposobnosti. Imaju probleme s auditivnom percepcijom i lingvističkim procesuiranjem. Kad se uoče neke od ovih poteškoća trebalo bi obratiti pažnju na:

- učenikovu sposobnost pravilne upotrebe imenica, posebno razumijevanja apstraktnih imenica;
- razumijevanje i mogućnost upotrebe pridjeva i priloga, posebno prijedloga;
- sposobnost pravilne upotrebe zamjenica;
- mogućnost upotrebe izraza za odnose, veličinu, količinu, vrijeme, prostor;
- mogućnost razumijevanja višeznačnih riječi (homonima, sinonima, antonima i metonima);
- mogućnost razumijevanja višeznačnih rečenica (uzrečice, poslovice, metafore);
- sposobnost razlikovanja važnih i manje važnih činjenica i ideja (posebno u tekstovima koji se obrađuju);
- sposobnost jezične organizacije (prepričavanja i samostalnog pisanja ili izlaganja).

13.4.3. Djeca sa smetnjama u govoru u inkluzivnoj nastavi

Učenici s teškoćama u čitanju i pisanju i s disleksijom razlikuju se od ostalih učenika po dužini početnog usvajanja čitanja i pisanja, a čak i kad nauče i automatiziraju čitanje imaju teškoće sa traženjem i pronalaženjem smisla pročitano, veze između pročitano i njegovog dotadašnjeg iskustva te u pronalaženju općih pravilnosti i generalizacija. Ove teškoće se reflektiraju na teškoće u učenju gotovo svih školskih predmeta, a posebno u predmetnoj nastavi.

Jezička obrada informacija ne omogućava djeci sa smetnjama u govoru potpuno razumijevanje podataka, pa nerijetko ova djeca ne znaju šta su htjeli reći ili pitati.

Početne teškoće kod disleksije prisutne su već od prvog razreda pa i tokom daljnjeg školovanja, a one su:

- spora sinteza i analiza, odnosno čitanje i pisanje;
- izostavljanje, zamjena, dodavanje slova, slogova ili riječi pri čitanju i pisanju;
- okretanje slova pri pisanju;
- zanemarivanje reda i prostora na papiru pri pisanju ili crtanju;
- neurednost rukopisa, posebno neujednačenost veličine slova i nagiba pisanja;
- nerazumijevanje pročitano, kao i nerazumijevanje informacija koje prima.

Djeca s navedenim poteškoćama imaju često poteškoća i na emocionalnom i socijalnom planu.

13.4.4. Preporuke nastavnicima

Upoznavanje svakog pojedinog djeteta je polazna tačka nastavniku u radu. Pripremni period je osnova za planiranje razvoja govora, pravilnog izgovora glasova i riječi, bogaćenja rječnika te ostalih sadržaja.

Izuzetno je važan način na koji nastavnik djetetu daje informacije, odnosno formulacija nastavnikovih rečenica koje moraju biti jasne i slikovite, popraćene asocijacijama na nešto poznato.

13.4.5. U radu sa ovim učenicima potrebno je:

- predvidjeti duži vremenski period za usvajanje nekih tema;
- kod obrade novih sadržaja koristiti različite vrste podražaja: vidne, slušne, taktilne;
- dati prednost češćim usmenim oblicima u poučavanju i provjeravanju znanja;
- sistematski provjeravati da li je učenik razumio sadržaj, pojmove i definicije te dati dodatna objašnjenja;
- izbjegavati učenikovo čitanje naglas ili pisanje na tabli pred razredom (osim ako učenik sam ne izrazi želju za tim);
- koristiti prerađene, sažete, jednostavnije tekstove (i kod čitanja lektire);
- u udžbeniku jasno označiti mjesta koja su bitna (rečenice, pravila, primjere, slike, postupke);
- koristiti mnogo konkretnih primjera, slika, pokusa, povezanih sa poznatim sadržajima;
- zadavati manji broj zadataka, a zadatke po težini rasporediti tako da dolazi prvo lagan zadatak, potom teži, i na kraju opet lakši;
- podijeliti zadaću na više faza;
- pismeno rješavanje zadataka ne ograničiti vremenski, a greške tipa disleksije ne ocjenjivati;
- greške u pisanju ne ispravljati, nego ih samo naznačiti (podvući riječ u kojoj je greška), kako bi učenik sam uočio i ispravio greške uz pomoć udžbenika ili rječnika;
- kod učenja koristiti komunikacione tablice (sistem simbola putem slika) i kognitivne mape koje se samostalno izrađuju prema područjima koja uče.

Učenici s ovom vrstom teškoća u razvoju trebalo bi da imaju individualizirani pristup u radu i ocjenjivanju. Važno je učenika stalno ohrabrivati na spontano izražavanje i podsticati ga na samostalnost u radu. Kod ocjenjivanja više vrednovati elemente zalaganja na času i motivaciju za rad. Logoped treba da bude podrška nastavniku u radu sa djecom koja imaju smetnje u govornom razvoju.

13.5. DJECA S TJELESNIM INVALIDITETOM I HRONIČNIM BOLESTIMA

13.5.1. Razvojne specifičnosti

Osnovne karakteristike učenika s tjelesnom invalidnošću su motoričke teškoće i hronične bolesti. Zatim, tu su različiti oblici i težine poremećaja pokreta i položaja tijela, smanjena / onemogućena funkcija pojedinih dijelova tijela, najčešće ruku, nogu i kičmenog stuba te nepostojanje nekih dijelova

tijela. Često se radi o urođenoj nerazvijenosti pojedinih dijelova ruku / nogu ili je dijete ostalo bez dijela ili cijelog ekstremiteta zbog bolesti (amputacija oboljelog dijela) ili nezgode.

U ovu grupu se ubrajaju :

- djeca sa oštećenjem lokomotornog aparata;
- djeca sa oštećenjem centralnog nervnog sistema;
- djeca sa oštećenjem perifernog nervnog sistema;
- djeca sa oštećenjima koja su posljedica hroničnih bolesti drugih sistema.

Osnovni preduvjet za inkluziju učenika sa tjelesnom invalidnošću je pristupačnost škole, bez arhitektonskih barijera, osiguran prijevoz i po potrebi lični asistent.

Učenicima sa tjelesnom invalidnošću i hroničnim bolestima koji su uključeni u redovnu osnovnu školu najčešće su potrebne prilagodbe koje uključuju metodičke specifičnosti u obradi pojedinih tema i dobivanju povratnih informacija od učenika pismenim putem, naročito kada se traži preciznost i brzina, te prilagodbe koje uključuju korištenje posebnih pomagala pri radu.

Učenicima s hroničnim bolestima ponekad će biti potrebno prilagođavati tempo rada (ako se zbog bolesti ili medikamentozne terapije brže umaraju ili sporije reagiraju), a ostale posebnosti u odnosu na zdravstvene potrebe učenika treba da dogovaraju sa stručnom službom škole, roditeljima i liječnikom učenika. Ukoliko učenik zbog liječenja češće odlazi u bolnicu, potrebno je održavati stalnu vezu i izmjenjivati informacije o napredovanju i specifičnim potrebama učenika s nastavnicima koji rade na bolničkom odjelu na kojem se učenik liječi, a ako se liječenje provodi u porodici, potrebno je osigurati nastavu u kući.

Učeniku treba omogućiti pisanje na većim formatima, ponekad samo velikim štampanim slovima, a izuzetno učenik neće moći samostalno pisati olovkom pa se koriste drugi oblici (diktiranje drugoj osobi, snimanje pismene obaveze na kasetu i najprimjerenije korištenje računara za pisanje uz nužne prilagodbe tastera i miša).

Nekim učenicima bit će potrebno papir za pisanje ili bilježnicu fiksirati za podlogu, a pribor za pisanje prilagoditi njihovim specifičnim mogućnostima. Učenicima bi trebalo osigurati više vremena za izvođenje grafičkih aktivnosti, a tekst predviđen za plan table najčešće treba biti kopiran i nalijepljen u učenikovu teku. Pismeni ispiti znanja moraju se prilagoditi manuelnoj sposobnosti učenika (širi prostori za pisanje, zaokruživanje ponuđenih odgovora, pomoć druge osobe u pisanju, korištenje računara za pisanje, samo usmeno odgovaranje).

Pri čitanju potrebna su neka posebna pomagala kao što je pomagalo za držanje knjige u optimalnom položaju ili pomagalo za okretanje stranica.

13.5.2. Podrška nastavniku u radu

Podršku treba da pružaju specijalizirane odgojno-obrazovne ustanove koje se bave odgojem i obrazovanjem te rehabilitacijom djece s tjelesnom invalidnošću i hroničnim bolestima (edukativno rehabilitacijski programi za ublažavanje i uklanjanje specifičnih razvojnih teškoća učenika; informacije o specifičnoj didaktičkoj i rehabilitacijskoj opremi – nabavka i primjena; stručna literatura o naučnim, tehničkim i tehnološkim inovacijama iz područja edukacije, rehabilitacije, zdravstva i drugih srodnih nauka koje mogu unaprijediti i olakšati neovisno življenje i školovanje djece s invaliditetom i

hroničnim bolestima, instruktivni edukacijski i/ili rehabilitacijski rad s djetetom; seminari za učitelje i roditelje).

Podrška u ovom odgovornom poslu su i mobilni timovi iz specijalnih ustanova.

13.6. DJECA S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU UVJETOVANIM ORGANSKIM FAKTORIMA I PSIHOPATOLOŠKIM STANJIMA

13.6.1. Razvojne specifičnosti

Učenicima s poremećajima u ponašanju uvjetovanim organskim faktorima ili progredirajućim psihopatološkim stanjem najveće smetnje u radu u školi predstavlja poremećaj pažnje, često praćen nemirom i hiperaktivnošću, uz koji se mogu pojaviti i specifične teškoće u učenju na motoričkom, govornom, emocionalnom i socijalnom planu.

Učenici uglavnom usvajaju sadržaje predviđene planom i programom za osnovnu školu, ali je neophodno značajnije metodičko prilagođavanje.

13.6.2. Djeca s poremećajima u ponašanju u inkluzivnoj nastavi

Temeljne upute za rad sa djecom koja imaju poremećeno ponašanje:

- postavite jasna **pravila** u razredu, učenik treba strukturiranu situaciju i jasne granice, jer ih sam ne može postaviti;
- strukturirajte **okolinu** tako da učenik uspješno završi zadatak (stavite naglasak na ono što dijete može radije nego na ono što ne može učiniti);
- učenici s poremećajem pažnje i hiperaktivnošću imaju manje teškoća ako su **klupe** u razredu **organizirane klasično**, u redovima;
- preporučuje se da **učenik sjedi** u prvom redu, **blizu nastavnika**, odmaknuto od buke (a, ne pored vrata ili prozora, ako gledaju na ulicu);
- do **učenika** s teškoćom neka sjedi dijete koje je **dobar model**, a učenik s velikim teškoćama pažnje i nemirom neka sjedi samostalno;
- pohvalite **trud** koji dijete ulaže u određeni zadatak;
- ako dijete griješi, **objasnite što ne valja**, ne grdite ga, uvijek pokažite što i kako treba učiniti ili mu pomozite da samo dođe do rješenja, a tada ga obavezno pohvalite;
- pismene **zadatke skratite** u odnosu na ostale učenike u razredu, ali to učinite nenapadno i ne ističite pred razredom djetetova ograničenja;
- izmjenjujte zadatke i varirajte teške i lake, zabavne i dosadne;
- pripremite za dijete **već napisani tekst** s osnovnim činjenicama koje treba naučiti, a koji će biti napisan čitko, velikim slovima, s istaknutim imenima, pojmovima i slično;
- korisno je ako **nastavnik kontinuirano usmjerava djetetovu pažnju** ili verbalno (pitajte nešto jednostavno, što može i ne mora imati čvrste veze s predavanjem) ili neverbalno (pokažite djetetu prstom u knjizi mjesto gdje se čita, pogledajte da li slijedi zadatke u kontrolnom radu, da li uspijeva prepisati s table ono što ste za njega predvidjeli);
- ako vidite da mu je pažnja odlutala, priđite i lagano ga dodirnite po ramenu;

- zaposlite ga malim zadacima da razbijete monotoniju i omogućite mu **ciljano kretanje**: zamolite ga da opere spužvu, donese kredu, potraži nekoga i slično;
- svoje izlaganje obogatite pričama, slikama, filmovima, audiomaterijalima i slično, jer to će biti zanimljivo i učenicima koji nemaju teškoće;
- djetetu koje ima teškoće dajte jednostavne, konkretne upute i provjerite da li vas je razumjelo, pitajte ga da ponovi što od njega tražite, ne ismijavajte ga i ne grdite ako nije razumjelo objasnite ponovo na jednostavniji način;
- podstičite dijete da aktivno učestvuje na času kako biste mu zadržali pažnju, a upute govorite smirenim i blagim glasom;
- ne propustite pohvaliti učenika za slijeđenje vaših uputa, bilo o čemu da se radi (možete mu klimnuti glavom i nasmiješiti se, pomilovati ga po glavi, dodirnuti po ramenu, izgovoriti pohvalu pred odjeljenjem ili samo njemu nacrtati sunce, srce ili cvijet ili bilo koji pozitivan simbol u bilježnicu, napisati pohvalu);
- omogućite mu prilike za pomaganje drugima, za izražavanje empatije;
- ne isključujte ga iz odjeljenjskih aktivnosti;
- prihvatite učenika s teškoćama takvim kakav on jest i pomozite mu u prilagodbi, jer kako ga vi prihvatite, prihvatit će ga i vršnjaci u odjeljenju.

Zahtjevi su usmjereni na razvoj bolje slike o sebi, čime se povećava motivacija za učenje i saradnju te bolji odnosi s vršnjacima. Važno je prihvatiti učenika kao vrijednu osobu i dati mu do znanja da je to tako.

13.7. DIJETE S LAKŠE SMANJENIM SAZNAJNIM SPOSOBNOSTIMA

13.7.1. Razvojne specifičnosti

Razvojna specifičnost učenika s lakšom mentalnom retardacijom odražava se kao snižena sposobnost kojoj su svojstvena značajna ograničenja u intelektualnom funkcioniranju i u adaptivnom ponašanju.

Odstupanja u intelektualnom funkcioniranju najčešće se prepoznaju kao teškoće u izvođenju različitih misaonih operacija, naročito apstrahiranja i generaliziranja, analiziranja, povezivanja i zaključivanja, rješavanja problema, što znatno otežava usvajanje apstraktnih sadržaja učenja. Na području adaptivnog ponašanja, specifičnosti se manifestiraju kao ograničenja kao što su: komunikacija, briga o sebi, život u kući, socijalne vještine, korištenje socijalne zajednice, samousmjeravanje, zdravlje i sigurnost, funkcionalna znanja, slobodno vrijeme i rad.

Savremenim pristupom osobama s mentalnom retardacijom preusmjerava se težište sa sniženog nivoa intelektualnog funkcioniranja prema pružanju podrške u skladu sa potrebama ovih učenika. Model i intenzitet potrebne podrške određuje se individualno prema karakteristikama svakog pojedinca. Podrška u nastavnom procesu odnosi se na osiguranje prilagođenosti sadržaja i svih strukturalnih elemenata nastavnog procesa sposobnostima učenika putem prilagođenih programa te na pomoći učeniku i nastavniku u nastavi.

13.7.2. Djeca sa smanjenim saznavnim sposobnostima u inkluzivnoj nastavi

Opći zahtjevi:

- osnovno je sa učenicom uspostaviti pozitivan, dobronamjieran odnos, pohvaliti trud koji ulaže;
- postaviti dogovore u radu kako bi imao jasniju strukturu rada;
- učeniku omogućiti mjesto u razredu tako da je moguće primjereno uključivanje u rad, praćenje učenikove aktivnosti i samostalog rada te kontrola uratka;
- prilagođavati problemske sadržaje, didaktičko-metodičke postupke, zahtjeve i sredstva u radu u skladu sa sposobnostima učenika;
- dozirano podsticati učenikovu samostalnost u radu, omogućiti mu više vremena za rad, vježbanje i ponavljanje bitnih dijelova sadržaja uz češće provjeravanje njihovog razumijevanja;
- poželjno je razraditi motivacioni plan (razrađen sistem podsticajnih postupaka i aktivnosti sa ciljem jačanja interesa, volje i želje učenika za provođenje planiranog rada);
- podsticati učenika i vršnjake na pozitivnu interakciju provođenjem zajedničkih aktivnosti.

13.7.3. Preporuke nastavnicima

Preporuke nastavnicima u odnosu na etape nastavnog procesa i nastavne sadržaje:

- planiranje i programiranje temeljiti na inicijalnoj procjeni znanja i sposobnosti učenika;
- liste procjena izraditi u saradnji sa defektologom;
- individualiziranim programiranjem predvidjeti usvajanje manjeg broja činjenica i generalizacija, naročito apstrakcija;
- sadržaje teorijskog tipa prirediti isticanjem / sažimanjem bitnog uz semantičko pojednostavljivanje;
- zadatke za samostalan rad dati u skladu sa tekstom ponuđenim za učenje;
- složene pojmove, zadatke, procese, radnje, logički razložiti i savladati po sastavnicama (razlaganje po koracima), a zatim udružiti u sadržajnu cjelinu;
- učenika uvoditi samo u jednostavne praktične zadatke, postupno, uz jasna obrazlaganja;
- samostalan rad temeljiti na dobro izvježbanim i shvaćenim primjerima;
- za potrebe samostalnog učenja, u tekstu označiti ono što je bitno, tekst sažeti i/ili pojednostaviti u smislu upotrebe poznatih riječi i kraćih rečenica, dati smjernice za rad (plan), izrađivati kognitivne mape, koristiti očiglednu podršku.

13.7.4. Zahtjevi u odnosu na nastavne metode i postupke:

- maksimalno koristiti metodu demonstracije, crtanja i praktičnog rada pri pojašnjavanju apstraktnih i složenih pojmova;
- izlaganje nastavnika uskladiti sa pojmovnim fondom učenika, koncentracijom i pažnjom: primijeniti razgovijetne i kraće rečenice usmjerene na bitno, uz slikovno predočavanje sadržaja (crtež, slika, shema), potrebno je ponavljanje te češće provjeravanje razumijevanja;
- što češće koristiti govor, pri čemu je značajna upotreba pomoćnih pitanja;
- u svim nastavnim predmetima u skladu sa čitalačkim sposobnostima učenika, ukoliko postoje teškoće pri čitanju, potrebno je adekvatno uključivanje (čitanje na početku teksta, na početku odlomka) te korištenje orijentira;
- tekst na planu table uvijek treba biti formiran u rečenicama;
- pri prepisivanju dužeg teksta, učeniku omogućiti prepisivanje u dijelovima ili mu istaći samo rečenice bitne za prepisivanje;
- pri direktnom diktiranju potrebno je izvoditi selekcionirano diktiranje;
- za samostalne pismene radove dati kompozicijske smjernice, a prije pisanja podsjetiti na osnovna pravopisna pravila te oblike u kojima učenik najčešće griješi.

13.7.5. Zahtjevi u odnosu na provjeravanje i ocjenjivanje:

U skladu sa postojećim teškoćama (posebno pažnje i koncentracije) potrebno je dozirati vrijeme ispitivanja (češće, kraće provjeravanje manjih cjelina) te omogućiti učeniku onaj način provjeravanja znanja koji mu je lakši (usmeno ili pismeno).

Ocjenjivanje treba biti opisno i mora se zasnivati na zahtjevima prilagođenog programa određenog nastavnog predmeta i uspješnosti pojedinog učenika u odnosu na obim i kvalitet usvojenosti sadržaja u poređenju s inicijalnim predznanjem, a ne na uspješnosti u odnosu na ostale učenike (razred).

13.7.6. Prilagođavanje sredstava i zahtjeva u njihovoj upotrebi:

- korištenje izvorne stvarnosti kad god je to moguće;
- nastavna sredstva (vizuelna, auditivna, tekstualna) koristiti tako da se učenikova pažnja rukovođenim posmatranjem uvijek usmjerava na ono što je u posmatranju bitno, po potrebi i prekrivati nepotrebne pojedinosti;
- perceptivno prilagođavanje sredstava kojima se prezentira izmjenjujući sadržaj (dinamičnih sredstava) radi lakšeg poučavanja (povećanja, smanjivanja elemenata, usporavanja, ubrzavanja, izmjene itd.);
- izrada individualiziranih vizuelnih sredstava pročišćenih od detalja koji učenika ometaju u posmatranju i otežavaju mu predočavanje i razumijevanje;
- izrada sredstava za podršku u radu podupirača (naprimjer: okviri za praćenje slijeda čitanja, naglašena slikovna sredstva i slično);
- vježbanje i ponavljanje na individualiziranim nastavnim listićima (naprimjer: razne vrste lota, didaktičkih igara);

- omogućiti korištenje digitrona pri računanju;
- koristiti kompjuter s ciljem interesantnog učenja ili vježbanja i ponavljanja sadržaja, a posebno u slučajevima kad su prisutne perceptivno-motoričke smetnje koje otežavaju pisanje.

13.7.7. Podrška nastavniku u radu

Posebnu stručnu defektološku pomoć u edukaciji i rehabilitaciji učenika sa lakše smanjenim sazajnim sposobnostima uključene u inkluzivne osnovne škole mogu pružati stručni saradnici defektolozi, koji su studirali područje mentalne retardacije, kao i specijalizirane odgojno-obrazovne ustanove koje se bave odgojem i obrazovanjem djece s lakšom mentalnom retardacijom i drugim teškoćama u razvoju (savjetodavni rad, stručna literatura, instruktivni edukativni rad s djetetom, seminari za nastavnike i roditelje i slično). Mobilni timovi, uz odgovorne grupe iz specijalnih ustanova i resursnih centara, osiguravaju podršku nastavniku.

13.7.8. Aktivnosti koje potiču kreativnost i samospoznaju

Rehabilitacijski program treba da bude individualiziran i usklađen sa stvarnom popratnom smetnjom svakog pojedinog djeteta. Tako će za dijete koje ima izražene smetnje u ponašanju na organskoj osnovi u rehabilitacijskom programu biti organizirane psihoterapijske vježbe, za dijete s izrazitim govornim i glasovnim poremećajima logoterapijske vježbe, za dijete sa smetnjama u motorici i pokretima kineziterapijske vježbe i drugo.

Za učenika uvedenog u rehabilitacijski postupak planirano je do pet vježbi sedmično, po 20 do 30 minuta, ukoliko se rehabilitacija vrši u redovnoj inkluzivnoj školi.

13.7.9. Likovne aktivnosti i „art terapija“

Cilj ovog dodatka programa je da se nastavnicima prezentiraju određeni postupci s kojima se postiže promjena ponašanja, a koji su veoma aktuelni, posebno za djecu s poteškoćama u ponašanju.

13.8. STIMULACIJA SOCIJALNOG I EMOCIONALNOG RAZVOJA DJETETA

Program aktivnosti koje podstiču socijalni i emocionalni razvoj djeteta je program za podsticanje razvoja djeteta, a istovremeno i program za strukturiranje situacija pogodnih za opserviranje djeteta, ispoljavanje nivoa njegovog emocionalnog i socijalnog zrenja i bilježenje ponašanja. Realiziraju ga razredni defektolog, pedagog-psiholog ili psiholog ili pedagog u saradnji sa nastavnikom razredne nastave, grupe u kojoj je dijete sa posebnim potrebama.

13.8.1. Cilj

Cilj stimulacije je podsticanje socijalnog i emocionalnog zrenja djeteta.

Socijalna zrelost djeteta omogućava:

- da dijete shvati i prihvati obaveze;

- da može saradivati sa drugom djecom;
- da se može pridržavati reda (da se zna pridržavati pravila u učionici);
- da je oslobođeno onih oblika ponašanja koji ga mogu dovesti u sukob sa vršnjacima (da koristi riječi umjesto fizičkih aktivnosti).

Emocionalna zrelost i emocije imaju snažan utjecaj na dijete. One utječu na odnos djeteta prema drugoj djeci i odraslima kao i na uspjeh aktivnosti koju dijete obavlja. Određivanje nivoa socijalnog i emocionalnog zrenja svakog djeteta je veoma značajno posebno u smislu prognoze pedagoške perspektive, što je podloga i za programiranje rada.

13.8.2. Ostvarivanje cilja sljedećim programskim zadacima:

Posmatranje ponašanja djeteta kroz aktivnosti igre:

- aktivnosti se izvode kroz strukturirane situacije i igre (za igru koristiti lutke dječaka i djevojčice);
- igra glume sebe i drugih;
- razgovor o porodičnim fotografijama;
- crtanje svoje porodice;
- crtanje druga i drugarice;
- izrada grupne sveske ili panoa pod naslovom *Sve o meni* ili *Sve o nama*, u kojima će biti sadržaji omiljenih aktivnosti u kući, u školi, omiljene boje, omiljene igre i igračke, omiljeni muzički instrumenti, omiljeni rođaci, nastavnici, automobili i slično.

Potkrepljivanje odgovornosti i samostalnosti kod djeteta:

- djeci bi trebalo verbalno naglasiti kada nešto urade, naprimjer: „Hvala što si se sjetio da zatvoriš vrata da ne slušamo galamu“ ili „Hvala što si sjeo tačno na svoje mjesto“;
- igre uloga u kojima će se kroz različite situacije iz okruženja verbalizirati postupci djece i nastavnika (nastavnikovo modeliranje prihvatljivog ponašanja djeteta), naprimjer: „Sakupljam ove Lego kocke da se ne bi izgubile“;
- verbalno pohvaljivati djecu koja obavljaju određene zadatke, naprimjer: „Danija sjedi tako fino za stolom i crta“. Djecu koja ne obavljaju aktivnosti ne treba kritikovati nego im treba pomoći u izvršavanju njihovih dužnosti.

Za ovu programsku česticu potrebno je ime djeteta i dnevne aktivnosti istaknuti u slici i riječi. Dijete dopunjava svoj prostor na panou sa sličicama simbola kada je njegovo ponašanje evidentirano kao odgovorno ili samostalno.

Potrebno je simbolima potkrijepiti i sljedeća ponašanja djeteta koja se identificiraju kao samostalno ponašanje (dijete samostalno zalijeva cvijeće, dijete briše klupe ili tablu i uređuje prostorije, dijete ostavlja igračke na svoje mjesto ili samostalno rješava zadatke koji su dati svakom u grupi).

Posmatranje izražavanja osjećaja djeteta:

Djeci se da zadatak da pronalaze u novinama i knjigama različite slike djece s vidljivim emocionalnim reakcijama na licu (veselo dijete, nasmijano dijete, uplakano dijete, tužno dijete, uplašeno dijete ili ljutito dijete). Od djece se traži da prepoznaju reakcije, da ih imenuju i pokazuju, da ih grupišu po sličnosti, da o njima vode razgovor i da ih svrstavaju na zadato mjesto na panou.

S djecom bi trebalo voditi razgovor o lutki „na prstima šake“, o njenom izgledu, da li je vesela ili ne, da li je tužna, da li je ljuta ili su primjetna neka druga osjećanja koja dijete treba da prepozna. Organizirati s djecom igru da prepoznaju tužan, sretan ili uplašen glas. Napraviti grupni pano sa fotografijama djece različitih osjećanja.

Sve odgovore i reakcije djece bilježiti u unaprijed pripremljen protokol praćenja djeteta.

13.8.3. Dijete u igri:

- svako dijete ima lutku u rukama i razvija se aktivnost namijenjena likovima za lutku (danas u ovoj igri tvoja lutka je tvoja seka ili...).
- sa djecom je, pri namjeri da se podstakne saradnja u igri, potrebno dijeliti slatkiše, igračke, voće i slično. Potrebno je organizirati da se među djecom dodaje, oduzima, zamjenjuje, sakriva, traži i slično.
- svako poželjno ponašanje će se nagraditi verbalnom pohvalom odmah nakon pozitivnog ponašanja, a odgovarajućim dogovorenim simbolom pored dječijeg imena, na kraju svake aktivnosti (naprimjer: „Zato što si dijelio igračke, dobijaš sličicu pored svog imena“).
- reakcije se bilježe u pripremljeni protokol bilježenja.

13.8.4. Odnos djeteta prema drugom djetetu:

Potrebno je da se pomaže djeci u prirodnim situacijama ili u namjerno strukturiranim situacijama. To se može organizirati pri postavljanju stola za užinu, pri obuvanju djece, pri nošenju tereta, pri hodanju uz stepenice, pri pripremanju pribora za rad i slično. Djetetu se odredi „drug“ koji će mu toga dana pomagati. Također će se raditi na učenju djece da verbalno ili putem gesti zatraže pomoć od druga ili drugarice (strukturirati situacije „opasnosti“ i podsticati dijete kako da traži pomoć). I u ovom dijelu će uslijediti nagrađivanje ponašanja (kod oba djeteta). Reakcije oba djeteta ili sve djece bilježiti.

13.8.5. Odnos djeteta prema različitostima:

Potrebno je verbalizirati sve akcije u igri djece radi uključivanja svih prema njihovim mogućnostima i sposobnostima.

Organizirati igru s djecom u kojoj će djeca „iz šešira“ izvlačiti imena svojih drugova i onda izgovarati samo pozitivne osobine tog druga:

- omoć drugu s posebnim potrebama;
- pomoć bolesnom drugu;
- slaganje slika likova različitih izraza lica i razgovor o uočenom.

13.8.6. Podsticati djecu da uočavaju problem koji treba rješavati kompromisom

Situacije i igre se strukturiraju na takav način da se vodi razgovor:

„Šta mislite zašto je on to učinio?“

Djecu podsticati da smisle rješenja šta bi bilo bolje.

Insistirati kod djece na dosljednom poštivanju pravila života i reda u grupi.

Odigrati igre uloga sa situacijama koje treba rješavati.

Odigrati igru uloga s različitim ishodima i zatim voditi razgovor o mogućim posljedicama jedne ili druge situacije.

Stimulirati simbolima djecu koja rješavaju konflikte na zadovoljavajući način.

13.9. PRINCIPI RADA U INKLUZIVNOM PRISTUPU

Neki od principa koje treba uvažavati u radu sa djecom su:

- topla emocionalna atmosfera;
- individualizacija koja će biti moguća samo na osnovu duže opservacije i identifikacije sposobnosti djeteta;
- upotreba konkretnog očiglednog materijala pri usvajanju pojmova, uz poštovanje principa „od poznatog ka nepoznatom“;
- osiguranje napredovanja djeteta u nastavi sitnim i precizno programski definiranim koracima, pri čemu istim koracima s djetetom rade i roditelji kod kuće (ovo podrazumijeva veoma dobru saradnju porodice i škole);
- pomaganje djetetu koje ima smanjene saznanje sposobnosti da stečena znanja koristi u novim situacijama i da ih povezuje sa životom;
- služiti se, u radu sa djecom, čestim ponavljanjem svih činjenica koje se već nalaze u iskustvu učenika;
- koristiti sva djetetova senzorna područja (vid, sluh, kinestetiku);
- primjenjivati program bazične perceptivno-motoričke stimulacije;
- didaktičke materijale, tekstove, slike, aplikacije i sve ostalo potrebno je adaptirati u skladu sa raznolikim sposobnostima djece;
- dosljedno strukturiranje školskih situacija da se stimulira socijalizacija djeteta;
- strukturiranje situacija u radu sa djecom na takav način da se omogući da jedno dijete uči od drugog, jer djeca to vole;
- u radu s djecom programirati značajan dio sadržaja radnih aktivnosti;
- preferirati rad u grupi i paru, rad u radionicama i veoma malo frontalnog rada, jer u didaktičko-metodičkom smislu rad sa djecom koja imaju naglašene posebne potrebe, podrazumijeva uz poseban prilagođeni program i individualiziran tempo rada, individualizirane oblike rada i posebna i pripremljena nastavna sredstva koja su također u optimalnoj mjeri individualizirana.

Sve ovo, u cjelini, predstavlja krajnju suprotnost od do sada dominirajućeg frontalnog oblika rada u našoj školi, a bez čije promjene nema reforme obrazovanja ni prihvatanja inkluzivnog obrazovanja.

13.10. METODE RADA U INKLUZIVNOJ NASTAVI

Prilagođenim metodama i oblicima rada u reformiranoj školi aktivnost se prenosi na učenika i onda kada su u pitanju djeca sa smanjenim saznavnim sposobnostima i nadarena djeca.

Za djecu koja budu identificirana kao djeca sa poteškoćama u učenju, iz bilo kojeg razloga, u nastavnom planu od prvog do petog razreda predviđena su, u produženom stručnom tretmanu, dva do četiri časa za poseban pedagoško-defektološki tretman.

Broj časova će škola dobiti u zavisnosti od broja djece sa posebnim potrebama u odjeljenju, i u zavisnosti od specifičnosti potreba djece za koju je potreban individualno prilagođeni tretman (logopedski, defektološki, psihološki). Pri tome će defektolog, logoped, pedagog-psiholog ili pedagog ili psiholog programirati sadržaje rada i koristiti određene prilagođene metode i postupke za svako dijete pojedinačno.

Posebno važna metoda je bazična perceptivno-motorička stimulacija. Specijalne rehabilitacijske metode i postupci su u produženom stručnom tretmanu u redovnoj inkluzivnoj školi ili u posebnoj školi, s individualnim radom ili radom u paru.

13.10.1. Rad sa sljedećim sadržajima:

- korektivna gimnastika;
- logopedski tretman;
- muzika i muzikoterapija;
- psihomotorna reedukacija;
- igra i terapija igrom;
- fizioterapijski rad;
- korektivni rad sa djecom oštećenog sluha;
- korektivni rad sa djecom oštećenog vida.

Okvirni sadržaji rada navedenih područja su programirani u okviru programa za djecu sa umjereno smanjenim saznavnim sposobnostima.

13.11. OBLICI RADA U INKLUZIVNOJ NASTAVI

Oblici rada su isti kao oblici rada u redovnoj nastavi, uz napomenu da reforma i redovne nastave zahtijevaju mnogo više aktivnosti učenika. Ovo podrazumijeva više grupnog rada i interaktivne nastave, rada u paru te individualno prilagođenih zadataka.

U grupnom radu mogu učestvovati svi učenici, bez obzira na njihove sposobnosti, mogućnosti, društveno i kulturološko porijeklo. Treba iskoristiti činjenicu da djeca najbolje uče jedni od drugih, u uvjetima koji su najbliži uvijek svakodnevnog življenja.

Ovakvi novi oblici rada u realizaciji nastavnih programa usmjereni su na dijete i danas se pojavljuju svuda u svijetu. Zamišljeni su tako da poštuju individualne potrebe djece na temelju ideala

i načela demokratije. U takvim grupama djeca imaju mogućnost izbora, mogućnost za razvoj kritičkog mišljenja, mogućnost za ostvarenje i mogućnost za rad sa različitim izvorima.

Djeca se osposobljavaju za odgovornost i za međusobnu pomoć.

13.12. NASTAVNIK U INKLUZIVNOJ NASTAVI

Naročito je važno za nastavnika da zna da inkluzija ne znači strogo odvojenu metodologiju i skup odvojenih metoda i postupaka, već navedene metode i oblike rada nastavnik osmišljeno kombinira. Istraživanja su pokazala da to nije jednostavan zadatak i da ga mogu izvršiti samo oni nastavnici koji:

- imaju smisla za dijete;
- poznaju zakonitosti razvoja djeteta;
- znaju posmatrati i ocjenjivati dijete;
- su sposobni postavljati individualne ciljeve za djecu;
- rade u timu i znaju sarađivati u timskom radu;
- umiju sarađivati sa roditeljima;
- poštuju i uvažavaju individualne razlike među djecom;
- imaju znanje i sposobnosti za rad sa djecom s posebnim potrebama.

Jednako tome, ovaj zadatak mogu izvršiti i oni nastavnici koji sav svoj rad zasnivaju na stručnoj opservaciji i procjeni djeteta, njegovih mogućnosti, interesa i potreba.

14. PLANIRANJE I PROGRAMIRANJE ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA U ŠKOLI ZA SVE

14.1. INDIVIDUALIZIRANI PROGRAMI

Planiranje i programiranje ukupnih aktivnosti koje podrazumijeva realizacija odgojno-obrazovnih ciljeva je složena i zahtjevna nastavnikova obaveza. Ako u odjeljenju ima učenika s teškoćama u razvoju i učenju, sve postaje složenije i osjetljivije.

Osnovno je pitanje kako prilagoditi program učenicima koji se razlikuju po sposobnostima, iskustvu, motivaciji, emocionalnoj i socijalnoj zrelosti i drugim važnim osobinama (kvaliteti pažnje, istrajnosti u radu, samokontoli).

14.2. Prilagođeni program je individualizirani program zasnovan na pretpostavkama:

- poznavanje realnog sepea učenikovog znanja i njegovih sposobnosti;
- poznavanje karakteristika ličnosti djeteta koje mogu utjecati na brže ili sporije napredovanje (preosjetljivost, indiferentnost, razdražljivost, sklonost nepredvidivim reakcijama);
- poznavanje dječijih želja, u čemu je uspješno;
- definiranje ciljeva odgojno-obrazovnog procesa u skladu sa karakteristikama odjeljenja i individualnih potreba učenika;
- postavljanje kraćih ciljeva, slijeda prioriteta (socijalizacija, veoma jednostavni sadržaji, osjećanje sigurnosti, pa potom povećavanje zahtjeva);
- po mogućnosti predvidjeti koliko učenik učestvuje u realizaciji obaveza u okviru zajedničkog programa, a gdje je potreban poseban pristup;
- na nivou stručnog tima odrediti kriterije, načine evaluacije ciljeva odgoja i obrazovanja.

Nemoguće je sačiniti ostvarivi program unaprijed, bez poznavanja svih važnih pretpostavki, niti program koji bi u svim segmentima odgovarao učenicima istog uzrasta u istoj školi, a u različitim odjeljenjima. I samo odjeljenje „oblikuje“ psihologiju djeteta.

Provjeravanje, mijenjanje i unapređivanje rada moguće je ostvariti samo kroz školsku praksu. Nastavni program mora odražavati učenikovu prirodu i njegove specifične potrebe. Program u uvjetima integracije preporučljivo je usmjeriti prema dvama specifičnim ciljevima – na zadovoljavanje specifičnih potreba i na sredstva za zadovoljavanje tih potreba.

15. PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

15.1. POSLOVE NASTAVNIKA U RAZREDNOJ NASTAVI U OSNOVNOJ ŠKOLI MOŽE OBAVLJATI:

1. Lice koje ispunjava uvjete predviđene Zakonom.
2. Osim uvjeta iz prethodnog stava navedene poslove može obavljati lice koje je završilo integrirani preddiplomski i diplomski univerzitetski studij za učitelja / nastavnika ili diplomski univerzitetski studij za učitelja/nastavnika na kojem se stječe najmanje 240 ECTS bodova, a što uključuje i potrebno pedagoško-psihološko i didaktičko-metodičko obrazovanje.

15.2. POSLOVE NASTAVNIKA ENGLESKOG JEZIKA U OSNOVNOJ ŠKOLI MOŽE OBAVLJATI:

1. Lice koje ispunjava uvjete predviđene Zakonom.
2. Osim uvjeta iz prethodnog stava navedene poslove može obavljati i lice koje je završilo diplomski ili preddiplomski univerzitetski studij ili stručni studij na kojem se stječe najmanje 240 ECTS bodova, a što uključuje i potrebno pedagoško-psihološko i didaktičko-metodičko obrazovanje.

15.3. POSLOVE NASTAVNIKA ISLAMSKJE VJERONAUKJE U OSNOVNOJ ŠKOLI MOŽE OBAVLJATI:

1. Lice koje ispunjava uvjete predviđene Zakonom.
2. Osim uvjeta iz prethodnog stava navedene poslove može obavljati lice koje ispunjava posebne uvjete:
Za obavljanje poslova vjeroučitelja, nastavnik mora imati odgovarajući certifikat izdat od strane Rijaseta i potpisan od strane Reisu-l-uleme (shodno odredbi Člana 4. Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.)

